

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Практичний посібник з умов прийнятності

Оновлено 31 серпня 2024 року

Підготовлено Секретаріатом Суду. Не покладає зобов'язань на Суд.

Видавців або організації, які бажають перекласти та/або відтворити цей Посібник повністю або частково у формі друкованої чи електронної публікації, просимо заповнити форму зворотного зв'язку: [запит на відтворення або повторну публікацію перекладу](#) для отримання інформації щодо процедури авторизації.

Якщо ви бажаєте дізнатися, які Посібники із судової практики знаходяться наразі на етапі перекладу, див. перелік [очікуваних перекладів](#).

Цей Посібник спочатку було укладено англійською мовою. Він регулярно оновлюється, дата останнього оновлення: 31 серпня 2024 року. До нього можуть бути внесені редакційні виправлення.

Посібник з умов прийнятності та Посібники з судової практики можна завантажити за посиланням: <https://ks.echr.coe.int>. Оновлення публікації відстежуйте на сторінці Суду в мережі X за посиланням: https://x.com/ECHR_CEDH?mx=2.

Цей переклад опубліковано за домовленістю з Радою Європи та Європейським судом з прав людини і виконано Верховним Судом (Україна).

ЗМІСТ

Передмова	6
Вступ	8
A. Індивідуальні заяви	10
1. Предмет статті	10
2. Категорії заявників	10
a. Фізичні особи	10
b. Юридичні особи	11
c. Будь-яка група осіб	12
3. Статус потерпілого	12
a. Поняття «потерпілий»	12
b. Безпосередньо потерпілий	13
c. Опосередковано потерпілий	14
d. Потенційні потерпілі і actio popularis	18
e. Втрата статусу потерпілого	20
f. Смерть заявника	24
4. Представництво	25
B. Свобода реалізації права на індивідуальну заяву	29
1. Принципи та приклади	29
2. Обов'язки Держави-відповідача	31
a. Правило 39 Регламенту Суду	31
b. Встановлення фактів	32
c. Розслідування	33
I. Процесуальні підстави неприйнятності	34
A. Невичерпання усіх національних засобів захисту	34
1. Мета правила	35
2. Застосування правила	36
a. Гнучкість	36
b. Дотримання національних правил і обмежень	36
c. Існування кількох засобів захисту	37
d. Скарга по суті	37
e. Існування і відповідність	39
f. Доступність і ефективність	40
3. Межі застосування правила	44
4. Розподіл тягаря доведення	45
5. Процесуальні аспекти	47
6. Створення нових засобів правового захисту	49
B. Недотримання чотиримісячного строку	51
1. Мета правила	51
2. Дата початку перебігу чотиримісячного строку	53
a. Остаточне рішення	53
b. Початок відліку	54
i. Ознайомлення з рішенням	55
ii. Вручення рішення	55
iii. Відсутність повідомлення про рішення	55
iv. Відсутність засобу правового захисту	56
v. Ситуація, що триває	56
3. Закінчення чотиримісячного строку	57
4. Дата подання заяви	58

a. Заповнення формуляра заяви.....	58
b. Дата відправлення	58
c. Відправлення факсом	59
d. Характеристика скарги	59
e. Подальші скарги.....	60
5. Особливі ситуації	61
a. Застосування часових обмежень до ситуацій, що тривають, які стосуються права на життя, на житло і на власність.....	61
b. Застосування часових обмежень щодо відсутності ефективного розслідування смертей та жорстокого поводження.....	62
c. Застосування правила чотирьох місяців щодо умов тримання під вартою.....	63
d. Умови застосування правила про чотиримісячний строк у справах про неодноразові періоди ув'язнення на підставі пункту 3 статті 5 Конвенції.....	64
C. Анонімна заява.....	64
1. Анонімність заяви.....	64
2. Неанонімна заява	65
D. Ідентичність заяви за своєю суттю	65
1. Заява за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Судом.....	66
2. Заява, за своєю суттю ідентична до заяви, що вже була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання	67
a. Оцінка подібності справ	67
b. Поняття «інша процедура міжнародного розслідування або врегулювання».	68
E. Зловживання правом на подання заяви	69
1. Загальне визначення	69
2. Введення Суду в оману	70
3. Образливі висловлювання.....	72
4. Порухення вимоги щодо конфіденційності процедури дружнього врегулювання	72
5. Заява явно сутяжницька або позбавлена реальної мети.....	73
6. Зловживання національними засобами правового захисту або інші неприпустимі дії на національному рівні	74
7. Підхід, який має бути прийнятий Урядом-відповідачем	75
II. Підстави неприйнятності, пов'язані з юрисдикцією Суду	76
A. Несумісність <i>ratione personae</i>	76
1. Принципи	76
2. Юрисдикція	77
3. Відповідальність та звинувачення.....	81
4. Питання щодо можливої відповідальності Держав-учасниць Конвенції внаслідок дій або бездіяльності, пов'язаних з їхнім членством у міжнародній організації.....	82
B. Несумісність <i>ratione loci</i>	84
1. Принципи	84
2. Конкретні справи	86
C. Несумісність <i>ratione temporis</i>	86
1. Загальні принципи	86
2. Застосування цих принципів.....	87
a. Критична дата відносно ратифікації Конвенції або визнання юрисдикції органів Конвенції	87
b. Одномоментні факти, що передували або відбулися після набранням чинності або декларації	87
3. Особливі ситуації	89
a. Порухення, що тривають	89
b. «Триваючий» процесуальний обов'язок розслідувати зникнення, що сталися до критичної дати	90

с. Процесуальне зобов'язання за статтею 2 розслідувати випадки смерті: провадження щодо фактів, які перебувають поза часовою юрисдикцією Суду ..	90
d. Врахування попередніх фактів.....	92
е. Провадження або тримання під вартою, що триває	92
f. Право на відшкодування у разі незаконного засудження	92
d. Право не бути притягненим до суду або покараним двічі.....	92
D. Несумісність <i>ratione materiae</i>	93
III. Неприйнятність, що ґрунтується на суті.....	96
A. Явна необґрунтованість	96
1. Загальний вступ.....	96
2. «Четверта інстанція»	97
3. Очевидна або явна відсутність порушення	99
a. Відсутність ознак свавілля чи несправедливості.....	99
b. Жодних ознак відсутності пропорційності між цілями та засобами	100
c. Інші порівняно прості питання суті	101
4. Невмотивовані скарги: брак доказів.....	101
5. Заплутані або надумані скарги	103
B. Відсутність суттєвої шкоди.....	103
1. Передумови нового критерію	103
2. Обсяг	104
3. Чи зазнав заявник суттєвої шкоди.....	105
a. Відсутність суттєвої фінансової шкоди	106
b. Суттєва фінансова шкода.....	108
c. Відсутність суттєвої нефінансової шкоди	109
d. Суттєва нефінансова шкода	110
4. Захисне застереження: чи вимагає дотримання прав людини розгляду справи по суті.....	113
Перелік цитованих справ	116

Передмова

Цей Посібник входить до низки Посібників із судової практики, опублікованих Європейським судом з прав людини (надалі — «Суд», «Європейський суд» або «Страсбурзький суд»), для інформування практикуючих юристів про основоположні рішення та ухвали, постановлені Страсбурзьким судом. У цьому конкретному Посібнику аналізується та узагальнюється судова практика щодо статті 11 Європейської конвенції з прав людини (надалі — «Конвенція» або «Європейська конвенція»). Читачі зможуть ознайомитися з основними принципами у цій сфері та відповідними прецедентами.

Цитована судова практика була відібрана серед провідних, найбільш важливих та/або недавніх рішень та ухвал.¹

Рішення та ухвали Суду слугують не лише для того, щоб вирішувати справи, передані на розгляд Суду, а й загалом для роз'яснення, захисту та розвитку норм, встановлених Конвенцією, сприяючи тим самим дотриманню Державами зобов'язань, взятих ними як Договірними сторонами (*«Ірландія проти Сполученого Королівства» (Ireland v. the United Kingdom)*), 18 січня 1978 року, § 154, серія А № 25, і нещодавно — *«Єронович проти Латвії» (Jeronovičs v. Latvia)* [ВП], № 44898/10, § 109, 05 липня 2016 року).

Відповідно, місія створеної Конвенцією системи полягає в тому, щоб визначити в інтересах суспільства питання державної політики, тим самим підвищуючи стандарти захисту прав людини та поширюючи судову практику у сфері прав людини серед усього співтовариства Держав-учасниць Конвенції (*«Константін Маркін проти Росії» (Konstantin Markin v. Russia)*) [ВП], № 30078/06, § 89, ЄСПЛ 2012 рік). Дійсно, Суд підкреслив роль Конвенції як «конституційного інструменту європейського громадського порядку» у сфері прав людини (*«Туристично-торговельне акціонерне товариство «Босфорські авіалінії» проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], № 45036/98, § 156, ЄСПЛ 2005-VI, а нещодавно — у справі *«Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], №№ 8675/15 та 8697/15, § 110, 13 лютого 2020 року).

Протокол № 15 до Конвенції нещодавно включив принцип субсидіарності до Преамбули Конвенції. Цей принцип «покладає спільну відповідальність на Держави-учасниці та Суд» щодо захисту прав людини, і національні органи влади та суди повинні тлумачити й застосовувати національне законодавство таким чином, щоб забезпечити повну реалізацію прав і свобод, визначених у Конвенції та Протоколах до неї (*«Гжеґда проти Польщі» (Grzegda v. Poland)* [ВП], § 324).

У цьому Посібнику містяться посилання на ключові слова для кожної цитованої статті Конвенції та Додаткових протоколів до неї. Юридичні питання, що розглядаються в кожній справі, підсумовано в *Переліку ключових слів*, вибраних із тезауруса термінів, взятих (у більшості випадків) безпосередньо з тексту Конвенції та Протоколів до неї.

База даних HUDOC практики Суду дозволяє здійснювати пошук за ключовим словом. Пошук за ключовими словами дає можливість знайти документи з подібним правовим змістом

* Цитована судова практика може бути викладена однією або обома офіційними мовами (англійською та французькою) Суду та Європейської комісії з прав людини. Якщо не вказано інше, усі посилання стосуються рішення по суті справи, що було постановлене Палатою Суду. Скорочення «(ухв.)» вказує на те, що наводиться цитата з ухвали Суду, а аббревіатура «[ВП]» — на те, що справа розглядалася Великою Палатою. Рішення Палати, які не були остаточними на момент публікації цього оновлення, позначено зірочкою (*).

(обґрунтування та висновки Суду в кожній справі підсумовуються за допомогою ключових слів). Ключові слова для окремих справ можна знайти, натиснувши на Case Details (Детальна інформація про справу) в HUDOC. Для отримання додаткової інформації про базу даних HUDOC та ключові слова див. [Посібник користувача HUDOC](#).

Вступ

1. Система захисту прав людини та основоположних свобод, встановлена Європейською конвенцією з прав людини («Конвенція»), ґрунтується на принципі субсидіарності. Важливість цього принципу була підтверджена з прийняттям і набуттям чинності [Протоколом № 15](#) до Конвенції, який вніс пряме посилання на нього до Преамбули Конвенції. Завдання забезпечення застосування Конвенції покладається насамперед на Держави-учасниці Конвенції; Європейський суд з прав людини («Суд») повинен втручатися лише тоді, коли Держави не виконують своїх зобов'язань.

2. Контроль з боку Страсбурзького Суду здійснюється в основному шляхом подання індивідуальної заяви, яка може подаватися до Суду будь-якою фізичною чи неурядовою юридичною особою в межах юрисдикції Держави Сторони Конвенції. Отже, коло потенційних заявників є широким: крім 800 мільйонів жителів «Великої Європи» та громадян інших країн, які мешкають або проходять через неї транзитом, слід урахувати ще й мільйони асоціацій, фондаций, політичних партій, підприємств, тощо (не забуваючи також і про людей, які внаслідок екстериторіальних дій, вчинених Державами Сторонами Конвенції поза межами їхніх відповідних територій, виявляються в межах їхньої юрисдикції).

3. Нині упродовж багатьох років у зв'язку з різними чинниками Суд потопає в індивідуальних заявах (понад 64 100 заяв перебувало у провадженні станом на 31 січня 2021 року). Однак переважна більшість цих заяв відхиляється без розгляду по суті через недотримання однієї з умов прийнятності, закріплених Конвенцією. Наприклад, у 2020 році з 39 190 заяв, розглянутих Судом, 37 289 було визнано неприйнятними або вилучено з реєстру справ. Така ситуація викликає подвійне розчарування. По-перше, оскільки Суд зобов'язаний відповідати на кожну заяву, він не має змоги розглядати в межах розумних строків справи, що вимагають розгляду по суті, і це не приносить жодної користі громадськості. По-друге, скарги десятків тисяч заявників неминуче відхиляються.

4. Держави Сторони Конвенції, Суд та його Секретаріат постійно шукають шляхи вирішення цієї проблеми та забезпечення ефективного здійснення правосуддя. Одним із найважливіших заходів є прийняття [Протоколу № 14](#) до Конвенції, який передбачає, крім іншого, що вочевидь неприйнятні заяви розглядатимуться не комітетом у складі трьох суддів, а одним суддею з допомогою позасудових референтів. Протокол № 14, що набрав чинності 1 червня 2010 року, також встановив нову умову прийнятності, пов'язану із суттєвістю шкоди, завданої заявникові, і спрямований на зменшення кількості заяв, що подаються особами, яким не було завдано суттєвої шкоди.

5. 19 лютого 2010 року представники сорока семи держав членів Ради Європи, які всі є Сторонами Конвенції, зібралися у місті Інтерлакен, Швейцарія, щоб обговорити майбутнє Суду і, зокрема, його перевантаженість через велику кількість неприйнятних заяв. В [урочистій декларації](#) вони знову підтвердили основну роль Суду в європейській системі захисту прав людини та основоположних свобод і зобов'язалися сприяти посиленню ефективності його діяльності, водночас зберігаючи принцип індивідуального подання заяв.

6. Необхідність піклуватися про дієвість механізму Конвенції у короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі також підкреслювалася в деклараціях, прийнятих на наглядових конференціях в Ізмірі, Брайтоні, Брюсселі та Копенгагені у 2011, 2012, 2015 та 2018 роках відповідно. Брайтонська конференція призвела до прийняття [Протоколу № 15](#) до Конвенції, який, окрім посилання на принцип субсидіарності та доктрину свободи

розсуду в преамбулі Конвенції, скорочує з шести до чотирьох місяців строк, протягом якого заява має бути подана до Суду після винесення остаточного національного рішення.

7. Ідею надання потенційним заявникам повної та об'єктивної інформації стосовно процедури подання заяв та умов прийнятності чітко викладено у пункті С-6 (а) і (б) *Інтерлакенської декларації*, прийнятої в Інтерлакені. Цей практичний посібник щодо умов прийнятності індивідуальних заяв слід розглядати саме в такому контексті. Його було створено для того, щоб надати чіткішу та детальнішу картину вимог щодо прийнятності, з метою, з одного боку, якомога більше скоротити кількість заяв, що не мають жодних шансів щодо прийняття рішення по суті, та, з іншого боку, забезпечити, щоб справи, які заслуговують на розгляд по суті, пройшли тест на прийнятність. У більшості справ, які нині проходять цей тест, прийнятність розглядається одночасно із суттю справи, що спрощує і прискорює процедуру.

8. Цей посібник є документом, розрахованим в основному на практикуючих правників, зокрема, на адвокатів, які, ймовірно, представлятимуть заявників у Суді.

9. Усі умови прийнятності, викладені у статтях 34 (індивідуальні заяви) та 35 (умови прийнятності) Конвенції, розглядались у світлі практики Суду. Звичайно, деякі поняття, такі як чотиримісячний строк і, меншою мірою, вичерпання національних засобів захисту, легше визначити, ніж інші, такі як «явна необґрунтованість», що може надавати майже невичерпну *ad infinitum* безліч варіантів, або ж юрисдикція Суду *ratione materiae* чи *ratione personae*. Крім того, на деякі статті заявники посилаються набагато частіше, ніж на інші, а деякі Держави ратифікували не всі додаткові Протоколи до Конвенції, тоді як інші Держави висловили застереження щодо обсягу застосування деяких положень. Тому цей посібник не претендує на вичерпність і зосереджується на найбільш поширених сценаріях. Хоча основна увага в ньому приділена справам, порушеним за індивідуальними заявами (поданими за статтею 34 Конвенції), у ньому також згадуються окремі рішення та ухвали, винесені у міждержавних справах (поданих за статтею 33 Конвенції²), якщо вони стосуються індивідуальних заяв.

10. Посібник було укладено Департаментом Юрисконсульта Суду, і надане в ньому тлумачення умов прийнятності не є обов'язковим для Суду. Він буде регулярно оновлюватися. Його було укладено французькою та англійською мовами і буде перекладено на деякі інші мови, насамперед, на офіційні мови Держав, проти яких подається велика кількість заяв.

11. Після визначення понять індивідуальної заяви і статусу потерпілого у посібнику розглядаються процесуальні підстави неприйнятності (розділ I), підстави, що стосуються юрисдикції Суду (розділ II) та підстави, що стосуються суті справи (розділ III)³.

² Не всі критерії прийнятності, викладені у статті 35 Конвенції, застосовуються до міждержавних заяв, поданих відповідно до статті 33 Конвенції (див. «Словенія проти Хорватії» (*Slovenia v. Croatia*) [ВП] (ухв.), §§ 40-44). Міждержавні заяви вимагають іншого підходу щодо прийнятності.

³ Для отримання чіткого уявлення про різні етапи процедури, за якою Суд розглядає заяву, див. сторінку «Розгляд справ» на вебсайті Суду (www.echr.coe.int - The Court - How the Court works), зокрема, блок-схему «Життя заяви».

А. Індивідуальні заяви

Стаття 34 Конвенції – Індивідуальні заяви

«Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або Протоколах до неї (...).

Ключові слова HUDOC

Звернення (34) - Держава-відповідач (34) - Особа (34) - Неурядова організація (34) - Група осіб (34) - Потерпілий (34) - *Actio popularis* (34) - *Locus standi* (34)

1. Предмет статті

12. Стаття 34, що гарантує право на подання індивідуальної заяви, надає особам реальне право звернення до суду на міжнародному рівні. Вона є однією з основоположних гарантій дієвості системи органів Конвенції – «ключовою частиною механізму» захисту прав людини (*«Маматкулов і Аскарів проти Туреччини» (Mamatkulov and Askarov v. Turkey)* [ВП], 2005, §§ 100 і 122; *«Лоїзиду проти Туреччини» (Loizidou v. Turkey)* (попередні заперечення), 1995, § 70).

13. Як живий інструмент, Конвенцію слід тлумачити в світлі сучасних умов життя. Усталена практика Суду застосовується також і до таких процесуальних положень, як стаття 34 (*ibid.*, § 71).

14. Щоб мати право послатися на статтю 34 Конвенції, заявник повинен виконати дві умови: він має входити до однієї з категорій заявників, зазначених у цій статті, і мати підстави вважати себе потерпілим від допущеного порушення Конвенції (*«Валліанатос та інші проти Греції» (Vallianatos and Others v. Greece)* [ВП], 2013, § 47).

2. Категорії заявників

а. Фізичні особи

15. Кожен може послатися на порушення Конвенції з боку відповідної Держави-учасниці Конвенції, якщо це порушення мало місце у межах юрисдикції цієї Держави, згідно зі статтею 1 Конвенції (*«Ван дер Танг проти Іспанії» (Van der Tang v. Spain)*, 1995, § 53), незалежно від свого громадянства, місця проживання, цивільного стану, становища або юридичної правоздатності. Стосовно матері, позбавленої батьківських прав, див. *«Скоццарі та Джунта проти Італії» (Scozzari and Giunta v. Italy)* [ВП], 2000, § 138; стосовно неповнолітнього див. *«А. проти Сполученого Королівства» (A. v. the United Kingdom)*, 1998; стосовно особи, позбавленої юридичної дієздатності, яка звернулася до Суду без дозволу свого опікуна, див. *«Зехентнер проти Австрії» (Zehentner v. Austria)*, 2009, §§ 39 і далі.

16. Заяву можуть подавати лише живі особи або від їхнього імені; померла особа не може подавати заяви до Суду (*«Аїзпуруа Ортіс та інші проти Іспанії» (Aizpurua Ortiz and Others v. Spain)*, 2010, § 30; *«Дворжачек і Дворжачкова проти Словаччини» (Dvořáček and Dvořáčková v. Slovakia)*, 2009, § 41).

в. Юридичні особи

17. Юридична особа, що посилається на порушення однією з Держав-членів, що підписали Конвенцію, її прав, закріплених у Конвенції чи в її Протоколах, може подавати заяву до Суду лише якщо йдеться про «неурядову організацію» у значенні статті 34 Конвенції.

18. Поняття «урядові організації», на відміну від «неурядових організацій» у значенні статті 34, застосовується не лише до центральних державних органів, а й децентралізованих органів влади, які здійснюють «владні повноваження», незалежно від ступеня їхньої автономності від зазначених органів; це стосується також територіальних громад («*Радіо Франція та інші проти Франції*» (*Radio France and Others v. France*) (ухв.), 2003, § 26), муніципалітетів («*Аюнтамієнто де Мула проти Іспанії*» (*Ayuntamiento de Mula v. Spain*) (ухв.), 2001) або частини комуни, що бере участь у здійсненні публічної влади («*Муніципальна секція Антілії проти Франції*» (*Municipal Section of Antilly v. France*) (ухв.), 1999, вони не мають права подавати заяву на підставі статті 34 (див. також «*Дьошемеалімі Беледієсі проти Туреччини*» (*Döşemealtı Belediyesi v. Turkey*) (ухв.), 2010). Держава, яка не є учасницею Конвенції, не може бути кваліфікована як «неурядова організація», а отже, не має права подавати заяву до Суду за статтею 34 («*Демократична Республіка Конго проти Бельгії*» (*Democratic Republic of Congo v. Belgium*) (ухв.), 2020, §§ 13-21).

19. До категорії «урядових організацій» належать юридичні особи, що беруть участь у здійсненні публічних функцій або які керують публічними службами під контролем влади («*ЮКП Водовод Кралево проти Сербії*» (*JKP Vodovod Kraljevo v. Serbia*), 2018, §§ 23-28, щодо водопровідно-каналізаційної компанії, заснованої муніципалітетом; «*Університет ім. Іхсана Дограмачі Білкента проти Туреччини*» (*İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi v. Turkey*) (ухв.), 2020, §§ 35-47, щодо університету, заснованого фондом). Приватний характер оскаржуваного акта не має значення в цьому відношенні (§ 38).

20. Щоб визначити, чи це стосується юридичної особи, що не заявлена як територіальне угруповання, слід брати до уваги її юридичний статус і, якщо потрібно, ту правочинність, яку цей статус їй надає, природу діяльності, яку вона здійснює, обставини, за яких це відбувається, та ступінь її незалежності від політичних органів влади («*Радіо Франція та інші проти Франції*» (*Radio France and Others v. France*), 2003, § 26; «*Котов проти Росії*» (*Kotov v. Russia*) [ВП], 2012, § 93; «*Словенія проти Хорватії*» (*Slovenia v. Croatia*) [ВП] (ухв.), 2020, § 61). Щодо юридичних осіб публічного права, що не здійснюють урядових повноважень або суспільних мовників, див. «*Святі монастирі проти Греції*» (*The Holy Monasteries v. Greece*), 1994, § 49; «*Радіо Франція та інші проти Франції*» (*Radio France and Others v. France*), 2003, §§ 24-26; «*Німецький радіофонд проти Австрії*» (*Österreichischer Rundfunk v. Austria*), 2004, §§ 46-53; «*Швейцарське радіо та видавництво проти Швейцарії*» (*Schweizerische Radio- und Fernsehgesellschaft and publiisuisse SA v. Switzerland*), 2020, §§ 46-48; «*Хорватське радіо-телебачення проти Хорватії*» (*Croatian Radio-Television v. Croatia*), 2023, §§ 98-121. Щодо державних компаній, які користуються достатньою інституційною та операційною незалежністю від Держави, див. «*Ісламська Республіка Іран Шіппінг Лайнз проти Туреччини*» (*Islamic Republic of Iran Shipping Lines v. Turkey*), 2007, §§ 80-81; «*Україна-Тюмень проти України*» (*Ukraine-Tyumen v. Ukraine*), 2007, §§ 25-28; «*Юнедік проти Франції*» (*Unédic v. France*), 2008, §§ 48-59; і, в якості протилежного прикладу, «*Застава Іт Турс проти Сербії*» (*Zastava It Turs v. Serbia*) (ухв.), 2013; «*Державна холдингова компанія "Луганськвугілля" проти України*» (*State Holding Company Luganskvugillya v. Ukraine*) (ухв.), 2009; див. також «*Транспетрол а.с. проти Словаччини*» (*Transpetrol a.s. v. Slovakia*), 2011. Що стосується компаній, Суд вважав компанію «неурядовою» для цілей статті 34, якщо вона регулювалася в основному законодавством про компанії, не користувалася жодними державними або іншими повноваженнями, крім тих, що надаються звичайним приватним правом при здійсненні своєї діяльності, і підпадала під юрисдикцію звичайних, а не

адміністративних судів. Суд також взяв до уваги той факт, що компанія-заявник здійснювала комерційну діяльність і не виконувала функції публічної служби та не була монополістом у конкурентному секторі (*«Словенія проти Хорватії» (Slovenia v. Croatia)* [ВП] (ухв.), 2020, §§ 62-63, та наведені там посилання).

21. Суд роз'яснив, що стаття 33 Конвенції (міждержавні заяви) не дозволяє уряду-заявнику захищати права юридичної особи, яка не кваліфікується як «неурядова організація» і тому не має права подавати індивідуальну заяву за статтею 34 (*«Словенія проти Хорватії» (Slovenia v. Croatia)* [ВП] (ухв.), 2020, §§ 60-70 і 76-79, щодо банку, який належав Державі-заявнику). Беручи до уваги специфічний характер Конвенції як договору про права людини та нагадуючи, що навіть у міждержавних справах саме фізична особа в першу чергу «потерпає» від порушення Конвенції, Суд підтвердив, що носіями прав за Конвенцією можуть бути лише фізичні особи, групи осіб та юридичні особи, які кваліфікуються як «неурядові організації», але не Договірна Держава чи будь-яка юридична особа, що їй належить (*ibid.*, § 66).

22. Релігійна організація, яка не має офіційно визнаної правосуб'єктності в національному законодавстві, чия правоздатність звертатися до суду і набувати нерухомість ніколи не ставилася під сумнів адміністративними органами або судами, може подати заяву за статтею 34 (*«Головний рабинат єврейської громади Ізміра проти Туреччини» (Chief Rabbinate of the Jewish Community of Izmir v. Türkiye)*, 2023, §§ 43-46).

с. Будь-яка група осіб

23. Заяву може подати будь-яка група осіб. Однак ні місцеві адміністративно-територіальні утворення, ні інші офіційні органи не можуть подавати через фізичних осіб, які входять до їхнього складу або їх представляють, скарги проти будь-якої дії, караної Державою, від якої вони залежать і від імені якої вони здійснюють публічну владу (*«Демірбаш та інші проти Туреччини» (Demirbaş ta інші проти Туреччини)* (ухв.), 2010). З іншого боку, група депутатів регіонального парламенту може розглядатися як «група осіб» (а не як урядова організація), коли вони скаржаться на призупинення пленарного засідання парламенту автономної громади. У такому випадку права і свободи, на які посилаються заявники, стосуються їх індивідуально і не можуть бути віднесені до Парламенту як інституції (*«Форкаделль і Луїс та інші проти Іспанії» (Forcadell i Lluís and Others v. Spain)* (ухв.), 2019).

3. Статус потерпілого

24. Суд послідовно дотримується позиції, що Конвенція не передбачає інституту *actio popularis* і що його завданням зазвичай є не перегляд відповідного законодавства та практики *in abstracto*, а визначення того, чи призвело порушення Конвенції у спосіб, у який вони були застосовані до заявника або вплинули на нього (наприклад, *«Роман Захаров проти Росії» (Roman Zakharov v. Russia)* [ВП], 2015, § 164).

а. Поняття «потерпілий»

25. Поняттям «потерпілий», в контексті статті 34 Конвенції, позначається особа або особи, які безпосередньо чи опосередковано постраждали від стверджуваного порушення. Таким чином, стаття 34 стосується не лише особи або осіб, що безпосередньо потерпіли від оскаржуваного правопорушення, а й також будь-якого опосередкованого потерпілого, якому це порушення могло завдати збитків або який має серйозний особистий інтерес щодо його припинення (*«Валліанатос та інші проти Греції» (Vallianatos and Others v. Greece)* [ВП], 2013, § 47). Поняття «потерпілий» тлумачиться автономно і незалежно національних норм, таких, що стосуються зацікавленості або здатності до подання позову (*«Горрайз Лізаррага та інші проти Іспанії»*

(*Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain*), 2004, § 35), навіть якщо Суду доводиться взяти до уваги той факт, що заявник був стороною у національному провадженні («*Аксу проти Туреччини*» (*Aksu v. Turkey*) [ВП], 2012, § 52; «*Мікаллеф проти Мальти*» (*Micallef v. Malta*) [ВП], 2009, § 48; «*Бурса Баросу Башканлігі та інші проти Туреччини*» (*Bursa Barosu Başkanlığı and Others v. Turkey*), 2018, §§ 109-117). Це поняття не передбачає наявності шкоди («*Брумареску проти Румунії*» (*Brumărescu v. Romania*) [ВП], 1999, § 50), і дія, що мала тимчасові юридичні наслідки, може вважатися достатньою («*Моннат проти Швейцарії*» (*Monnat v. Switzerland*), 2006, § 33).

26. Поняття «потерпілий» зазнає еволюційних змін відповідно до сучасних умов життя. Його слід застосовувати без зайвого формалізму (*ibid.*, §§ 30-33; «*Горрайз Лізаррага та інші проти Іспанії*» (*Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain*), 2004, § 38; «*Штукус та інші проти Польщі*» (*Stukus and Others v. Poland*), 2008, § 35; «*Зентал проти Польщі*» (*Ziętal v. Poland*), 2009, §§ 54-59). Суд вирішив, що питання статусу потерпілого може бути пов'язане із суттю справи («*Сіліадін проти Франції*» (*Siliadin v. France*), 2005, § 63; «*Хірсі Джамаа та інші проти Італії*» (*Hirsi Jamaa and Others v. Italy*) [ВП], 2012, § 111). Суд може розглядати питання статусу потерпілого та *locus standi ex officio*, оскільки воно стосується питання, яке належить до юрисдикції Суду («*Бузаджі проти Республіки Молдова*» (*Buzadji v. the Republic of Moldova*) [ВП], 2016, § 70; «*Сатакуннан Марккінаперссі Оу та Сатамедіа Оу проти Фінляндії*» (*Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v. Finland*) [ВП], 2017, § 93; «*Юніфаун Театр Продакшн Лімітед та інші проти Мальти*» (*Unifaun Theatre Productions Limited and Others v. Malta*), 2018, §§ 63-66; «*Яковлевич проти Сербії*» (*Jakovljević v. Serbia*) (ухв.), 2020, § 29)).

27. Розподіл тягаря доведення нерозривно пов'язаний зі специфікою фактів, характером висунутого твердження та конвенційним правом, про яке йдеться («*Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії*» (*N.D. and N.T. v. Spain*) [ВП], 2020, §§ 83-88).

b. Безпосередньо потерпілий

28. Щоб мати право подати заяву на підставі статті 34, заявник повинен довести, що він «безпосередньо потерпів» через оскаржуваний захід («*Танасе проти Молдови*» (*Tănase v. Moldova*) [ВП], 2010, § 104; «*Берден проти Сполученого Королівства*» (*Burden v. the United Kingdom*) [ВП], 2008, § 33; «*Ламберт та інші проти Франції*» (*Lambert and Others v. France*) [ВП], 2015, § 89). Ця умова є необхідною для запуску механізму захисту Конвенції («*Христовоз та інші проти Болгарії*» (*Hristozov and Others v. Bulgaria*), 2012, § 73), хоч цей критерій не слід застосовувати надто механічно і не гнучко протягом провадження («*Мікаллеф проти Мальти*» (*Micallef v. Malta*) [ВП], 2009, § 45; «*Карнер проти Австрії*» (*Karner v. Austria*), 2003, § 25; «*Аксу проти Туреччини*» (*Aksu v. Turkey*) [ВП], 2012, § 51). Наприклад, особа не може скаржитися на порушення її прав у провадженні, в якому вона не була стороною («*Центро Європа 7 С.р.л. і Ді Стефано проти Італії*» (*Centro Europa 7 S.r.l. and Di Stefano v. Italy*) [ВП], 2012, § 92). Однак у справі «*Маргулев проти Росії*» (*Margulev v. Russia*), 2019, Суд визнав заявника безпосередньо потерпілим у провадженні у справі про наклеп, хоча він був допущений до провадження лише як третя сторона. Оскільки національне законодавство надає статус третьої сторони у провадженні, де «рішення може вплинути на права та обов'язки третьої сторони по відношенню до позивача або відповідача», Суд вважав, що національні суди мовчазно визнали, що права заявника могли постраждати від результату провадження у справі про наклеп (§ 36; див. також «*Хурал і Зейналов проти Азербайджану (№ 2)*» (*Khural and Zeynalov v. Azerbaijan (no. 2)*), 2023, §§ 31-32). У справі «*Мухін проти Росії*» (*Mukhin v. Russia*), 2021, Суд визнав, що головний редактор газети може вважати себе потерпілим від рішень національних судів про позбавлення газети статусу засобу масової інформації та анулювання документа, що підтверджує її реєстрацію (§§ 158-160). Крім того, за деяких конкретних обставин безпосередні потерпілі особи, які не брали участі в національному провадженні, були допущені як заявники до Суду («*Бейзарас і*

Левіцкас проти Литви» (Beizaras and Levickas v. Lithuania), 2020, §§ 78-81). Таким чином, участь у національному провадженні не є вирішальною, оскільки поняття «потерпілий» тлумачиться в системі Конвенції автономно (див., наприклад, *«Калфагіанніс і Посперт проти Греції» (Kalfagiannis and Pospert v. Greece)* (ухв.), 2020, §§ 44-48, щодо фінансового адміністратора суспільного мовника, чий статус потерпілого був визнаний національними судами, але не Судом).

29. У конкретному контексті скарг щодо шкоди або ризику шкоди, спричиненої ймовірно неспроможністю Держави боротися зі зміною клімату, з огляду на особливості зміни клімату та принцип виключення *actio popularis*, передбачений Конвенцією, Суд постановив, що заявники повинні довести, що вони особисто і безпосередньо постраждали від оскаржуваної неспроможності. Це залежить від двох ключових критеріїв, для яких поріг є особливо високим. По-перше, заявник повинен зазначати високої інтенсивності впливу негативних наслідків зміни клімату, тобто рівень і тяжкість (ризик) негативних наслідків дій або бездіяльності уряду, що впливають на заявника, повинні бути значними. По-друге, повинна існувати нагальна потреба у забезпеченні індивідуального захисту заявника через відсутність або недостатність будь-яких розумних заходів для зменшення шкоди (*«Ферейн КлімаСеніоріннен Швейц та інші проти Швейцарії» (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland)* [ВП], 2024, §§ 487-488). У цій справі, ретельно розглянувши, *inter alia*, характер і обсяг скарг окремих заявників та поданих ними матеріалів, ступінь ймовірності та/або вірогідності негативних наслідків зміни клімату в часі, конкретний вплив на життя, здоров'я або благополуччя кожного окремого заявника, величину і тривалість шкідливих наслідків, масштаб ризику (локальний або загальний), а також характер вразливості заявників, Суд встановив, що чотири окремі заявники не відповідали відповідним критеріям, щоб вважатися потерпілими у розумінні статті 34 (§§ 527-536). Застосовуючи ті ж критерії, Суд відмовився визнати статус потерпілого колишнього мера французького муніципалітету, який стверджував, що відповідна територія піддавалася ризику повеней, викликаних зміною клімату, в майбутньому, але який покинув цей муніципалітет і не мав з ним ніякого майна або іншого відповідного зв'язку (*«Кареме проти Франції» (Carême v. France)* [ВП] (ухв.), 2024, § 83).

30. Крім того, відповідно до практики Суду та статті 34 Конвенції, заяви можуть подаватися лише живими особами або від імені живих осіб (*«Центр правових ресурсів від імені Валентина Кампеану проти Румунії» (Valentin Câmpeanu v. Romania)* [ВП], 2014, § 96). Однак особливі міркування можуть виникнути у випадку потерпілих від передбачуваних порушень статей 2, 3 і 8 з боку національних органів влади. Таким чином, заяви, подані окремими особами або об'єднаннями від імені потерпілого (потерпілих), навіть якщо не було надано жодних дійсних повноважень, були визнані прийнятними (§§ 103-114)⁴.

с. Опосередковано потерпілий

31. Якщо потерпілий від якогось стверджуваного порушення помер до подання заяви, особа, яка має законні інтереси у справі, будучи родичем померлого, може подати заяву, посилаючись на шкоду, пов'язану зі смертю або із зникненням його/її родича (*«Варнава та інші проти Туреччини» (Varnava and Others v. Turkey)* [ВП], 2009, § 112). Це становить особливу ситуацію, пов'язану з природою стверджуваного порушення і з міркуваннями стосовно ефективного застосування однієї з найважливіших статей Конвенції (*«Фейрфілд проти Сполученого Королівства» (Fairfield v. the United Kingdom)* (ухв.), 2005).

⁴ Див. Розділ Представництво.

32. В таких справах Суд визнав, що близькі родичі, такі, як батьки особи, щодо якої стверджується, що за її смерть чи зникнення має відповідати Держава, можуть самі претендувати на статус опосередкованих потерпілих від порушення статті 2, а питання, чи вони є спадкоємцями померлої особи, не є суттєвим (*«Ван Колле проти Сполученого Королівства» (Van Colle v. the United Kingdom)*, 2012, § 86; *«Цалікідіс та інші проти Греції» (Tsalikidis and Others v. Greece)*, 2017, § 64; *«Котілайнен та інші проти Фінляндії» (Kotilainen and Others v. Finland)*, 2020, §§ 51-52).

33. Близький родич померлої чи зниклої особи може також поскаржитися від її імені на іншу шкоду, наприклад, за статтями 3 і 5 Конвенції, за умови, що оскаржуване порушення є тісно пов'язаним зі смертю чи зникненням і може розглядатися на підставі статті 2 Конвенції. Наприклад, див. рішення у справі *«Хайрулліна проти Росії» (Khayrullina v. Russia)*, 2017, §§ 91-92 та §§ 100-107, щодо права найближчих родичів подавати скаргу за пунктом 1 статті 5 та пунктом 5 статті 5. Та ж логіка може бути застосована до скарги за статтею 6, якщо особа померла під час кримінального провадження проти неї, і якщо смерть настала за обставин, що тягнуть за собою відповідальність Держави (*«Магніцький та інші проти Росії» (Magnitskiy and Others v. Russia)*, 2019, §§ 278-279).

34. Стосовно подружжя, див. рішення у справах *«МакКенн та інші проти Сполученого Королівства» (McCann and Others v. the United Kingdom)*, 1995; *«Салман проти Туреччини» (Salman v. Turkey)* [ВП], 2000; стосовно неодруженої пари, див. *«Велікова проти Болгарії» (Velikova v. Bulgaria)* (ухв.), 1999; стосовно батьків, див. *«Рамсахай та інші проти Нідерландів» (Ramsahai and Others v. the Netherlands)* [ВП], 2007; *«Джуліані та Гаджіо проти Італії» (Giuliani and Gaggio v. Italy)* [ВП], 2011; стосовно братів і сестер, див. *«Андронікоу та Константіноу проти Кіпру» (Andronicou and Constantinou v. Cyprus)*, 1997; стосовно дітей, див. *«МакКерр проти Сполученого Королівства» (McKerr v. the United Kingdom)*, 2001; стосовно племінників, див. *«Яса проти Туреччини» (Yaşa v. Turkey)*, 1998; і навпаки, щодо розлученого партнера, який не вважався таким, що має достатній зв'язок з померлим колишнім чоловіком, див. *«Тривканович проти Хорватії» (Trivkanović v. Croatia)*, 2017, §§ 49-50; щодо дядька та двоюрідного брата, див. *«Фабріс і Парціале проти Італії» (Fabris and Parziale v. Italy)*, 2020, §§ 37-41, а також узагальнення судової практики. Що стосується зниклих безвісти осіб, тіла яких не були знайдені після аварії човна, Суд визнав, що найближчі родичі можуть подати заяву за статтею 2, зокрема, якщо Держава не знайшла всіх жертв і навіть не змогла ідентифікувати всіх знайдених (*«Ранджелович та інші проти Чорногорії» (Randelović and Others v. Montenegro)*, 2017, § 85).

35. У справах, коли стверджуване порушення непрямо пов'язане зі смертю або зникненням безпосередньо потерпілого підхід Суду був більш обмежувальним (*«Карпиленко проти України» (Karpulyenko v. Ukraine)*, 2016, § 104, *«А та В проти Хорватії» (A and B v. Croatia)*, 2019, §§ 88-91). Суд, як правило, відмовляв іншій особі визнати її статус потерпілого, крім випадку, коли остання, як виняток, могла продемонструвати власний інтерес (*«Нассау Верзекерінг Маатшappій Н.В. проти Нідерландів» (Nassau Verzekering Maatschappij N.V. v. the Netherlands)* (ухв.), 2011, § 20). Див., наприклад, рішення *«Санлес Санлес проти Іспанії» (Sanles Sanles v. Spain)* (ухв.), 2000, яке стосувалося заборони евтаназії у світлі статей 2, 3, 5, 8, 9 і 14, в якому Суд вирішив, що права, на які посилалася заявниця – невістка і спадкоємиця померлого – є такими, що не передаються, то ж з цієї причини вона не могла претендувати на статус потерпілої від порушення від імені свого померлого родича; див. також рішення за статтею 8, *«Петіторі Ланцманн проти Франції» (Petithory Lanzmann v. France)* (ухв.), 2019, § 16, де Суд постановив, що доля гамет, депонованих особою, і її бажання, щоб вони були використані після її смерті, стосується права особи вирішувати, як і коли вона бажає стати батьком, і що це право підпадає під категорію прав, які не підлягають передачі; див. також рішення у справах *«Біч та інші проти Туреччини» (Biç and Others v. Turkey)* (ухв.), 2006, (щодо скарг за статтями 5 і 6); *«Фейрфілд» проти Сполученого Королівства» (Fairfield v. the United Kingdom)*, 2005, (скарги за статтями 9 і 10); *«Руйгас проти*

Естонії» (Rõigas v. Estonia), 2017, § 127, і *«Яковлевич проти Сербії» (Jakovljević v. Serbia)* (ухв.), 2020, §§ 29-30 (щодо скарг за статтею 8).

36. Що стосується скарг на жорстоке поводження з померлими родичами за статтею 3 Конвенції, Суд визнав *locus standi* заявників у випадках, коли жорстоке поводження було тісно пов'язане зі смертю або зникненням їхніх родичів (*«Карпиленко проти України» (Karpylenko v. Ukraine)*, 2016, § 105; *«Дзідзава проти Росії» (Dzidzava v. Russia)*, 2016, § 46). Суд також підтвердив, що він може визнати правоздатність заявників, які скаржаться на жорстоке поводження з їхнім покійним родичем, якщо заявники демонструють або сильну моральну зацікавленість, крім простої матеріальної зацікавленості в результаті національного провадження, або інші переконливі причини, такі як важливий загальний інтерес, який вимагає розгляду їхньої справи (*«Боаца та інші проти Румунії» (Boacă and Others v. Romania)*, 2016, § 46; *«Карпиленко проти України» (Karpylenko v. Ukraine)*, 2016, § 106; див. також *«Степанян проти Румунії» (Stepanian v. Romania)*, 2016, §§ 40-41; *«Селамі та інші проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (Selami and Others v. the former Yugoslav Republic of Macedonia)*, 2018, §§ 58-65).

37. У випадках, коли статус потерпілого надається близьким родичам безпосередньо потерпілого, що дозволяє їм подати заяву і пошатися на шкоду, спираючись, наприклад, на статті 5, 6 або 8 Конвенції, Суд брав до уваги той факт, чи довели вони, що мають моральний інтерес в тому, щоб з померлого було знято усі обвинувачення (*«Ньолкенбокхофф проти Німеччини» (Nölkenbockhoff v. Germany)*, 1987, § 33; *«Гредінар проти Молдови» (Grădinar v. Moldova)*, 2008, §§ 95 і 97-98; *«Акбай та інші проти Німеччини» (Akbay and Others v. Germany)*, 2020, §§ 73, 80-82) або для захисту власної репутації та репутації своєї сім'ї (*«Брудніцка та інші проти Польщі» (Brudnicka and Others v. Poland)*, 2005, §§ 27-31; *«Армонієне проти Литви» (Armonienė v. Lithuania)*, 2008, § 29; *«Поланко Торрес та Мовілла Поланко проти Іспанії» (Polanco Torres and Movilla Polanco v. Spain)*, 2010, §§ 31-33), або мають матеріальний інтерес у зв'язку з безпосередніми наслідками щодо їхніх прав на спадок (*«Ньолкенбокхофф проти Німеччини» (Nölkenbockhoff v. Germany)*, 1987, § 33; *«Гредінар проти Молдови» (Grădinar v. Moldova)*, 2008, § 97; *«Мікаллеф проти Мальти» (Micallef v. Malta)* [ВП], 2009, § 48; *«Акбай та інші проти Німеччини» (Akbay and Others v. Germany)*, 2020, §§ 74, 83-85)). До уваги бралася також наявність загального інтересу, який вимагав розгляду скарг (*«Мікаллеф проти Мальти» (Micallef v. Malta)* [ВП], 2009, §§ 46 і 50; див. також *«Біч та інші проти Туреччини» (Biç and Others v. Turkey)*, 2006, §§ 22-23; *«Акбай та інші проти Німеччини» (Akbay and Others v. Germany)*, 2020, §§ 76, 86-88)).

38. Суд постановив, що участь заявника у національному провадженні є лише однією з відповідних умов (*«Ньолкенбокхофф проти Німеччини» (Nölkenbockhoff v. Germany)*, 1987, § 33; *«Мікаллеф проти Мальти» (Micallef v. Malta)* [ВП], 2009, §§ 48 і 49; *«Поланко Торрес та Мовілла Поланко проти Іспанії» (Polanco Torres and Movilla Polanco v. Spain)*, 2010, § 31; *«Гредінар проти Молдови» (Grădinar v. Moldova)*, 2008, §§ 98-99); див. також справу *«Кабуров проти Болгарії» (Kaburov v. Bulgaria)* (ухв.), 2012, §§ 57-58, де Суд постановив, що у справі стосовно можливості передачі права за статтею 3 Конвенції, оскільки заявник не мав морального інтересу у результаті провадження або іншої вагомої причини, його не можна було вважати потерпілим лише через те, що національний суд дозволив йому брати участь у провадженні стосовно відповідальності за злочин, оскільки він є спадкоємцем пана Кабурова. Див. також рішення (*«Нассау Верзекерінг Маатшаппій Н.В. проти Нідерландів» (Nassau Verzekering Maatschappij N.V. v. the Netherlands)* (ухв.), 2011, за яким Суд відхилив прохання компанії-заявника надати їй статус потерпілої з тієї причини, що акт про передачу права дозволяв їй пошатися на заподіяну шкоду на підставі Конвенції).

39. Зазвичай Суд розглядав вищезазначені критерії в сукупності та оцінював наявність у близьких родичів права на подання заяви з урахуванням усіх обставин справи (*«Акбай та інші проти Німеччини» (Akbay and Others v. Germany)*, 2020, §§ 77 і 89).

40. Окрім статусу «опосередковано потерпілих», члени сім'ї також можуть бути «безпосередньо потерпілими» від поведінки, що суперечить статті 3 Конвенції, через страждання, спричинені серйозними порушеннями прав людини, що стосуються їхніх родичів (див. відповідні критерії у справах *«Яновець та інші проти Росії» (Janowiec and Others v. Russia)* [ВП], 2013, §§ 177-181, та 2018, §§ 54-56).

41. Близькі родичі за певних обставин можуть претендувати на статус опосередковано потерпілих від порушення, яке безпосередньо стосується живого родича. Наприклад, мати може претендувати на статус опосередковано потерпілої у зв'язку з передбачуваною дискримінацією щодо її дитини-інваліда, оскільки, окрім догляду, який вона надавала, вона ініціювала національне провадження в якості опікуна своєї дочки, яка була недієздатною (*«Беллі та Арк'є-Мартінес проти Швейцарії» (Belli and Arquier-Martinez v. Switzerland)*, 2018, § 97).

42. Що стосується скарг, які стосуються компаній (*«Агротексім та інші проти Греції» (Agrotexim and Others v. Greece)*, 1995, §§ 64-71), Суд визнав, що особа не може скаржитися на порушення її прав у провадженні, в якому вона не була стороною, навіть якщо вона була акціонером та/або директором компанії, яка була стороною у провадженні (*«Центро Європа 7 С.р.л. та Ді Стефано проти Італії» (Centro Europa 7 S.r.l. and Di Stefano v. Italy)* [ВП], 2012, §§ 92-93). Цей же принцип застосовується до довірених осіб фонду (*«Фонд Дж. Пола Гетті та інші проти Італії» (The J. Paul Getty Trust and Others v. Italy)*, 2024, §§ 204-208).

43. Коли йдеться про справи, порушені акціонерами компанії (зокрема, за статтею 1 Першого протоколу), Суд визнав за необхідне розрізняти скарги акціонерів на заходи, що впливають на їхні права як акціонерів, і скарги на дії, що впливають на компанії, в яких вони володіють акціями (*«Агротексім та інші проти Греції» (Agrotexim and Others v. Greece)*, 1995, §§ 65-66; *«Альберт та інші проти Угорщини» (Albert and Others v. Hungary)* [ВП], 2020, § 122). У першій групі самі акціонери можуть вважатися потерпілими у розумінні статті 34 Конвенції (див. *«Ольчак проти Польщі» (Olczak v. Poland)* [ВП], 2022, §§ 57-62; *«Альберт та інші проти Угорщини» (Albert and Others v. Hungary)* [ВП], 2020, §§ 126-134, та посилання на них; *«Проджект-Трейд д.о.о. проти Хорватії» (Project-Trade d.o.o. v. Croatia)*, 2020, §§ 44-47; *«Папачела та Амазон С.А. проти Греції» (Parachela and Amazon S.A. v. Greece)*, 2020, §§ 37-41). В останній групі загальний принцип полягає в тому, що акціонери компаній не можуть розглядатися як потерпілі, у розумінні статті 34 Конвенції, від дій та заходів, що впливають на їхні компанії. Суд визнав, що цей принцип може бути обґрунтовано застосований у двох типах ситуацій, по-перше, коли компанія та її акціонери настільки тісно пов'язані між собою, що штучно проводити розмежування між ними (див., наприклад, рішення у справах *«Анкаркрона проти Швеції» (Ankarcrona v. Sweden)* (ухв.), 2000, та *«Рустамханлі проти Азербайджану» (Rustamkhanli v. Azerbaijan)*, 2024, § 30), і, по-друге, якщо це виправдано «винятковими обставинами» (*«Альберт та інші проти Угорщини» (Albert and Others v. Hungary)* [ВП], 2020, §§ 124, 135-145). У зв'язку з цим, ігнорування правосуб'єктності компанії може бути виправданим лише за «виняткових обставин», зокрема, коли чітко встановлено, що компанія не може звернутися до Суду від свого імені. Для того, щоб заявники могли переконати Суд у тому, що їхнє звернення до Суду як акціонерів у справі, яка стосується компанії, виправдане такими причинами, вони повинні навести вагомі та переконливі докази того, що компанія практично або фактично не може звернутися до Суду через органи, створені відповідно до її статуту, і що, отже, їм слід дозволити подати скаргу від імені компанії (*ibid.*, §§ 138-145 та посилання на них; див. застосування цих принципів, §§ 159-165).

44. Щодо статусу «потерпілої» компаній-заявників та/або їхніх керівників, відповідно, коли йдеться про дозволи на таємне спостереження, які не були офіційно видані проти компаній, див. *«Ліблік та інші проти Естонії» (Liblik and others v. Estonia)*, 2019, §§ 111-112, §§ 111-112.

45. Що стосується неурядових організацій, то Суд не надає статус «потерпілих» об'єднанням, інтереси яких не поставлені під загрозу, навіть якщо інтереси їхніх членів - або деяких з них - можуть бути поставлені під загрозу. Крім того, статус «потерпілої» не надається НУО, навіть якщо об'єднання були засновані з єдиною метою захисту прав передбачуваних потерпілих (*«Ненчева та інші проти Болгарії» (Nencheva and Others v. Bulgaria)*, 2013, § 90 і § 93 та посилання на нього; див. також *«Калфагіанніс і Посперт проти Греції» (Kalfagiannis and Pospert v. Greece)* (ухв.), 2020, §§ 49-51, щодо федерації профспілок, які представляють працівників ЗМІ; *«Юсуфелі Ільчесіні Гюзеллештірме Яшатма Кюльтюр Варлікляріні Корума Дернегі проти Туреччини» (Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği v. Turkey)* (ухв.), 2021, §§ 42-44, щодо неурядової організації, створеної з метою захисту мешканців району, де будувалася дамба, та *«Гендердок-М та М.Д. проти Республіки Молдова» (Genderdoc-M and M.D. v. the Republic of Moldova)*, 2021, §§ 25-26, щодо неурядової організації, яка представляє інтереси ЛГБТ. На противагу цьому, *«AsDAC проти Республіки Молдова» (AsDAC c. the Republic of Moldova)*, §§ 21-37, §§ 21-37, щодо неурядової організації, створеної для колективного управління правами інтелектуальної власності своїх членів, та її статусу потерпілої у зв'язку зі скаргою за статтею 1 Першого протоколу; та *«Хоппен і профспілка працівників АВ Amber Grid проти Литви» (Horpen and trade union of AB Amber Grid v. Lithuania)*, 2023, § 153, щодо профспілки, яка скаржилася на те, що звільнення одного з її членів негативно позначилося на свободі об'єднань).

46. Однак слід зазначити, що за певних обставин НУО (замість заявників) можуть брати участь у національному провадженні, захищаючи інтереси заявників. Це не позбавляє заявників, які не брали участі у національному провадженні, статусу потерпілих (*«Горрайз Лізаррага та інші проти Іспанії» (Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain)*, 2004, §§ 37-39; *«Центр товариств свідомості Крішни в Росії та Фролов проти Росії» (Centre of Societies for Krishna Consciousness in Russia and Frolov v. Russia)*, 2021, § 30; про взаємозв'язок між статусом потерпілого за статтею 34 та вичерпанням національних засобів захисту за пунктом 1 статті 35 див. *«Бейзарас і Левицкас проти Литви» (Beizaras and Levickas v. Lithuania)*, 2020, §§ 78-81; *«Тібо проти Франції» (Thibaut v. France)* (ухв.), 2022, §§ 26-31).

d. Потенційні потерпілі і *actio polularis*

47. Стаття 34 Конвенції не дозволяє подавати скарги *in abstracto* на порушення Конвенції (*«Центр правових ресурсів від імені Валентина Кампеану проти Румунії» (Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania)* [ВП], 2014, § 101 та наведені там посилання). Проте, у деяких окремих випадках, Суд визнав, що заявник може бути потенційним потерпілим, наприклад, якщо він не має змоги встановити через секретність дозволених законодавством заходів, що оскаржувані положення були дійсно застосовані до нього (*«Класс та інші проти Німеччини» (Klass and Others v. Germany)*, 1978, або коли щодо іноземця прийнято постанову про екстрадицію, яка ще не виконана, а через екстрадицію йому загрожує в країні призначення ризик бути підданим поведженню, що суперечить статті 3 Конвенції, або зазіхання на його права, гарантовані статтею 8 Конвенції (*«Сорінг проти Сполученого Королівства» (Soering v. the United Kingdom)*, 1989) або якщо закон, що карає за гомосексуальні акти, може бути застосований до певної категорії населення, до якої належить заявник (*«Даджон проти Сполученого Королівства» (Dudgeon v. the United Kingdom)*, 1981). Суд також постановив, що заявник може стверджувати, що він є потерпілим від порушення Конвенції, якщо він або вона підпадає під дію законодавства, що дозволяє таємні заходи спостереження, і якщо заявник не має засобів

правового захисту, щоб оскаржити таке прикриття спостереження («*Роман Захаров проти Росії*» (*Roman Zakharov v. Russia*) [ВП], 2015, §§ 173-78).

48. Однак для того, щоб заявник міг вважатися потерпілим у такій ситуації, він повинен представити обґрунтовані переконливі докази можливості виникнення порушення, наслідки якого він відчуває особисто на собі; самі лише підозри чи припущення не є достатніми у цьому випадку («*Сенатор Лайнс ГмбХ проти п'ятнадцяти держав-членів Європейського Союзу*» (*Senator Lines GmbH v. fifteen member States of the European Union*) (ухв.) [ВП], 2004; «*Шорталл та інші проти Ірландії*» (*Shortall and Others v. Ireland*) (ухв.), 2021). Щодо формальної відсутності наказу про екстрадицію, див. «*Віджаянатан і Пуспараджа проти Франції*» (*Vijayanathan and Pusparajah v. France*), 1992, § 46; щодо оскаржуваних наслідків парламентського рішення, див. «*Федерація християнських пам'яток Єгови Франції проти Франції*» (*Fédération chrétienne des témoins de Jéhovah de France v. France*) (ухв.), 2001; щодо оскаржуваних наслідків судового рішення стосовно третьої особи, що перебуває в комі, див. «*Россі та інші проти Італії*» (*Rossi and Others v. Italy*) (ухв.), 2008; щодо передбачуваних наслідків антидопінгових заходів для спортивних асоціацій та окремих спортсменів, див. «*Національна федерація асоціацій та спілок спортсменів (FNASS) та інші проти Франції*» (*National Federation of Sportspeople's Associations and unions (FNASS) and Others v. France*), 2018, §§ 91-103; щодо передбачуваних наслідків змін, які забороняють доступ до легальних абортів на підставі вад розвитку плоду, див. «*А. М. та інші проти Польщі (А.М. and Others v. Poland)*» (ухв.), 2023, §§ 75-87; щодо відмови звільнити заявницю, без проходження нею медичного обстеження, щоб довести, що вона не вагітна, від 300-денного періоду очікування, встановленого для розлучених жінок, які бажають знову вступити в шлюб, за відсутності будь-якого фактичного наміру зробити це, див. «*Нуркан Байрактар проти Туреччини*» (*Nurcan Bayraktar v. Türkiye*), 2023, §§ 27-29.

49. Заявник не може вважатися потерпілим, якщо він є частково винним у оскаржуваному порушенні («*Паша та Еркан Ерол проти Туреччини*» (*Paşa and Erkan Erol v. Turkey*), 2001).

50. Суд також підкреслив, що Конвенція не передбачає можливості розпочати *actio popularis* з метою тлумачення визнаних у ній прав, і що вона також не дозволяє приватним особам оскаржувати положення національного права лише тому, що на їхню думку, вони суперечать Конвенції, тоді як вони особисто не є безпосередньо потерпілими від цих положень («*Аксу проти Туреччини*» (*Aksu v. Turkey*) [ВП], 2012, § 50; «*Бурден проти Сполученого Королівства*» (*Burden v. the United Kingdom*) [ВП], 2008, § 33; «*Дімітрас та інші проти Греції*» (*Dimitras and Others v. Greece*) (ухв.), 2017, §§ 28-32; «*Корделла та інші проти Італії*» (*Cordella and Others v. Italy*), 2019, § 100; «*Калфагіанніс і Посперт проти Греції*» (*Kalfagiannis and Pospert v. Greece*) (ухв.), 2020, § 46). Наприклад, мешканці, які не брали участі у національному провадженні щодо скасування адміністративних рішень, або асоціації, яким національні суди не надали *locus standi*, не можуть вважатися потерпілими від стверджуваного порушення права на виконання судових рішень відповідно до пункту 1 статті 6 («*Бурса Баросу Башканлігі та інші проти Туреччини*» (*Bursa Barosu Başkanlığı and Others v. Turkey*), 2018, §§ 114-116, щодо справи про захист довкілля; порівняйте з рішенням у справі «*Бейзарас і Левіцкас проти Литви*» (*Beizaras and Levickas v. Lithuania*), 2020, § 80). Якщо заявник стверджує про порушення права на повагу до приватного і сімейного життя через встановлені законом обмеження на побачення з членами сім'ї або іншими особами, для того, щоб визнати себе потерпілим від стверджуваного порушення, він повинен продемонструвати, щонайменше: а) що у нього є родичі або інші особи, з якими він щиро бажає і намагається підтримувати контакт у ув'язненні; і б) що він користувався своїм правом на побачення настільки часто, наскільки це було дозволено національним законодавством («*Черненко та інші проти Росії*» (*Chernenko and Others v. Russia*) (ухв.), 2019, § 45). У контексті статті 10 Конвенції сам факт того, що заявник більше не міг дивитися або слухати програми, які раніше транслиував закритий урядом суспільний мовник, не був достатнім для встановлення його

статусу потерпілого щодо права на отримання інформації (*«Калфагіанніс і Посперт проти Греції» (Kalfagiannis and Pospert v. Greece)* (ухв.), 2020, §§ 46-47).

51. Однак, особа може стверджувати, що якийсь закон порушує її права за відсутності безпосередньої імплементації щодо неї, якщо ця особа змушена була змінити свій звичайний спосіб життя під загрозою переслідування, або якщо вона входить до категорії осіб, що можуть безпосередньо відчувати на собі наслідки цього законодавства (*«Танасе проти Молдови» (Tanase v. Moldova)* [ВП], 2010, § 104; *«Мішо проти Франції» (Michaud v. France)*, 2012, §§ 51-52; *«Сейдіч і Фінчі проти Боснії та Герцеговини» (Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina)* [ВП], 2009, § 28).

е. Втрата статусу потерпілого

52. Національні органи влади насамперед зобов'язані виправити оскаржуване порушення Конвенції. Питання, чи заявник може вважати себе потерпілим від оскаржуваного порушення, постає на всіх етапах провадження в Європейському Суді (*«Скордіно проти Італії (№ 1)» (Scordino v. Italy (no. 1))* [ВП], 2006, § 179; *«Руман проти Бельгії» (Rooman v. Belgium)* [ВП], 2019, §§ 128-133). З цієї метою заявник повинен бути спроможним обґрунтувати свій статус потерпілого на всіх етапах провадження (*«Бурдов проти Росії» (Burdov v. Russia)*, 2002, § 30; *«Центро Європа 7 С.р.л. і Ді Стефано проти Італії» (Centro Europa 7 S.r.l. and Di Stefano v. Italy)* [ВП], 2012, § 80).

53. Питання про те, чи може особа ще претендувати на статус потерпілої від оскаржуваного порушення Конвенції, зобов'язує Суд розглянути *a posteriori* становище цієї особи (*ibid*, § 82).

54. Рішення або захід на користь заявника в принципі є достатнім, щоб позбавити його статусу «потерпілого» за статтею 34 Конвенції, лише у тому випадку, коли національні органи влади визнали, у прямій формі чи по суті, а потім надали відшкодування за порушення Конвенції (*«Скордіно проти Італії (№ 1)» (Scordino v. Italy (no. 1))* [ВП], 2006, § 180; *«Гефген проти Німеччини» (Gäfgen v. Germany)* [ВП], 2010, § 115; *«Нада проти Швейцарії» (Nada v. Switzerland)* [ВП], 2012, § 128; *«Блюдік проти Росії» (Blyudik v. Russia)*, 2019, §§ 49-50; *«Дімо Дімов та інші проти Болгарії» (Dimo Dimov and Others v. Bulgaria)*, 2020, §§ 51-56; *«Рот проти Німеччини» (Roth v. Germany)*, 2020, §§ 75-81; *«Куркут та інші проти Туреччини» (Kurkut and Others v. Türkiye)*, 2024, § 86). Лише за виконання цих умов, субсидіарний характер механізму захисту Конвенції виключає можливість розгляду заяви (*«Дженсен і Расмуссен проти Данії» (Jensen and Rasmussen v. Denmark)* (ухв.), 2003; *«Албайрак проти Туреччини» (Albayrak v. Turkey)*, 2008, § 32; *«Селахаттин Демірташ проти Туреччини (№ 2)» (Selahattin Demirtaş v. Turkey) (№ 2)* [ВП], 2020, §§ 217-223).

55. Заявник продовжує вважатися потерпілим, якщо органи влади не визнали, у прямій формі чи по суті, порушення, на яке він скаржиться (*«Албайрак проти Туреччини» (Albayrak v. Turkey)*, 2008, § 33; *«Дженсен проти Данії» (Jensen v. Denmark)* (ухв.), 2001, навіть якщо заявник отримав певне відшкодування (*«Центро Європа 7 С.р.л. і Ді Стефано проти Італії» (Centro Europa 7 S.r.l. and Di Stefano v. Italy)* [ВП], 2012, § 88; *«Брайан та інші проти Росії» (Bryan and Others v. Russia)*, 2023, § 45).

56. Крім того, надане відшкодування має бути адекватним і достатнім. Воно залежить від сукупності обставин справи, зокрема, від характеру розглянутого порушення Конвенції (*«Гефген проти Німеччини» (Gäfgen v. Germany)* [ВП], 2010, § 116; *«Біволару проти Румунії (№ 2)» (Bivolaru v. Romania (no. 2))*, 2018, § 170; *«Романов та інші проти Росії» (Romanov and Others v. Russia)*, 2023, § 86; *«Тамазунт та інші проти Франції» (Tamazount and Others v. France)*, 2024, §§ 155-162). Однак, якщо заявник погодився на умови дружнього врегулювання на

національному рівні, він не може скаржитися на те, що грошова компенсація, отримана в рамках цього врегулювання, була недостатньою (*«Шеннуф та інші проти Франції» (Chennouf and Others v. France)* (ухв.), 2023, § 39).

57. Наприклад, у справах про умисне жорстоке поводження з боку представників Держави, що порушує статтю 3, Суд неодноразово встановлював, що для забезпечення достатнього відшкодування необхідно вжити двох заходів. По-перше, державні органи повинні провести ретельне та ефективне розслідування, здатне привести до встановлення та покарання винних. По-друге, необхідним є присудження компенсації заявнику, якщо це необхідно, або, принаймні, можливість вимагати та отримати компенсацію за шкоду, якої заявник зазнав у результаті жорстокого поводження (*«Гефген проти Німеччини» (Gäfgen v. Germany)* [ВП], 2010, §§ 116-118). З іншого боку, якщо Держава провела ефективне розслідування (включаючи винесення кримінального вироку, який заявниця не оскаржила, тим самим мовчазно погодившись з тим, що національний суд ретельно розглянув справу і не призначив надмірно м'якого покарання), і якщо заявник не вимагає компенсації через цивільні суди, незважаючи на те, що має на це право, він більше не може вважатися потерпілим внаслідок стверджуваного порушення (*«К.П. проти Польщі» (K.P. v. Poland)* [ВП], 2023, §§ 108-112).

58. У випадках умисного жорстокого поводження з боку представників Держави порушення статті 3 не може бути виправлене лише шляхом присудження компенсації потерпілій (*ibid.*, § 119; *«Шморгунов та інші проти України» (Shmorgunov and Others v. Ukraine)*, 2021, §§ 397-401). Ці принципи застосовуються не лише до випадків жорстокого поводження з боку представників Держави, але й до випадків жорстокого поводження з боку приватних осіб (*«Беганович проти Хорватії» (Beganović v. Croatia)*, 2009, § 56; *«Шкоранець проти Хорватії» (Škorjanec v. Croatia)*, 2017, § 47). Зокрема, у випадках домашнього та/або гендерно зумовленого насильства визнання порушення може означати необхідність проведення змістовного розслідування реакції правоохоронних органів та їхньої бездіяльності, яка могла бути мотивована гендерною дискримінацією, на скарги потерпілої особи (*«А. і Б. проти Грузії» (A. and B. v. Georgia)*, 2022, § 44).

59. Коли національні суди надають належне і достатнє відшкодування за стверджуване порушення статті 3 (умови тримання під вартою) заявникам, які вже не перебувають під вартою, ці заявники втрачають статус потерпілих. Це стосується, наприклад, випадків, коли національні органи влади компенсували погані умови тримання заявників під вартою конкретним і вимірюваним скороченням терміну їхнього покарання, що призвело до їхнього дострокового звільнення (*«Дьорджан і Штефан проти Румунії» (Dirjan and Ștefan v. Romania)* (ухв.), 2020, §§ 23-34).

60. Однак, якщо національні суди виплачують компенсацію особам, які все ще перебувають під вартою, ця компенсація не дозволяє цим особам отримати пряме та належне відшкодування за їхніми правами за статтею 3, а саме припинення або покращення умов тримання під вартою (*«Дж.М.Б. та інші проти Франції» (J.M.B. and Others v. France)*, 2020, §§ 167-169).

61. Якщо порушення пункту 1 статті 5 було прямо визнано на національному рівні, що відкрило для заявника можливість вимагати компенсації в окремому провадженні та отримати адекватний розмір компенсації, можна було обґрунтовано очікувати, що заявник звернеться до національних судів для отримання компенсації, а не звертатиметься до Суду за підтвердженням незаконності його тримання під вартою, яка вже була визнана (*«Аль-Хусін проти Боснії та Герцеговини (№ 2)» (Al Husin v. Bosnia and Herzegovina (no. 2))*, 2019, §§ 89-90; про визнання незаконності тримання під вартою в контексті дисциплінарного провадження щодо суддів, які санкціонували тримання заявників під вартою, та виплату компенсації, присудженої в окремому

цивільному провадженні, див. рішення у справі *«Дубовцев та інші проти України» (Dubovtsev and Others v. Ukraine)*, 2021, §§ 57-66). Що стосується пункту 5 статті 5, заявник може втратити статус потерпілого, коли національні органи надають відшкодування шляхом пом'якшення покарання, призначеного заявнику, у чіткій і вимірний спосіб, а не шляхом надання заявнику фінансової вигоди (*«Порчет проти Швейцарії» (Porchet v. Switzerland)* (ухв.), 2019, §§ 14-26). Пом'якшення покарання також може мати значення для скасування статусу жертви щодо тривалості тримання під вартою в порушення пункту 3 статті 5 (*ibid.*, § 20; *«Щенсновічіус проти Литви» (Ščensnovičius v. Lithuania)*, 2018, §§ 88-93; порівняйте і протиставте *«Малков проти Естонії» (Malkov v. Estonia)*, 2010, §§ 40-41).

62. Наприклад, особа не може претендувати на статус потерпілої від порушення її права на справедливий судовий розгляд за статтею 6 Конвенції, якщо це порушення сталося під час провадження, що закінчилося її виправданням або зняттям покарання (*«Сахновський проти Росії» (Sakhnovskiy v. Russia)* [ВП], 2011, § 77; *«Олексі проти Польщі» (Oleksy v. Poland)* (ухв.), 2009; *«Коч і Тамбаш проти Туреччини» (Koç and Tambaş v. Turkey)* (ухв.), 2005; *«Буглам проти Бельгії» (Bouglame v. Belgium)* (ухв.), 2010), за винятком скарг на тривалість провадження (*«Османов і Хусейнов проти Болгарії» Osmanov and Husseinov v. Bulgaria*) (ухв.), 2003). На відміну від цього, для скарг за статтею 10 виправдувальний вирок може не мати значення для скасування статусу потерпілого (*«Дьонер та інші проти Туреччини» (Döner and Others v. Turkey)*, 2017, § 89).

63. Якщо заявника остаточно визнають винним у провадженні, яке порушило статтю 6, і, отже, він набуває статусу потерпілого, саме Держава повинна своєчасно надати йому належне і достатнє відшкодування за цією скаргою. Після цього Суд оцінює, чи не позбавило подальше провадження заявника статусу потерпілого, оскільки йому не було надано достатнього відшкодування (*«Вебстер проти Сполученого Королівства» (Webster v. the United Kingdom)* (ухв.) та наведені там посилання).

64. Призначення більш м'якого покарання національним кримінальним судом з підстави надмірної тривалості провадження може становити адекватне визнання та достатнє відшкодування затримок у цьому провадженні (пункт 1 статті 6), за умови, що скорочення є чітким та вимірним (*«Чіарелло проти Німеччини» (Chiarello v. Germany)*, 2019, §§ 54-59). Пом'якшення покарання також може мати значення для скасування статусу потерпілого щодо тривалості тримання під вартою в порушення пункту 3 статті 5 (*«Щенсновічіус проти Литви» (Ščensnovičius v. Lithuania)*, 2018, §§ 88-93; порівняйте і протиставте *«Малков проти Естонії» (Malkov v. Estonia)*, 2010, §§ 40-41). Статус потерпілого щодо права на справедливий судовий розгляд не може бути втрачений, якщо в іншому провадженні на користь особи було винесено інше рішення з іншого питання, ніж те, про яке заявляла особа (*«Сіне Цаггаракіс А.Е.Е. проти Греції» (Sine Tsaggarakis A.E.E. v. Greece)*, 2019, §§ 27-31).

65. У деяких інших випадках питання про те, чи залишається особа потерпілою, може також залежати від розміру компенсації, присудженої національними судами, або, принаймні, від можливості вимагати та отримати компенсацію за завдану шкоду з урахуванням фактів, на які вона скаржиться до Суду, та ефективності (у тому числі оперативності) засобу правового захисту, що забезпечує присудження (*«Норман проти Данії» (Normann v. Denmark)* (ухв.), 2001; *«Скордіно проти Італії (№ 1)» (Scordino v. Italy (no. 1))* [ВП], 2006, § 202; див. також *«Єнсен і Расмуссен проти Данії» (Jensen and Rasmussen v. Denmark)* (ухв.), 2003; *«Куріч та інші проти Словенії» (Kurić and Others v. Slovenia)* [ВП], 2012, § 262; *«Дж.Б. та інші проти Угорщини» (J.B. and Others v. Hungary)* (ухв.), 2018, § 59). Щодо достатності компенсації, присудженої асоціації, яка представляє кількох осіб, див. *«Дружба за варствіє упніков проти Словенії» (Društvo za varstvo upnikov v. Slovenia)* (ухв.), 2017, §§ 48-64. Пряме визнання на національному рівні порушення права заявника на справедливий судовий розгляд протягом розумного строку в

кримінальному провадженні може бути недостатнім для скасування статусу потерпілого за відсутності будь-якого присудження компенсації або пом'якшення покарання («*Темпель проти Чеської Республіки*» (*Tempel v. the Czech Republic*), 2021, §§ 77-83). І навпаки, у справі адвоката, чия адвокатська таємниця була порушена шляхом перехоплення його телефонної розмови та примусу його з'явитися в якості свідка на судовому процесі його клієнта, непряме визнання порушення шляхом виключення відповідних доказів з матеріалів справи разом з можливістю для цього адвоката вимагати компенсації шляхом подання цивільного позову були визнані достатніми для позбавлення його статусу потерпілого за статтею 8 Конвенції («*Матеуц проти Румунії*» (*Mateuț v. Romania*) (ухв.), 2022, §§ 33-39).

66. Заявник, який був змушений через несприятливі екологічні умови залишити свій будинок і згодом купити інший будинок за власні кошти, не перестає бути потерпілим у зв'язку з передбачуваним порушенням його права на повагу до приватного життя і житла за статтею 8 Конвенції («*Євгеній Дмитрієв проти Росії*» (*Yevgeniy Dmitriev v. Russia*), 2020, §§ 37-38).

67. Щодо інших конкретних ситуацій див., наприклад, рішення у справах «*Тамазунт та інші проти Франції*» (*Tamazount and Others v. France*), 2024, §§ 155-162 (статті 3, 8 та стаття 1 Першого протоколу); «*Маршалл та інші проти Мальти*» (*Marshall and Others v. Malta*), 2020, §§ 33-34, 46-47 (стаття 6); «*Арат проти Туреччини*» (*Arat v. Turkey*), 2009, § 47 (стаття 6); «*Константінеску проти Румунії*» (*Constantinescu v. Romania*), 2000, §§ 40-44 (статті 6 і 10); «*Гіссе проти Франції*» (*Guisset v. France*), 2000, §§ 66-70 (стаття 6); «*Шеврол проти Франції*» (*Chevrol v. France*), 2003, §§ 30 і далі (стаття 6); «*Керман проти Туреччини*» (*Kerman v. Turkey*), 2016, § 106 (стаття 6); «*Сорбало проти Молдови*» (*Sorbalo v. Moldova*) (ухв.), 2023, §§ 39-62 (стаття 6); «*Московець проти Росії*» (*Moskovets v. Russia*), 2009, § 50 (стаття 5); «*Біволару проти Румунії (№ 2)*» (*Bivolaru v. Romania (No. 2)*), 2018, §§ 168-175; «*Ю.Ю. і Ю.Ю. проти Росії*» (*Y.Y. and Y.Y. v. Russia*), 2022, § 51, (стаття 8); «*X і Ю проти Румунії*» (*X and Y v. Romania*), §§ 109-114 (стаття 8); «*Фонд Вікімедіа, Інк. проти Туреччини*» (*Wikimedia Foundation, Inc. v. Turkey*) (ухв.), 2022, §§ 47-51, (стаття 10); «*Кемаль Четін проти Туреччини*» (*Kemal Çetin v. Turkey*), 2020, § 33 (стаття 11); «*Мун проти Франції*» (*Moou v. France*), 2009, §§ 29 і далі (стаття 1 Першого протоколу); «*Д.Ж. та А.-К.Р. проти Румунії*» (*D.J. and A.-K.R. v. Romania*) (ухв.), 2009, §§ 77 і далі (стаття 2 Протоколу № 4); і «*Сергій Золотухін проти Росії*» (*Sergey Zolotukhin v. Russia*) [ВП], 2009, § 115 (стаття 4 Протоколу № 7); «*Далбан проти Румунії*» (*Dalban v. Romania*) [ВП], 1999, § 44 (стаття 10); «*Гюнеш проти Туреччини*» (*Güneş v. Turkey*) (ухв.) (стаття 10), 2004; «*Чельгечен та інші проти Туреччини*» (*Çölgeçen and Others v. Turkey*), 2017, §§ 39-40, (стаття 2 Першого протоколу).

68. Той факт, що юридична особа оголошена банкрутом під час провадження за Конвенцією, не обов'язково позбавляє її статусу потерпілої («*Сатакуннан Марккінаперссі Ой та Сатамедіа Ой проти Фінляндії*» (*Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v. Finland*) [ВП], 2017, § 94). Те саме стосується компанії, яка припинила своє існування і єдині акціонери якої заявили про свою зацікавленість у продовженні подання заяви від її імені («*Євромак Метал Ду проти колишньої Югославської Республіки Македонія*» (*Euromak Metal Doo v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*), 2018, §§ 32-33, щодо податкового спору за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції; див. також «*Швейцарська телерадіокомпанія та видавниче об'єднання проти Швейцарії*» (*Schweizerische Radio- und Fernsehgesellschaft und Publicuisse SA v. Switzerland*), 2020, § 43, щодо компанії, яка припинила свою діяльність після подання заяви до Суду і діяльність якої перейняла інша фірма, що бажала продовжити провадження).

69. Справу може бути вилучено з реєстру через те, що заявник вже не користується статусом потерпілого або *locus standi*. Стосовно вирішення справи на національному рівні після постановлення рішення про прийнятність, див. «*Олен проти Данії*» (*Ohlen v. Denmark*)

(вилучення з реєстру), 2005; стосовно угоди про передання прав, які становили предмет скарги, розглянутої Судом, див. *«Дімітреску проти Румунії» (Dimitrescu v. Romania)*, 2008, §§ 33-34.

70. Суд аналізує також, чи справу слід вилучити з реєстру через одну чи декілька підстав, зазначених у статті 37 Конвенції, беручи до уваги обставини, що мали місце після подання заяви, навіть якщо заявник все ще може претендувати на статус «потерпілого» (*«Пізано проти Італії» (Pisano v. Italy)* [ВП], 2022, § 39, порівняйте з *«Гасанов та інші проти Азербайджану» (Hasanov and Others v. Azerbaijan)* (ухв.), §§ 38-44), або навіть незалежно від факту, чи може ця особа претендувати на статус потерпілого. Щодо розвитку подій після того, як було прийнято рішення про передання справи до Великої Палати, див. *«Ель Маджауї та Стіхтінг Туба Москі проти Нідерландів» (El Majjaoui and Stichting Touba Moskee v. the Netherlands)* (вилучення з реєстру) [ВП], 2007, §§ 28-35; після визнання заяви прийнятною, див. *«Шеванова проти Латвії» (Shevanova v. Latvia)* (вилучення з реєстру) [ВП], 2007, §§ 44 і далі; та після рішення Палати, див. *«Сісоєва та інші проти Латвії» (Sisojeva and Others v. Latvia)* (вилучення з реєстру) [ВП], 2007, § 96).

f. Смерть заявника

71. В принципі, заяву, передану заявником, який помер після її подання, можуть підтримати його спадкоємці або близькі родичі, якщо вони мають таке бажання, за умови, що вони мають достатній / легітимний інтерес у справі (*«Лопес Рібальда та інші проти Іспанії» (López Ribalda and Others v. Spain)* [ВП], §§ 71-73; *«Малхус проти Чеської Республіки» (Malhous v. the Czech Republic)* [ВП], 2000; *«Тагієв і Гусейнов проти Азербайджану» (Tagiyev and Huseynov v. Azerbaijan)*, 2019, §§ 23-24 і посилання на них; *«Христовозов та інші проти Болгарії» (Hristozov and Others v. Bulgaria)*, 2012, § 71; *«Ергезен проти Туреччини» (Ergezen v. Turkey)*, 2014, § 30; *«Паїш Піреш де Ліма проти Португалії» (Pais Pires de Lima v. Portugal)*, 2019, §§ 36-40; *«Карастелев та інші проти Росії» (Karastelev and Others v. Russia)*, 2020, § 51; *«Міле Новакович проти Хорватії» (Mile Novaković v. Croatia)*, 2020, §§ 33-34).

72. Однак якщо заявник помер під час провадження і якщо ніхто не висловив бажання підтримати скаргу або якщо особи, що висловили таке бажання, не є спадкоємцями або близькими родичами заявника і не можуть довести, що вони мають законний інтерес у підтриманні скарги, Суд вилучає її з реєстру (*«Леже проти Франції» (Léger v. France)* [ВП], 2009, § 50; *«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (Hirsi Jamaa and Others v. Italy)* [ВП], 2012, § 57; *«Бурля та інші проти України» (Burlya and Others v. Ukraine)*, 2018, §§ 70-75), крім дуже рідкісних випадків, коли Суд вирішує, що принципи поваги до прав людини, визначені Конвенцією і її Протоколами, вимагають продовження розгляду справи (*«Папошвілі проти Бельгії» (Paposhvili v. Belgium)* [ВП], §§ 129-133; *«Делеколь проти Франції» (Delecolle v. France)*, 2018, § 39; *«Карнер проти Австрії» (Karner v. Austria)*, 2003, §§ 25 і далі).

73. Див., наприклад, наступні справи, *«Раймондо проти Італії» (Raimondo v. Italy)*, 1994, § 2, і *«Стойкович проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (Stojkovic v. the former Yugoslav Republic of Macedonia)*, 2007, § 25 (вдова і діти); *«Х проти Франції» (X v. France)*, 1992, § 26 (батьки); *«Малхус проти Чеської Республіки» (Malhous v. the Czech Republic)* (ухв.) [ВП], 2000, (племінник і потенційний спадкоємець); *«Велікова проти Болгарії» (Velikova v. Bulgaria)*, 1999; *«Івко проти Росії» (Ivko v. Russia)*, 2015, §§ 64-70 та *«Делеколь проти Франції» (Delecolle v. France)*, 2018, §§ 39-44 (неодружений або фактичний партнер), *«Кагановський проти України» (Kaganovskyy v. Ukraine)*, 2022, §§ 67-72 (Українська Гельсінська спілка з прав людини у справі вразливої особи, яка перебувала в психіатричному закладі і щодо якої жоден родич не бажав подавати заяву); і навпаки, *«Тевенон проти Франції» (Thévenon v. France)* (ухв.), 2006 (універсальна спадкоємиця без жодної спорідненості з померлою особою); (*«Леже проти*

Франції» (Léger v. France) (вилучення з реєстру) [ВП], 2009, §§ 50-51 (племінниця); *«Савенко та інші проти Росії» (Savenko and Others v. Russia)*, 2021, § 53 (колишня дружина, яка розлучилася з заявником за дванадцять років до його смерті і після цього не мала з ним жодних близьких контактів).

4. Представництво

74. Якщо заявники вирішують не подавати самостійно заяву, а діяти за допомогою представника, як це передбачено пунктом 1 Правила 36 Регламенту Суду, тоді, відповідно до пункту 3 Правила 45 Регламенту Суду, вони зобов'язані подати письмове уповноваження, підписане за всіма правилами. Дуже важливо, щоб представники довели, що вони отримали точні і ясні інструкції від особи, що вважає себе потерпілою за статтею 34, від імені якої вони збираються діяти в Суді (*«Пост проти Нідерландів» (Post v. the Netherlands)* (ухв.), 2009; *«Центр правових ресурсів від імені Валентина Кампеану проти Румунії» (Centre for Legal Resources)* [ВП], 2014, § 102 - див. також *«Олієвський проти України» (Oliyevskyy v. Ukraine)* (ухв.), 2020, §§ 16-22 та *«В.М. та інші проти Бельгії» (V.M. and Others v. Belgium)* (вилучення з реєстру) [ВП], §§ 32-41, де заявники не підтримували зв'язку зі своїм представником, і на відміну від *«Н.Д. і Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020, §§ 69-79, та посиланнями на нього, де представник підтримував зв'язок з обома заявниками за допомогою телефону та WhatsApp, а також існування особливих обставин щодо дотримання прав людини, визначених у Конвенції та Протоколах до неї, які вимагають від Суду продовжити розгляд заяви (пункт 1 статті 37 in fine)). Стосовно законності представництва, див. *«Алієв проти Грузії» (Aliev v. Georgia)*, 2009, §§ 44-49, стосовно автентичності заяви, див. *«Велікова проти Болгарії» (Velikova v. Bulgaria)*, 2000, §§ 48-52.

75. За загальним правилом, неповнолітніх дітей у Суді представляють їхні батьки. Статусу біологічних батьків достатньо для того, щоб надати їм необхідні повноваження для звернення до Суду від імені дитини з метою захисту її інтересів, навіть - або особливо - якщо ці батьки перебувають у конфлікті з органами влади і критикують їхні рішення та поведінку як такі, що не відповідають правам, гарантованим Конвенцією (*«Йосуб Караш проти Румунії» (Iosub Caras v. Romania)*, 2006, § 21). У будь-якому випадку, ключовим критерієм у питаннях *locus standi* є ризик того, що інтереси дітей не будуть доведені до його відома і що їм буде відмовлено в ефективному захисті їхніх конвенційних прав (*«Странд Лоббен та інші проти Норвегії» (Strand Lobben and Others v. Norway)* [ВП], 2019, § 157). У справах, що виникають зі спорів між батьками, в принципі, саме той з батьків, хто має право на опіку і, отже, зобов'язаний захищати інтереси дитини, має право діяти від імені дитини (*«Громадка і Громадкова проти Росії» (Hromadka and Hromadkova v. Russia)*, 2014, § 119; *«Ю.Ю. і Ю.Ю. проти Росії» (Y.Y. and Y.Y. v. Russia)*, 2022, § 43). Однак ситуація може бути іншою, якщо Суд виявить конфлікт інтересів між батьками та дитиною у справі, яка перебуває на його розгляді, наприклад, якщо мала місце серйозна спільна батьківська недбалість щодо дитини (*«Странд Лоббен та інші проти Норвегії» (Strand Lobben and Others v. Norway)* [ВП], 2019, § 158, та *«Е.М. та інші проти Норвегії» (E.M. and Others v. Norway)*, 2022, §§ 64-65; порівняйте та протиставте з *«Педерсен та інші проти Норвегії» (Pedersen and Others v. Norway)*, 2020, § 45).

76. Більше того, особливі міркування можуть виникати стосовно потерпілих від оскаржуваних порушень за статтями 2, 3 і 8 Конвенції з боку національних органів влади, зважаючи на вразливість потерпілих, їхній вік, стать або інвалідність, які можуть перешкодити їм подати заяву до Суду, а також на зв'язки між особою, що подає заяву і потерпілим. У таких випадках заяви, представлені окремими особами від імені одного чи кількох потерпілих, були оголошені прийнятними, навіть за відсутності жодної дійсної форми повноважень (*«Центр правових ресурсів» від імені Валентина Кампеану проти Румунії (Valentin Câmporeanu v. Romania)* [ВП], 2014, § 103; однак, порівняйте та співставте з рішенням у справі *«Ламберт та інші проти*

Франції» (Lambert and Others v. France) [ВП], 2015, §§ 96-106). Див., наприклад, справу *«Ільхан проти Туреччини» (İlhan v. Turkey)* [ВП], 2000, § 55, у якій заявник виклав претензії від імені свого брата, що зазнав брутального поводження; справу *«Ю.Ф. проти Туреччини» (Y.F. v. Turkey)*, 2003, § 29, в якій чоловік скаржиться на те, що його дружину змусили пройти гінекологічне обстеження; *«С.П., Д.П. та А.Т. проти Сполученого Королівства» (S.P., D.P. and A.T. v. the United Kingdom)*, рішення Комісії, 1996, у якому *sollicitor* подав скаргу від імені дітей, яких він представляв у національному провадженні як їхній опікун *ad litem*; *«С.Н. проти Люксембургу» (C.N. v. Luxembourg)*, 2021, § 28-33, де довіреність була видана батьками, яких згодом було позбавлено батьківських прав; *«В.Д. та інші проти Росії» (V.D. and Others v. Russia)*, 2019, §§ 80-84, де заяву подав опікун, який діяв від імені неповнолітніх осіб. Див. також, на протипагу цьому, рішення у справі *«Ламберт та інші проти Франції» (Lambert and Others v. France)* [ВП], 2015, § 105, де Суд постановив, що батьки безпосередньо потерпілої особи, яка була не в змозі висловити свої побажання щодо рішення про припинення харчування та гідратації, що дозволяло штучно підтримувати її життя, не мали права подавати скарги за статтями 2, 3 та 8 Конвенції від його імені або за його дорученням; та *«Гард та інші проти Сполученого Королівства» (Gard and Others v. the United Kingdom)* (ухв.), 2017, § 63-70, яке відрізнялося від справи *Lambert and Others* тим, що безпосередньою потерпілою була неповнолітня особа, яка ніколи не мала можливості висловлювати свої погляди або жити незалежним життям, і в якому Суд обговорив питання про те, чи мали батьки безпосередньо потерпілого право подавати скарги за статтями 2 і 5 від його імені, але не дійшов остаточного висновку з цього приводу, враховуючи, що ці питання також порушувалися заявниками від свого імені.

77. У справі *«Блюдік проти Росії» (Blyudik v. Russia)*, 2019, §§ 41-44, що стосується законності поміщення до закритого навчального закладу для неповнолітніх, Суд зазначив, що заявниця мала право звернутися до Суду для захисту інтересів неповнолітньої особи відповідно до статей 5 і 8 щодо її поміщення до закладу: дочка була неповнолітньою під час подій, про які йдеться, а також на момент подання заяви. Після досягнення повноліття дочка заявниці підтвердила свою зацікавленість у справі і видала довіреність адвокату, який вже представляв заявницю у справі, що розглядається Судом. У справі *«Кальві та К.Г. проти Італії» (Calvi and C.G. v. Italy)*, 2023, §§ 68-70, Суд визнав, що заявник може подати заяву від імені свого літнього двоюрідного брата, який перебуває в соціальній ізоляції в будинку для людей похилого віку протягом трьох років і не може сам звернутися до Суду.

78. У справі *«Х.Ф. та інші проти Франції» (H.F. and Others v. France)* [ВП], 2022, §§ 148-152, заявники скаржилися на відмову Держави-відповідача репатріювати їхніх дочок та онуків, яких утримували в таборах на північному сході Сирії: вони посилалися на статті 3 і 8 Конвенції та пункт 2 статті 3 Протоколу № 4. Суд встановив, що дочки та онуки заявників перебували в ситуації, яка не дозволяла їм подати заяви безпосередньо до Суду і наражала їх на ризик бути позбавленими ефективного захисту своїх прав за Конвенцією та Протоколами до неї. Крім того, між заявниками та безпосередніми жертвами не було конфлікту інтересів: окрім тісних родинних зв'язків, їх усіх об'єднувала одна мета, а саме - репатріація до Франції. Отже, існували виняткові обставини, які дозволили Суду дійти висновку, що заявники мали *locus standi* для подання скарг як представники своїх дочок та онуків.

79. У справі *«Газарян і Байрамян проти Азербайджану» (Ghazaryan and Bayratyan v. Azerbaijan)*, 2023) Суд дозволив заявникам подати заяву без письмового доручення від імені та за дорученням їхнього сина, громадянина Вірменії, який раніше страждав на психічні розлади, був затриманий в Азербайджані, засуджений до двадцяти років ув'язнення та постійно утримувався в одиночній камері. За цих обставин сукупний вплив серйозних психічних розладів безпосередньо потерпілого та його становища під час затримання та ув'язнення призвів до вразливості, яка зробила його нездатною подати скаргу до Суду (§§ 73-82). І навпаки, у справі

«Асгарова та Веселова проти Вірменії» (Asgarova and Veselova v. Armenia) (ухв.), 2023, Суд не визнав *locus standi* двох жінок, які скаржилися від імені своїх партнерів, засуджених та утримуваних під вартою у невизнаній «Нагірно-Карабахській Республіці», що перебуває під фактичним контролем Вірменії. Партнери заявниць неодноразово мали можливість спілкуватися зі своїми сім'ями за допомогою Міжнародного комітету Червоного Хреста, а також були відвідані представниками Міжнародної робочої групи з пошуку осіб, зниклих безвісти, та заручників, і не було жодних доказів їхньої нездатності призначити представника та/або підписати форму про надання повноважень. Отже, не було жодних виняткових обставин, які б дозволяли цим заявникам діяти від імені та за дорученням своїх партнерів без належним чином підписаної письмової довіреності (§§ 47-55).

80. Суд встановив, що за виняткових обставин асоціація може діяти як представник потерпілого за відсутності довіреності і незважаючи на те, що потерпіла особа могла померти до подання заяви за Конвенцією (*«Центр правових ресурсів від імені Валентина Кампеану проти Румунії» (Centre for Legal Resources v. Romania)* [ВП], 2014, § 112). Суд постановив, що визнання протилежного означало б недопущення розгляду серйозних тверджень про порушення Конвенції на міжнародному рівні з ризиком того, що Держава-відповідач уникне відповідальності за Конвенцією (*«Асоціація захисту прав людини в Румунії - Гельсінський комітет від імені Іонела Гарча проти Румунії» (Association for the Defence of Human Rights in Romania - Helsinki Committee on behalf of Ionel Garcea v. Romania)* [ВП], 2015, § 42; *«Кондрулін проти Росії» (Kondrulin v. Russia)*, 2016, § 31). У справі *«Центр правових ресурсів від імені Валентина Кампеану проти Румунії» (Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpăanu v. Romania)* [ВП], 2014, яка стосувалася ненадання Державою адекватної допомоги ВІЛ-позитивному психічно хворому, Суд визнав правомочність асоціації-заявника порушувати справу без довіреності з наступних причин: вразливість Валентина Кампеану, який страждав від серйозного психічного розладу; серйозність тверджень, висунутих за статтями 2 і 3 Конвенції; відсутність спадкоємців або законних представників, які могли б порушити справу за Конвенцією від його імені; контакти, які заявник мав з Валентином Кампеану, і його участь у національному провадженні після його смерті, в ході якого не було оскаржено, що він мав право діяти від його імені (§§ 104-11).

81. У справі *«Л.Р. проти Північної Македонії» (L.R. v. North Macedonia)*, 2020, (розглянута за статтею 3) заявник мав законного опікуна, який міг би надати асоціації необхідні повноваження для представництва заявника в Суді. Однак опікуна заявника звинуватили в тому, що він не виконав своїх обов'язків щодо захисту інтересів заявника як перед національними органами влади, так і перед Судом. Відповідно, не можна було очікувати, що особа, яку підозрювали в тому, що вона була причетна до загальної недбалості щодо заявника, яка порушувала його права за статтею 3, звернеться зі скаргою на цих підставах до Суду (§ 50). З іншого боку, асоціація, яка представляла інтереси заявника, відвідала заявника невдовзі після того, як його справу було оприлюднено, звернулася до різних органів влади з приводу його ситуації, без зволікань подала кримінальну скаргу прокурору і продовжувала вести справу, довівши її до найвищих органів прокуратури. В результаті Суд винятково визнав правомочність асоціації діяти від імені заявника (§§ 51-53).

82. У справі *«Асоціація “Невинність у небезпеці” та Асоціація “Enfance et Partage” проти Франції» (Association Innocence en Danger and Association Enfance et Partage v. France)*, 2020, (розглянута за статтями 3 та 13 у поєднанні зі статтею 3) Суд визнав правоздатність двох асоціацій із захисту дітей діяти від імені дитини, яка померла в результаті жорстокого поводження з боку її батьків (§§ 119-131). Існування відомих спадкоємців або законних представників дитини (засуджених батьків, які жорстоко поводитися з нею, трьох братів і сестри, а також тітки) не

завадило Суду визнати правоздатність асоціацій-заявників, зважаючи на виняткові обставини справи.

83. У справі *«Кагановський проти України» (Kaganovskyy v. Ukraine)*, 2022, §§ 67-72, заявник скаржився за статтями 3 і 5 на його утримання в «відділенні посиленого (інтенсивного) нагляду» психоневрологічного закладу протягом десяти днів у 2017 році. Оскільки заявник помер, Українська Гельсінська спілка з прав людини подала заяву від його імені (незважаючи на те, що у нього був брат, який був його опікуном і який не висловив свого бажання подавати заяву). Посилаючись на пункт 1 *in fine* статті 37 Конвенції, Суд вирішив, що справа порушує питання серйозного характеру, що становить загальний інтерес і дає можливість уточнити конвенційні стандарти захисту вразливих осіб: повага до прав людини вимагала від Суду продовжити розгляд заяви.

84. На відміну від цього, у справі *«Болгарський Гельсінський комітет проти Болгарії» (Bulgarian Helsinki Committee v. Bulgaria)* (ухв.), 2016, Суд не визнав статус потерпілої асоціації-заявника, яка діяла від імені померлих неповнолітніх, які померли в будинках для розумово відсталих дітей, оскільки заявник ніколи не мав жодного контакту з неповнолітніми до їхньої смерті, а асоціація не мала формальної процесуальної правоздатності в національних судах (§ 59); див. також *«Ненчева та інші проти Болгарії» (Nencheva and Others v. Bulgaria)*, 2013, § 93, де Суд не визнав статус потерпілої сторони асоціації-заявника, яка діяла від імені безпосередньо потерпілих, зазначивши, що вона не зверталася до національних судів, а також, що оскаржувані факти не мали жодного впливу на її діяльність, оскільки асоціація могла продовжувати працювати для досягнення своїх цілей.

85. Що стосується конкретного контексту зміни клімату, Суд постановив, що важливо передбачити можливість звернення до суду об'єднань з метою захисту прав людини тих, хто постраждав, а також тих, хто ризикує постраждати від негативних наслідків цього явища, замість того, щоб покладатися виключно на провадження, розпочаті кожною особою від свого імені. Для того, щоб асоціація мала право діяти від імені фізичних осіб і подавати заяву з приводу передбачуваної неспроможності Договірної Держави вжити адекватних заходів для захисту від негативних наслідків зміни клімату, Суд постановив, що повинні бути дотримані три критерії: (а) організація повинна бути законно створена у відповідній юрисдикції або мати правоздатність діяти в цій юрисдикції; (b) організація повинна продемонструвати, що вона переслідує спеціальну мету відповідно до своїх статутних завдань щодо захисту прав людини своїх членів або інших постраждалих осіб у межах відповідної юрисдикції, незалежно від того, чи обмежується вона колективними діями для захисту цих прав від загроз, пов'язаних зі зміною клімату, чи включає їх; (c) вона повинна продемонструвати, що її можна вважати дійсно кваліфікованою та репрезентативною для того, щоб діяти від імені своїх членів або інших постраждалих осіб у межах юрисдикції, які зазнали конкретних загроз або несприятливих наслідків зміни клімату для їхнього життя, здоров'я або добробуту, що охороняються Конвенцією. У зв'язку з цим Суд враховуватиме такі фактори, як мета, з якою було створено об'єднання, його неприбутковий характер, характер і масштаби його діяльності у відповідній юрисдикції, його членство та репрезентативність, його принципи та прозорість управління, а також те, чи відповідає в цілому, за конкретних обставин справи, надання такої процесуальної спроможності інтересам належного відправлення правосуддя. Право об'єднання діяти від імені своїх членів або інших постраждалих осіб у межах відповідної юрисдикції не є предметом окремої вимоги, щоб особи, від імені яких порушено справу, самі відповідали вимогам щодо статусу потерпілого в контексті зміни клімату (*«Ферейн Кліма-Сеніоріннен Швайц та інші проти Швейцарії» (Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland)* [ВП], 2024, § 502).

86. Жодне положення Конвенції не дозволяє третій стороні представляти іншу особу в Суді («*Ламберт та інші проти Франції*» (*Lambert and Others v. France*) [ВП], 2015, § 110).

В. Свобода реалізації права на індивідуальну заяву

Стаття 34 Конвенції – Індивідуальні заяви

«(...) Високі Договірні сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.»

Ключові слова HUDOC

Перешкоджати здійсненню права подати заяву (34)

1. Принципи та приклади

87. Право звертатися до Суду є абсолютним і не допускає жодних перешкод. Цей принцип передбачає свободу спілкування з органами Суду (стосовно тюремної кореспонденції див. «*Пірс проти Греції*» (*Peers v. Greece*), 2001, § 84; «*Корнаковс проти Латвії*» (*Kornakovs v. Latvia*), 2006, §§ 157 і далі). Див. з цього приводу Європейську угоду 1996 року стосовно осіб, що беруть участь у провадженнях в Європейському суді з прав людини (*STCE № 161*).

88. Національні органи влади повинні утримуватися від будь-якого тиску на заявника з метою примусити його відкликати заяву чи змінити пункти скарги. На думку Суду, «тиск» може мати форму прямого примусу і неприхованого залякування заявників, реальних чи потенційних, їхніх родин або представників у Суді, а також неправомірних непрямих дій або контактів, спрямованих на те, щоб відмовити або перешкодити заявникам у використанні засобів правового захисту за Конвенцією («*Маматкулов та Аскарів проти Туреччини*» (*Mamatkulov and Askarov v. Turkey*) [ВП], 2005, § 102). Суд розглядає також ефект, що переконує не здійснювати право на індивідуальну заяву («*Колібаба проти Молдови*» (*Colibaba v. Moldova*), 2007, § 68). Питання про те, чи є контакти між органами влади та заявником неприйнятною практикою з точки зору статті 34, має вирішуватися з урахуванням конкретних обставин справи («*Бошкочевіч проти Сербії*» (*Boškočević v. Serbia*), 2024, § 65). Невиконання урядом-відповідачем своїх процесуальних зобов'язань за статтею 34 не обов'язково вимагає, щоб стверджуване втручання фактично обмежувало або мало будь-який помітний вплив на здійснення права на індивідуальну заяву. Процесуальні зобов'язання за статтями 34 і 38 Конвенції повинні виконуватися незалежно від кінцевого результату провадження і таким чином, щоб уникнути будь-якого фактичного або потенційного стримуючого впливу на заявників або їхніх представників («*Мехмет Алі Айхан та інші проти Туреччини*» (*Mehmet Ali Ayhan and Others v. Turkey*), 2019, § 41).

89. За певних обставин Суд може офіційно поставити питання, чи здійснювався тиск на заявника, що призвело до перешкод в ефективному здійсненні права на індивідуальний захист («*Лопата проти Росії*» (*Lopata v. Russia*), 2010, § 147).

90. Слід враховувати вразливість скаргника та ризик того, що органи влади можуть впливати на нього («*Ямбор проти Румунії (№ 1)*» (*Iambor v. Romania (no. 1)*), 2008, § 212). Заявники можуть бути особливо вразливими, якщо вони утримуються під вартою в очікуванні судового розгляду, а їхні контакти з родинами чи зовнішнім світом підлягають обмеженням («*Котлець проти Румунії*» (*Cotleş v. Romania*), 2003, § 71).

91. Приклади, варті уваги:

- допити, що проводились органами влади з метою дізнатися зміст заяви: *«Акдивар та інші проти Туреччини» (Akdivar and Others v. Turkey)*, 1996, § 105; *«Танрікулу проти Туреччини» (Tanrikulu v. Turkey)* [ВП], 1999, § 131;
- погрози розпочати кримінальне переслідування адвоката заявника: *«Курт проти Туреччини» (Kurt v. Turkey)*, 1998, §§ 159-65, або скарга органів влади на особу, що була адвокатом у національному провадженні: *«МакШейн проти Сполученого Королівства» (McShane v. the United Kingdom)*, 2002, § 151; дисциплінарні та інші заходи проти адвокатів заявників: *«Ходорковський і Лебедєв проти Росії» (Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia)*, 2013, §§ 929-33;
- допит поліцією адвоката заявників щодо підписання довіреності (*«М.Н. та інші проти Хорватії» (M.N. and Others v. Croatia)*, 2021, §§ 62, 64, та §§ 325-336); допит поліцією адвоката і перекладача заявниці, пов'язаний з її вимогою справедливої сатисфакції: *«Федотова проти Росії» (Fedotova v. Russia)*, 2006, §§ 49-51; стосовно розслідування, за рішенням представника уряду: *«Рябов проти Росії» (Ryabov v. Russia)*, 2008, §§ 53-65;
- унеможливлення зустрічі адвокатів та лікаря із заявником: *«Бойченко проти Молдови» (Boicenco v. Moldova)*, 2006, §§ 158-59;
- заходи, що обмежують контакти заявника зі своїм представником: *«Штукатуров проти Росії» (Shtukaturov v. Russia)*, 2008, § 140, де заборона на відвідування адвоката разом із заборonoю на телефонні дзвінки та листування була визнана несумісною із зобов'язаннями Держави-відповідача за статтею 34, та *«Захаркін проти Росії» (Zakharkin v. Russia)*, 2010, §§ 157-60, де контакти заявника з його представником у Суді були обмежені на тій підставі, що цей представник не був професійним адвокатом і не належав до жодного адвокатського об'єднання;
- перехоплення листів, надісланих затриманим заявникам їхніми законними представниками, що містили форми довіреностей, які необхідно було заповнити з метою подачі та подальшого доопрацювання їхніх заяв до Суду: *«Мехмет Алі Айхан та інші проти Туреччини» (Mehmet Ali Ayhan and Others v. Turkey)*, 2019, §§ 39-45, та наведені там посилання;
- неповага до конфіденційності стосунків між компанією заявником та її адвокатом у кімнаті для побачень: *«Оферта Плюс СРЛ проти Молдови» (Oferta Plus SRL v. Moldova)*, 2006, § 156;
- погрози з боку представників пенітенціарних органів: *«Петра проти Румунії» (Petra v. Romania)*, 1998, § 44;
- відмова тюремної адміністрації надіслати заяву до Суду з посиланням на невичерпання усіх національних засобів захисту: *«Нурмагомедов проти Росії» (Nurmagomedov v. Russia)*, 2007, § 61;
- тиск на свідка у справі стосовно умов тримання у в'язниці: *«Новинський проти Росії» (Novinskiy v. Russia)*, 2009, §§ 119 і далі;
- зауваження представників пенітенціарних органів з метою переконати ув'язненого не подавати заяву у поєднанні з бездіяльністю і невиправданим запізненням у наданні усього необхідного для його листування та документів, потрібних для подання ним заяви до Суду: *«Гагіу проти Румунії» (Gagiu v. Romania)*, 2009, §§ 94 і далі;
- відмова представників органів влади надати ув'язненому заявникові копії документів, необхідних для подання заяви до Суду: *«Найдьон проти України» (Naydyon v. Ukraine)*, 2010, § 68; *«Василь Іващенко проти України» (Vasiliy Ivashchenko v. Ukraine)*, 2012, §§ 107-10;

- втрата представниками пенітенціарних органів непоновлених документів, супроводжуючих заяву ув'язненого до Суду: *«Булдаков проти Росії» (Buldaikov v. Russia)*, 2011, §§ 48-50;
- залякування і тиск на заявника з боку представників органів влади через подання ним заяви до Суду: *«Лопата проти Росії» (Lopata v. Russia)*, 2010, §§ 154-60;
- погрози звільнення з роботи в статутній корпорації, яка не може вважатися «неурядовою» для цілей статті 34 Конвенції, за те, що заявник звернувся до Суду, а також тиск на заявника з метою змусити його надати роботодавцю копії всього відповідного листування з Судом (*«Бошкочевич проти Сербії» (Boškočević v. Serbia)*, 2024, §§ 58-62, 65-67).

92. Обставини справи можуть пом'якшити задеклароване втручання до права на подання індивідуальної заяви (*«Сисоева та інші проти Латвії» (Sisojeva and Others v. Latvia)* (вилучення з реєстру) [ВП], 2007, §§ 118 і далі). Див. також справу *«Холланд проти Швеції» (Holland v. Sweden)* (ухв.), 2010, у якій Суд визнав, що знищення аудіозаписів слухання до спливу визначеного шестимісячного строку для подання заяви до Суду, здійснене в межах національного права, не зашкодило ефективній можливості заявника здійснити своє право на звернення до Суду; і справу *«Фаркаш проти Румунії» (Farcaș v. Romania)* (ухв.), 2010, в якій Суд визначив, що неможливість вичерпати усі національні засоби захисту через брак спеціального обладнання, що дає доступ до відповідних державних служб, на яку посилався заявник, особа з фізичними вадами, не становила для нього реальної перешкоди для здійснення ним права на звернення; див. *«Єпішин проти Росії» (Yepishin v. Russia)*, 2013, §§ 73-77, де Суд вирішив, що відмова пенітенціарної адміністрації сплатити за пересилку листів заявника до Суду не перешкодила заявникові ефективно скористатися своїм правом на звернення; *«Ям проти Сполученого Королівства» (Yam v. the United Kingdom)*, 2020, §§ 79-83, де Суд постановив, що рішення національних органів влади не розкривати матеріали *in camera* за відсутності запиту Суду не перешкоджало заявнику ефективно реалізувати своє право на подання заяви, оскільки було проведено змістовну незалежну перевірку заявлених підстав для збереження конфіденційності.

2. Обов'язки Держави-відповідача

а. Правило 39 Регламенту Суду

93. Відповідно до Правила 39 Регламенту Суду, Суд може визначити тимчасові заходи (*«Маматкулов і Аскарров проти Туреччини» (Mamatkulov and Askarov v. Turkey)* [ВП], 2005, §§ 99-129). Якщо органи влади Договірної Держави не вживатимуть усіх заходів, які можна вважати розумно необхідними для виконання визначеного Судом заходу, це вважатиметься порушенням статті 34 (*«Паладі проти Молдови» (Paladi v. Moldova)* [ВП], 2009, §§ 87-92).

94. Уряд-відповідач повинен довести Суду, що тимчасового заходу було дотримано, або, у виняткових випадках, що існувала об'єктивна перешкода, яка не дозволила цього зробити, і що він вжив усіх розумно можливих заходів, щоб усунути цю перешкоду і щоб інформувати Суд про цю ситуацію (див., наприклад, *«А. Н. Х. проти Фінляндії» (A.N.H. v. Finland)* (ухв.), 2013, § 27).

95. Кілька прикладів:

- незабезпечення органами влади у необхідний час зустрічі між ув'язненим, що просить притулку в країні, і адвокатом, незважаючи на тимчасовий захід, визначений Судом з цього приводу згідно з Правилом 39: *«Д.Б. проти Туреччини» (D.B. v. Turkey)*, 2010, § 67;

- передання ув'язнених органам державної влади Іраку всупереч визначеному тимчасовому заходу: *«Аль-Садун і Муфді проти Сполученого Королівства» (Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom)*, 2010, §§ 162-65;
- вислання першого заявника всупереч визначеному тимчасовому заходу: *«Камалієву проти Росії» (Kamaliyev v. Russia)*, 2010, §§ 75-79;
- ненавмисне, але не непоправне недотримання заходу, вжитого у світлі статті 8: *«Хамідовіч проти Італії» (Hamidovic v. Italy)* (ухв.), 2011;
- недотримання тимчасового заходу, який вимагав поміщення ув'язненого до спеціалізованого медичного закладу: *«Махарадзе та Сіхарулідзе проти Грузії» (Makharadze and Sikharulidze v. Georgia)*, 2011, §§ 100-05, або невиправдана затримка у виконанні такого заходу: *«Сі проти Італії» (Sy v. Italy)*, 2022, §§ 167-174;
- недотримання тимчасового заходу, призначеного Судом з причини існування реальної загрози катування у випадку екстрадиції: *«Маннай проти Італії» (Mannai v. Italy)*, 2012, §§ 54-57; *«Лабсі проти Словаччини» (Labsi v. Slovakia)*, 2012, §§ 149-51;
- таємна екстрадиція особи, стосовно якої було визначено тимчасовий захід, через те, що їй загрожувало жорстоке поводження в Узбекистані: *«Абдулхаків проти Росії» (Abdulkhakov v. Russia)*, 2012, §§ 226-31;
- примусова екстрадиція до Таджикистану особи, щодо якої існувала реальна загроза жорстокого поводження та підозри, що тимчасового заходу не буде дотримано: *«Савріддін Джурієв проти Росії» (Savriddin Dzhurayev v. Russia)*, 2013, §§ 218-19; відсутність захисту з боку російських органів влади проти примусового повернення до Таджикистану, на порушення визначеного тимчасового заходу, громадянина цієї країни, що перебував під їхньою охороною: *«Нізомхон Джурієв проти Росії» (Nizomkhon Dzhurayev v. Russia)*, 2013, §§ 157-59;
- підготовка вислання у спосіб, який навмисно створював ситуацію, за якої заявникові було б дуже важко подати до Суду клопотання про застосування тимчасового заходу: *«М.А. проти Франції» (M.A. v. France)*, 2018, § 70.

96. Суд контролює виконання тимчасового заходу; якщо Держава вважає, що вона має незаперечні аргументи, які можуть переконати Суд анулювати цей захід, вона повинна повідомити про це Суд (*«Паладі проти Молдови» (Paladi v. Moldova)* [ВП], 2009, §§ 90-92; *«Олачеа Кахуас проти Іспанії» (Olaechea Cahuas v. Spain)*, 2006, § 70; *«Грорі проти Албанії» (Grori v. Albania)*, 2009, §§ 181 і далі).

97. Саме лише подання заяви з клопотанням про застосування Правила 39 не є достатнім для того, щоб зобов'язати Державу відкласти рішення про екстрадицію (*«Аль-Моаяд проти Німеччини» (Al-Moayad v. Germany)* (ухв.), 2007, §§ 122 і далі; див. також зобов'язання Держави-відповідача добросовісно співпрацювати з Судом).

98. Хоча щодо заяв за статтею 34 не існує вимоги про вичерпання строку, а Суд є єдиним органом, який може перевірити дотримання запобіжного заходу, Суд може визнати заяву за статтею 34 передчасною, якщо вона тісно пов'язана зі скаргою на неспроможність органів влади захистити право на життя, а остання скарга все ще перебуває на розгляді в національних судах (*«Ахмет Тунч та інші проти Туреччини» (Ahmet Tunç and Others v. Turkey)* (ухв.), 2019, §§ 141-145).

в. Встановлення фактів

99. Суд відповідає за встановлення фактів, а сторони повинні активно йому допомагати, надаючи йому всю необхідну інформацію. Їхню поведінку може бути взято до уваги під час

пошуку доказів (*«Ірландія проти Сполученого Королівства» (Ireland v. the United Kingdom)*, 1978, § 161).

100. Суд оголосив, що стосовно деяких типів заяв процедура, визначена Конвенцією, за якою саме скаржник повинен довести свої твердження, не може бути завжди суворо дотримана. Тому абсолютно необхідно у межах функціонування системи подання індивідуальних заяв, щоб Держави надавали усю необхідну допомогу для ефективного і серйозного розгляду заяв, права, закріпленого у статті 34 (*«Базоркіна проти Росії» (Bazorkina v. Russia)*, 2006, § 170; *«Тахсін Акар проти Туреччини» (Tahsin Acar v. Turkey)* [ВП], 2004, § 253). Це зобов'язання вимагає від Договірних Держав надавати Суду всі необхідні засоби, чи то в ході розслідування чи то при виконанні ним своїх загальних функцій з розгляду заяв. Той факт, що Уряд не передає інформацію, якою він володіє, не надавши при цьому належного виправдання своїх дій, може не лише дозволити зробити висновки щодо обґрунтованості скарг заявника, але й призвести до недотримання Державою-відповідачем своїх зобов'язань за статтею 38 Конвенції (*ibid.*, § 254; *«Імакаєва проти Росії» (Imakayeva v. Russia)*, 2006; *«Яновець та інші проти Росії» (Janowiec and Others v. Russia)* [ВП], 2013, § 202).

101. Зобов'язання надавати необхідні докази, яких потребує Суд, покладається на Уряд-відповідача з моменту запиту, незалежно від того, чи це відбувається на початковій стадії повідомлення заяви Урядові, чи на наступних етапах провадження (*ibid.*, § 203; *«Енукідзе і Гіргвліані проти Грузії» (Enukidze and Girgvliani v. Georgia)*, 2011, § 295; *«Бекірські проти Болгарії» (Bekirski v. Bulgaria)*, 2010, §§ 111-13). Це основоположна вимога, відповідно до якої запитувані документи повинні бути надані в повному обсязі, якщо Суд уточнив, що вони всі повинні бути надані, а також належного пояснення будь-яких відсутніх елементів (*«Яновець та інші проти Росії» (Janowiec and Others v. Russia)* [ВП], 2013, § 2). Крім того, будь-який документ слід надавати без зволікання і впродовж строків, визначених Судом, оскільки через серйозне і необґрунтоване запізнення Суд може визнати непереконливими пояснення Уряду (*ibid.*).

102. Раніше Суд вже встановлював, що Уряд-відповідач не дотримався вимог статті 38 у тих випадках, коли вона не надала пояснень на виправдання своєї відмови надати запитувані документи (див, наприклад, *«Маслова і Налбандов проти Росії» (Maslova and Nalbandov v. Russia)*, 2008, §§ 128-29) або якщо він надав неповну чи спотворену інформацію, відмовившись надати Суду для перевірки оригінал документу (див., наприклад, *«Трубніков проти Росії» (Trubnikov v. Russia)*, 2005, §§ 50-57).

103. Якщо Уряд послався на конфіденційність або на міркування безпеки, виправдовуючи свою відмову надати необхідні документи, Суд повинен перевірити, чи існували законні аргументовані підстави вважати ці документи секретними або конфіденційними (*«Яновець та інші проти Росії» (Janowiec and Others v. Russia)* [ВП], 2013, § 205). Стосовно неподання до Суду звіту з грифом «секретно»: *ibid.*, §§ 207 і далі; *«Нолан і К. проти Росії» (Nolan and K. v. Russia)*, 2009, §§ 56 і далі.

104. Стосовно зв'язку між статтями 34 і 38, див. *«Базоркіна проти Росії» (Bazorkina v. Russia)*, 2006, §§ 170 і далі, а також 175. Стаття 34, яка забезпечує ефективний захист права на індивідуальний запит, є до деякої міри *lex specialis*, тоді як у статті 38 чітко закріплено обов'язок держав співпрацювати з Судом.

с. Розслідування

105. Сприяння Держави-відповідача очікується також у випадках розслідування (стаття 38 Конвенції), оскільки Держава повинна створювати «усі необхідні умови» для ефективного

розгляду заяв («*Чакічі проти Туреччини*» (*Çakıcı v. Turkey*) [ВП], 1999, § 76). Перешкоджання в проведенні ознайомчого візиту становить порушення статті 38 («*Шамаєв та інші проти Грузії та Росії*» (*Shamayev and Others v. Georgia and Russia*) (ухв.), 2005, § 504).

I. Процесуальні підстави неприйнятності

106. Відповідно до Правила 55 Регламенту Суду, будь-яке заперечення щодо неприйнятності заяви має бути висловлене Договірною Стороною-відповідачем, наскільки це дозволяє характер заперечення та обставини справи, у своїх письмових або усних зауваженнях щодо прийнятності заяви. Якщо Уряд не висловить такі заперечення у своїх початкових зауваженнях щодо прийнятності справи, Суд може дійти висновку, що він позбавлений права висувати такі заперечення на більш пізній стадії провадження («*Хлайфія та інші проти Італії*» (*Khlaifia and Others v. Italy*) [ВП], 2016, §§ 51-54 і нижче).

A. Невичерпання усіх національних засобів захисту

Пункт 1 статті 35 Конвенції – Умови прийнятності

«1. Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби правового захисту, згідно із загально визнаними принципами міжнародного права...»

Ключові слова HUDOC

Вичерпання національних засобів правового захисту (35-1) – Виключення з принципу вичерпання національних засобів юридичного захисту (35-1) – Ефективний національний засіб юридичного захисту (35-1)

107. Як впливає зі статті 35, ця вимога ґрунтується загально визнаних принципів міжнародного права, як це зазначено у тексті статті 35. Зобов'язання вичерпати всі національні засоби захисту є частиною міжнародного звичаєвого права, визнаного таким судовою практикою Міжнародного суду ООН (наприклад, справа *Interhandel (Switzerland v. the United States)*, рішення від 21 березня 1959 року). Його також можна знайти в інших міжнародних договорах з прав людини: у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (пункт 1 (с) статті 41) і Факультативному протоколі до нього (стаття 2 і пункт 2 (b) статті 5), Американській конвенції про захист прав людини (стаття 46) і Африканській хартії про захист прав людини і народів (стаття 50 і пункт 5 статті 56). Як зауважив Суд у справі «*Де Вільде, Оомс і Версип проти Бельгії*» (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*), 1971, Держава може відмовитися від правила про вичерпання національних засобів захисту, оскільки існує усталена міжнародна практика з цього приводу (§ 55).

108. Суд залишає собі субсидіарну роль по відношенню до національних судових систем захисту прав людини; було б доречно, щоб національні суди з самого початку мали можливість вирішувати питання сумісності національного права з вимогами Конвенції («*А, В і С проти Ірландії*» (*A, B i C v. Ireland*) [ВП], 2010, § 142). Проте, якщо заяву все ж буде подано до Страсбурга, Суд повинен мати змогу скористатися думкою національних судів, що перебувають у прямому й постійному контакті з життєво важливими силами своїх країн («*Берден проти Сполученого Королівства*» (*Burden v. the United Kingdom*) [ВП], 2008, § 42).

109. Пункт 1 статті 35 стосується лише національних засобів захисту; він не зобов'язує вичерпати усі засоби захисту, передбачені міжнародними організаціями. Якщо ж заявник уже передав свою

заяву в порядку іншої процедури міжнародного розслідування чи врегулювання, то заяву може бути відхилено на підставі підпункту «b» пункту 2 статті 35 Конвенції (пор. пункт I.E.). Однак принцип субсидіарності може спричинити вимогу вичерпання національних засобів правового захисту, в контексті якої запитується попереднє рішення Суду справедливості Європейського Союзу («*Лаурис Інвест Угорщина КФТ та інші проти Угорщини*» (*Laurus Invest Hungary KFT and Others v. Hungary*), 2015, § 42, де попереднє рішення Суду справедливості Європейського Союзу надало національним судам вказівки щодо критеріїв, які мають застосовуватися у справі, що розглядається, стосовно ймовірного порушення прав, передбачених статтею 1 Першого протоколу). Суд повинен визначити характер органу, національний чи міжнародний, врахувати всі необхідні чинники, зокрема, правову природу, установчі документи, компетенцію, місце (якщо воно є) в існуючій правовій системі та її фінансування («*Єлічіч проти Боснії та Герцеговини*» (*Jelicic v. Bosnia and Herzegovina*) (ухв.), 2005; «*Перальді проти Франції*» (*Peraldi v. France*) (ухв.), 2009) (див. Розділ «Зловживання правом на подання заяви»).

1. Мета правила

110. Мета правила щодо необхідності вичерпання всіх національних засобів обґрунтовується бажанням надати національним органам, і насамперед судам, можливість запобігати стверджуваним порушенням Конвенції або виправити їх (див. стислий виклад принципів у рішеннях «*Гергіна проти Румунії*» (*Gherghina v. Romania*) (ухв.) [ВП], 2015, §§ 84-89; «*Мокану та інші проти Румунії*» (*Mocanu and Others v. Romania*) [ВП], 2014, §§ 221 і далі; «*Вучкович та інші проти Сербії*» (*Vučković and Others v. Serbia*) (попереднє заперечення) [ВП], 2014, §§ 69-77, з подальшими посиланнями на них). Воно базується на положенні, закріпленому у статті 13, про те, що національний правопорядок повинен забезпечувати ефективні шляхи оскарження порушень прав, забезпечених Конвенцією. Це дуже важливий аспект субсидіарного характеру механізму Конвенції («*Селмуні проти Франції*» (*Selmouni v. France*) [ВП], 1999, § 74; «*Кудла проти Польщі*» (*Kudła v. Poland*) [ВП], 2000, § 152; «*Андрашік та інші проти Словаччини*» (*Andrášik and Others v. Slovakia*) (ухв.), 2002). Він застосовується незалежно від питання включення положень Конвенції до національного права («*Еберхард і М. проти Словенії*» (*Eberhard and M. v. Slovenia*), 2009). Правило вичерпання національних засобів правового захисту є невід'ємною частиною функціонування системи захисту відповідно до Конвенції та базовим принципом («*Демопулос та інші проти Туреччини*» (*Demopoulos and Others v. Turkey*) (ухв.) [ВП], 2010, §§ 69 і 97; «*Вучкович та інші проти Сербії*» (*Vučković and Others v. Serbia*) (попереднє заперечення) [ВП], 2014, §§ 69-77 з подальшими посиланнями, зокрема, на рішення у справі «*Акдівар та інші проти Туреччини*» (*Akdivar and Others v. Turkey*), 1996).

111. Визначення того, чи є національна процедура ефективним засобом правового захисту у розумінні пункту 1 статті 35, який заявник повинен вичерпати і який, отже, слід враховувати для цілей чотиримісячного строку, залежить від низки факторів, зокрема, від скарги заявника, обсягу зобов'язань Держави за цим конкретним положенням Конвенції, наявних засобів юридичного захисту в державі-відповідачі та конкретних обставин справи («*Лопес де Соуза Фернандес проти Португалії*» (*Lopes de Sousa Fernandes v. Portugal*) [ВП], 2017, § 134; див. також «*Козачіоглу проти Туреччини*» (*Kozacıoğlu v. Turkey*) [ВП], 2009, § 40 та «*Д.Х. та інші проти Чеської Республіки*» (*D.H. and Others v. the Czech Republic*) [ВП], 2007, § 116).

2. Застосування правила

а. Гнучкість

112. Необхідність вичерпання всіх національних засобів захисту можна скоріше назвати золотим правилом, аніж засадою, викарбованою на камені. Комісія і Суд неодноразово підкреслювали, що це правило слід застосовувати з певною гнучкістю і без зайвого формалізму, виходячи з конкретних обставин захисту прав людини («*Рінгайзен проти Австрії*» (*Ringeisen v. Austria*), 1971, § 89; «*Лехтінен проти Фінляндії*» (*Lehtinen v. Finland*) (ухв.), 1999; «*Гергіна проти Румунії*» (*Gherghina v. Romania*) [ВП], 2015, § 87). Наприклад, Суд визнає, що останній етап національних засобів правового захисту може бути досягнутий після подання заяви, але до визначення її прийнятності («*Молла Салі проти Греції*» (*Molla Sali v. Greece*) [ВП], § 90).

113. Правило, що не є абсолютним, не може застосовуватися автоматично («*Козачіоглу проти Туреччини*» (*Kozacıoğlu v. Turkey*) [ВП], 2009, § 40). Наприклад, Суд вирішив, що було б зайвим формалізмом вимагати від заявників використання такого засобу оскарження, якого не вимагають від них навіть найвищі судові органи їхньої країни («*Д.Х. та інші проти Чеської Республіки*» (*D.H. and Others v. the Czech Republic*) [ВП], 2007, §§ 116-18). В одній справі Суд взяв до уваги надто стислі терміни, визначені для відповіді заявників, підкресливши «поспіх», з яким вони мали представити свої твердження («*Файненшіал Таймз Лтд та інші проти Сполученого Королівства*» (*Financial Times Ltd and Others v. the United Kingdom*), 2009 §§ 43-44). Однак вичерпання усіх наявних національних засобів захисту і дотримання формальностей, передбачених національним законодавством, є дуже важливим, оскільки йдеться про правову визначеність і безпеку («*Сагінадзе та інші проти Грузії*» (*Saghinadze and Others v. Georgia*), 2010, §§ 83-84).

114. Хоча в принципі можна було б визнати судовий процес в інтересах суспільства, ініційований неурядовою організацією - прямо передбачений національним законодавством як засіб захисту інтересів більшої групи осіб - формою вичерпання національних засобів правового захисту, судовий процес в інтересах суспільства не може звільнити індивідуального заявника від звернення до національного суду, якщо цей судовий процес не відповідає його індивідуальній ситуації та конкретним скаргам («*Коса проти Угорщини*» (*Kósa v. Hungary*) (ухв.), 2017, §§ 55-63, щодо стверджуваної дискримінації проти дітей ромів). У справі «*Бейзарас і Левіцкас проти Литви*» (*Beizaras and Levickas v. Lithuania*), 2020, §§ 78-81, Суд постановив, що неурядова організація, хоча і не була заявником у Страсбурзькому суді, могла виступати представником інтересів заявників у національному кримінальному провадженні, оскільки НУО була створена для того, щоб особи, які зазнали дискримінації, могли бути захищені, в тому числі в суді. Суд також взяв до уваги, що представництво НУО інтересів заявників у прокуратурі та національних судах (двох інстанцій) ніколи не ставилося під сумнів і не оскаржувалося (див. також «*Горрайз Лісарага та інші проти Іспанії*» (*Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain*), 2004, §§ 37-39).

б. Дотримання національних правил і обмежень

115. Заявники повинні дотримуватися правил і процедур, що застосовуються у національному праві, інакше їхню заяву може бути відхилено через порушення умов за статтею 35 («*Бен Салах Адракі та Даїме проти Іспанії*» (*Ben Salah Adraqui and Dhaima v. Spain*) (ухв.), 2000; «*Мержер і Крос проти Франції*» (*Merger and Cros v. France*) (ухв.), 2004; «*МПП Голуб проти України*» (*MPP Golub v. Ukraine*), 2005; «*Агбові проти Німеччини*» (*Agbovi v. Germany*) (ухв.), 2006); «*Вучкович та інші проти Сербії*» (*Vučković and Others v. Serbia*) (попереднє заперечення) [ВП], 2014, §§ 72 і 80. Пункт 1 статті 35 вважається недотриманим тоді, коли заява не приймається через процесуальну помилку, якої припустився заявник («*Гэфген проти Німеччини*» (*Gäfgen v.*

Germany) [ВП], 2010, § 143). Якщо Уряд стверджує, що заявник не дотримався національних норм (наприклад, норм про вичерпання звичайних засобів правового захисту перед зверненням до Конституційного Суду), Суд повинен перевірити, чи були ці норми обов'язковими правовими вимогами, що випливають із закону або усталеної судової практики («*Брінкат та інші проти Мальти*» (*Brincat and Others v. Malta*), 2014, § 69; «*Поп-Іліч та інші проти Сербії*» (*Pop-Ilić and Others v. Serbia*), 2014, § 42).

116. 116. Однак слід зазначити, що якщо апеляційний суд розглядає скаргу по суті, навіть якщо він вважає її неприйнятною, пункт 1 статті 35 буде дотримано («*Воггенрайтер проти Німеччини*» (*Voggenreiter v. Germany*), 2004). Суд також вважає доступний засіб правового захисту вичерпаним, коли Конституційний Суд оголошує скаргу неприйнятною, якщо заявник достатньою мірою порушує питання по суті скарги на стверджуване порушення прав, передбачених Конвенцією («*Мадяр Кетфарку Кутя Пат проти Угорщини*» (*Magyar Kétfarkú Kutya Párt v. Hungary*) [ВП], 2020, §§ 53, 56-57 та наведені у ньому посилання). Так само у випадку, коли заявник не дотримався норм національного законодавства, якщо все-таки його скаргу було розглянуто по суті компетентним органом («*Владімір Романов проти Росії*» (*Vladimir Romanov v. Russia*), 2008, § 52). Так само у випадку, коли скаргу сформульовано у надто загальних термінах, які ледве відповідають вимогам законодавства, але якщо судовий орган постановив рішення по суті, хоча й дуже коротке: («*Ферайн ґерен Тірфабрікен Швайц (ФгТ) проти Швейцарії (№ 2)*» (*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2)*) [ВП], 2009, §§ 43-45).

с. Існування кількох засобів захисту

117. Якщо існує декілька потенційно ефективних засобів захисту, заявник повинен скористатися лише одним із них («*Морейра Барбоза проти Португалії*» (*Moreira Barbosa v. Portugal*) (ухв.), 2004; «*Елічіч проти Боснії та Герцеговини*» (*Jeličić v. Bosnia and Herzegovina*) (ухв.), 2005; «*Карако проти Угорщини*» (*Karakó v. Hungary*), 2009, § 14; «*Аквіліна проти Мальти*» (*Aquilina v. Malta*) [ВП], 1999, § 39). Адже якщо вже обрано один засіб захисту, то використання іншого засобу, мета якого є практично ідентичною, не вимагається («*Ріад та Ідіаб проти Бельгії*» (*Riad and Idiab v. Belgium*), 2008, § 84; «*Козачіюглу проти Туреччини*» (*Kozacıoğlu v. Turkey*) [ВП], 2009, §§ 40 і далі; «*Мікаллеф проти Мальти*» (*Micallef v. Malta*) [ВП], 2009, § 58; «*Лагутін та інші проти Росії*» (*Lagutin and Others v. Russia*), 2014, § 75; «*Ніколає Віргіліу Танасе проти Румунії*» (*Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania*) [ВП], 2019, § 177). Заявник може вільно обирати той засіб захисту, який є найсприятливішим для його справи («*Фабріс і Парціале проти Італії*» (*Fabris and Parziale v. Italy*), 2020, де заявник не зміг подати цивільний позов через припинення кримінального провадження через сім років, до якого він приєднався як цивільна сторона, §§ 49-59; «*О'Кіфф проти Ірландії*» (*O'Keefe v. Ireland*) [ВП], 2014, §§ 110-111; «*Ніколає Віргіліу Танасе проти Румунії*» (*Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania*) [ВП], 2019, § 176, що стосувалося рішення заявника приєднатися до кримінальної справи в якості цивільної сторони, але не подавати окремий цивільний позов). Коротко підсумовуючи: якщо національне право передбачає кілька паралельних засобів захисту, що випливають з різних сфер права, заявник, що вже зробив спробу оскарження певного порушення Конвенції одним із цих засобів, не повинен обов'язково використовувати ще й інші засоби, що мають ту ж мету («*Ясінскіс проти Латвії*» (*Jasinskis v. Latvia*), 2010, §§ 50 і 53-54). Протилежний приклад (різний рівень ефективності скарг до федерального Конституційного Суду та до конституційного суду суб'єкта федерації) див. у рішенні у справі «*Келер проти Німеччини*» (*Köhler v. Germany*) (ухв.), 2021, §§ 67-74.

d. Скарга по суті

118. Не вимагається, щоб на право, закріплене у Конвенції, обов'язково було формальне посилання у національному провадженні, якщо порушення було зазначене «принаймні, по суті»

(«Кастеллс проти Іспанії» (*Castells v. Spain*), 1992, § 32; «Ахмет Садік проти Греції» (*Ahmet Sadik v. Greece*), 1996, § 33; «Фресоз і Руар проти Франції» (*Fressoz and Roire v. France*) [ВП], 1999, § 38; «Азінас проти Кіпру» (*Azinas v. Cyprus*) [ВП], 2004, §§ 40-41; «Вучкович та інші проти Сербії» (*Vučković and Others v. Serbia*) (попереднє заперечення) [ВП], 2014, §§ 72, 79 та 81-82; «Платіні проти Швейцарії» (*Platini v. Switzerland*) (ухв.), 2020, § 51; «Кемаль Четін проти Туреччини» (*Kemal Çetin v. Turkey*), 2020, §§ 28-30). Це означає, що у випадку, коли заявник не послався на положення Конвенції, він повинен був послатися на докази, засновані на національному праві, що мають еквівалентну або подібну силу, для того щоб національні органи влади першими мали можливість виправити зазначене порушення («Гейфген проти Німеччини» (*Gäfgen v. Germany*) [ВП], 2010, §§ 142, 144 і 146; «Радомілья та інші проти Хорватії» (*Radomilja and Others v. Croatia*) [ВП], 2018, § 117; «Карapanагіоту та інші проти Греції» (*Karapanagiotou and Others v. Greece*), 2010, § 29; «Маріч проти Хорватії» (*Marić v. Croatia*), 2014, § 53; «Порту Хуанеа і Сарасола Ярзабаль проти Іспанії» (*Portu Juanenea and Sarasola Yarzabal v. Spain*), 2018, §§ 62-63; «Родіна проти Латвії» (*Rodina v. Latvia*), 2020, §§ 81-83; і, стосовно скарги, яка не була подана навіть опосередковано, на останньому рівні провадження, див. «Асоціація “Часи Єгови” проти Франції» (*Association Les témoins de Jéhovah v. France*) (ухв.), 2010; «Ніклінсон і Лемб проти Сполученого Королівства» (*Nicklinson and Lamb v. the United Kingdom*) (ухв.), 2015, §§ 89-94; «Пікок проти Сполученого Королівства» (*Peacock v. the United Kingdom*) (ухв.), 2016, §§ 32-41). Недостатньо того, що заявник міг скористатися засобом правового захисту, який міг би скасувати оскаржуваний захід на інших підставах, не пов'язаних зі скаргою на порушення конвенційного права. Саме скарга за Конвенцією повинна бути винесена на національний рівень для того, щоб відбулося вичерпання «ефективних засобів правового захисту» («Вучкович та інші проти Сербії» (*Vučković and Others v. Serbia*) [ВП], 2014, § 75; «Ніклінсон і Лемб проти Сполученого Королівства» (*Nicklinson i Lamb v. the United Kingdom*) (ухв.) [ВП], 2015, § 90).

119. Підсумовуючи, сам по собі факт передання (подання) заявником своєї справи до відповідного суду не означає дотримання вимог пункту 1 статті 35. Навіть у тих юрисдикціях, де національні суди можуть або навіть зобов'язані розглядати справу за власною ініціативою (тобто застосовувати принцип *jura novit curia*), заявники не звільняються від порушення перед ними скарги, яку вони можуть мати намір згодом подати до Суду (див., серед інших рішень, рішення у справі «Кандаракіс проти Греції» (*Kandarakis v. Greece*), 2020, § 77), при тому розумінні, що для цілей вичерпання національних засобів юридичного захисту Суд повинен брати до уваги не тільки факти, а й правові аргументи, представлені на національному рівні (див. рішення у справі «Радомілья та інші проти Хорватії» (*Radomilja and Others v. Croatia*) [ВП], 2018, § 117; рішення у справі «Фу Куан, с.р.о. проти Чеської Республіки» (*Fu Quan, s.r.o. v. the Czech Republic*) [ВП], 2023, § 171). Слід мати на увазі, що Суд не має повноважень підмінити собою заявника і формулювати нові скарги просто на основі висунутих аргументів і фактів («Гросам проти Чеської Республіки» (*Grosam v. the Czech Republic*) [ВП], 2023, § 91). Таким чином, для належного вичерпання національних засобів правового захисту недостатньо, щоб порушення Конвенції було «очевидним» з фактів справи або поданих заявником документів. Заявник повинен фактично поскаржитися (прямо або по суті) на нього таким чином, щоб не залишалось сумнівів у тому, що та сама скарга, яка згодом була подана до Суду, дійсно була порушена на національному рівні («Пікок проти Сполученого Королівства» (*Peacock v. the United Kingdom*) [ВП], 2016, § 38; «Фарзалієв проти Азербайджану» (*Farzaliyev v. Azerbaijan*), 2020, § 55; «Гросам проти Чеської Республіки» (*Grosam v. the Czech Republic*) [ВП], 2023, § 90; «Фу Куан, с.р.о. проти Чеської Республіки» (*Fu Quan, s.r.o. v. the Czech Republic*) [ВП], 2023, §§ 145 і 172).

120. Наприклад, якщо заявник скаржитися на відсутність ефективного кримінального розслідування за процесуальним аспектом статті 2 або 3 Конвенції, для дотримання пункту 1 статті 35 Конвенції, в тому числі щодо правових аргументів, які не були прямо висунуті на національному рівні, достатньо, щоб заявник оскаржив ефективність цього розслідування в компетентному національному суді і, детально описавши хід і тривалість розслідування та

подальшого судового розгляду, поспався на відповідні фактичні елементи, щоб цей суд міг оцінити ефективність розслідування (*«Ханан проти Німеччини» (Hanan v. Germany)* [ВП], 2021, §§ 149-151).

121. З іншого боку, національне законодавство повинно дозволяти судам належним чином розглядати скарги за Конвенцією по суті, інакше засіб правового захисту не може вважатися ефективним (*«П.С. проти Ірландії» (P.C. v. Ireland)*, 2022, § 107).

е. Існування і відповідність

122. Заявники повинні вичерпати лише ті наявні національні засоби захисту, до яких вони мають доступ самостійно і які на час подій були ефективними як теоретично, так і практично, тобто які були доступними, здатними забезпечити виправлення завданої їм шкоди і які відкривали ймовірні перспективи успіху (*«Сейдович проти Італії» (Sejdovic v. Italy)* [ВП], 2006, § 46; *«Паксас проти Литви» (Paksas v. Lithuania)* [ВП], 2011, § 75; див. також додаткове міркування Суду у справі *«С.А.С. проти Франції» (S.A.S. v. France)* [ВП], 2014, § 61, щодо розумних шансів на успіх апеляції з питань права на підставі статті 9 Конвенції).

123. Не вимагається вичерпання дискреційних або надзвичайних засобів оскарження, наприклад, звернення з клопотанням до суду переглянути його рішення (*«Чінар проти Туреччини» (Çinar v. Turkey)* (ухв.), 2003; *«Приставацька проти України» (Prystavska v. Ukraine)* (ухв.), 2002) або з вимогою поновлення провадження, за винятком особливих обставин, коли, наприклад, було встановлено за національним правом, що клопотання про поновлення провадження фактично є ефективним заходом оскарження (*«К. С. та К. С. АГ проти Швейцарії» (K.S. and K.S. AG v. Switzerland)*, рішення Комісії, 1994; *«Шибендра Дев проти Швеції» (Shibendra Dev v. Sweden)* (ухв.), 2014, §§ 41-43, 45 і 48), або якщо скасування рішення, що набрало законної сили, є єдиним засобом, який дозволяє Державі-відповідачеві виправити ситуацію в межах власної судової системи (*«Кііскінен і Ковалайнен проти Фінляндії» (Kiiskinen and Kovalainen v. Finland)* (ухв.), 1999; *«Нікула проти Фінляндії» (Nikula v. Finland)* (ухв.), 2000; *«Дінчев проти Болгарії» (Dinchev v. Bulgaria)* (ухв.), 2017, §§ 27-29). Так само, скарга до вищої інстанції не є ефективним засобом захисту (*«Хорват проти Хорватії» (Horvat v. Croatia)*, 2001, § 47; *«Хартман проти Чеської Республіки» (Hartman v. the Czech Republic)*, 2003, § 66), так само як і той правовий засіб, що не є безпосередньо доступним для заявника, але залежить від здійснення дискреційного права посередником (*«Танасе проти Молдови» (Tănase v. Moldova)* [ВП], 2010, § 122.). Зокрема, у кримінальних справах скарга до прокурора вищого рівня є ефективним засобом правового захисту, тільки якщо вона не є просто ієрархічною скаргою і якщо особа, яка її подає, має особисте право на її розгляд (*«Аспіотіс проти Греції» (Aspiotis v. Greece)* (ухв.), 2022, § 52, і, навпаки, *«Белевицький проти Росії» (Belevitskiy v. Russia)*, 2007, §§ 59-60). Скарга до міністерства є ієрархічною скаргою і не вважається ефективним засобом юридичного захисту (*«Полях та інші проти України» (Polyakh and Others v. Ukraine)*, 2019, § 135; *«Мілованович проти Сербії» (Milovanović v. Serbia)*, 2019, § 104). Крім того, стосовно ефективності оскарження у випадку використання шляху, який в принципі не вимагається вичерпувати (омбудсмен), див. пояснення у рішенні *«Егмез проти Кіпру» (Egmez v. Cyprus)*, 2000, §§ 66-73. Зрештою, засіб правового захисту, який не обмежується будь-яким конкретним строком, і таким чином створює невизначеність, не може вважатися ефективним (*«Вільямс проти Сполученого Королівства» (Williams v. the United Kingdom)* (ухв.), 2009, і зазначені посилання); *«Ніколас проти Кіпру» (Nicholas v. Cyprus)*, 2018, §§ 38-39).

124. Відповідь на питання про те, чи вимагається подання індивідуальної заяви до Конституційного Суду за пунктом 1 статті 35 Конвенції, в значному ступені залежить від особливостей юридичної системи Держави-відповідача і обсягу юрисдикції її Конституційного

Суду («Узун проти Туреччини» (*Uzun v. Turkey*) (ухв.), 2013, §§ 42-71 та наведені в ньому посилання). Так, у Державі, в якій така юрисдикція обмежується контролем за дотриманням конституційності і за сумісністю з положеннями, що мають вищу юридичну силу, звернення до Конституційного суду є обов'язковим, якщо заявник піддає сумніву якесь законодавче або нормативне положення як таке, що суперечить Конвенції («Гришанкова і Гришанкови проти Латвії» (*Grišankova and Grišankovs v. Latvia*) (ухв.), 2003; «Лієпайнієкс проти Латвії» (*Liepājnīeks v. Latvia*) (ухв.), 2010). Між тим, це звернення не є ефективним, якщо заявник скаржитись лише на неправильне тлумачення або застосування правових чи адміністративних норм, які самі по собі не є неконституційними («Смірнов проти Росії» (*Smirnov v. Russia*) (ухв.), 2006; «Шотт-Медінська та інші проти Польщі» (*Szott-Medyńska and Others v. Poland*) (ухв.), 2003; «Петрова проти Латвії» (*Petrova v. Latvia*), 2014, §§ 69-70). У федеративній Державі Суд може дійти різних висновків щодо відповідної ефективності скарг до федерального Конституційного Суду та до конституційного суду суб'єкта федерації («Кьолер проти Німеччини» (*Köhler v. Germany*), 2021, §§ 67-74). Суд також брав до уваги, чи еволюціонувала індивідуальна скарга до Конституційного Суду з плином часу, щоб вважатися такою, що пропонує відповідний вид відшкодування щодо певної скарги («Рідіч та інші проти Сербії» (*Ridić and Others v. Serbia*), 2014, §§ 68-74, щодо невиконання судових рішень, винесених стосовно державних компаній) і чи буде такий засіб правового захисту, який є ефективним в принципі, також ефективним на практиці через тривалість такого провадження («Стори та інші проти Мальти» (*Story and Others v. Malta*), 2015, §§ 82-85, щодо скарг на умови тримання під вартою за статтею 3 Конвенції). Наприклад, Суд визнав конституційну скаргу ефективним засобом правового захисту, коли Конституційний Суд розглядав у нещодавніх справах ефективність розслідувань за статтями 2 і 3, взявши за основу для своєї оцінки практику Суду («Кушич та інші проти Хорватії» (*Kušić and Others v. Croatia*) (ухв.), 2019, §§ 104-105). Крім того, Суд широко тлумачить термін «засіб правового захисту», тому заходи, які не є засобами правового захисту в суворому сенсі, повинні бути вичерпані («Дос Сантос Каладо та інші проти Португалії» (*Dos Santos Calado and Others v. Portugal*), 2020, § 91, щодо заперечення, поданого до комітету з трьох суддів Конституційного Суду проти рішення, винесеного в порядку спрощеного провадження, про яке йдеться).

125. Якщо заявник зробив спробу вичерпання того засобу захисту, який Суд вважає невідповідним, то час, який було витрачено на це, не припиняє перебігу чотиримісячного строку для подання заяви, а це може спричинити відхилення заяви через недотримання строку («Резгі проти Франції» (*Rezgui v. France*) (ухв.), 2000; «Пристаєвська проти України» (*Prystavskaya v. Ukraine*) (ухв.), 2002.).

f. Доступність і ефективність

126. Наявність засобів захисту має бути достатньою мірою забезпечена не лише теоретично, а й практично. При визначенні, чи відповідає будь-який конкретний засіб захисту критеріям доступності й ефективності, слід враховувати конкретні обставини справи, що розглядається (див. нижче пункт 4). Позиція, яку займають національні суди, повинна бути достатньою мірою закріплена в національному правопорядку. Так, Суд вирішив, що звернення до вищого судового органу перестає бути «ефективним» через суперечності у судовій практиці такого органу допоки ці суперечності продовжують існувати («Феррейра Алвес проти Португалії (№ 6)» (*Ferreira Alves v. Portugal*) (no. 6), 2010, §§ 27-29).

127. Для того, щоб судовий захист був ефективним, національні суди повинні мати можливість належним чином розглянути суть скарги за Конвенцією, поданої заявником («П.С. проти Ірландії» (*P.C. v. Ireland*), 2022, § 107).

128. Наприклад, Суд постановив, що коли заявник оскаржує умови тримання під вартою після того, як строк ув'язнення уже закінчився, засобом компенсації, що є доступним і достатнім, - тобто таким, що надає заявникові розумні перспективи успіху - є засіб, що має бути використаним на підставі пункту 1 статті 35 Конвенції («*Лієнхардт проти Франції*» (*Lienhardt v. France*) (ухв.), 2011; «*Разалі та інші проти Франції*» (*Rhazali and Others v. France*) (ухв.), 2012; «*Ігнац проти Латвії*» (*Ignats v. Latvia*) (ухв.), 2013); «*Ж.М.Б. та інші проти Франції*» (*J.M.B. and Others v. France*), 2020, § 163; «*Леруа та інші проти Франції*» (*Leroy and Others v. France*), 2024, § 59). Однак, якщо заявник все ще перебував під вартою на момент подання заяви, для того, щоб засіб правового захисту був ефективним, він повинен бути здатним запобігти ситуації, що триває («*Торреджіані та інші проти Італії*» (*Torreggiani and Others v. Italy*), 2013, § 50; «*Нешков та інші проти Болгарії*» (*Neshkov and Others v. Bulgaria*), 2015, §§ 181 і 192-93; «*Васілеску проти Бельгії*» (*Vasilescu v. Belgium*), 2014, §§ 70 і 128). Зазвичай, перш ніж звертатися до Суду зі скаргами на умови тримання під вартою, заявники повинні спочатку належним чином використати наявний та ефективний превентивний засіб захисту, а потім, за необхідності, відповідний компенсаційний засіб захисту. Однак Суд визнає, що можуть бути випадки, коли використання ефективного превентивного засобу буде марним з огляду на нетривалість перебування заявника в неналежних умовах тримання під вартою, а отже, єдиним прийнятним варіантом може бути компенсаційний засіб, що дає можливість отримати відшкодування за минуле перебування в таких умовах. Цей період може залежати від багатьох факторів, пов'язаних з функціонуванням національної системи засобів правового захисту («*Улемек проти Хорватії*» (*Ulemek v. Croatia*), 2019, §§ 84-88). Суд розглядав різні засоби правового захисту в цьому контексті: див., наприклад, рішення у справах «*Петреску проти Португалії*» (*Petrescu v. Portugal*), 2019, §§ 81-84, «*Шмельов та інші проти Росії*» (*Shmelev and Others v. Russia*), 2020, §§ 123-131; «*Ж.М.Б. та інші проти Франції*» (*J.M.B. and Others v. France*), 2020, §§ 212-221; порівняйте та протиставте з рішенням у справі «*Леруа та інші проти Франції*» (*Leroy and Others v. France*), 2024 §§ 60-67)⁵.

129. Якщо заявник прагне запобігти висилці з Договірної Держави через передбачуваний ризик порушення статей 2 або 3 у третій Державі, засіб правового захисту буде ефективним лише тоді, коли він має призупиняючий ефект (див., щодо скарг за статтею 3 та статтею 4 Протоколу № 4, рішення у справі «*М.К. та інші проти Польщі*» (*M.K. and Others v. Poland*), 2020, §§ 142-148, та посилання, наведені в цьому рішенні). І навпаки, якщо засіб правового захисту має призупиняючий ефект, заявник, як правило, зобов'язаний вичерпати цей засіб. Судовий перегляд, якщо він доступний і якщо подання заяви про судовий перегляд буде перешкодою для вислання, повинен розглядатися як ефективний засіб правового захисту, який, в принципі, заявники повинні вичерпати до того, як подати заяву до Суду або навіть просити про тимчасові заходи відповідно до Правил 39 Регламенту Суду для відстрочки вислання («*Н.А. проти Сполученого Королівства*» (*NA v. the United Kingdom*), 2008, § 90; «*А.М. проти Франції*» (*A.M. v. France*), 2019, §§ 64 і 79).

130. У контексті статті 5 Конвенції превентивні та компенсаційні засоби правового захисту є взаємодоповнюючими. Засіб правового захисту, який не передбачає можливості звільнення, не може вважатися ефективним засобом правового захисту, поки триває позбавлення свободи. Однак, якщо заявник скаржиться на те, що його затримали з порушенням національного законодавства, і якщо тримання під вартою закінчилося, вимога про компенсацію, яка може призвести до визнання стверджуваного порушення та присудження компенсації, в принципі є ефективним засобом правового захисту, який необхідно використовувати, якщо його ефективність на практиці переконливо доведена («*Селаяттин Демірташ проти Туреччини (№ 2)*» (*Selahattin Demirtaş v. Turkey (no. 2)*) [ВП], 2020, §§ 205-214, де вимога про компенсацію не вважалася ефективним засобом юридичного захисту за відсутності попереднього визнання кримінальними судами або Конституційним Судом того, що досудове тримання заявника під

⁵ Див. *Посібник щодо прав ув'язнених осіб*.

вартою було незаконним; див. також рішення у справі *«Дубовцев та інші проти України» (Dubovtsev and Others v. Ukraine)*, 2021, §§ 67-71, де вимога про компенсацію в цивільних судах не вважалася ефективним засобом юридичного захисту, який міг би адекватно вирішити конкретні скарги, подані відповідно до статті 5).

131. Суд постановив, що ефективний засіб правового захисту повинен діяти без надмірної затримки (*«Стору та інші проти Мальти» (Story and Others v. Malta)*, 2015, § 80). У справах, пов'язаних із тривалістю провадження, найефективнішим рішенням є засіб правового захисту, спрямований на прискорення провадження з метою запобігання його надмірній тривалості. Однак Держави можуть також вирішити запровадити лише компенсаційний засіб правового захисту, при цьому такий засіб не вважається неефективним (*«Скордіно проти Італії (№ 1)» (Scordino v. Italy) (no. 1)* [ВП], 2006, § 183 і далі; *«Маршалл та інші проти Мальти» (Marshall and Others v. Malta)*, 2020, §§ 82). Щоб відповідати принципу розумного строку, засіб правового захисту щодо тривалості провадження в принципі та за відсутності виняткових обставин не повинен тривати більше двох з половиною років у двох юрисдикціях, включаючи стадію виконання (*там само*, § 88).

132. Що стосується невиконання судових рішень, то у справі *«Солонський і Петрова проти Росії» (Solonskiy and Petrova v. Russia)* (ухв.), 2020, Суд постановив, що можливість подати позов про субсидіарну відповідальність проти органів влади, які не виплатили заявникам заборгованість за судовими рішеннями, є ефективним засобом правового захисту, оскільки він має обґрунтовані перспективи успіху у справах заявників (§§ 34-40).

133. Що стосується презумпції невинуватості (пункт 2 статті 6), то засоби цивільного захисту, передбачені цивільним законодавством, в принципі, можуть вважатися ефективними проти передбачуваних порушень. У кількох справах Суд визнав правові засоби захисту за цивільним правом, що передбачають можливість отримання грошової компенсації, разом з різними іншими процедурами визнання або припинення порушення презумпції невинуватості, ефективними у розумінні Конвенції (див. рішення у справі *«Янушкевічене проти Литви» (Januškevičienė v. Lithuania)*, 2019, §§ 58-62 та посилання на нього, а також рішення у справі *«Нарбутас проти Литви» (Narbutas v. Lithuania)*, 2023, §§ 214-217, у яких заявники могли подати цивільний позов з метою отримання грошової компенсації за посягання на їхню честь і гідність).

134. У контексті тривалого невиконання прав, пов'язаних з опікою/правом на побачення з дітьми, передбачених статтею 8, не можна очікувати, що заявник подаватиме окрему скаргу до Конституційного Суду або цього Суду щодо невиконання кожного проміжного рішення, яких може бути велика кількість, в рамках основного провадження. Тому Суд застосовує глобальний підхід при розгляді національного провадження та бере до уваги загальні факти, які можуть бути важливими для контексту та суті основного провадження (*«Мілованович проти Сербії» (Milovanović v. Serbia)*, 2019, § 106).

135. У контексті провадження у справах про наклеп Суд визнав засіб правового захисту, який не дозволяв подавати позов про відшкодування моральної шкоди, неефективним для цілей справ про захист приватного життя за статтею 8 (*«Левіт проти Австрії» (Lewit v. Austria)*, 2019, §§ 66-67). У справі щодо стверджуваного порушення права на захист репутації Суд постановив, що провадження щодо компенсації в цивільних судах (що забезпечує повні процесуальні гарантії для обох сторін і дозволяє належним чином збалансувати різні спірні інтереси) є належним засобом правового захисту на протигагу прискореній процедурі виправлення, погодившись з тлумаченням, наданим Конституційним Судом Держави-відповідача (*«Гюлен проти Туреччини» (Gülen v. Turkey)* (ухв.), 2008, §§ 58-69).

136. Чи можна вважати порушення питання про негласне спостереження в кримінальному провадженні ефективним засобом правового захисту щодо скарги за статтею 8, залежатиме від обставин справи. Хоча кримінальні суди можуть розглядати питання справедливості допуску доказів у кримінальному провадженні, Суд встановив, що вони не здатні забезпечити ефективний засіб правового захисту, якщо вони не можуть розглянути суть скарги за статтею 8 про те, що втручання не було «відповідно до закону» або не було «необхідним у демократичному суспільстві», або надати відповідну допомогу у зв'язку з такою скаргою (*«Хамбардзумян проти Вірменії» (Hambardzumyan v. Armenia)*, 2019, §§ 40-44 та посилання на нього; *«Зубков та інші проти Росії» (Zubkov and Others v. Russia)*, 2017, § 88). Щодо скарг за статтею 8, поданих видавцями журналу, журналісти якого зазнали таємного перехоплення телефонних розмов у рамках кримінального розслідування проти третьої особи, Суд встановив, що компенсаційний позов проти Держави за «неналежне функціонування судової системи» становитиме доступний та ефективний засіб юридичного захисту, який має бути вичерпаний (*«Жернель та С.А. Сосьєте д'Експлуатасьон де л'Гебдомадаре Ле Поінт проти Франції» (Gernelle and S.A. Société d'Exploitation de l'Hebdomadaire Le Point v. France)* (ухв.), §§ 50-54, 2024).

137. У контексті передбачуваного зловживання владою всупереч статті 1 Першого протоколу (примусове знесення будівлі муніципальною владою) Суд постановив, що кримінальне провадження з грошовою вимогою є ефективним засобом правового захисту з огляду на безпосередній вплив на визначення законності знесення, про яке йдеться, та можливість грошового відшкодування заявникам за передбачуване порушення їхніх майнових прав (*«Файне Ду та інші проти Північної Македонії» (FINE DOO and Others v. North Macedonia)* (ухв.), 2022, § 35).

138. Суд повинен реалістично оцінювати не лише формальні засоби захисту, наявні в національній правовій системі, а й загальний правовий та політичний контекст, а також особисті обставини заявника (*«Акдивар та інші проти Туреччини» (Akdivar and Others v. Turkey)*, 1996, §§ 68-69; *«Хашієв та Акаєва проти Росії» (Khashiyev and Akayeva v. Russia)*, 2005, §§ 116-117; *«Чірагов та інші проти Вірменії» (Chiragov and Others v. Armenia)* [ВП], 2015, § 119; *«Саргісян проти Азербайджану» (Sargsyan v. Azerbaijan)* [ВП], 2015, §§ 117-119). Суд повинен перевірити, чи за всіх обставин справи заявник зробив усе, що можна було розумно очікувати від нього для вичерпання національних засобів правового захисту (*«Д.Х. та інші проти Чеської Республіки» (D.H. and Others v. the Czech Republic)* [ВП], 2007, §§ 116-122). Наприклад, заявник не вичерпав національні засоби юридичного захисту, коли він не скористався засобом захисту, який не можна вважати очевидно марним, запропонованим національним судом, який вказав йому на подальші конкретні кроки, які необхідно зробити (*«П. проти України» (P. v. Ukraine)* (ухв.), 2019, §§ 52-55). У випадку, коли виконання рішення про термінове переселення затягувалося і було досягнуто після закінчення необхідного строку, позов про відшкодування збитків проти Держави з метою оскарження тривалого невиконання рішення може вважатися ефективним засобом правового захисту, навіть якщо воно було виконано після подання заяви до Суду (*«Буамла проти Франції» (Bouhamla v. France)* (ухв.), 2019, §§ 35-44).

139. Слід зауважити, що кордони самі собою не становлять фактичної чи правової перешкоди для вичерпання національних засобів захисту; в принципі, заявники, що знаходяться поза межами юрисдикції Договірної Держави, не звільняються від обов'язку вичерпання усіх засобів захисту цієї Держави, попри пов'язані з цим практичні незручності, або через зрозуміле особисте небажання робити це (*«Демопулос та інші проти Туреччини» (Demopoulos and Others v. Turkey)* (ухв.) [ВП], 2010, §§ 98 і 101, де йдеться про заявників, які добровільно не підкорилися юрисдикції Держави-відповідача).

3. Межі застосування правила

140. Відповідно до «загальноновизнаних принципів міжнародного права», деякі особливі обставини можуть звільнити заявника від обов'язку вичерпати всі доступні для нього національні засоби захисту (*«Сейдович проти Італії» (Sejdovic v. Italy)* [ВП], 2006, § 55) (та див. нижче пункт 4).

141. Це правило також не застосовується у випадках, коли «адміністративна практика», яка становить повторення дій, несумісних з Конвенцією, а офіційні органи Держави ставляться до цього толерантно, таким чином роблячи будь-яке провадження даремним чи неефективним (*«Аксой проти Туреччини» (Aksoy v. Turkey)*, 1996, § 52; *«Грузія проти Росії (I)» (Georgia v. Russia (I))* [ВП], 2014, §§ 125-159; *«Україна проти Росії (щодо Криму)»* (ухв.) [ВП], 2020, §§ 260- 263, 363-368; *«Грузія проти Росії (II)» (Georgia v. Russia (II))* [ВП], 2021, §§ 98-99 і 220-221). Однак, лише якщо обидва складові елементи стверджуваної «адміністративної практики» («повторюваність діянь» та «офіційна толерантність») достатньо обґрунтовані доказами *prima facie*, правило вичерпання, передбачене пунктом 1 статті 35 Конвенції, не застосовується (*«Україна проти Росії (щодо Криму)» (Ukraine v. Russia (re Crimea)* (ухв.) [ВП], 2020, § 366).

142. Якщо у конкретному випадку вимога до заявника щодо вичерпання національних засобів захисту на практиці була б нерозумною і становила б непропорційну перешкоду для здійснення ним права на подання індивідуальної заяви, гарантованого статтею 34 Конвенції, Суд висновок про звільнення заявника від цієї вимоги (*«Верітер проти Франції» (Veriter v. France)*, 2010, § 27; *«Гальоне та інші проти Італії» (Gaglione and Others v. Italy)*, 2010, § 22; *«М.С. проти Хорватії (№ 2)» (M.S. v. Croatia (no. 2))*, 2015, §§ 123-125).

143. Накладення штрафу за результатами оскарження, коли не стверджувалось про зловживання або помилки у провадженні, виключає цей засіб із числа тих, які необхідно було вичерпати (*«Пренсіпе проти Монако» (Prencipe v. Monaco)*, 2009, §§ 95-97).

144. У ситуаціях, що викликають обґрунтовані сумніви в неупередженості судді відповідно до статті 6 Конвенції, заявнику може бути необов'язково вимагати відводу судді, а достатньо усунути суддю від розгляду справи, якщо це передбачено національним законодавством (*«Шкрль проти Хорватії» (Škrlić v. Croatia)*, 2019, §§ 43-45, та наведені там посилання). Якщо інші засоби правового захисту недоступні, оскільки заявник стверджує про порушення пункту 1 статті 6 Конвенції через відсутність неупередженості судового органу останньої інстанції національної правової системи, принцип субсидіарності може вимагати від заявників особливої старанності у виконанні свого обов'язку щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту (наприклад, клопотання про відвід відповідного судді). Звісно, ці міркування застосовуються лише в тому випадку, якщо заявник знав або міг знати про склад суду, про який йдеться (*«Хорватська федерація гольфу проти Хорватії» (Croatian Golf Federation v. Croatia)*, 2020, §§ 110-120, та наведені там посилання).

145. Як правило, вимога щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту, включаючи можливість поновлення провадження, не застосовується до вимог про справедливу сатисфакцію, поданих відповідно до статті 41 Конвенції (*«Яллох проти Німеччини» (Jalloh v. Germany)* [ВП], 2006, § 129; *«С.Л. та Ж.Л. проти Хорватії» (S.L. and J.L. v. Croatia)* (Справедлива сатисфакція), 2016, § 15).

4. Розподіл тягара доведення

146. Коли Уряд посилається на невичерпання національних засобів захисту, на нього покладається тягар доведення, що заявник не вичерпав засобу захисту, який був доступним і ефективним («*Молла Салі проти Греції*» (*Molla Sali v. Greece*) [ВП], § 89; «*Мокану та інші проти Румунії*» (*Mocanu and Others v. Romania*) [ВП], 2014, § 225; «*Далія проти Франції*» (*Dalia v. France*), 1998, § 38; «*Макфарлейн проти Ірландії*» (*McFarlane v. Ireland*) [ВП], 2010, § 107; «*Вучкович та інші проти Сербії*» (*Vučković and Others v. Serbia*) (попереднє заперечення) [ВП], 2014, § 77). Доступність такого засобу захисту має бути достатньо визначеною у праві та на практиці («*Вернілло проти Франції*» (*Vernillo v. France*), 1991). Тому основа засобу правового захисту в національному законодавстві має бути чіткою («*Скавуццо-Хагер та інші проти Швейцарії*» (*Scavuzzo-Hager and Others v. Switzerland*), 2004; «*Норберт Сікорський проти Польщі*» (*Norbert Sikorski v. Poland*), 2009, § 117; «*Шюрмелі проти Німеччини*» (*Sürmeli v. Germany*) [ВП], 2006, §§ 110-112). Оскарження повинно бути здатним виправити заподіяну шкоду і надати достатні шанси успіху заявникові («*Скоппола проти Італії (№ 2)*» (*Scoppola v. Italy (no. 2)*) [ВП], 2009, § 71); «*Мадяр Керештєні Менноніта Егіхаз та інші проти Угорщини*» (*Magyar Keresztény Mennonita Egyház and Others v. Hungary*), 2014, § 50; «*Карачонь та інші проти Угорщини*» (*Karácsony and Others v. Hungary*) [ВП], 2016, §§ 75-82; «*Селахаттін Демірташ проти Туреччини (№ 2)*» (*Selahattin Demirtaş v. Turkey (no. 2)*) [ВП], 2020, § 205). Наприклад, у сфері незаконного застосування сили представниками Держави позов, що призводить лише до присудження відшкодування збитків, не є ефективним засобом юридичного захисту щодо скарг, які ґрунтуються на матеріальному або процесуальному аспекті статей 2 і 3 Конвенції («*Мокану та інші проти Румунії*» (*Mocanu and Others v. Romania*) [ВП], 2014, §§ 227 і 234; «*Йоргенсен та інші проти Данії*» (*Jørgensen and Others v. Denmark*) (ухв.), 2016, §§ 52-53; див., на протипагу цьому, справи про медичну недбалість, де Суд прийняв або вимагав від заявників використання цивільних або адміністративних засобів правового захисту для отримання відшкодування, «*Лопеш де Соуза Фернандеш проти Португалії*» (*Lopes de Sousa Fernandes v. Portugal*) [ВП], 2017, §§ 137-138; «*В.П. проти Естонії*» (*V.P. v. Estonia*) (ухв.), 2017, §§ 52-61; «*Думпе проти Латвії*» (*Dumpe v. Latvia*) (ухв.), 2018, §§ 55-76; див. також, на протипагу цьому, справи, що стосуються стверджуваної нездатності Держави забезпечити захист власності в контексті небезпечної промислової діяльності, наприклад, справу про вибух на нафтопереробному заводі, що призвів до пошкодження майна, «*Куршун проти Туреччини*» (*Kurşun v. Turkey*), 2018, §§ 118-132). Доступність зазначеного засобу захисту, його еволюція, разом з його важливістю і сферою застосування, мають бути викладені чітко і підтверджені або доповнені відповідною практикою, в тому числі судовою («*Миколайова проти Словаччини*» (*Mikolajová v. Slovakia*), 2011, § 34). Це положення є дійсним навіть у системі, що базується на загальному праві («*common law*»), у письмовій конституції якої імпліцитно гарантується право, на яке посилається заявник («*Макфарлейн проти Ірландії*» (*McFarlane v. Ireland*) [ВП], 2010, § 117, де йдеться про засіб захисту, що теоретично існує приблизно упродовж останніх 25 років, але який ніколи не застосовувався на практиці).

147. Аргументи Уряду є безумовно більш вагомими, якщо він подає приклади з національної судової практики («*Андрашік та інші проти Словаччини*» (*Andrášik and Others v. Slovakia*) (ухв.), 2002; «*Ді Санте проти Італії*» (*Di Sante v. Italy*) (ухв.), 2004; «*Гюммарра та інші проти Франції*» (*Giummarra and Others v. France*) (ухв.), 2001; «*Пауліно Томас проти Португалії*» (*Paulino Tomás v. Portugal*) (ухв.), 2003; «*Йохтти Сапмелаккати та інші проти Фінляндії*» (*Johtti Sarmelacat Ry and Others v. Finland*) (ухв.), 2005; «*Паррілло проти Італії*» (*Parrillo v. Italy*) [ВП], 2015, §§ 87-105; «*П. проти України*» (*P. v. Ukraine*) (ухв.), 2019, § 53). Незважаючи на те, що Уряд зазвичай повинен мати можливість проілюструвати практичну ефективність засобу правового захисту прикладами з національної судової практики, Суд визнає, що це може бути складніше в невеликих юрисдикціях, де кількість справ певного виду може бути меншою, ніж у великих юрисдикціях

(«Аден Ахмед проти Мальти» (*Aden Ahmed v. Malta*), 2013, § 63; «М. Н. та інші проти Сан-Маріно» (*M.N. and Others v. San Marino*), 2015, § 81): у таких випадках Уряд повинен мати можливість надати обґрунтоване пояснення відсутності відповідної судової практики («Гюрдмундур Гуннарссон і Магнус Давір Норддал проти Ісландії» (*Guðmundur Gunnarsson and Magnús Davír Norðdahl v. Iceland*), 2024, § 48).

148. Згадані рішення, в принципі, повинні бути винесені до подання заяви («Норберт Сікорський проти Польщі» (*Norbert Sikorski v. Poland*), 2009, § 115, «Дімітар Янакієв проти Болгарії (№ 2)» (*Dimitar Yanakiev v. Bulgaria (no. 2)*), 2016, §§ 53 і 61) і стосуватися справи, що розглядається («Сахновський проти Росії» (*Sakhnovskiy v. Russia*) [ВП], 2011, §§ 43-44); див., однак, принципи (згадані нижче), що стосуються створення нового засобу юридичного захисту, коли справа знаходиться на розгляді в Суді.

149. Якщо Уряд стверджує, що заявник міг прямо послатися на Конвенцію у національних судових органах, необхідно, щоб він підтвердив на конкретних прикладах ступінь надійності цього засобу захисту («Славгородський проти Естонії» (*Slavgorodski v. Estonia*) (ухв.), 1999). Це також стосується подання, яке безпосередньо ґрунтується на деяких основних положеннях національної Конституції («Корнакови проти Латвії» (*Kornakovs v. Latvia*), 2006, § 84).

150. Суд сприймав би ці аргументи краще, якби національним законодавством було запроваджено конкретний засіб захисту для розгляду питань щодо надмірної тривалості судового провадження («Бруско проти Італії» (*Brusco v. Italy*) (ухв.), 2001; «Славічек проти Хорватії» (*Slaviček v. Croatia*) (ухв.), 2002). Див. також «Скордіно проти Італії (№ 1)» (*Scordino v. Italy (no. 1)*) [ВП], 2006, §§ 136-148. Порівняйте з «Меріт проти України» (*Merit v. Ukraine*), 2004, § 65.

151. Якщо Уряд виконав свій обов'язок доведення і продемонстрував наявність відповідного і ефективного засобу захисту, доступного для заявника, тоді останній повинен довести, що:

- цей засіб насправді було вичерпано («Грассер проти Німеччини» (*Grässer v. Germany*) (ухв.), 2004);
- або що, з тієї чи іншої причини, він був невідповідним і неефективним з урахуванням конкретних обставин справи («Селмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*) [ВП], 1999, § 76; «Вучкович та інші проти Сербії» (*Vučković and Others v. Serbia*) (попереднє заперечення) [ВП], 2014, § 77; «Гергіна проти Румунії» (*Gherghina v. Romania*) (ухв.) [ВП], 2015, § 89; «Йоанну проти Туреччини» (*Joannou v. Turkey*), 2017, §§ 86-87 та §§ 94-106) - наприклад, у випадку надмірної тривалості провадження – «Радіо Франс та інші проти Франції» (*Radio France and Others v. France*) (ухв.), 2003, § 34; або що оскарження, яке за нормальних обставин, виходячи з судової практики, встановленої в інших подібних справах, є доступним, наприклад, касаційне оскарження, у цьому випадку виявляється неефективним («Скордіно проти Італії» (*Scordino v. Italy*) (ухв.), 2003; «Прессос Компанія Навієра С.А. та інші проти Бельгії» (*Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*), 1995, §§ 26-27), навіть якщо рішення, про які йдеться, були прийняті нещодавно («Газ і Дюбуа проти Франції» (*Gas and Dubois v. France*) (ухв.), 2010). Це також стосується випадків, коли заявник не мав можливості звернутися безпосередньо до відповідного суду («Танасе проти Молдови» (*Tănase v. Moldova*) [ВП], 2010, § 122). За певних конкретних обставин у подібних ситуаціях можуть бути заявники, деякі з яких не зверталися до суду, на який посилається Уряд, але звільнені від цього, оскільки національний засіб юридичного захисту, використаний іншими, виявився неефективним на практиці і був би таким і в їхньому випадку («Васильковські та інші проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (*Vasilkoski and Others v.*

the former Yugoslav Republic of Macedonia), 2010, §§ 45-46; «Ласка та Ліка проти Албанії» (*Laska and Lika v. Albania*), 2010, §§ 45-48). Однак тут ідеться про дуже конкретні випадки (порівняти з «Сагінадзе та інші проти Грузії» (*Saghinadze and Others v. Georgia*), 2010, §§ 81-83);

- інші особливі обставини, що звільняли заявника від цього обов'язку («Акдивар та інші проти Туреччини» (*Akdivar and Others v. Turkey*), 1996, §§ 68-75; «Сейдович проти Італії» (*Sejdovic v. Italy*) [ВП], 2006, § 55; «Верітер проти Франції» (*Veriter v. France*), 2010, § 60).

152. Однією з таких обставин може бути цілковита пасивність національних органів влади щодо серйозних обвинувачень у тому, що представники Держави припустилися помилок або спричинили шкоду, наприклад, якщо вони не розпочинають жодного розслідування або не пропонують жодної допомоги. За цих обставин можна сказати, що обов'язок доведення знову переходить до Держави-відповідача, і саме вона має довести, яких заходів було вжито, виходячи з обсягу і серйозності обвинувачень («Демопулос та інші проти Туреччини» (*Demopoulos and Others v. Turkey*) (ухв.) [ВП], 2010, § 70).

153. Сам по собі факт того, що у нього виникають сумніви, не звільняє заявника від обов'язку вичерпання наявного засобу захисту («Епоздемір проти Туреччини» (*Erözdemir v. Turkey*) (ухв.), 2002; «Мілошевич проти Нідерландів» (*Milošević v. the Netherlands*) (ухв.), 2002; «Пеллегріні проти Італії» (*Pellegrini v. Italy*) (ухв.), 2005; «МПП Голуб проти України» (*MPP Golub v. Ukraine*) (ухв.), 2005; «Вучкович та інші проти Сербії» (*Vučković and Others v. Serbia*) (попереднє заперечення) [ВП], 2014, §§ 74 і 84; «Зіхні проти Туреччини» (*Zihni v. Turkey*) (ухв.), 2016, §§ 23 і 29-30, у частині, яка стосувалася побоювань заявника стосовно неупередженості суддів Конституційного Суду). Навпаки, в інтересах заявника звернутися до відповідного суду, щоб той надав йому можливість розвивати існуючі права за допомогою своїх повноважень щодо тлумачення («Чуперческу проти Румунії» (*Ciupercescu v. Romania*), 2010, § 169). У правовій системі, що забезпечує конституційний захист основоположних прав, обов'язком потерпілої особи є перевірка обсягу цього захисту і надання національним судам можливості розвивати ці права шляхом тлумачення («А, В і С проти Ірландії» (*A, B і C v. Ireland*) [ВП], 2010, § 142; «Вучкович та інші проти Сербії» (*Vučković and Others v. Serbia*) (попереднє заперечення) [ВП], 2014, § 84). Однак, якщо насправді запропонований засіб захисту фактично не надає реальних перспектив успіху, наприклад, виходячи з усталеної національної судової практики, тоді той факт, що заявник не звернувся до цього засобу, не є перешкодою для прийнятності заяви («Прессос Компанія Навієра С.А. та інші проти Бельгії» (*Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*), 1995, § 27; «Карсон та інші проти Сполученого Королівства» (*Carson and Others v. the United Kingdom*) [ВП], 2010, § 58).

5. Процесуальні аспекти

154. Обов'язок з боку заявника вичерпати всі національні засоби захисту в принципі оцінюється, виходячи з дати подання заяви до Суду («Бауман проти Франції» (*Baumann v. France*), 2001, § 47), крім винятків, що виправдовуються обставинами конкретної справи (див. нижче пункт б). Це, в принципі, стосується і клопотання про вжиття тимчасових заходів відповідно до Правил 39 Регламенту Суду, який може бути поданий до Суду до подання офіційної заяви («А.М. проти Франції» (*A.M. v. France*), 2019, §§ 65 і 68). Однак Суд допускає, щоб останній рівень оскарження було пройдено невдовзі після подання заяви, але раніше, ніж Суд вирішуватиме питання щодо прийнятності заяви («Молла Салі проти Греції» (*Molla Sali v. Greece*) [ВП], § 90; «Карусіотіс проти Португалії» (*Karoussiotis v. Portugal*), 2011, § 57; «Честаро проти Італії» (*Cestaro v. Italy*), 2015, §§ 147-148, де заявник подав до Суду заяву за статтею 3 Конвенції, не чекаючи рішення Касаційного Суду, яке було винесено через рік і вісім місяців після цього; «А. М. проти Франції»

(*A. M. v. France*), 2019, §§ 66 і 80, де єдиний етап, на якому може бути забезпечений захід з призупиняючим ефектом - клопотання про надання притулку - був досягнутий після подання заяви до Суду; «*Селахаттін Демірташ проти Туреччини (№ 2)*» (*Selahattin Demirtaş v. Turkey (no. 2)*) [ВП], 2020, §§ 193-194).

155. Якщо Уряд має намір посилатися на невичерпання національних засобів захисту, він повинен це зробити, наскільки йому дозволять характер скарги і обставини справи, у своїх письмових чи усних зауваженнях стосовно прийнятності справи, хоча можуть існувати й надзвичайні обставини, які звільняють Уряд від цього обов'язку: «*Лопес Рібальда та інші проти Іспанії*» (*López Ribalda and Others v. Spain*) [ВП], § 83; «*Мурен проти Німеччини*» (*Mooren v. Germany*) [ВП], 2009, § 57-59 та посилання на нього; «*Свинаренко і Сляднєв проти Росії*» (*Svinarenko and Slyadnev v. Russia*) [ВП], 2014, §§ 79-83; «*Блохін проти Росії*» (*Blokhin v. Russia*) [ВП], 2016, §§ 96-98; див. також Правило 55 Регламенту Суду). На цьому етапі, коли Уряду-відповідачу було надіслано повідомлення про заяву і Уряд не порушив питання про невичерпання, Суд не може розглядати її за власною ініціативою («*М.С. проти Туреччини*» (*M.C. v. Türkiye*), 2024, § 44 та наведені в ньому посилання). У справі «*Стрезовські та інші проти Північної Македонії*» (*Strezovski and Others v. North Macedonia*), 2020, Суд встановив, що Уряд не був позбавлений можливості висунути заперечення щодо невичерпання національних засобів правового захисту, хоча він вперше висунув своє заперечення у своїх додаткових зауваженнях, з огляду на особливі обставини справи (прийняття Верховним Судом правового висновку після початкових зауважень Уряду щодо прийнятності та суті справи, §§ 33, 35; див., натомість, рішення у справі «*Хлайфія та інші проти Італії*» (*Khlaifia and Others v. Italy*) [ВП], 2016, §§ 52-53; «*Варян проти Вірменії*» (*Varyan v. Armenia*), §§ 73-75).

156. Уряд повинен чітко заявити про неприйнятність на підставі невичерпання національних засобів правового захисту («*Навальний проти Росії*» (*Navalny v. Russia*) [ВП], 2018, §§ 60-61, де Уряд-відповідач лише побіжно згадав при розгляді суті скарги, що заявник не оскаржив оскаржувані заходи в національному провадженні; «*Ліблік та інші проти Естонії*» (*Liblik and others v. Estonia*), 2019, § 114, де Уряд окреслив інші засоби юридичного захисту, доступні заявникам, але не висунув заперечення щодо невичерпання національних засобів правового захисту).

157. Суд може переглянути рішення про визнання заяви прийнятною навіть на стадії розгляду справи по суті та відповідно до Правила 55 Регламенту Суду («*О'Кіффі проти Ірландії*» (*O'Keefe v. Ireland*) [ВП], 2014, § 108; «*Муршич проти Хорватії*» (*Muršić v. Croatia*) [ВП], 2016, § 69; «*Мерабішвілі проти Грузії*» (*Merabishvili v. Georgia*) [ВП], 2017, § 214).

158. Нерідко заперечення на підставі невичерпання приєднується до справи по суті, особливо у справах, що стосуються процесуальних зобов'язань або гарантій («*Ніколає Віргіліу Танасе проти Румунії*» (*Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania*) [ВП], 2019, § 103), наприклад, у заявах, що стосуються:

- процесуального аспекту статті 2 («*Дінк проти Туреччини*» (*Dink v. Turkey*), 2010, §§ 56-58; «*Орук проти Туреччини*» (*Oruk v. Turkey*), 2014, § 35; «*Ніколає Віргіліу Танасе проти Румунії*» (*Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania*) [ВП], 2019, §§ 103-104; «*Вовк і Богданов проти Росії*» (*Vovk and Bogdanov v. Russia*), 2020, § 58);
- процесуального аспекту статті 3 («*Хусейн (Абу Зубайда) проти Польщі*» (*Husayn (Abu Zubaydah) v. Poland*), 2014, § 337; «*Аль-Нашірі проти Польщі*» (*Al Nashiri v. Poland*), 2014, § 343);
- статті 5 («*Маргаретіч проти Хорватії*» (*Margaretić v. Croatia*), 2014, § 83);
- статті 6 («*Скоппола проти Італії (№ 2)*» (*Scoppola v. Italy (no. 2)*) [ВП], 2009, § 126);

- статті 8 («А, В і С проти Ірландії» (*A, B i C v. Ireland*) [ВП], 2010, § 155; «Константинідіс проти Греції» (*Konstantinidis v. Greece*), 2014, § 31);
- статті 13 («Сюрмелі проти Німеччини» (*Sürmeli v. Germany*) [ВП], 2006, § 78; «М.С.С. проти Бельгії та Греції» (*M.S.S. v. Belgium and Greece*) [ВП], 2011, § 336; «Ж.М.Б. та інші проти Франції» (*J.M.B. and Others v. France*), 2020, § 176);
- статті 1 Першого протоколу до Конвенції («С.Л. та Й.Л. проти Хорватії» (*S.L. and J.L. v. Croatia*), 2015, § 53; «Джоанну проти Туреччини» (*Joannou v. Turkey*), 2017, § 63).

6. Створення нових засобів правового захисту

159. Оцінювання вичерпання національних засобів захисту зазвичай здійснюється з урахуванням стану провадження на дату, коли заяву було подано до Суду. Однак існують винятки з цього правила (див. «Ічер проти Туреччини» (*İçyer v. Turkey*) (ухв.), 2006, §§ 72 і далі). Зокрема, Суд не дотримувався цього правила у справах стосовно тривалості провадження, розглядаючи нові заяви («Преділ Анштальт проти Італії» (*Predil Anstalt v. Italy*) (ухв.), 2002; «Боттаро проти Італії» (*Bottaro v. Italy*) (ухв.), 2002; «Андрашік та інші проти Словаччини» (*Andrášik and Others v. Slovakia*) (ухв.), 2002; «Ноголіца проти Хорватії» (*Nogolica v. Croatia*) (ухв.), 2002; «Бруско проти Італії» (*Brusco v. Italy*) (ухв.), 2001; «Кореняк проти Словенії» (*Korenjak v. Slovenia*) (ухв.), 2007, §§ 66-71; «Техніка Олімпіаки А.Е. проти Греції» (*Techniki Olympiaki A.E.*) (ухв.), 2013; «Саксон проти Угорщини» (*Szaxon v. Hungary*) (ухв.), 2023, §§ 42-48) або стосовно нових заяв щодо відшкодування збитків через втручання у здійснення права власності («Чаржинський проти Польщі» (*Charzyński v. Poland*) (ухв.), 2005; «Міхалак проти Польщі» (*Michalak v. Poland*) (ухв.), 2005; «Демопулос та інші проти Туреччини» (*Demopoulos and Others v. Turkey*) (ухв.) [ВП], 2010; «Бешірі та інші проти Албанії» (*Beshiri and Others v. Albania*) (ухв.), § 177 і §§ 216-218; «Ольховик та інші проти Росії» (*Olkhovik and Others v. Russia*) (ухв.), 2022, §§ 34-41); або невиконання національних рішень («Наговіцин та Налегієв проти Росії» (*Nagowitsyn and Nalgiyev v. Russia*) (ухв.), 2010, §§ 36-40; «Балан проти Молдови» (*Balan v. Moldova*) (ухв.), 2012); або переповненості в'язниць («Латак проти Польщі» (*Łatak v. Poland*) (ухв.), 2010; «Стелла та інші проти Італії» (*Stella and Others v. Italy*) (ухв.), 2014, §§ 42-45); або неналежних умов тримання під вартою («Шмельов та інші проти Росії» (*Shmelev and Others v. Russia*) (ухв.), 2020, §§ 123-131).

160. Суд враховує ефективність і доступність нових засобів захисту («Демопулос та інші проти Туреччини» (*Demopoulos and Others v. Turkey*) [ВП], 2010, § 88). Для випадку, коли новий засіб правового захисту не є ефективним у справі, див. «Парізов проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (*Parizov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*), 2008, §§ 41-47; для випадку, коли новий конституційний засіб оскарження виявився ефективним, див. «Цветковіч проти Сербії» (*Čvetković v. Serbia*), 2008, § 41.

161. Стосовно дати, починаючи з якої справедливим буде вимагати від заявника звернутися до засобу захисту, нещодавно запровадженого у правовій системі Держави внаслідок змін у її судовій практиці, Суд постановив, що справедливість вимагає взяти до увагу розумний проміжок часу, потрібний особам для того, щоб ґрунтовно ознайомитися з рішенням національного суду, яким запроваджено новий засіб захисту («Брока і Тексьє-Міко проти Франції» (*Broca and Texier-Micault v. France*), 2003, § 20). Тривалість цього проміжку часу змінюється залежно від обставин, але Суд в цілому визначив його приблизно як шість місяців (*ibid*; «Дерау проти Бельгії» (*Derauw v. Belgium*) (ухв.), 2007; «Явуз Селім Гюлер проти Туреччини» (*Yavuz Selim Güler v. Turkey*), 2015, § 26). Наприклад, у справі «Леандро да Сілва проти Люксембургу» (*Leandro Da Silva v. Luxembourg*), 2010, § 50, проміжок часу склав вісім місяців, починаючи з моменту прийняття рішення на національному рівні і три з половиною місяці після його публікації. Див. також «Макфарлейн проти Ірландії» (*McFarlane v. Ireland*) [ВП], 2010, § 117; стосовно нового шляху

оскарження, запровадженого після прийняття пілотного рішення, див. *«Фахретдінов та інші проти Росії» (Fakhretdinov and Others v. Russia)* (ухв.), 2010, §§ 36-44; стосовно перегляду національної судової практики, див. *«Скордіно проти Італії (№ 1)» (Scordino v. Italy (no. 1))* [ВП], 2006, § 147.

162. У рішеннях у справах *«Скордіно проти Італії (№ 1)» (Scordino v. Italy (no. 1))* [ВП], 2006, та *«Коккіарелла проти Італії» (Cocchiarella v. Italy)* [ВП], Суд надав вказівки щодо ознак, які повинні мати національні засоби захисту для того, щоб їх можна було вважати ефективними у справах щодо тривалості провадження (див. також нещодавній приклад *«Васіліос Атанасіу та інші проти Греції» (Vassilios Athanasiou and Others v. Greece)*, 2010, §§ 54-56). Взагалі, засіб без превентивних чи компенсаторних наслідків у справах щодо тривалості провадження не вимагає вичерпання (*«Пухштейн проти Австрії» (Puchstein v. Austria)*, 2010, § 31). Що стосується засобу, який дозволяє оскаржити тривалість провадження, він повинен розглядатися без надмірного затягування строків і надавати адекватний рівень відшкодування (*«Скордіно проти Італії (№ 1)» (Scordino v. Italy (no. 1))* [ВП], 2006, §§ 195 і 204-207).

163. Якщо Суд виявив структурні або загальні недоліки у національному праві або практиці, він може запропонувати Державі розглянути ситуацію і, в разі необхідності, вжити ефективних заходів стосовно того, щоб аналогічні справи не передавалися до Суду (*«Лукенда проти Словенії» (Lukenda v. Slovenia)*, 2005, § 98). Він може вирішити, що Держава повинна змінити сукупність існуючих засобів захисту або створити нові шляхи для того, щоб порушення прав, закріплених Конвенцією, виправлялися насправді ефективно (наприклад, пілотні справи *«Ксенідес-Арестіс проти Туреччини» (Xenides-Arestis v. Turkey)*, 2005, § 40; і *«Бурдов проти Росії (№ 2)» (Burdov v. Russia (no. 2))*, 2009, §§ 42, 129 і далі, та 140). Особливу увагу належить приділяти необхідності забезпечити ефективне оскарження на національному рівні (див. пілотне рішення *«Васіліос Атанасіу та інші проти Греції» (Vassilios Athanasiou and Others v. Greece)*, 2010, § 41).

164. Якщо Держава-відповідач створила новий засіб захисту, Суд повинен пересвідчитися, що він є ефективним (наприклад, *«Роберт Лесяк проти Словенії» (Robert Lesjak v. Slovenia)*, 2009, §§ 34-55; *«Демопулос та інші проти Туреччини» (Demopoulos and Others v. Turkey)* (ухв.) [ВП], 2010, § 87; *«Ксінос проти Греції» (Xynos v. Greece)*, 2014, §§ 37 і 40-51; *«Преда та інші проти Румунії» (Preda and Others v. Romania)*, 2014, §§ 118-133). Для цього Суд бере до відома обставини кожної справи; висновки щодо ефективності нової законодавчої бази мають ґрунтуватися на її практичному застосуванні (*«Ноголіца проти Хорватії» (Nogolica v. Croatia)* (ухв.), 2002; *«Рутковський та інші проти Польщі» (Rutkowski and Others v. Poland)*, 2015, §§ 176-186). Однак ні той факт, що ще не існує судової та адміністративної практики щодо застосування зазначеного положення, ні загроза того, що розслідування може зайняти багато часу не можуть самі по собі впливати на ефективність нового розслідування (*«Наговіцин і Нальгієв проти Росії» (Nagovitsyn and Nalgiyev v. Russia)* (ухв.), 2010, § 30).

165. Якщо Суд визнає новий засіб юридичного захисту ефективним, це означає, що інші заявники в аналогічних справах повинні були скористатися новим засобом захисту, за умови, що вони не були обмежені в часі для цього. Суд визнав ці заяви неприйнятними за пунктом 1 статті 35, навіть якщо вони були подані до створення нового засобу юридичного захисту (*«Грінчіч проти Словенії» (Grzinčič v. Slovenia)*, 2007, §§ 102-110; *«Ічер проти Туреччини» (İçyer v. Turkey)* (ухв.), 2006, §§ 74 і далі; *«Стелла та інші проти Італії» (Stella and Others v. Italy)* (ухв.), 2014, §§ 65-68; *«Преда та інші проти Румунії» (Preda and Others v. Romania)*, 2014, §§ 134-42; *«Муратович проти Сербії» (Muratovic v. Serbia)* (ухв.), 2017, §§ 17-20; *«Бешірі та інші проти Албанії» (Beshiri and Others v. Albania)* (ухв.), §§ 177 і 216-218).

166. Таким чином, йдеться про національні засоби захисту, які стали доступними вже після подання заяв. Оцінювання надзвичайних обставин, які вимагають від заявника вичерпання цього засобу захисту, зокрема, має враховувати характер нового національного правового положення і ситуацію, в якій ця зміна відбулася («*Фахретдінов та інші проти Росії*» (*Fakhretdinov and Others v. Russia*) (ухв.), 2010, § 30). У цій нещодавно розглянутій справі Суд вирішив, що перед тим, як звернутися до нього, заявник повинен був вичерпати ефективний національний засіб захисту, розроблений внаслідок пілотного рішення Страсбурзького суду.

167. Суд також взяв до уваги той факт, що Держава мала справу з винятково складною та комплексною ситуацією, яка передбачала вибір того, які матеріальні та моральні зобов'язання можуть бути виконані, посилаючись при цьому на широку свободу розсуду органів влади в ситуаціях, пов'язаних з широкомасштабною, але суперечливою законодавчою схемою, що має значні економічні наслідки для країни в цілому («*Бешірі та інші проти Албанії*» (*Beshiri and Others v. Albania*) (ухв.), § 194, щодо нового засобу правового захисту, пов'язаного з тривалим невиконанням остаточних рішень про присудження компенсації за майно, експропрійоване у зв'язку з комуністичним режимом, яке було запроваджено у відповідь на пілотне рішення).

168. Суд зазначив, що він готовий змінити свій підхід щодо потенційної ефективності засобу правового захисту, запровадженого після пілотного рішення, якщо практика національних органів влади покаже в довгостроковій перспективі, що нове законодавство не застосовується у спосіб, який відповідає пілотному рішенням та стандартам Конвенції в цілому («*Муратович проти Сербії*» (*Muratovic v. Serbia*) (ухв.), 2017, §§ 17-20; «*Бешірі та інші проти Албанії*» (*Beshiri and Others v. Albania*) (ухв.), § 222).

169. Суд також уточнив умови застосування пункту 1 статті 35 залежно від дати подання заяви («*Фахретдінов та інші проти Росії*» (*Fakhretdinov and Others v. Russia*) (ухв.), 2010, §§ 31-33; «*Наговіцин і Нальгієв проти Росії*» (*Nagovitsyn and Nalgiyev v. Russia*) (ухв.), 2010, §§ 29 і далі та 40-41).

В. Недотримання чотиримісячного строку

Пункт 1 статті 35 Конвенції – Умови прийнятності

«1. Суд може приймати справу до розгляду лише (...) впродовж чотирьох місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні.

Ключові слова HUDOC

Період чотири місяці (35-1) – Остаточне рішення на національному рівні (35-1) – Ситуація, що триває (35-1)

1. Мета правила

170. Основною метою правила дотримання чотиримісячного строку є гарантія правової певності і забезпечення того, щоб справи, пов'язані з питаннями стосовно Конвенції, розглядалися впродовж розумного строку, а органи влади та інші зацікавлені особи не надто затягували їхній розгляд («*Мокану та інші проти Румунії*» (*Mocanu and Others v. Romania*) [ВП], 2014, § 258; «*Лопеш де Соуза Фернандеш проти Португалії*» (*Lopes de Sousa Fernandes v. Portugal*) [ВП], 2017, § 129). Це також дає потенційному заявнику час на роздуми про те, чи варто подавати заяву, і якщо так, то прийняти рішення щодо конкретних скарг та аргументів, які будуть висунуті,

а також сприяє встановленню фактів у справі, оскільки з плином часу будь-який об'єктивний розгляд порушених питань стає проблематичним (*«Рамос Нунеш де Карвальо та Са проти Португалії» (Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal)* [ВП], 2018, §§ 99-101; *«Сабрі Гюнеш проти Туреччини» (Sabri Güneş v. Turkey)* [ВП], 2012, § 39).

171. Це правило встановлює часові межі нагляду, здійснюваного Судом, і сигналізує як окремим особам, так і державним органам про період, після якого такий нагляд більше не можливий (*«Радомілья та інші проти Хорватії» (Radomilja and Others v. Croatia)* [ВП], 2018, § 138). Воно відображає бажання Високих Договірних Сторін не допустити, щоб минулі рішення постійно ставилися під сумнів, і є законним прагненням до порядку, стабільності та миру (*«Ідалов проти Росії» (Idalov v. Russia)* [ВП], 2012, § 128; *«Сабрі Гюнеш проти Туреччини» (Sabri Güneş v. Turkey)* [ВП], 2012, § 40; *«Лопеш де Соуза Фернандеш проти Португалії» (Lopes de Sousa Fernandes v. Portugal)* [ВП], 2017, § 129).

172. Правило чотирьох місяців є правилом публічного порядку, і Суд має юрисдикцію застосовувати його за власною ініціативою, навіть якщо Уряд не висловив такого заперечення (*«Сабрі Гюнеш проти Туреччини» (Sabri Güneş c. Turquie)* [ВП], § 29; § 29; *«Свинаренко і Слудаєв проти Росії» (Svinarenko and Slydanev v. Russia)* [ВП], 2014, § 85; *«Блохін проти Росії» (Blokhin v. Russia)* [ВП], 2016, § 102; *«Мерабішвілі проти Грузії» (Merabishvili v. Georgia)* [ВП], 2017, § 247; *«Радомілья та інші проти Хорватії» (Radomilja and Others v. Croatia)* [ВП], 2018, § 138). Таким чином, Суду не потрібно оцінювати, чи належним чином Уряд-відповідач висунув заперечення з цього питання, чи він позбавлений можливості зробити це (*«Фу Куан, с.р.о. проти Чеської Республіки» (Fu Quan, s.r.o. v. the Czech Republic)* [ВП], 2023, § 168).

173. Правило чотирьох місяців не вимагає, щоб заявник звертався до Суду зі скаргою до того, як ситуація, пов'язана з цим питанням, буде врегульована шляхом постановлення остаточного рішення на національному рівні (*«Варнава та інші проти Туреччини» (Varnava and Others v. Turkey)* [ВП], 2009, § 157; *«Лекіч проти Словенії» (Lekić v. Slovenia)* [ВП], 2018, § 65; *«Чепмен проти Бельгії» (Charman v. Belgium)* (ухв.), 2013, § 34). Для узагальнення відповідних принципів див. *«Свинаренко і Слудаєв проти Росії» (Svinarenko and Slydanev v. Russia)* [ВП], 2014, § 86.

174. До набрання чинності Протоколом № 15 до Конвенції (1 серпня 2021 року) у пункті 1 статті 35 Конвенції йшлося про шестимісячний строк. Стаття 4 Протоколу № 15 внесла зміни до пункту 1 статті 35, скоротивши цей строк з шести до чотирьох⁶ місяців. Відповідно до перехідних положень Протоколу (пункт 3 статті 8), ця зміна застосовується лише через шість місяців після набрання чинності Протоколом (з 1 лютого 2022 року), щоб дати можливість потенційним заявникам повністю усвідомити новий строк. Крім того, новий строк не має зворотної дії в часі, оскільки він не поширюється на заяви, щодо яких остаточне рішення в розумінні пункту 1 статті 35 Конвенції було прийнято до дати набрання чинності новим правилом (див. *Пояснювальну доповідь до Протоколу № 15*, § 22). Якщо остаточне рішення в розумінні пункту 1 статті 35 Конвенції було прийнято до набрання чинності Протоколом № 15, але повідомлене заявнику після 1 серпня 2021 року, застосовується шестимісячний строк, однак він починає відраховуватися з наступного дня після повідомлення про остаточне рішення (*«Орхан проти Туреччини» (Orhan v. Türkiye)* (ухв.), 2022, §§ 23-47).

175. Хоча в рішеннях та ухвалах до прийняття Протоколу № 15, згаданих у цьому розділі, згадувався «шестимісячний строк» або «шестимісячне правило», у цьому посібнику ці терміни замінені на терміни «чотиримісячний строк» та «чотиримісячне правило», щоб відобразити

⁶ Стаття 4 Протоколу № 15: У пункті 1 статті 35 Конвенції слова «протягом шести місяців» замінити словами «протягом чотирьох місяців».

новий строк, встановлений Конвенцією. Загальні принципи судової практики Суду щодо того, як діяло попереднє правило, залишаються чинними для нового строку (*«Саакашвілі проти Грузії» (Saakashvili v. Georgia)* (ухв.), 2022, § 46).

2. Дата початку перебігу чотиримісячного строку

а. Остаточне рішення

176. Чотиримісячний строк відраховується з дати постановлення остаточного рішення у рамках вичерпання національних засобів захисту (*«Пол і Одрі Едвардс проти Сполученого Королівства» (Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom)* (ухв.), 2001; *«Лекіч проти Словенії» (Lekić v. Slovenia)* [ВП], 2018, § 65). Заявник повинен використати звичайним шляхом національні засоби захисту, які ймовірно будуть ефективними і достатніми (*«Морейра Барбоза проти Португалії» (Moreira Barbosa v. Portugal)* (ухв.), 2004; *«О'Кіф проти Ірландії» (O'Keeffe v. Ireland)* [ВП], 2014, §§ 110-113; див. також *«Келін та інші проти Румунії» (Călin and Others v. Romania)*, 2016, §§ 59-60 та 62-69, щодо миттєво ефективного засобу правового захисту). Якщо є лише одне остаточне рішення, існує лише один набір проваджень для цілей чотиримісячного строку, навіть якщо справа розглядалася двічі на різних рівнях юрисдикції (*«Сатакунан Марккінаперссі Ой та Сатамедіа Ой проти Фінляндії» (Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy v. Finland)* [ВП], 2017, § 93). Якщо заявник використовує очевидно існуючий засіб правового захисту і лише згодом дізнається про обставини, які роблять цей засіб неефективним, для цілей пункту 1 статті 35 може бути доречним відлік чотиримісячного строку від дати, коли заявник вперше дізнався або повинен був дізнатися про ці обставини (*«Мокану та інші проти Румунії» (Mocanu and Others v. Romania)* [ВП], 2014, § 260).

177. Використання засобів правового захисту, які не відповідають вимогам пункту 1 статті 35, не буде розглядатися Судом з метою встановлення дати винесення «остаточного рішення» або обчислення початкової точки відліку чотиримісячного строку (*«Єронович проти Латвії» (Jeronovičs v. Latvia)* [ВП], 2016, § 75; *«Алексєєв та інші проти Росії» (Aleksseev and Others v. Russia)*, 2018, §§ 10-16). До уваги слід брати лише звичайні й ефективні засоби захисту, оскільки заявник не може подовжувати чіткі часові межі, встановлені Конвенцією, намагаючись подавати недоречні або непродумані заяви в інстанції або органи, які не мають повноважень чи компетенції, необхідних для того, щоб на підставі Конвенції надати справедливую сатисфакцію щодо завданої шкоди (*«Лопес де Суза Фернандеш проти Португалії» (Lopes de Sousa Fernandes v. Portugal)* [ВП], 2017, § 132; *«Ферні проти Сполученого Королівства» (Fernie v. the United Kingdom)* (ухв.), 2006). Однак у справі *«Червенка проти Чеської Республіки» (Červenka v. the Czech Republic)*, 2016, де заявник чекав на рішення Конституційного Суду, хоча мав сумніви щодо ефективності засобу правового захисту, Суд зазначив, що заявника не можна звинувачувати в тому, що він намагався вичерпати цей засіб юридичного захисту (§§ 90 і 113-121). Так само у справі *«Полях та інші проти України» (Polyakh and Others v. Ukraine)*, 2019) Суд постановив, що, хоча тривалість провадження у справах заявників не була «розумною» в порушення пункту 1 статті 6, він не дійшов висновку, що заявники повинні були знати про неефективність засобу правового захисту (через надмірну затримку), щоб розпочати перебіг чотиримісячного строку в будь-який момент до винесення остаточного судового рішення (§§ 213-216)).

178. Визначення того, чи є національна процедура ефективним засобом правового захисту, який заявник повинен вичерпати і який, відповідно, слід враховувати для цілей чотиримісячного строку, залежить від низки факторів, зокрема, від скарги заявника, обсягу зобов'язань Держави відповідно до конкретного положення Конвенції, доступних засобів правового захисту в Державі-відповідачі та конкретних обставин справи. Наприклад, він буде відрізнятися у справах про незаконне застосування сили представниками Держави порівняно зі справами про медичну

недбалість (*«Лопес де Соуза Фернандеш проти Португалії» (Lopes de Sousa Fernandes v. Portugal)* [ВП], 2017, §§ 134-137). Справа щодо заходів негласного спостереження див. у рішенні у справі *«Хамбардзумян проти Вірменії» (Hambardzumyan v. Armenia)*, 2019, §§ 52-53.

179. Не враховуються засоби захисту, використання яких залежить від дискреційних повноважень державних службовців і які внаслідок цього не є безпосередньо доступними для заявника. Так само заяви, в яких не зазначено точні часові обмеження, викликають непевність і унеможливають застосування правила щодо чотиримісячного строку, передбаченого пунктом 1 статті 35 (*«Вільямс проти Сполученого Королівства» (Williams v. the United Kingdom)* (ухв.), 2009; *«Абрамян та інші проти Росії» (Abramyan and Others v. Russia)* (ухв.), 2015, §§ 97-102 і 104; *«Кашлан проти Росії» (Kashlan v. Russia)* (ухв.), 2016, §§ 23 і 26-30). Однак у винятковому випадку Суд визнав розумним для заявника дочекатися остаточного рішення щодо дискреційного засобу правового захисту. Таким чином, не вважалося, що заявниця навмисно намагалася відкласти строк, використовуючи неналежні процедури, які не могли запропонувати їй ефективний засіб правового захисту (*«Петровіч проти Сербії» (Petrović v. Serbia)*, 2014, §§ 57-61)).

180. Як правило, пункт 1 статті 35 не вимагає від заявників звернення з вимогою поновлення провадження або інших аналогічних надзвичайних засобів захисту і не дозволяє подовжити чотиримісячний строк на тій підставі, що такі засоби захисту було використано (*«Бердзенішвілі проти Росії» (Berdzenishvili v. Russia)* (ухв.), 2004; *«Тука проти Сполученого Королівства (№ 1)» (Tucka v. the United Kingdom (no. 1))* (ухв.), 2011; *«Хааш і Сабо проти Угорщини» (Haász and Szabó v. Hungary)*, 2015, §§ 36-37). Однак, якщо будь-який надзвичайний засіб захисту є єдиним судовим засобом захисту, який має заявник, тоді чотиримісячний строк може відраховуватись, починаючи з дати рішення, постановленого цим засобом захисту (*«Ахтінен проти Фінляндії» (Ahtinen v. Finland)* (ухв.), 2005; *«Томашевські проти Польщі» (Tomaszewscy v. Poland)*, 2014, §§ 117-119).

181. Заява, у якій заявник подає свої скарги протягом чотирьох місяців після рішення, яким відхилено його клопотання про поновлення провадження, є неприйнятною, оскільки таке рішення не є «остаточним рішенням» (*«Сапеян проти Вірменії» (Sapeyan v. Armenia)*, 2009, § 23).

182. У випадку поновлення провадження або перегляду остаточного рішення відлік чотиримісячного строку відносно першого провадження або постановлення остаточного рішення переривається винятково стосовно тих положень Конвенції, щодо яких було переглянуто рішення або поновлено провадження і які були розглянуті органами надзвичайного оскарження (*ibid*, § 24). Якщо провадження поновлюється і суд розглядає питання, яке не було розглянуто під час первинного провадження, чотиримісячний строк поновлюється щодо скарги, яка стосується цього питання (*«Мехмет Зекі Доған проти Туреччини» (Mehmet Zeki Doğan v. Türkiye)* (no. 2), 2024, § 66). Навіть якщо заява про екстраординарний перегляд не могла призвести до відновлення первинного провадження, але національним судам була надана можливість розглянути основні питання прав людини, які заявник згодом порушив перед Судом і вирішив їх, перебіг чотиримісячного строку вважається поновленим (*«Шмідт проти Латвії» (Schmidt v. Latvia)*, 2017, §§ 70-71).

в. Початок відліку

183. Правило чотиримісячного строку є автономним, яке слід тлумачити і застосовувати у кожній справі для забезпечення ефективного здійснення права на індивідуальне подання заяв. Урахування відповідного національного права і судової практики становить безумовно важливий, але не вирішальний фактор у визначенні початку відліку чотиримісячного строку (*«Сабрі Гюнеш проти Туреччини» (Sabri Güneş v. Turkey)* [ВП], 2012, §§ 52 і 55). Наприклад, Суд

постановив, що було б надмірно формалістичним тлумаченням чотиримісячного строку вимагати від заявника з двома пов'язаними між собою скаргами подавати дві заяви в різні дати з метою врахування певних процесуальних норм національного законодавства (*«Сосьєдад Аноніма дель Усьєза проти Іспанії» (Sociedad Anónima del Ucieza v. Spain)*, 2014, §§ 43-45). Застосовуючи той самий принцип, Суд постановив, що коли заяву про відвід судді було відхилено остаточним рішенням у ході національного провадження, а заявник пізніше стверджував про порушення права на неупереджений суд, чотиримісячний строк щодо цієї скарги слід відраховувати від дати винесення остаточного національного рішення по суті справи (*«Шперісен проти Швейцарії» (Sperisen v. Switzerland)*, 2023, §§ 47-49).

i. Ознайомлення з рішенням

184. Перебіг чотиримісячного строку починається з дати, коли заявник та/або його представник достатньою мірою ознайомилися з остаточним національним рішенням (*«Коч і Тосун проти Туреччини» (Koç and Tosun v. Turkey)* (ухв.), 2008).

185. Саме Держава, яка посилається на недотримання чотиримісячного строку, має встановити дату, коли заявник дізнався про остаточне рішення на національному рівні (*«Шахмо проти Туреччини» (Şahmo v. Turkey)* (ухв.), 2003; *«Белозьоров проти Росії та України» (Belozorov v. Russia and Ukraine)*, 2015, §§ 93-97).

ii. Вручення рішення

186. Вручення рішення заявникові: якщо заявник має право на офіційне передання йому копії остаточного національного рішення, тоді предмет і мета пункту 1 статті 35 Конвенції вважаються краще дотриманими, якщо відлік чотиримісячного строку починається з дати вручення копії рішення (*«Ворм проти Австрії» (Worm v. Austria)*, 1997, § 33), незалежно від того, чи було це рішення раніше винесене в усній формі (*«Акіф Гасанов проти Азербайджану» (Akif Hasanov v. Azerbaijan)*, 2019, § 27).

187. Вручення рішення адвокату: відлік чотиримісячного строку починається з дати, коли адвокат заявника довідався про рішення, яким було вичерпано національні засоби захисту, незважаючи на те, що сам заявник довідався про таке рішення пізніше (*«Селік проти Туреччини» (Çelik v. Turkey)* (ухв.), 2004).

iii. Відсутність повідомлення про рішення

188. Якщо повідомлення про рішення не передбачено в національному праві, тоді належить брати до уваги остаточне оформлення рішення, тобто дату, починаючи з якої сторони можуть реально ознайомитися з його змістом (*«Папахелас проти Греції» (Papachelas v. Greece)* [ВП], 1999, § 30). Заявник або його адвокат повинні вжити належних заходів для того, щоб отримати копію рішення, передану до канцелярії суду (*«Олмез проти Туреччини» (Ölmez v. Turkey)* (ухв.), 2005). Якщо рішення не вручено, хоча національне законодавство встановлює триденний строк для розгляду таких скарг, заявник не може залишатися бездіяльним протягом невизначеного часу. Він або вона має індивідуальний обов'язок вжити елементарних заходів та отримати інформацію від відповідних органів про результати розгляду скарги (*«Акіф Гасанов проти Азербайджану» (Akif Hasanov v. Azerbaijan)*, 2019, §§ 28-33).

iv. Відсутність засобу правового захисту

189. Важливо пам'ятати, що вимоги пункту 1 статті 35 щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту та чотиримісячного строку тісно пов'язані між собою (*«Єронович проти Латвії» (Jeronovičs v. Latvia)* [ВП], 2016, § 75; *«Лопеш де Соуза Фернандеш проти Португалії» (Lopes de Sousa Fernandes v. Portugal)* [ВП], 2017, § 130). Якщо з самого початку зрозуміло, що заявник не має ефективного засобу захисту, перебіг чотиримісячного строку починається з дати стверджуваних дій або з дати, коли заявник дізнався про них або відчув їх негативні наслідки або шкоду (*«Денніс та інші проти Сполученого Королівства» (Dennis and Others v. the United Kingdom)* (ухв.), 2002; *«Варнава та інші проти Туреччини» (Varnava and Others v. Turkey)* [ВП], 2009, § 157; *«Айдаров та інші проти Болгарії» (Aydarov and Others v. Bulgaria)* (ухв.) [ВП], 2018, § 90)).

190. Якщо заявник використовує очевидно існуючий засіб правового захисту і лише згодом дізнається про обставини, які роблять цей засіб неефективним, може бути доречно відраховувати початок чотиримісячного строку від дати, коли заявник вперше дізнався або повинен був дізнатися про ці обставини (*«Варнава та інші проти Туреччини» (Varnava and Others v. Turkey)* [ВП], 2009, §§ 157-158; *«Єронович проти Латвії» (Jeronovičs v. Latvia)* [ВП], 2016, § 75; *«Зубков та інші проти Росії» (Zubkov and Others v. Russia)*, 2017, §§ 105-109).

v. Ситуація, що триває

191. Термін «ситуація, що триває» позначає такий стан речей, який впливає з тривалих дій з боку Держави чи від імені цієї Держави, від яких потерпають заявники. Ситуація, що триває, також може бути прямим наслідком законодавства, яке впливає на приватне життя заявника (*«С.А.С. проти Франції» (S.A.S. v. France)* [ВП], 2014, § 110; *«Паррілло проти Італії» (Parrillo v. Italy)* [ВП], 2015, §§ 109-114). Той факт, що подія викликає серйозні наслідки, подовжені у часі, не означає, що вона створює «ситуацію, що триває» (*«Йордаке проти Румунії» (Iordache v. Romania)*, 2008, § 49; *«Келін та інші проти Румунії» (Călin and Others v. Romania)*, 2016, §§ 58-60).

192. У ситуації повторення одних і тих самих подій відсутність будь-яких помітних змін в умовах, яким регулярно піддавався заявник, створювала, на думку Суду, «ситуацію, що триває», яка підпадала під компетенцію Суду протягом усього періоду, що оскаржувався (*«Фетісов та інші проти Росії» (Fetisov and Others v. Russia)*, 2012, § 75 та наведені в ньому посилання, щодо умов перевезення з в'язниці до суду); *«Свінарєнко і Слїдаєв проти Росії» (Svinarenko and Slydanev v. Russia)* [ВП], 2014, §§ 86-87, щодо використання металеві клітки для утримання обвинувачених під час кримінального судочинства; *«Чалдаєв проти Росії» (Chaldayev v. Russia)*, 2019, §§ 54-57, щодо умов надання побачень у в'язниці; *«Шликов та інші проти Росії» (Shlykov and Others v. Russia)*, §§ 60-65, щодо систематичного надягання наручників на довічно ув'язнених щоразу, коли вони виходили з камери).

193. Якщо стверджуване порушення створює ситуацію, що триває, проти якої не існує жодних засобів захисту у національному законодавстві, тоді чотиримісячний строк обраховується з моменту, коли така ситуація закінчилася (*«Сабрі Гюнєш проти Туреччини» (Sabri Güneş v. Turkey)* [ВП], 2012, § 54; *«Варнава та інші проти Туреччини» (Varnava and Others v. Turkey)* [ВП], 2009, § 159; *«Ульке проти Туреччини» (Ülke v. Turkey)* (ухв.), 2004). Доки ця ситуація триває, правило чотиримісячного строку подання заяв не застосовується (*«Йордаке проти Румунії» (Iordache v. Romania)*, 2008, § 50; *«Оліарі та інші проти Італії» (Oliari and Others v. Italy)*, 2015, §§ 96-97).

194. Тим не менш, ситуація, що триває, не може відкладати застосування правила про чотири місяці на невизначений термін. Суд поклав на заявників, які бажають поскаржитися на триваюче невиконання Державою певних своїх зобов'язань, таких як триваючі зникнення, право на власність або житло та невиконання грошових боргів державної компанії, обов'язок проявляти старанність та ініціативу («*Варнава та інші проти Туреччини*» (*Varnava and Others v. Turkey*) [ВП], 2009, §§ 159-172; «*Саргісян проти Азербайджану*» (*Sargsyan v. Azerbaijan*) (ухв.) [ВП], 2011, §§ 124-148; «*Соколов та інші проти Сербії*» (*Sokolov and Others v. Serbia*) (ухв.) [ВП], 2014, §§ 31-36; див. також пункт 5.а нижче).

3. Закінчення чотиримісячного строку

195. Строк починається наступного дня після дня публічного оголошення остаточного рішення або з дня, коли заявника чи його представника було поінформовано про це, і закінчується через чотири календарні місяці, незалежно від фактичної тривалості цих календарних місяців («*Отто проти Німеччини*» (*Otto v. Germany*) (ухв.), 2009; «*Атайкайя проти Туреччини*» (*Ataykaya v. Turkey*), 2014, § 40).

196. Дотримання чотиримісячного терміну визначається з використанням критеріїв, характерних для Конвенції, а не для внутрішнього законодавства кожної Держави-відповідача («*Бенет Прага, спол. с.р.о. проти Чеської Республіки*» (*BENet Praha, spol. s r.o., v. the Czech Republic*) (ухв.), 2010; «*Послу та інші проти Туреччини*» (*Poslu and Others v. Turkey*), 2010, § 10). Застосування Судом власних критеріїв при обчисленні строків, незалежно від національних правил, має тенденцію забезпечувати правову визначеність, належне відправлення правосуддя і, таким чином, практичне та ефективне функціонування механізму Конвенції («*Сабрі Гюнеш проти Туреччини*» (*Sabri Güneş v. Turkey*) [ВП], 2012, § 56).

197. Якщо останній день чотиримісячного строку припадає на суботу, неділю або святковий день і якщо за національним законодавством строки подовжуються до наступного робочого дня, це не має жодного впливу на визначення *dies ad quem* (*ibid.*, §§ 43 і 61).

198. Суд має право визначити дату спливу чотиримісячного строку, яка може відрізнитися від дати, визначеної Державою-відповідачем («*Іпек проти Туреччини*» (*İpek v. Turkey*) (ухв.), 2000).

199. Більше того, за дуже виняткових обставин Суд може покладатися на свою юрисдикцію щодо тлумачення за статтею 32 Конвенції, щоб скоригувати метод обчислення чотиримісячного строку з метою збереження суті права на індивідуальну заяву. Так, під час глобального спалаху COVID-19 та надзвичайної ситуації в галузі охорони здоров'я, оголошеної Всесвітньою організацією охорони здоров'я, що має міжнародне значення, 16 березня та 9 квітня 2020 року Голова Суду оголосив про низку виняткових заходів, щоб дозволити заявникам, Високим Договірним Сторонам та Суду впоратися з труднощами, що виникли⁷. Одним із наслідків цих заходів (рішення про які було прийнято Головою Суду в рамках його повноважень щодо керівництва роботою та адміністрування Суду відповідно до Правил 9 Регламенту Суду) було те, що Секретаріат Суду, реєструючи нові заяви та без шкоди для будь-якого подальшого судового рішення з цього питання, повинен був додавати загалом три місяці до обчислення тодішнього шестимісячного строку кожного разу, коли календарний шестимісячний строк або починав спливати, або, навпаки, мав спливати в будь-який момент у період з 16 березня по 15 червня 2020 року. Суд постановив, що перебіг тодішнього шестимісячного строку можна законно вважати призупиненим під час найбільш критичної фази глобальної пандемії: це, крім того, відповідає загальному принципу міжнародного публічного права про форс-мажорні обставини (*force*

⁷ Див. прес-релізи, опубліковані Секретарем Суду 16 березня та 9 квітня 2020 року.

majeure), а також принципу *contra non valentem agere nulla currit praescriptio* - правовій максимі, згідно з якою приписи не можуть бути спрямовані проти тих, хто не здатний діяти. Звідси випливає, що якщо вищезгаданий строк або почав спливати, або повинен був спливати протягом вищезгаданого періоду, то шестимісячне правило, як виняток, має вважатися призупиненим на три календарні місяці («*Саакашвілі проти Грузії*» (*Saakashvili v. Georgia*) (ухв.), 2022, §§ 49-59); «*Макарашвілі та інші проти Грузії*» (*Makarashvili and Others v. Georgia*), 2022, § 47). Негативний приклад, коли строк сплив після закінчення виняткового строку, див. «*Кітановська та Барбуловські проти Північної Македонії*» (*Kitanovska and Barbulovski v. North Macedonia*), 2023, § 40.

4. Дата подання заяви

а. Заповнення формуляра заяви

200. *Правило 47* Регламенту Суду, що набрало чинності 1 січня 2014 року, визначає, що за пунктом 1 статті 35 Конвенції заява вважається поданою з дати, коли формуляр заяви, заповнений згідно з викладеними у цьому Правилі вимогами, відправлено до Суду. Заява повинна містити усі відомості, зазначені у відповідних її частинах, і супроводжуватися копіями необхідних супровідних документів. Рішення у справі «*Малиш та Іванін проти України*» (*Malysh and Ivanin v. Ukraine*), 2014, ілюструє, як діє змінене Правило 47 на практиці. За винятком випадків, передбачених Правилем 47 Регламенту, лише повністю заповнений формуляр заяви призупиняє сплив чотиримісячного строку (*Instruction pratique sur l'introduction de l'instance*, § 1). (*Практична інструкція щодо подання заяв*, § 1).

201. Якщо заявник бажає, щоб його заяву подав представник, необхідно заповнити розділ про довіреність в формулярі заяви. Як заявник, так і представник повинні підписати розділ про представництво (див. підпункт «с» пункту 1 Правила 47 Регламенту Суду). Окрема довіреність на цьому етапі не є прийнятною, оскільки Суд вимагає, щоб уся необхідна інформація містилася в формулярі заяви. Якщо стверджується, що неможливо отримати підпис заявника в розділі про представника формуляру заяви через непереборні практичні труднощі, це має бути пояснено Суду з будь-яким обґрунтуванням. Вимога швидко заповнити формуляр заяви протягом чотиримісячного строку не буде прийнята як достатнє пояснення (*Практична інструкція щодо подання заяв*, § 9).

202. Відповідно до підпункту 1 пункту 5 Правила 47 недотримання вимог, викладених у пунктах 1-3 цього Правила, може, за певних умов, призвести до того, що заява не розглядатиметься Судом («*Радомиля та інші*» (*Radomilja and Others*) [ВП], §§ 112).

б. Дата відправлення

203. Заява вважається поданою з дати відправлення до Суду належним чином заповненого формуляру заяви і визначається за поштовим штемпелем (підпункт «а» пункту 6 Правила 47 Регламенту); див. також «*Абдулрахман проти Нідерландів*» (*Abdulrahman v. the Netherlands*) (ухв.), 2013; «*Брежец проти Хорватії*» (*Brežec v. Croatia*), 2013, § 29; «*Васіляускас проти Литви*» (*Vasiliauskas v. Lithuania*) [ВП], 2015, §§ 115-17); «*J.L. проти Італії*» (*J.L. v. Italy*), §§ 73-74).

204. Лише особливі обставини – наприклад, неможливість встановити, коли заяву було надіслано, – можуть виправдати інший підхід: наприклад, вважати датою подання заяви або, за її відсутності, датою її надходження до Секретаріату Суду («*Булінвар ООД та Грусанов проти Болгарії*» (*Bulinwar OOD and Hrusanov v. Bulgaria*), 2007, §§ 30-32).

205. Заявники не несуть відповідальності за запізнення відправленої ними до Суду кореспонденції (*«Анчугов і Гладков проти Росії» (Anchugov and Gladkov v. Russia)*, 2013, § 70). У випадку з *«Вікторією Кассар» (Victoria Cassar)* (ухв.) 2024 року заяву спочатку було надіслано вчасно, але через поштову помилку вона була повернута на Мальту майже через шість місяців. Відповідний період збігся з карантинном через COVID-19 та перебоями в роботі поштових служб. Однак не було надано жодних пояснень, які б виправдовували більш ніж двотижневу затримку з повторним надсиланням заяви. Отже, хоча поштові затримки, безумовно, викликають жаль і не можуть бути віднесені на рахунок заявниці, заявниця не відстоювала свої інтереси належним чином (*ibid.*, §§ 35-40).

с. Відправлення факсом

206. Заяви, надіслані факсом, не переривають перебіг чотиримісячного строку. Заявники також повинні надіслати підписаний оригінал заяви поштою протягом того ж чотиримісячного строку (*Практична інструкція щодо подання заяв*, § 3).

d. Характеристика скарги

207. Обсяг справи, «переданої» Суду в порядку здійснення права на індивідуальну заяву, визначається скаргою або «вимогою» заявника - саме цей термін використовується у статті 34 (*«Радоміля та інші проти Хорватії» (Radomilja and Others v. Croatia)* [ВП], 2018, § 109). Скарга характеризується фактами, про які в ній стверджується, а не лише правовими підставами або аргументами, на які зроблено посилання (*«Скоппола проти Італії (№ 2)» (Scoppola v. Italy (no. 2))* [ВП], 2009, § 54); *«Радоміля та інші проти Хорватії» (Radomilja and Others v. Croatia)* [ВП], 2018, §§ 110-126). В силу принципу *jura novit curia* Суд не пов'язаний правовими підставами, наведеними заявником за Конвенцією та Протоколами до неї, і має повноваження вирішувати, яку правову характеристику слід надати фактам скарги, розглядаючи її за статтями або положеннями Конвенції, які відрізняються від тих, на які посилався заявник (*«Навальний проти Росії» (Navalnyy v. Russia)* [ВП], 2018, §§ 62-66, де Суд зазначив, що фактичні елементи скарг за статтею 18 були присутні у всіх первинних заявах, хоча заявник посилався на це положення лише у двох з них, і тому відхилив заперечення Уряду про те, що частини цих скарг були подані з порушенням строків, тобто під час провадження у Великій Палаті).

208. Однак слід мати на увазі, що Суд не має повноважень підняти собою заявника і формулювати нові скарги лише на підставі висунутих аргументів і фактів (*«Гросам проти Чеської Республіки» (Grosam v. the Czech Republic)* [ВП], 2023, § 91). Оскільки Суд може засновувати своє рішення лише на фактах, які оскаржуються, недостатньо, щоб порушення Конвенції було «очевидним» з фактів справи або поданих заявником документів. Заявник повинен скаржитися на те, що певна дія або бездіяльність призвела до порушення прав, викладених у Конвенції або Протоколах до неї, у спосіб, який не повинен залишати Суду сумнівів щодо того, чи була подана певна скарга, чи ні (*«Гросам проти Чеської Республіки» (Grosam v. the Czech Republic)* [ВП], 2023, § 90; *«Фу Куан, с.р.о. проти Чеської Республіки» (Fu Quan, s.r.o. v. the Czech Republic)* [ВП], 2023, § 145). Тому двозначних фраз або окремих слів недостатньо для того, щоб визнати, що певна скарга була подана (*«Іліас та Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, §§ 82-85; *«Фу Куан, с.р.о. проти Чеської Республіки» (Fu Quan, s.r.o. v. the Czech Republic)* [ВП], 2023, § 146).

209. У зв'язку з цим, підпункти «е» і «ф» пункту 1 Правила 47 Регламенту Суду передбачають, що всі заяви повинні містити, серед іншого, стислий і розбірливий виклад фактів і стверджуваних (стверджуваних) порушення (порушень) Конвенції та відповідні аргументи. Відповідно до підпункту «ф» пункту 1 та підпункту «а» пункту 2 Правила 47 Регламенту Суду, при визначенні суті

та обсягу поданих скарг не можна очікувати, що Суд візьме до уваги будь-який інший документ, окрім стислого та розбірливого викладу стверджуваного порушення (порушень) Конвенції, описаного (описаних) заявником (*«Руставі-2 Телерадіокомпанія ЛТД та інші проти Грузії» (Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd and Others v. Georgia)*, 2019, §§ 244-246).

210. Необхідно розрізнити скарги (тобто аргументи, що вказують на причину або факт, що становлять стверджувані порушення Конвенції), чітко сформульовані як такі, і лише другорядні аргументи на підтримку скарги (*«Гросам проти Чеської Республіки» (Grosam v. the Czech Republic)* [ВП], 2023, §§ 94-95).

е. Подальші скарги

211. Що стосується скарг, які не були включені до первинної заяви, перебіг чотиримісячного строку не переривається до дати, коли скарга була вперше подана до Суду (*«Аллан проти Сполученого Королівства» (Allan v. the United Kingdom)* (ухв.), 2001).

212. Заявник може уточнити або деталізувати початково подані факти, але якщо такі доповнення фактично означають подання нових та відмінних скарг, ці скарги повинні відповідати вимогам прийнятності, включаючи правило чотирьох місяців (*«Радомілія та інші проти Хорватії» (Radomilja and Others v. Croatia)* [ВП], 2018, §§ 122 і 128-139). Скарги, подані після закінчення чотиримісячного строку, можуть бути розглянуті лише в тому випадку, якщо вони фактично не є окремими скаргами, а лише подальшими аспектами або додатковими аргументами на підтримку первинних скарг, поданих протягом цього строку (*«Мерабішвілі проти Грузії» (Merabishvili v. Georgia)* [ВП], 2017, § 250; *«Греко-католицька парафія Самбата Біхор проти Румунії» (Sâmbata Bihor Gre Catholic Parish v. Romania)* (ухв.), 2004).

213. Сам факт, що заявник посилався на статтю 6 у своїй заяві, не є достатнім для того, щоб приймати всі наступні скарги, сформульовані на застосування цього положення, якщо на початку не було зроблено жодного посилання стосовно фактичних підстав і природи стверджуваного порушення (*«Рамос Нунеш де Карвалью та Са проти Португалії» (Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal)* [ВП], 2018, §§ 102-106; *«Аллан проти Сполученого Королівства» (Allan v. the United Kingdom)* (ухв.), 2001; *«Адам та інші проти Німеччини» (Adam and Others v. Germany)* (ухв.), 2005). Аналогічно, скарга за статтею 14 повинна містити принаймні вказівку на особу або групу осіб, порівняно з якими, як стверджує заявник, з ним поведилися інакше, а також на підставу розрізнення, яка, як стверджується, була застосована. Суд не може погодитися з тим, що сам факт включення скарги за статтею 14 Конвенції до формуляру заяви є достатнім для того, щоб вважати внесення всіх наступних скарг, поданих відповідно до цього положення (*«Фабіан проти Угорщини» (Fábián v. Hungary)* [ВП], 2017, § 96).

214. Подання документів з національного провадження не є достатнім для подання всіх наступних скарг, що ґрунтуються на цьому провадженні. Для того, щоб подати скаргу і тим самим перервати перебіг чотиримісячного строку, необхідна певна, хоча й коротка, вказівка на характер передбачуваного порушення Конвенції (*«Божиновські проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (Božinovski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia)* (ухв.), 2005).

5. Особливі ситуації

а. Застосування часових обмежень до ситуацій, що тривають, які стосуються права на життя, на житло і на власність

215. Хоча стосовно ситуацій, що тривають, не існує точного відліку часу, починаючи з якого обраховується чотиримісячний строк, Суд усе ж зобов'язав заявників виявляти старанність і ініціативу для оскарження тривалого невиконання обов'язку розслідувати випадки зникнення осіб за обставин, які можуть спричинити загрозу їхньому життю. Через невизначеність і плутанину, характерні для таких ситуацій, родичі зниклої особи можуть бути виправдано змушені тривалий час чекати, поки національні органи влади завершать свої провадження, навіть якщо останні є спорадичними і страждають від проблем (*«Варнава та інші проти Туреччини» (Varnava and Others v. Turkey)* [ВП], 2009, §§ 162-163). Проте, заявники не можуть чекати протягом невизначеного часу перш ніж звернутися до Суду. Вони повинні подавати свої заяви без невинуватливої затримки (*ibid.*, §§ 161-166). Скарги на невинуватливо затримку з боку заявників, як правило, не виникатимуть доти, доки між родичами та органами влади існує певний змістовний контакт щодо скарг та запитів на інформацію, або є певні ознаки чи реальна можливість прогресу в слідчих діях (*ibid.*, § 165; див. також *«Піцаєва та інші проти Росії» (Pitsayeva and Others v. Russia)*, 2014, §§ 386-393; *«Султизов та інші проти Росії» (Sultygov and Others v. Russia)*, 2014, §§ 375-380; *«Сагаєва та інші проти Росії» (Sagayeva and Others v. Russia)*, 2015, §§ 58-62; *«Дошуйєва та Юсупов проти Росії» (Doshuyeva and Yusupov v. Russia)* (ухв.), 2016, §§ 41-47). Якщо минуло більше десяти років, заявники, як правило, повинні переконливо довести, що був досягнутий певний постійний і конкретний прогрес, щоб виправдати подальшу затримку з подачею заяви до Страсбурга (*«Варнава та інші проти Туреччини» (Varnava and Others v. Turkey)* [ВП], 2009, § 166; див. також *«Ачіш проти Туреччини» (Açış v. Turkey)*, 2011, §§ 41-42; *«Ер та інші проти Туреччини» (Er and Others v. Turkey)*, 2012, §§ 59-60, і *«Тривкановіч проти Хорватії» (Trivkanović v. Croatia)*, 2017, §§ 54-58).

216. Так само, коли йдеться про порушення права на власність або на житло, що триває через довготривалий конфлікт, може настати такий момент, коли заявникові доведеться звернутися до Суду, оскільки пасивність у ситуації, що не змінюється, була б невинуватливою. Після того, як заявник дізнався або повинен був дізнатися про відсутність реальної надії на відновлення доступу до свого майна та житла в осяжному майбутньому, незрозуміла або надмірна затримка з поданням заяви може призвести до того, що заяву буде відхилено як таку, що подана з порушенням строку. У складних постконфліктних ситуаціях строки мають бути достатніми для того, щоб дозволити ситуації врегулюватися і дати можливість заявникам зібрати вичерпну інформацію про можливість отримання рішення на національному рівні (*«Саргісян проти Азербайджану» (Sargsyan v. Azerbaijan)* (ухв.) [ВП], 2011, §§ 140-141, протягом приблизно трьох років після ратифікації Конвенції; *«Чірагов та інші проти Вірменії» (Chiragov and Others v. Armenia)* (ухв.) [ВП], 2011, §§ 141-142, протягом чотирьох років і майже чотирьох місяців після ратифікації; порівняйте і протиставте з *«Самадов проти Вірменії» (Samadov v. Armenia)* (ухв.), §§ 9-18, протягом більш ніж шести років після ратифікації).

217. Принцип обов'язку обачності також застосовувався в контексті невиконання грошових боргів державної компанії (*«Соколов та інші проти Сербії» (Sokolov and Others v. Serbia)* (ухв.), 2014, §§ 31-33).

в. Застосування часових обмежень щодо відсутності ефективного розслідування смертей та жорстокого поводження

218. При встановленні обсягу обов'язку проявляти обачність щодо заявників, які бажають поскаржитися на відсутність ефективного розслідування смертей або жорстокого поводження (статті 2 і 3 Конвенції), Суд значною мірою керувався практикою щодо зникнення осіб в умовах міжнародного конфлікту або надзвичайного стану в країні («*Мокану та інші проти Румунії*» (*Mocanu and Others v. Romania*) [ВП], 2014, § 267). У цих справах Суд також розглядав питання про те, чи мав місце значущий контакт з органами влади, чи були якісь ознаки або реальна можливість прогресу в проведенні слідчих заходів («*Шакір Качмаз проти Туреччини*» (*Şakir Kaçmaz v. Turkey*), 2015, §§ 72-75; «*Ватандаш проти Туреччини*» (*Vatandaş v. Turkey*), 2018, §§ 26-27). Суд також враховував обсяг і складність національного розслідування при оцінці того, чи міг заявник на законних підставах вважати, що воно буде ефективним («*Мельничук та інші проти Румунії*» (*Melnichuk and Others v. Romania*), 2015, §§ 87-89). Щодо визначення дати, коли заявник повинен був дізнатися про неефективність національних засобів юридичного захисту в умовах бездіяльності органів влади за його скаргою, див. рішення у справі «*Мехмет Алі Есер проти Туреччини*» (*Mehmet Ali Eser v. Turkey*), 2019, §§ 30-31).

219. Зобов'язання проявляти обачність містить два різних, але тісно пов'язаних між собою аспекти: заявники повинні негайно звертатися до національних органів щодо прогресу в розслідуванні, і вони повинні негайно подати свою заяву до Суду, як тільки їм стало відомо або повинно було стати відомо, що розслідування не є ефективним. Бездіяльність заявників на національному рівні сама по собі не має значення для оцінки дотримання чотиримісячного строку. Однак, якщо Суд дійде висновку, що до того, як заявники звернулися до компетентних національних органів, вони вже знали або повинні були знати про відсутність ефективного кримінального розслідування, очевидно, що наступні заяви, подані до Суду, *a fortiori* були подані з порушенням строків («*Мокану та інші проти Румунії*» (*Mocanu and Others v. Romania*) [ВП], 2014, §§ 256-257, 262-64 і 272). У справі «*Сакварелідзе проти Грузії*» (*Sakvarelidze v. Georgia*), 2020, Суд встановив, що заявник, який регулярно цікавився ходом розслідування, починаючи з ранньої стадії провадження, і вживав заходів для прискорення розслідування в надії на більш ефективний результат, виконав свій обов'язок щодо належної обачності (§§ 41-46 та наведені в них посилання).

220. Питання дотримання обов'язку обачності має оцінюватися у світлі обставин справи. Затримка заявника з поданням скарги до національних органів не має вирішального значення, якщо органи влади повинні були знати про те, що особа могла зазнати жорстокого поводження, оскільки обов'язок органів влади провести розслідування виникає навіть за відсутності прямої скарги («*Велев проти Болгарії*» (*Velev v. Bulgaria*), 2013, §§ 40 і 59-60). Така затримка також не впливає на прийнятність заяви, якщо заявник перебував в особливо вразливому становищі. Наприклад, Суд визнав вразливість і відчуття безсилля заявника прийнятним поясненням затримки в поданні скарги на національному рівні («*Мокану та інші проти Румунії*» (*Mocanu and Others v. Romania*) [ВП], 2014, §§ 265 і 273-275).

221. Питання визначення точного моменту часу, коли заявник усвідомив або повинен був усвідомити, що розслідування не є ефективним, важко визначити з точністю. Таким чином, Суд відхилив як подані поза строком заяви, якщо затримка з боку заявників була надмірною або незрозумілою («*Мельничук та інші проти Румунії*» (*Melnichuk and Others v. Romania*), 2015, §§ 82-83, та посилання на нього; див. також «*Хаджимурадов та інші проти Росії*» (*Khadzhimuradov and Others v. Russia*), 2017, §§ 73-74).

222. У деяких випадках інформація, яка нібито проливає нове світло на обставини смерті, може стати надбанням громадськості на більш пізньому етапі. Залежно від ситуації, процесуальний обов'язок провести розслідування може бути відновлений і стати новою відправною точкою для обчислення чотиримісячного строку (*«Хаджимурадов та інші проти Росії» (Khadzhimuradov and Others v. Russia)*, 2017, §§ 67 і 75-77). Якщо різні етапи розслідування розглядаються окремо, заявник може не дотриматись чотиримісячного строку щодо скарг на недоліки початкового розслідування (*«Цалікідіс та інші проти Греції» (Tsalkididis and Others v. Greece)*, 2017, § 52, де між двома етапами попереднього кримінального розслідування пройшло більше п'яти років).

с. Застосування правила чотирьох місяців щодо умов тримання під вартою

223. Тримання заявника під вартою слід вважати «ситуацією, що триває» доти, доки заявник перебував у тому ж типі місця ув'язнення у суттєво подібних умовах. Короткі періоди відсутності (якщо заявника вивозили з місця тримання під вартою для проведення допитів або інших процесуальних дій) не впливатимуть на безперервний характер тримання під вартою. Однак звільнення заявника або переведення його на інший вид режиму тримання під вартою, як в установі, так і за її межами, поклало б край «ситуації, що триває». Скарга на умови тримання під вартою повинна бути подана протягом чотирьох місяців з моменту закінчення ситуації, що оскаржується, або, якщо існував ефективний національний засіб юридичного захисту, який мав бути вичерпаний, з моменту прийняття остаточного рішення в процесі його вичерпання (*«Ананьєв та інші проти Росії» (Ananyev and Others v. Russia)*, §§ 75-78 та посилання на нього, а також приклад тримання під вартою у двох в'язницях, *«Петреску проти Португалії» (Petrescu v. Portugal)*, 2019, § 93). Якщо між періодами тримання під вартою була перерва більше трьох місяців, Суд не розглядає їх як «ситуацію, що триває» (*«Шишанов проти Республіки Молдова» (Shishanov v. the Republic of Moldova)*, 2015, §§ 68-69). Аналогічно, кілька послідовних арештів з подальшим судовим переслідуванням, засудженням і вироками до позбавлення волі, які слідували безпосередньо за правопорушеннями, вчиненими заявником, не становлять «ситуацію, що триває», навіть якщо заявник перебував на свободі лише протягом декількох хвилин (*«Гоф проти Сполученого Королівства» (Gough v. the United Kingdom)*, 2014, §§ 133-134).

224. У справі *«Улемек проти Хорватії» (Ulemek v. Croatia)*, 2019, найвища судова інстанція Держави розглянула по суті скарги заявника на неналежні умови тримання під вартою протягом усього періоду його утримання у двох різних в'язницях після звільнення, його скарги до Суду не були відхилені через невичерпання національних засобів правового захисту та/або недотримання чотиримісячного строку (§§ 117-118).

225. У справі *«Мамасакхлісі та інші проти Грузії та Росії» (Mamasakhlishi and Others v. Georgia and Russia)*, 2023), що стосувалася незаконних арештів, жорстокого поводження та утримання під вартою двох вразливих чоловіків *de facto* абхазькою владою в Грузії, Суд підкреслив, що психологічні наслідки катувань та іншого жорстокого поводження можуть зробити людей нездатними без зволікання ініціювати провадження. Зважаючи на виняткові обставини справи, Суд визнав, що після арешту в політично неясному і нестабільному контексті заявники могли відчувати себе безпорадними і нездатними впливати на те, що з ними відбувалося, і що вони могли чекати, поки їх заарештують. Крім того, вони могли чекати на розвиток подій, які могли б вирішити важливі фактичні або юридичні питання. З огляду на це, а також відсутність ефективних національних засобів правового захисту, Суд визнав, що заява не була запізнілою (§§ 271-277). За аналогічних обставин щодо скарг за статтями 3, 5 та 6 Конвенції Суд визнав, що тримання під вартою на території Абхазії *de facto* владою Абхазії саме по собі є серйозною перешкодою для звернення заявника до Суду протягом необхідного строку (*«О. Дж. та Дж. О. проти Грузії та Росії» (O.J. and J.O. v. Georgia and Russia)*, 2023, § 51).

d. Умови застосування правила про чотиримісячний строк у справах про неодноразові періоди ув'язнення на підставі пункту 3 статті 5 Конвенції

226. Неодноразові послідовні періоди ув'язнення слід розглядати як єдине ціле, а чотиримісячний строк починає спливати лише після закінчення останнього періоду ув'язнення (*«Солмаз проти Туреччини» (Solmaz v. Turkey)*, 2007, § 36).

227. Якщо досудове тримання обвинуваченого під вартою розбите на кілька періодів, що не йдуть один за одним, ці періоди повинні оцінюватися не в цілому, а окремо. Таким чином, опинившись на свободі, заявник зобов'язаний подати будь-яку скаргу, яка може стосуватися досудового тримання під вартою, протягом чотирьох місяців з дня фактичного звільнення. Однак, якщо такі періоди є частиною одного кримінального провадження проти заявника, Суд, оцінюючи загальну обґрунтованість тримання під вартою для цілей пункту 3 статті 5, може взяти до уваги той факт, що заявник раніше перебував під вартою в очікуванні судового розгляду (*«Ідалов проти Росії» (Idalov v. Russia)* [ВП], 2012, §§ 129-30).

С. Анонімна заява

Підпункт «а» пункту 2 статті 35 Конвенції – Умови прийнятності

«1. Суд не розглядає жодної індивідуальної заяви, поданої згідно зі статтею 34, якщо вона: (а) є анонімною;»⁸

Ключові слова HUDOC

Анонімна заява (35-2-а)

228. Подаючи заяву до Європейського суду, заявник повинен себе належним чином ідентифікувати (пункт 4 Правила 47 Регламенту Суду). Суд може вирішити, що особа заявника не повинна бути розкрита громадськості (пункт 4 Правила 47 Регламенту); у такому випадку заявник публічно буде позначатися ініціалами або просто літерою.

229. Лише Суд має компетенцію вирішувати питання анонімності заяви у значенні пункту 2 статті 35 Конвенції (*«Союз «Добрий Пастир» проти Румунії» (Good Shepherd Union v. Romania)* [ВП], 2013, § 69). Якщо Держава-відповідач має сумніви щодо автентичності заяви, вона повинна повідомити про це Суду у належний час (*ibid.*).

1. Анонімність заяви

230. Заява до Європейського суду з прав людини вважається анонімною, якщо матеріали справи не містять жодного елемента, який дозволив би Суду ідентифікувати заявника (*«Блонджі» проти Нідерландів» (“Blondje” v. the Netherlands)* (ухв.), 2009). Тут жоден з формулярів і документів, переданих до Суду, не містить позначення прізвища, подано лише посилання і псевдоніми, а довіреність на представника підписано «Х»: особа заявника не розкривається.

⁸ Анонімну заяву у значенні підпункту «а» пункту 2 статті 35 Конвенції слід відрізнити від питання нерозголошення особи заявника в порядку винятку з нормального правила відкритості провадження у Суді і від питання конфіденційності в Суді (див. Правило 33 і пункт 3 Правила 47 *Регламенту Суду* і практичні інструкції у додатку).

231. Суд визнав неприйнятними як несумісні *ratione personae* (а не на підставі анонімності) скарги, подані групою осіб, чиї імена та/або прізвища, а іноді навіть стать, зазначені в заяві, відрізнялися від тих, що фігурували в національному провадженні, що надмірно ускладнювало встановлення їхньої особи (*«Мастілович та інші проти Чорногорії» (Mastilović and Others v. Montenegro)*, 2022, §§ 35-36).

232. Анонімною вважалася заява, подана асоціацією від імені невстановлених осіб, причому асоціація не стверджувала, що сама є потерпілою, а скаржилася на порушення права на повагу до приватного життя від імені невстановлених осіб, які, таким чином, стали заявниками, яких вона заявляла, що представляє, тобто заявниками, яких вона представляє (*«Федерація французьких медичних профспілок та Національна федерація медсестер проти Франції» (Federation of French Medical Trade Unions and National Federation of Nurses v. France)*, рішення Комісії, 1986).

2. Неанонімна заява

233. Підпункт «а» пункту 2 статті 35 Конвенції не застосовується, якщо заявники надали фактичну та юридичну інформацію, що дозволяє Суду ідентифікувати їх та встановити їхній зв'язок з фактами, що розглядаються, та поданою скаргою (*«Союз «Добрий Пастир» проти Румунії» (Sindicatul Păstorul cel Bun v. Romania)* [ВП], 2013, § 71).

234. Заяви, подані під вигаданими іменами: фізичні особи, які використовують псевдоніми і пояснюють Суду, що контекст збройного конфлікту зобов'язує їх не розкривати свої справжні імена, щоб захистити членів своєї сім'ї та друзів. Виявивши, що «за тактикою приховування своєї справжньої ідентичності зі зрозумілих причин стояли реальні люди, яких можна було ідентифікувати за достатньою кількістю ознак, окрім їхніх імен», а також «існування досить тісного зв'язку між заявниками та подіями, про які йдеться», Суд не вважав, що заява була анонімною (*«Шамаєв та інші проти Грузії та Росії» (Shamayev and Others v. Georgia and Russia)* (ухв.), 2003); див. також рішення у справі *«Шамаєв та інші» (Shamayev and Others)*, § 275).

235. Заявки, подані церковним органом або асоціацією з релігійними та філософськими спрямуваннями, особистість членів якої не розкривається, не були відхилені як анонімні (статті 9, 10 і 11 Конвенції): див. *«Омкарананда і Центр Божественного Світла проти Швейцарії» (Omkarananda and Divine Light Zentrum v. Switzerland)*, рішення Комісії, 1981).

D. Ідентичність заяви за своєю суттю

Підпункт «b» пункту 2 статті 35 Конвенції – Умови прийнятності

«2. Суд не розглядає жодної індивідуальної заяви, поданої згідно зі статтею 34, якщо вона:
(...)

b) за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Судом чи була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання, і якщо вона не містить нових фактів у справі.»

Ключові слова HUDOC

Заява, що вже була розглянута Судом (35-2-b) – Заява, що була подана на розгляд до іншого міжнародного органу (35-2-b) – Нові факти у справі (35-2-b)

236. Згідно з підпунктом «б» пункту 2 статті 35 Конвенції Суд не розглядає заяву, яка за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була ним розглянута чи була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання, і якщо вона не містить нових фактів у справі.

1. Заява за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Судом

237. Метою першої частини підпункту «б» пункту 2 статті 35 Конвенції є забезпечити остаточність рішень Суду і не дозволити заявникам досягти перегляду попередніх рішень або постанов Суду шляхом подання нової заяви (*«Гаркінс проти Сполученого Королівства» (Harkins v. the United Kingdom)* (ухв.) [ВП], 2017, § 51; *«Кафкаріс проти Кіпру» (Kafkaris v. Cyprus)* (ухв.), 2011, § 67; *«Лоу проти Сполученого Королівства» (Lowe v. the United Kingdom)* (ухв.) [ВП], 2009). Крім того, на додаток до інтересів остаточності та правової визначеності, підпункт «б» пункту 2 статті 35 також окреслює межі юрисдикції Суду. Хоча певні правила прийнятності повинні застосовуватися з певною мірою гнучкості і без надмірного формалізму, Суд прийняв більш суворий підхід у застосуванні тих умов прийнятності, об'єктом і метою яких є служіння інтересам правової визначеності та визначення меж своєї компетенції (*«Гаркінс проти Сполученого Королівства» (Harkins v. the United Kingdom)* (ухв.) [ВП], 2017, § 52-54).

238. Заява або скарга оголошується неприйнятною, якщо вона «за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Судом (...), і якщо вона не містить нових фактів у справі». Це стосується також тих заяв, які Суд уже попередньо викреслив з реєстру через досягнення дружнього врегулювання (*«Кезер та інші проти Туреччини» (Kezer and Others v. Turkey)* (ухв.), 2004). Однак, якщо стосовно попередньої заяви не було прийнято офіційного рішення, це не заважатиме Суду розглянути пізніше подану заяву (*«Сюрмелі проти Німеччини» (Sürmeli v. Germany)* (ухв.), 2004).

239. Суд перевіряє, чи не стосуються обидві подані до нього заяви тієї самої особи, тих самих фактів і тих самих скарг (*«Войнович проти Хорватії» (Vojnović v. Croatia)* (ухв.) [ВП], 2012, § 28; *«Ферайн ґеген Тірфабрікен Швайц (ФГТ) проти Швейцарії (№ 2)» (Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2))* [ВП], 2009, § 63; *«Амарандей та інші проти Румунії» (Amarandei and Others v. Romania)*, 2016, §§ 106-111; *«Леон Мадрид проти Іспанії» (Leon Madrid v. Spain)*, 2021, § 44). Для того, щоб визначити, чи є заява або скарга за своєю суттю однаковою з точки зору підпункту «б» пункту 2 статті 35 Конвенції, скарга завжди характеризується фактами, викладеними в ній (*«Радоміля та інші проти Хорватії» (Radomilja and Others v. Croatia)* [ВП], 2018, § 120).

240. Міждержавна заява не позбавляє осіб можливості подавати індивідуальні заяви або відстоювати свої власні вимоги (*«Варнава та інші проти Туреччини» (Varnava and Others v. Turkey)* [ВП], 2009, § 118; *«Шіошвілі та інші проти Росії» (Shioshvili and Others v. Russia)*, 2016, §§ 46-47).

241. Заява, як правило, підпадає під дію цієї статті, якщо вона має таке ж фактичне підґрунтя, як і попередня заява. Заявнику недостатньо посилатися на відповідну нову інформацію, якщо він лише намагався підтримати свої попередні скарги новими правовими аргументами (*«І. Дж. Л. проти Сполученого Королівства» (I.J.L. v. the United Kingdom)* (ухв.), 1999; *«Манн проти Сполученого Королівства та Португалії» (Mann v. the United Kingdom and Portugal)* (ухв.), 2011) або якщо він подав додаткову інформацію стосовно національного права, яка не впливає на причини відхилення його попередньої скарги (*«Х. проти Сполученого Королівства» (X. v. the United Kingdom)*, рішення Комісії, 1981). Для того, щоб Суд розглянув скаргу, яка містить факти,

ідентичні поданим у попередній заяві, заявник повинен дійсно представити нову скаргу або подати нову інформацію, ще не розглянуту Судом (*«Кафкаріс проти Кіпру» (Kafkaris v. Cyprus)* (ухв.), 2011, § 68). Відповідна нова інформація повинна бути новою фактичною інформацією, яка може включати значні зміни в застосовному національному законодавстві (*«Екімджієв та інші проти Болгарії» (Ekimdzhev and Others v. Bulgaria)*, 2022, § 255). Зміни в практиці Суду не є «відповідною новою інформацією» для цілей підпункту «b» пункту 2 статті 35 (*«Гаркінс проти Сполученого Королівства» (Harkins v. the United Kingdom)* [ВП], 2017, §§ 50 і 55-56).

242. Органи Конвенції визнають, що заява або скарга не була по суті ідентичною попередньо розглянутій у наступних справах *«Нобілі Массуєро проти Італії» (Nobili Massuero v. Italy)* (ухв.), 2004; *«Рієнер проти Болгарії» (Riener v. Bulgaria)*, 2006, § 103; *«Чаппекс проти Швейцарії» (Charrex v. Switzerland)*, рішення Комісії, 1994; *«Юртас проти Туреччини» (Yurttas v. Turkey)*, 2004, §§ 36-37; *«Садак проти Туреччини» (Sadak v. Turkey)*, 2004, §§ 32-33; *«Амарандей та інші проти Румунії» (Amarandei and Others v. Romania)*, 2016, §§ 106-112; *«Цалікідіс та інші проти Греції» (Tsalikidis and Others v. Greece)*, 2017, §§ 56-58; *«Володіна проти Росії (№ 2)» (Volodina v. Russia (no. 2))*, 2021, §§ 37-40; *«Екімджієв та інші проти Болгарії» (Ekimdzhev and Others v. Bulgaria)*, 2022, §§ 253-255). Навпаки, вони визнали, що заява або скарга була за своєю суттю ідентичною попередньо розглянутій у наступних справах *«Молдован та інші проти Румунії» (Moldovan and Others v. Romania)* (ухв.), 2011; *«Хокканен проти Фінляндії» (Hokkanen v. Finland)*, рішення Комісії, 1996; *«Адесіна проти Франції» (Adesina v. France)*, рішення Комісії, 1996; *«Бернарде проти Франції» (Bernardet v. France)*, рішення Комісії, 1996; *«Дженнарі проти Італії» (Gennari v. Italy)* (ухв.), 2000; *«Мануель проти Португалії» (Manuel v. Portugal)* (ухв.), 2002.

2. Заява, за своєю суттю ідентична до заяви, що вже була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання

243. Метою другої частини підпункту «b» пункту 2 статті 35 Конвенції є уникнення такої ситуації, коли кілька міжнародних органів одночасно розглядають заяви, які за своєю суттю є ідентичними. Така ситуація була б несумісною з духом і буквою Конвенції, яка спрямована на уникнення множинності міжнародних проваджень щодо одних і тих самих справ (*«БАТ «Нафтова компанія "ЮКОС" проти Росії» (OJSC Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia)*, 2011, § 520; *«Ерімім ве Білім Емекчілері Сендікасі та інші проти Туреччини» (Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası and Others v. Turkey)* [ВП], 2012, § 37; *«Селахаттін Демірташ проти Туреччини (№ 2)» (Selahattin Demirtaş v. Turkey) (no. 2)* [ВП], 2020, § 180). З цієї причини Суду необхідно розглянути це питання за власною ініціативою (*«ПОА та інші проти Сполученого Королівства» (POA and Others v. the United Kingdom)* (ухв.), 2013, § 27).

244. При визначенні того, чи виключається його юрисдикція на підставі цього положення Конвенції, Суд мав би вирішити, чи є справа, яка перебуває на його розгляді, по суті, такою самою, як і справа, яка вже була передана до паралельного провадження, і якщо це так, то чи може паралельне провадження розглядатися як «інша процедура міжнародного розслідування або врегулювання» у розумінні підпункту «b» пункту 2 статті 35 Конвенції (*«БАТ «Нафтова компанія "ЮКОС" проти Росії» (ОАО Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia)*, 2011, § 520; *«Гюрденіз проти Туреччини» (Gürdeniz v. Turkey)* (ухв.), 2014, §§ 39-40; *«Доган і Чакмак проти Туреччини» (Doğan and Çakmak v. Turkey)* (ухв.), 2019, § 20).

а. Оцінка подібності справ

245. Щоб перевірити, чи дві справи є по суті однаковими, Суд, як правило, порівнює сторони у різних провадженнях, положення права, на які вони посилаються, зміст їхніх скарг і тип

компенсації, якої вони домагаються (*«ВАН “Нафтова компанія “Юкос” проти Росії» (ОАО Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia)*, 2011, § 521; *«Грецька федерація профспілок банківських службовців проти Греції» (Greece Federation of Bank Employees' Unions v. Greece)* (ухв.), 2011, § 39).

246. Отож, Суд перевіряє так само, як і щодо першої частини підпункту «b» пункту 2 статті 35 Конвенції, про яку йшлося вище, чи заяви, подані на розгляд інших міжнародних органів, стосуються ідентичних за своєю суттю фактів, осіб та скарг (*«Патера проти Чеської Республіки» (Patera v. the Czech Republic)* (ухв.), 2006; *«Карусіотіс проти Португалії» (Karoussiotis v. Portugal)*, 2011, § 63; *«Гюрденіз проти Туреччини» (Gürdeniz v. Turkey)* (ухв.), 2014, §§ 41-45; *«Паугер проти Австрії» (Pauger v. Austria)* (ухв.), рішення Комісії 1995).

247. Наприклад, якщо заявники в обох установах не є ідентичними, «заява» до Суду не може вважатися такою, що «за своєю суттю є ідентичною до заяви, яку ... було передано на розгляд в рамках іншої процедури міжнародного розслідування або врегулювання» (*«Фольгер та інші проти Норвегії» (Folgerø and Others v. Norway)* (ухв.), 2006). Таким чином, Суд встановив, що він не був позбавлений можливості розглянути заяву, яка перебувала на його розгляді, коли інша міжнародна процедура була ініційована неурядовою організацією (*«Сельніку проти Греції» (Celniku v. Greece)*, 2007, §§ 39-41; *«Ілліу та інші проти Бельгії» (Illiu and Others v. Belgium)* (ухв.), 2009), або конфедерацією профспілок, до якої вона входила (*«Егітім та Білім Емекчілері Сендікаси проти Туреччини» (Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası v. Turkey)*, 2012, § 38), або Урядом, який діяв від свого імені в міжурядовій процедурі (*«Брайан та інші проти Росії» (Bryan and Others v. Russia)*, 2023, § 40), а не самими заявниками. У справі *«Кавала проти Туреччини» (Kavala v. Turkey)*, 2019, спеціальні доповідачі ООН та заступник голови Робочої групи з довільних затримань (РГДЗ) надіслали Туреччині листа, що містив «терміновий заклик», в контексті спеціального провадження, запровадженого Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини, який міг би призвести до відкриття процедури. Однак, оскільки РГПД не відкрила таку процедуру і оскільки ні заявник, ні його близькі родичі не подали жодної скарги до органів ООН, «заява» не була «за своєю суттю ідентичною» (§§ 92-94; див. також *«Танер Кіліч проти Туреччини (№ 2)» (Taner Kiliç v. Turkey (no. 2))*, 2022, § 62-63).

248. Однак, Суд недавно визначив, що подана до нього заява, яка була майже ідентичною до заяви, попередньо переданої до іншого міжнародного органу (МОП), але представлена індивідуальними заявниками, які не були і не могли бути сторонами у попередньому провадженні, що мало колективний характер і було виключно призначене для профспілок і організацій роботодавців, була за своєю суттю ідентичною до заяви, поданої до цього органу. Це пояснюється тим фактом, що індивідуальних заявників можна було вважати тісно пов'язаними з провадженням і зі скаргами, поданими до цього органу, оскільки вони були офіційними представниками цієї профспілки. Отже, дозволити їм подати заяву до Суду означало б порушення підпункту «b» пункту 2 статті 35 Конвенції (*«ПОА та інші проти Сполученого Королівства» (POA v. the United Kingdom)* (ухв.), 2013, §§ 30-32).

b. Поняття «інша процедура міжнародного розслідування або врегулювання»

249. У своїй оцінці за підпунктом «b» пункту 2 статті 35 Суд має визначити, чи становить паралельне провадження, про яке йдеться, іншу міжнародну процедуру для цілей цієї умови прийнятності (*«ПОА та інші проти Сполученого Королівства» (POA v. the United Kingdom)* (ухв.), 2013, §§ 28).

250. Розгляд Судом цього питання не обмежується формальною перевіркою, а поширюється, за необхідності, на з'ясування того, чи є характер наглядового органу, процедура, якої він

дотримується, та наслідки його рішень такими, що виключають юрисдикцію Суду відповідно до підпункту «b» пункту 2 статті 35 («*BAT «Нафтова компанія «ЮКОС» проти Росії» (OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia)*, 2011, § 522; «*Де Паче проти Італії» (De Pace v. Italy)*, 2008, §§ 25-28; «*Карусіотіс проти Португалії» (Karoussiotis v. Portugal)*, 2011, §§ 62 і 65-76; «*Грецька федерація профспілок банківських службовців проти Греції» (Greece Federation of Bank Employees' Unions v. Greece)* (ухв.), 2011, §§ 33-38; «*Доган і Чакмак проти Туреччини» (Doğan and Çakmak v. Turkey)* (ухв.), 2019, § 21; «*Перальді проти Франції» (Peraldi v. France)* (ухв.), 2009). Суд розробив критерії, яким повинен відповідати міжнародний орган, щоб вважатися «іншою процедурою міжнародного розслідування або врегулювання» в розумінні цього положення. Вимога судового або квазісудового розгляду, подібного до механізму Конвенції, означає, що розгляд має бути чітко визначений за обсягом і обмежений певними правами на основі правового інструменту, згідно з яким відповідний орган уповноважений визначати відповідальність Держави і надавати правовий захист, здатний покласти край стверджуваному порушенню. Він також повинен забезпечувати інституційні та процесуальні гарантії, такі як незалежність, неупередженість та змагальність («*Селахаттін Демірташ проти Туреччини (№ 2)» (Selahattin Demirtaş v. Turkey)* [ВП], 2020, §§ 182-186; «*Тунч проти Туреччини» (Tunç v. Turkey)* (ухв.) [ВП], 2022, §§ 65-66).

Е. Зловживання правом на подання заяви

Підпункт «а» пункту 3 статті 35 Конвенції – Умови прийнятності

«3. Суд оголошує непринятною будь-яку індивідуальну заяву, подану згідно зі статтею 34, якщо він вважає:

- а) що ця заява (...) є зловживанням правом на подання заяви;»

Ключові слова HUDOC

Зловживання правом на подання заяви (35-3-а)

1. Загальне визначення

251. Поняття «зловживання» згідно з підпунктом «а» пункту 2 статті 35 слід розуміти у звичайному значенні, вживаному у загальній теорії права, тобто як шкідливе здійснення особою права для інших цілей, ніж ті, для яких його призначено («*Петровіч проти Сербії» (Petrović v. Serbia)* (ухв.), 2011. Таким чином, вважається зловживанням таке поведіння заявника, яке явно суперечить цілям права на індивідуальну заяву, передбаченого Конвенцією, і перешкоджає належній роботі Суду або належному перебігу провадження («*Жданов та інші проти Росії» (Zhdanov and Others v. Russia)*, 2019, §§ 79-81 та наведені посилання; «*Миролюбови та інші проти Латвії» (Miroļubovs and Others v. Latvia)*, 2009, §§ 62 і 65; «*С.А.С. проти Франції» (S.A.S. v. France)* [ВП], 2014, § 66; «*Біволару проти Румунії» (Bivolaru v. Romania)*, 2017, §§ 78-82). Розгляд явно неправомірної поведінки заявників або їхніх уповноважених представників несумісний з належними функціями Суду відповідно до Конвенції («*Маміч проти Хорватії» (Mamić v. Croatia)* (ухв.), 2024, § 140, та наведені посилання).

252. Оцінюючи, чи слід вважати заяву зловживанням правом на подання заяви, Суд може брати до уваги поведінку заявника не лише перед самим собою, але й на національному рівні («*Феррара та інші проти Італії» (Ferrara and Others v. Italy)* (ухв.), 2023, § 43; «*Маміч проти Хорватії» (Mamić v. Croatia)* (ухв.), 2024, § 139). Крім того, заявник несе повну відповідальність за поведінку свого адвоката або будь-якої іншої особи, яка представляє його інтереси в Суді. Будь-які дії або упущення з боку представника, в принципі, ставляться в провину самому заявнику і можуть призвести до відхилення заяви як зловживання правом на подання заяви

(«*Бекаурі проти Грузії*» (*Bekauri v. Georgia*) (попереднє заперечення), 2012, §§ 22-25; «*Мільоре та інші проти Італії*» (*Migliore and Others v. Italy*) (ухв.), 2013; «*Мартінс Алвес проти Португалії*» (*Martins Alves v. Portugal*) (ухв.), 2014, §§ 11-13 і 16-17; «*Гросс проти Швейцарії*» (*Gross v. Switzerland*) [ВП], 2014, § 33).

253. З огляду на функції Суду, визначені статтею 19 Конвенції, адвокати повинні демонструвати високий рівень професійної розсудливості та конструктивної співпраці з Судом, утримуючись від подання безпідставних скарг, а після відкриття провадження в Суді - дотримуючись усіх відповідних правил процедури та професійної етики. В іншому випадку, зловживання або недбале звернення підриває довіру до роботи адвокатів в очах Суду і, якщо це відбувається систематично, може навіть призвести до виключення їх з провадження відповідно до підпункту «с» пункту 4 Правила 36, зміненого Судом 7 лютого 2022 року, та Правила 44D Регламенту Суду («*Феррара та інші проти Італії*» (*Ferrara and Others v. Italy*) (ухв.), 2023, § 66).

254. З юридичної точки зору, з формулювання підпункту «а» пункту 2 статті 35 впливає, що заява, яка вважається зловживанням правом на подання заяви, повинна оголошуватися неприйнятною, а не просто вилучатися зі списку заяв. Крім того, Суд наголосив, що відхилення заяви на підставі зловживання правом на подання заяви є надзвичайним заходом («*Миролюбови та інші проти Латвії*» (*Miroļubovs and Others v. Latvia*) (ухв.), 2009, § 62). Справи, в яких Суд визначив зловживання правом на оскарження, можна розподілити на 5 типових категорій: інформація, що заводить в оману; вживання образливих формулювань; порушення вимоги про конфіденційність під час процедури дружнього врегулювання; заява явно сутяжницька або позбавлена реальної мети; та зловживання національними засобами правового захисту або інші винні дії на національному рівні, якщо вони безпосередньо пов'язані з провадженням у Суді («*Маміч проти Хорватії*» (*Mamić v. Croatia*) (ухв.), 2024, §§ 116-119).

2. Введення Суду в оману

255. Заява характеризується як зловживання правом на подання, якщо вона свідомо ґрунтується на неправдивих фактах з метою ввести Суд в оману («*Варбанов проти Болгарії*» (*Varbanov v. Bulgaria*), 2000, § 36; «*Гогімідзе та інші проти Грузії*» (*Gogitidze and Others v. Georgia*), 2015, § 76). Найбільш серйозними та кричущими прикладами такого зловживання є, по-перше, подання заяви під фальшивими даними особи («*Дрійфхаут проти Нідерландів*» (*Drijfhout v. the Netherlands*) (ухв.), 2011, §§ 27-29), і, по-друге, фальсифікація документів, надісланих до Суду («*Джіан проти Румунії*» (*Jian v. Romania*) (ухв.), 2004; «*Багері та Малікі проти Нідерландів*» (*Bagheri and Maliki v. the Netherlands*) (ухв.), 2007; «*Познанський та інші проти Німеччини*» (*Poznanski and Others v. Germany*) (ухв.), 2007; «*Гогімідзе та інші проти Грузії*» (*Gogitidze and Others v. Georgia*), 2015, §§ 77-78; «*Маміч проти Хорватії*» (*Mamić v. Croatia*) (ухв.), 2024, §§ 123-124). У справі, що стосувалася тримання під вартою в очікуванні висилки, Суд встановив, що мало місце зловживання правом на подання заяви, коли заявник ввів в оману як національні органи влади, так і Суд щодо свого громадянства (див. «*Бенчереф проти Швеції*» (*Bencheref v. Sweden*) (ухв.), 2017, § 39). Суд також визнав заяву неправомірною, коли заявник зробив у Суді фактичне твердження, що суперечить його власним свідченням у національному провадженні з питання, що має значення для результату справи («*Повілоніс проти Литви*» (*Povilonis v. Lithuania*) (ухв.), 2022, §§ 92-101), або коли заявники використовували розпливчасті та невизначені терміни, щоб обставини справи виглядали схожими на інші справи, в яких Суд встановив порушення («*Конгресна народна країна та інші проти Боснії та Герцеговини*» (*Kongresna Narodna Stranka and Others v. Bosnia and Herzegovina*) (ухв.), 2016, §§ 13 і 15-19).

256. Цей тип зловживання може бути також спричинений бездіяльністю, якщо заявник з самого початку свідомо не повідомляє Суд про суттєвий для розгляду справи чинник («*Керечашвілі*

проти Грузії» (Kerechashvili v. Georgia) (ухв.), 2006; *«Мартінс Алвеш проти Португалії» (Martins Alves v. Portugal)* (ухв.), 2014, §§ 12-15; *«Гросс проти Швейцарії» (Gross v. Switzerland)* [ВП], 2014, §§ 35-36; *«Геворгян та інші проти Вірменії» (Gevorgyan and Others v. Armenia)* (ухв.), 2020, §§ 31-37; *«Сафарян проти Вірменії» (Safaryan v. Armenia)* (ухв.), 2020, §§ 24-30; на відміну від *«Аль-Нашіф проти Болгарії» (Al-Nashif v. Bulgaria)*, 2002, § 89; *«Г.І.Е.М. С.Р.Л. та інші проти Італії» (G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy)* [ВП], § 174; *«С.Л. та Я.Л. проти Хорватії» (S.L. and J.L. v. Croatia)*, 2015, § 49; *«Злічіч проти Сербії» (Zličić v. Serbia)*, §§ 55-56). Однак інформація, що вводить в оману, повинна стосуватися самої суті справи, щоб Суд визнав бездіяльність зловживанням правом на індивідуальну заяву (*«Дж.Б. проти Польщі» (J.B. v. Poland)*, 2015, § 44; *«Мітрович проти Сербії» (Mitrović v. Serbia)*, 2017, §§ 33-34; *«Шалаявські та інші проти Болгарії» (Shalyavski and Others v. Bulgaria)*, 2017, § 45; *«Саакашвілі проти Грузії» (Saakashvili v. Georgia)* (ухв.), 2022, §§ 64-65). Якщо заявник, всупереч пункту 1 Правила 44С Регламенту Суду, не розкриває відповідну інформацію, залежно від конкретних обставин справи, Суд може зробити такі висновки, які він вважає за потрібне, включаючи вилучення заяви на підставі будь-якого з трьох підпунктів пункту 1 статті 37 Конвенції (*«Белошевич проти Хорватії» (Belošević v. Croatia)* (ухв.), 2019, §§ 48-49 і §§ 51-54, і *«Шекер проти Туреччини» (Şeker v. Turkey)* (ухв.), 2021, §§ 19-23).

257. Так само, якщо нові суттєві зміни відбуваються під час провадження у Суді і якщо – незважаючи на безумовне зобов'язання заявника за Регламентом – він не повідомляє про це Суд і перешкоджає, таким чином, останньому розглядати справу, маючи повну інформацію про всі факти, його заява може бути відхилена за ознакою зловживання правом на подання заяви (*«Хадрабова та інші проти Чеської Республіки» (Hadrabová and Others v. the Czech Republic)* (ухв.), 2007; *«Предеску проти Румунії» (Predescu v. Romania)*, 2008, §§ 25-27; *«Гросс проти Швейцарії» (Gross v. Switzerland)* [ВП], 2014, §§ 28-37; *«Дімо Дімов та інші проти Болгарії» (Dimo Dimov and Others v. Bulgaria)*, 2020, §§ 42-47; *«Ю.Т. проти Болгарії» (Y.T. v. Bulgaria)* (перегляд), 2024, §§ 39-40).

258. Намір ввести Суд в оману завжди повинен бути встановлений з достатньою впевненістю (*«Мельник проти України» (Melnik v. Ukraine)*, 2006, §§ 58-60; *«Нольд проти Німеччини» (Nold v. Germany)*, 2006, § 87; *«Міщинський проти Польщі» (Miszczyński v. Poland)* (ухв.), 2011; *«Гросс проти Швейцарії» (Gross v. Switzerland)* [ВП], 2014, § 28; *«С.Л. та Я.Л. проти Хорватії» (S.L. and J.L. v. Croatia)*, 2015, §§ 48-49; *«Багдонавічюс та інші проти Росії» (Bagdonavicius and Others v. Russia)*, 2016, §§ 64-65; *«Юсуфелі Ільчесіні Гюзеллештірме Яшатма Кюльтюр Варлікларіні Корума Дернегі проти Туреччини» (Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği v. Turkey)* (ухв.), 2021, §§ 29-30). Сторони можуть подавати аргументи, які відхиляються Судом, без того, щоб такі спірні подання розглядалися як зловживання правом на індивідуальну заяву (*«Хоті проти Хорватії» (Hoti v. Croatia)*, 2018, § 92).

259. Навіть якщо рішення Суду по суті вже є остаточним, але пізніше виявляється, що заявник приховав якийсь важливий для розгляду справи факт, Суд може переглянути своє рішення (спираючись на Правило 80 свого Регламенту) і відхилити заяву через зловживання правом на подання заяви (*«Гардіан і С.С. Груп 95 СА проти Румунії» (Gardean and S.C. Grup 95 SA v. Romania)* (перегляд), 2013, §§ 12-22; *«Віду та інші проти Румунії» (Vidu and Others v. Romania)* (перегляд), 2017, §§ 17-30; *«Петроіу проти Румунії» (Petroiū v. Romania)*, 2017, §§ 16-30; *«Ю.Т. проти Болгарії» (Y.T. v. Bulgaria)* (перегляд), 2024, де перегляд рішення супроводжувався оцінкою того, чи мало місце зловживання правом на індивідуальну заяву, §§ 32-40; а також щодо впливу прийнятності заяви на зобов'язання Держави за Конвенцією, див. §§ 41-43). Такий перегляд справи є можливим лише у випадку, коли Уряд-відповідач не міг знати про оскаржуваний факт під час розгляду справи в Суді і якщо він подав клопотання про перегляд судового рішення через зловживання правом на подання заяви впродовж шестимісячного строку після того, як віг дізнався про цей факт, згідно з пунктом 1 Правила 80 Регламенту (*«Гроссі та інші проти Італії»*

(Grossi and Others v. Italy) (перегляд), 2012, §§ 17-24; *«Віду та інші проти Румунії» (Vidu and Others v. Romania)* (перегляд), 2017, §§ 20-23; *«Петроіу проти Румунії» (Petrouiu v. Romania)* (перегляд), 2017, §§ 19 і 27-28; *«Ю.Т. проти Болгарії» (Y.T. v. Bulgaria)* (перегляд), 2024, §§ 19-21).

3. Образливі висловлювання

260. Зловживання правом на подання заяви матиме місце тоді, коли заявник у своєму листуванні з Судом використовує особливо дративливі, образливі, погрозливі або провокаційні висловлювання - незалежно від того, чи спрямовані вони проти Уряду-відповідача, його Уповноваженого, органів влади Держави-відповідача, самого Суду, його суддів, Секретаріату Суду або його членів (*«Рехак проти Чеської Республіки» (Řehák v. the Czech Republic)* (ухв.), 2004; *«Дюрінгер та інші проти Франції» (Durringer and Others v. France)* (ухв.), 2003; *«Стамулакатос проти Сполученого Королівства» (Stamoulakatos v. the United Kingdom)*, рішення Комісії, 1997). Те саме стосується випадків, коли заявник публікує образливі висловлювання про Суд та його суддів поза контекстом справи, що перебуває на розгляді, і продовжує це робити після попередження (*«Жданов та інші проти Росії» (Zhdanov and Others v. Russia)*, 2019, §§ 82-86).

261. Недостатньо твердження, що мова заявника є просто ущипливою, полемічною чи саркастичною; вона має виходити «за межі нормальної, коректної та легітимної критики» для того, щоб вважати це зловживанням (*«Ді Сальво проти Італії» (Di Salvo v. Italy)* (ухв.), 2007, *«Апініс проти Латвії» (Apinis v. Latvia)* (ухв.), 2011; для протилежного прикладу див. *«Алексанян проти Росії» (Aleksanyan v. Russia)*, 2008, §§ 116-118; *«Х та інші проти Болгарії» (X and Others v. Bulgaria)* [ВП], § 146; *«Герарді Мартірі проти Сан-Маріно» (Gherardi Martiri v. San Marino)*, 2022, §§ 83-84). Якщо під час провадження заявник припиняє використовувати образливі висловлювання після офіційного попередження Суду, прямо відкликає їх або, що ще краще, приносить вибачення, заяву більше не буде відхилено як таку, що є зловживанням правом (*«Черніцин проти Росії» (Chernitsyn v. Russia)*, 2006, §§ 25-28).

262. Суд постановив, що сам по собі факт звинувачення Уповноваженого Уряду-відповідача у «зловживанні процесуальними правами» не є зловживанням, за умови, що воно не ґрунтується на неправдивих фактичних твердженнях. Було б несумісним з духом рівності сторін вважати твердження про те, що Уповноважений зловживає процесуальними правами, безпідставним, враховуючи, що Держави мають можливість без обмежень стверджувати, що заява є неприйнятною, оскільки заявник зловживає правом на індивідуальну заяву (*«Герарді Мартірі проти Сан-Маріно» (Gherardi Martiri v. San Marino)*, 2022, § 84).

4. Порушення вимоги щодо конфіденційності процедури дружнього врегулювання

263. Навмисне порушення заявником вимоги щодо конфіденційності під час процедури дружнього врегулювання може, згідно з пунктом 2 статті 39 Конвенції і пунктом 2 Правила 62 Регламенту, розглядатися як зловживання правом на подання заяви і призвести до відхилення заяви (*«Хадрабова та інші проти Чеської Республіки» (Hadrabová and Others v. the Czech Republic)*, 2007; *«Попов проти Молдови (№ 1)» (Popov v. Moldova (no. 1))*, 2005, § 48; *«Миролюбови та інші проти Латвії» (Miroļubovs and Others v. Latvia)*, 2009, § 66).

264. Для того щоб вирішити, чи порушив заявник вимогу щодо конфіденційності, потрібно передусім визначити межі цієї вимоги, яку слід завжди тлумачити у світлі її головної мети – сприяти процедурі дружнього врегулювання, захищаючи сторони і Суд від можливого тиску. Відповідно, якщо факт доведення до відома третьої особи змісту документів, що стосуються

дружнього врегулювання, може теоретично розглядатися як зловживання у значенні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції, це однак не означає повної та безумовної заборони показувати ці документи будь-якій третій особі або говорити з нею про це. Адже таке широке і суворе тлумачення могло б зашкодити законним інтересам заявника – наприклад, коли йому потрібно одноразово отримати компетентну пораду у справі, якщо він уповноважений представляти себе в Суді. Зрештою Суду було б надто важко, або й неможливо контролювати дотримання такої заборони. Згідно з пунктом 2 статті 39 Конвенції і пунктом 2 Правила 62 Регламенту сторонам заборонено розголошувати цю інформацію, наприклад, в засобах масової інформації чи в кореспонденції, до якої може мати доступ велика кількість осіб, або будь-яким іншим чином («*Миролюбови та інші проти Латвії*» (*Miroļubovs and Others v. Latvia*), 2009, § 68; див. також «*Метасару проти Республіки Молдова*» (*Mătășaru v. the Republic of Moldova*) (ухв.), 2020, §§ 36-39, де дружина заявника розголосила в ЗМІ пропозицію Суду про дружнє врегулювання). Отже, саме таке поводження, яке можна охарактеризувати як серйозний ступінь порушення, вважатиметься зловживанням правом на подання заяви.

265. Для того щоб вважатися зловживанням, розголошення конфіденційної інформації має бути умисним. Безпосередню відповідальність заявника за розголошення інформації слід завжди встановлювати з певною достовірністю, звичайної підозри недостатньо, («*Миролюбови та інші проти Латвії*» (*Miroļubovs and Others v. Latvia*), 2009, § 66 *in fine*). Стосовно конкретних прикладів застосування цього критерію див., як приклад, рішення у справі «*Хадрабова та інші проти Чеської Республіки*» (*Hadrabová and Others v. the Czech Republic*) (ухв.), 2007, в якій заявники чітко процитували пропозиції щодо дружнього врегулювання, сформульовані Канцелярією Суду, у своєму листуванні з Міністерством юстиції їхньої країни, що призвело до відхилення їхньої заяви за ознаками зловживання; і протилежний приклад – справа «*Миролюбови та інші проти Латвії*» (*Miroļubovs and Others v. Latvia*), 2009, де не було достовірно доведено, що у розголошенні конфіденційної інформації винними є усі три заявники, внаслідок чого Суд відхилив попереднє заперечення Уряду.

266. Слід розрізняти, з одного боку, заяви, зроблені в контексті суворо конфіденційної процедури дружнього врегулювання, і, з іншого боку, односторонні заяви, зроблені Урядом-відповідачем у публічному та змагальному провадженні в Суді, навіть якщо матеріальний результат цих процедур може бути подібним. Розкриття умов односторонньої заяви не є зловживанням правом на індивідуальну заяву («*Ескерханов та інші проти Росії*» (*Eskerkhanov and Others v. Russia*), 2017, § 26-29).

267. Щодо недотримання правила конфіденційності після винесення основного рішення, але до винесення Судом рішення про справедливую сатисфакцію, див. рішення у справі «*Жакова проти Чеської Республіки*» (*справедлива сатисфакція*) (*Žáková v. the Czech Republic*) (*just satisfaction*), 2017, §§ 18-25), в якому Суд, з огляду на конкретні обставини справи, визнав за доцільне продовжити розгляд справи.

5. Заява явно сутяжницька або позбавлена реальної мети

268. Заявник зловживає правом на подання заяви, якщо він неодноразово подає до Суду настирливі та явно необґрунтовані заяви, подібні до заяви, яку він подавав у минулому і яка вже була визнана Судом неприйнятною («*М. проти Сполученого Королівства*» (*M. v. the United Kingdom*) та «*Філіс проти Греції*» (*Philis v. Greece*), обидва рішення Комісії, 1987, 1996; «*Петровіч проти Сербії*» (*Petrović v. Serbia*) (ухв.), 2011). Суд не зобов'язаний розглядати низку необґрунтованих і сутяжницьких скарг або стикатися з іншого типу образливою поведінкою з боку заявників чи їхніх уповноважених представників (*ibid.*), адже це б створило додаткове навантаження на нього, несумісне з його функціями у рамках Конвенції («*Бекаурі проти Грузії*»

(Bekauri v. Georgia) (попередні заперечення), 2012, § 21; див. також *«Мігліоре та інші проти Італії» (Migliore and Others v. Italy)* (ухв.), 2013, та *«Сіміці-Папакрісту та інші проти Греції» (Simitzi-Papachristou and Others v. Greece)* (ухв.), 2013).

269. Суд встановив зловживання правом на подання заяви з боку заявника, який опублікував на своєму веб-сайті та на YouTube заклики до відвідувачів приєднатися до нього у поданні колективної заяви до Суду та подати декілька заяв за допомогою автоматично згенерованого та стандартизованого формуляру заяви. За допомогою цього методу до Суду вже було надіслано майже 18 000 заяв. Недвозначно, переслідуваною метою було не виграти відповідні справи, а, навпаки, створити «затори, надмірне навантаження та відставання» в Суді, «паралізувати його діяльність», «створити відносини влади», щоб «домовлятися» з Судом, погрожуючи його діяльності, і «зруйнувати систему», в якій Суд був «ланкою в ланцюзі». Такий підхід, спрямований на підрив системи Конвенції та функціонування Суду, явно суперечив меті права на індивідуальну заяву, духу Конвенції та цілям, які вона переслідує (*«Замбрано проти Франції» (Zambrano v. France)* (ухв.), 2021, §§ 35-38).

270. Суд може також вважати зловживанням заяву, що явно позбавлена реальної мети і/або стосується дуже малої суми грошей або яка взагалі не стосується законних об'єктивних інтересів заявника (*«Сіміці-Папакрісту та інші проти Греції» (Simitzi-Papachristou and Others v. Greece)* (ухв.), 2013; *«Бок проти Німеччини» (Bock v. Germany)* (ухв.), 2010, на відміну від *«С.А.С. проти Франції» (S.A.S. v. France)* [ВП], 2014, §§ 62 і 68). Після набрання чинності Протоколу № 14 1 червня 2010 року такого роду заяви класифікуються в основному згідно з підпунктом «b» пункту 3 статті 35 Конвенції (відсутність суттєвої шкоди).

6. Зловживання національними засобами правового захисту або інші неприпустимі дії на національному рівні

271. Поведінка заявника на національному рівні є важливим фактором при оцінці того, чи слід вважати заяву зловживанням правом на подання заяви. Оскільки національні засоби захисту є основним засобом захисту прав людини, гарантованих Конвенцією, Суд часто приймає рішення на основі сукупного аналізу поведінки заявника як на національному рівні, так і в Суді. Зокрема, явне зловживання національними засобами захисту може призвести до визнання заяви непринятною як такої, що є зловживанням (*«Феррара та інші проти Італії» (Ferrara and Others v. Italy)* (ухв.), 2023, § 43). Наприклад, невиправдана фрагментація національного виконавчого провадження з єдиною метою - скористатися перевагами національного законодавства для примноження присуджених адвокатам гонорарів - у поєднанні з такою ж технікою в Суді (подання багатьох окремих ідентичних заяв, заснованих на одних і тих же або схожих фактах, без їх об'єднання або навіть без інформування Суду про існування зв'язку між ними) була визнана явно неправомірною, такою, що негативно впливає на організацію та навантаження як національних судів, так і самого Суду (*ibid.*, §§ 63-68).

272. У справі *«Маміч проти Хорватії» (Mamić v. Croatia)* (ухв.), 2024, було встановлено, що заявники маніпулювали національним провадженням на свою користь, серйозно перешкоджаючи системі правосуддя, а згодом мали на меті скористатися системою захисту прав людини за Конвенцією та отримати вигоду від власної неправомірної поведінки на національному рівні (§§ 139-143). Хоча поведінка, яка становила зловживання, безпосередньо стосувалася лише однієї з кількох скарг за статтею 6 Конвенції, переданих Уряду-відповідачу, Суд вважав, що така поведінка повинна мати наслідки для прийнятності всіх заяв, які в цілому повинні бути відхилені як такі, що є зловживанням правом на подання заяви (§§ 144-145).

273. Інколи постанови і рішення Суду та справи, що ще перебувають у провадженні в Суді, використовуються в рамках політичного дискурсу на національному рівні у договірних державах. Заява, що має на меті рекламу чи пропаганду, не вважається зловживанням лише на цій підставі («МакФілі та інші проти Сполученого Королівства» (*McFeeley and Others v. the United Kingdom*), рішення Комісії, 1980, а також «Хаджіалієв та інші проти Росії» (*Khadzhaliyev and Others v. Russia*), 2008, §§ 66-67). Однак вважається зловживанням, якщо заявник, виходячи з політичних інтересів, надає інтерв'ю пресі або телебаченню, в якому демонструє безвідповідальне і легковажне ставлення до провадження в Європейському Суді («"Трудова партія Грузії" проти Грузії» (*Georgian Labour Party v. Georgia*), 2008). Поширення неправдивої інформації в пресі, яке могло бути результатом добросовісної помилки, не було визнано зловживанням правом на подання заяви («Подескі проти Сан-Маріно» (*Podeschi v. San Marino*), 2017, § 88, де заявник або його представники помилково публічно стверджували, що заяву вже було визнано Судом прийнятною).

274. Суд встановив, що мало місце зловживання правом на індивідуальну заяву, коли заявник послався в Суді на статтю 8 на підставі доказів, отриманих з порушенням конвенційних прав інших осіб. Намагаючись довести, що він не є батьком дитини, заявник отримав зразки ДНК силою, без його згоди, і в результаті був засуджений за посягання на фізичну недоторканність своєї колишньої дружини («Коч проти Польщі» (*Koch v. Poland*) (ухв.), 2017, §§ 31-34).

7. Підхід, який має бути прийнятий Урядом-відповідачем

275. Якщо Уряд-відповідач вважає, що заявник зловживає правом на подання заяви, він повинен попередити Суд і надати йому інформацію, яку він має з цього приводу, для того щоб останній міг зробити належні висновки («Маміч проти Хорватії» (*Mamić v. Croatia*) (ухв.), 2024, §§ 120-122). Саме Суд, а не Уряд-відповідач повинен контролювати дотримання стороною заявника процесуальних зобов'язань, які покладаються на нього Конвенцією та її Регламентом. Натомість погрози з боку Уряду та його органів розпочати кримінальне або дисциплінарне провадження проти заявника на підставі недотримання ним процесуальних зобов'язань перед Судом можуть розглядатися як порушення статті 34 *in fine* Конвенції, яка забороняє будь-яким чином перешкоджати дієвому здійсненню права на подання індивідуальної заяви («Миролубови та інші проти Латвії» (*Miroļubovs and Others v. Latvia*), 2009, § 70).

276. Навіть якщо Уряд не стверджує, що поведінка заявників становила зловживання правом на індивідуальну заяву, питання про можливе зловживання може бути порушене Судом *proprio motu* («Геворгян та інші проти Вірменії» (*Gevorgyan and Others v. Armenia*) (ухв.), 2020, § 32; «Дімо Дімов та інші проти Болгарії» (*Dimo Dimov and Others v. Bulgaria*), 2020, § 41).

II. Підстави неприйнятності, пов'язані з юрисдикцією Суду

Підпункт «а» пункту 3 статті 35 Конвенції – Умови прийнятності

«3. Суд не розглядає жодної індивідуальної заяви, поданої згідно зі статтею 34, якщо:

а) заява несумісна з положеннями Конвенції або Протоколів до неї

(...);»

Стаття 32 Конвенції – Юрисдикція Суду

«1. Юрисдикція Суду поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та Протоколів до неї, подані йому на розгляд відповідно до статей 33, 34, 46 і 47.

2. У випадку виникнення спору щодо юрисдикції Суду спір вирішує сам Суд.»

Ключові слова HUDOC

Ratione personae (юрисдикція за колом осіб) (35-3-а) – *Ratione loci* (територіальна юрисдикція) (35-3-а) – *Ratione temporis* (часова юрисдикція) (35-3-а) – Обставини, що тривають (35-3-а) – *Ratione materiae* (предметна юрисдикція) (35-3-а)

A. Несумісність *ratione personae*

1. Принципи

277. Сумісність *ratione personae* вимагає, щоб передбачуване порушення Конвенції було вчинено Договірною Державою або було якимось чином пов'язане з нею.

278. Навіть якщо Держава-відповідач не висунула заперечень стосовно юрисдикції *ratione personae* Суду, це питання має офіційно розглядатися Судом («*Сейдич і Фінчі проти Боснії та Герцеговини*» (*Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina*) [ВП], 2009, § 27; «*Муту і Пехштейн проти Швейцарії*» (*Mutu and Pechstein v. Switzerland*), 2018, § 63).

279. Основоположні права, що захищаються міжнародними договорами в галузі прав людини, мають бути гарантовані особам, що проживають на території відповідної Держави-учасниці, незалежно від її розпаду чи правонаступництва Держав, що утворились після розпаду («*Бієліч проти Чорногорії та Сербії*» (*Bijelić v. Montenegro and Serbia*), 2009, § 69).

280. Держава може нести відповідальність за борги державної компанії, навіть якщо вона є окремою юридичною особою, за умови, що вона не користується достатньою інституційною та операційною незалежністю від Держави, щоб звільнити останню від відповідальності за Конвенцією («*Алішіч та інші проти Боснії і Герцеговини, Хорватії, Сербії, Словенії та колишньої Югославської Республіки Македонія*» (*Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the former Yugoslav Republic of Macedonia*) [ВП], §§ 114-115, «*Кужелев та інші проти Росії*» (*Kuzhelev and Others v. Russia*), 2019, §§ 93-100, 117, «*Михайленки та інші проти України*» (*Mukhaylenky and Others v. Ukraine*), 2004, §§ 43-45). Цей принцип, розроблений щодо боргів, також застосовується до інших дій та бездіяльності цих компаній, таких як використання запатентованих винаходів («*Токель проти Туреччини*» (*Tokel v. Turkey*), §§ 58-62). Дії та бездіяльність фонду приватного права також можуть призвести до відповідальності Держави-

відповідача за Конвенцією (*«Муту і Пехштейн проти Швейцарії» (Mutu and Pechstein v. Switzerland)*, 2018, §§ 65-67).

281. Заяви оголошуються несумісними *ratione personae* на таких підставах:

- якщо заявник не має відповідного статусу згідно зі статтею 34 Конвенції (див., наприклад, *«Муниципальна секція Антілії проти Франції» (Municipal Section of Antilly v. France)* (ухв.), 1999; *«Дьошемелімі Беледієсі проти Туреччини» (Döşemealti Belediyesi v. Turkey)* (ухв.), 2010; *«Моретті та Бенедетті проти Італії» (Moretti and Benedetti v. Italy)*, 2010, §§ 32-35; *«Болгарський Гельсінський комітет проти Болгарії» (Bulgarian Helsinki Committee v. Bulgaria)* (ухв.), 2016; *«В.Д. та інші проти Росії» (V.D. and Others v. Russia)*, 2019, §§ 72-76; *«Іхсан Дограмачі Білкент Університет проти Туреччини» (İhsan Dođramacı Bilkent Üniversitesi v. Turkey)*, 2020, §§ 34-47; *«Демократична Республіка Конго проти Бельгії» (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)* (ухв.), 2020, §§ 13-21);
- якщо він нездатний довести, що є потерпілим від стверджуваного порушення (*«Катай проти Угорщини» (Kátaı v. Hungary)* (ухв.), 2014, §§ 25-26; *«Тривканович проти Хорватії» (Trivkanović v. Croatia)*, 2017, §§ 49-51; див. Вступ, пункт А.3 «статус потерпілого»);
- якщо скарга спрямована проти особи (*«Х. проти Сполученого Королівства» (X. v. the United Kingdom)*, рішення Комісії, 1976; *«Дуріні проти Італії» (Durini v. Italy)*, рішення Комісії, 1994);
- якщо заява спрямована безпосередньо проти міжнародної організації, що не приєдналася до Конвенції (*«Стефенс проти Кіпру, Туреччини та Організації Об'єднаних Націй» (Stephens v. Cyprus, Turkey and the United Nations)* (ухв.), 2008, останній пункт);
- якщо заява стосується одного з Протоколів до Конвенції, який Держава-відповідач не ратифікувала (*«Хоршем проти Сполученого Королівства» (Horsham v. the United Kingdom)*, рішення Комісії, 1995; *«Де Седелер проти Бельгії» (De Saedeleer v. Belgium)*, 2007, § 68).

2. Юрисдикція⁹

282. Визнання відсутності юрисдикції *ratione loci* не звільняє Суд від обов'язку розглянути, чи заявники підпадають під «юрисдикцію» однієї чи кількох Договірних Сторін за статтею 1 Конвенції (*«Дрозд і Яноусек проти Франції та Іспанії» (Drozd and Janousek v. France and Spain)*, 1992, § 90). Таким чином, заперечення, що заявники не підпадають під «юрисдикцію» Держави-відповідача, зазвичай будуть подаватись як твердження про відсутність юрисдикції *ratione personae* (див. подання Урядів-відповідачів у справах *«Банковіч та інші проти Бельгії та інших» (Banković and Others v. Belgium and Others)* (ухв.) [ВП], 2001, § 35; *«Ілашку та інші проти Молдови та Росії» (Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia)* [ВП], 2004, § 300; *«Вебер і Саравія проти Німеччини» (Weber and Saravia v. Germany)* (ухв.), 2006; див. також *«Мозер проти Республіки Молдова та Росії» (Mozer v. the Republic of Moldova and Russia)* [ВП], 2016, § 79, де російський уряд висунув заперечення *ratione personae* та *ratione loci*; див. *«М.А. та інші проти Литви» (M.A. and Others v. Lithuania)*, 2018, § 67). «Юрисдикція» за статтею 1 Конвенції є пороговим критерієм. Здійснення юрисдикції є необхідною умовою для того, щоб Договірна Держава могла нести відповідальність за дії або бездіяльність, які їй ставляться в провину і які дають підстави стверджувати про порушення прав і свобод, викладених у Конвенції (*«Ілашку та інші проти*

⁹ Див. *Посібник зі статті 1 Конвенції*.

Молдови та Росії» (Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia) [ВП], 2004, § 311; *«Аль-Скейні та інші проти Сполученого Королівства» (Al-Skeini and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2011, § 130).

283. Юрисдикційна компетенція Держави за статтею 1 є насамперед територіальною (*«Банковіч та інші проти Бельгії та інших» (Banković and Others v. Belgium and Others)* (ухв.) [ВП], 2001, §§ 61 і 67; *«Катан та інші проти Республіки Молдова та Росії» (Catan and Others v. the Republic of Moldova and Russia)* [ВП], 2012, § 104). Вважається, що юрисдикція зазвичай здійснюється на всій території Держави (*«Н.Д. і Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. Spain)* [ВП], §§ 102-103, 105 і далі; *«Ассанідзе проти Грузії» (Assanidze v. Georgia)* [ВП], 2004, § 139; *«Саргісян проти Азербайджану» (Sargsyan v. Azerbaijan)* [ВП], 2015, §§ 129, 139 і 150). Юрисдикція також може здійснюватися на кордоні (наприклад, відмова прикордонників приймати заяви про надання притулку та впускати заявників на територію Держави у справах *«М.А. та інші проти Литви» (M.A. and Others v. Lithuania)*, 2018, §§ 69-70; *«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020, §§ 126-132). Поняття «юрисдикція» слід розглядати як таке, що відображає значення цього терміна в міжнародному публічному праві, згідно з яким існування паркану, розташованого на певній відстані від кордону, не дає Державі права в односторонньому порядку виключати, змінювати або обмежувати свою територіальну юрисдикцію, яка починається на лінії, що утворює кордон. Суд визнав, що Держави, які утворюють зовнішній кордон Шенгенської зони, зазнають значних труднощів у боротьбі зі зростаючим напливом мігрантів і шукачів притулку, але не зробив жодних висновків щодо юрисдикції відповідних Держав (*«Н.Д. і Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. Spain)* [ВП], §§ 104-111, де Держава посилалася на виняток з територіальної юрисдикції в контексті нелегальної імміграції, §§ 107-108).

284. Держави можуть бути притягнуті до відповідальності за дії їхніх органів влади, що здійснюються або спричиняють наслідки за межами їхньої власної території (*«Дрозд і Яноусек проти Франції та Іспанії» (Drozd and Janousek v. France and Spain)*, 1992, § 91; *«Сьорінг проти Сполученого Королівства» (Soering v. the United Kingdom)*, 1989, §§ 86 і 91; *«Лоїзиду проти Туреччини» (Loizidou v. Turkey)* (попередні заперечення), 1995, § 62). Однак таке може траплятися лише як виняток (*«Банковіч та інші проти Бельгії та інших» (Banković and Others v. Belgium and Others)* (ухв.) [ВП], 2001, § 71; *«Ілашку та інші проти Молдови та Росії» (Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia)* [ВП], 2004, § 314). Зокрема, так відбувається тоді, коли одна з Договірних Держав здійснює ефективний контроль за певною територією або принаймні має вирішальний вплив на неї (*ibid.*, §§ 314-316 і 392; *«Катан та інші проти Республіки Молдова та Росії» (Catan and Others v. the Republic of Moldova and Russia)* [ВП], 2012, §§ 106-107; *«Аль-Скейні та інші проти Сполученого Королівства» (Al-Skeini and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2011, §§ 138-140; *«Медведєв та інші проти Франції» (Medvedev and Others v. France)* [ВП], 2010, §§ 63-64; *«Грузія проти Росії (II)» (Georgia v. Russia (II))* [ВП], 2021, §§ 161-175, стосовно етапу окупації після припинення воєнних дій). Щодо понять «ефективний контроль» над територією та ефективний контроль за допомогою збройних сил Держави, див. *«Ілашку та інші проти Молдови та Росії» (Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia)* [ВП], 2004, §§ 314-316; див. також *«Банковіч та інші проти Бельгії та інших» (Banković and Others v. Belgium and Others)* [ВП] (ухв.), 2001, §§ 67 і далі, та 74-82; *«Кіпр проти Туреччини» (Cyprus v. Turkey)* [ВП], 2001, §§ 75-81; *«Лоїзиду проти Туреччини» (Loizidou v. Turkey)* (по суті), 1996, §§ 52-57; *«Хассан проти Сполученого Королівства» (Hassan v. the United Kingdom)* [ВП], 2014, § 75; *«Україна проти Росії (щодо Криму)» (Ukraine v. Russia (re Crimea))* (ухв.) [ВП], 2020, §§ 315-335; *«Грузія проти Росії (II)» (Georgia v. Russia (II))* (ухв.) [ВП], 2021, §§ 126 і 165). Щодо поняття ефективного контролю, здійснюваного не прямо, а за посередництвом підпорядкованої місцевої адміністрації, яка існує завдяки підтримці Держави, див. *«Катан та інші проти Республіки Молдова та Росії» (Catan and Others v. the Republic of Moldova and Russia)* [ВП], 2012, §§ 116-122; *«Чірагов та інші проти Вірменії» (Chiragov and Others v. Armenia)* [ВП], 2015, §§ 169-186; *«Грузія проти Росії (II)» (Georgia v. Russia (II))* [ВП], 2021, §§ 166-174. Приклад ефективного контролю над територією в контексті передбачуваної «анексії» території однієї Договірної Держави іншою Договірною Державою див. у рішенні у

справі «Україна проти Росії (щодо Криму)» (*Ukraine v. Russia (re Crimea)*) (ухв.) [ВП], 2020, §§ 338-349).

285. На Державу може покладатися відповідальність згідно з Конвенцією за порушення прав осіб, які перебувають на території іншої Держави, але які виявляються підвладними або підконтрольними першій Державі за посередництвом її агентів, які діють – законно чи незаконно – у другій Державі («*Ісса та інші проти Туреччини*» (*Issa and Others v. Turkey*), 2004, § 71; «*Санчес Рамірес проти Франції*» (*Sánchez Ramirez v. France*), рішення Комісії, 1996; «*Оджалан проти Туреччини*» (*Öcalan v. Turkey*) [ВП], 2005, § 91; «*Вероніка Чобану проти Республіки Молдова*» (*Veronica Ciobanu v. the Republic of Moldova*), 2021, §§ 25-26); щодо військових операцій за кордоном, див. «*Аль-Скейні та інші проти Сполученого Королівства*» (*Al-Skeini and Others v. the United Kingdom*) [ВП], 2011, § 149; «*Хассан проти Сполученого Королівства*» (*Hassan v. the United Kingdom*) [ВП], 2014, §§ 76-80; «*Джалуд проти Нідерландів*» (*Jaloud v. the Netherlands*) [ВП], 2014, §§ 140-152).

286. Щодо дій, вчинених військами Багатонаціональних Сил, санкціонованих Організацією Об'єднаних Націй, і віднесення цих дій до відповідальності Держави, коли міжнародна організація не має ефективного контролю або остаточної влади над цією поведінкою, див. рішення у справі «*Аль-Джедда проти Сполученого Королівства*» (*Al-Jedda v. the United Kingdom*) [ВП], 2011, §§ 84-86. Щодо дій, які відбуваються в буферній зоні Організації Об'єднаних Націй, див. «*Ісаак та інші проти Туреччини*» (*Isaak and Others v. Turkey*) (ухв.), 2006. Щодо активної фази воєнних дій (бомбардувань та артилерійських обстрілів) у контексті міжнародного збройного конфлікту між двома Договірними Державами, див. «*Грузія проти Росії (II)*» (*Georgia v. Russia (II)*) [ВП], 2021, §§ 125-144).

287. Щодо територій, які за законодавством входять до юрисдикції однієї з Договірних Держав, але які реально не перебувають під владою/контролем цієї Держави, заяви можуть вважатися несумісними з положеннями Конвенції («*Ан та інші проти Кіпру*» (*An and Others v. Cyprus*), рішення Комісії, 1991), однак слід враховувати позитивні зобов'язання Держави згідно з Конвенцією (див. «*Ілашку та інші проти Молдови та Росії*» (*Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia*) [ВП], 2004, §§ 312-313 і 333 і далі; див. також «*Стефенс проти Кіпру, Туреччини та Організації Об'єднаних Націй*» (*Stephens v. Cyprus, Turkey and the United Nations*) (ухв.), 2008; «*Аземі проти Сербії*» (*Azemi v. Serbia*) (ухв.), 2013; «*Іванцок та інші проти Республіки Молдова та Росії*» (*Ivançoc and Others v. Moldova and Russia*), 2011, §§ 105-106; «*Катан та інші проти Республіки Молдова та Росії*» (*Catan and Others v. the Republic of Moldova and Russia*) [ВП], 2012, §§ 109-10; «*Мозер проти Республіки Молдова та Росії*» (*Mozer v. the Republic of Moldova and Russia*) [ВП], 2016, §§ 99-100). Щодо спірних зон у межах міжнародно визнаної території Договірної Держави, над якими жодна інша Держава не має ефективного контролю, див. «*Саргісян проти Азербайджану*» (*Sargsyan v. Azerbaijan*) [ВП], 2015, §§ 139-151. Щодо в'язниці, яка повністю контролюється Договірною Державою, але електрику та воду якої було відключено муніципальною владою *де-факто* непідконтрольного їй утворення, див. рішення у справі «*Покасовські та Михайло проти Республіки Молдова та Росії*» (*Pocasovschi and Mihaila v. the Republic of Moldova and Russia*), 2018, §§ 43-46. Держава не мала права вимагати винятку з принципів юрисдикції, коли вона встановила три паркани на своїй території для запобігання несанкціонованому в'їзду іноземців і стверджувала, що особа підпадає під її юрисдикцію лише після проходження всіх трьох парканів: Суд постановив, що Держава, тим не менш, здійснювала ефективну владу над своєю територією на кордоні («*Н.Д. і Н.Т. проти Іспанії*» (*N.D. and N.T. v. Spain*) [ВП], §§ 104-111).

288. Існують винятки з принципу, згідно з яким фізична присутність особи на території однієї з Договірних Сторін має наслідком підпорядкування цієї особи юрисдикції відповідної держави,

наприклад, коли в Державі знаходиться штаб-квартира міжнародної організації, проти якої спрямовані скарги заявника. Сам факт того, що міжнародний кримінальний трибунал має своє місцезнаходження і приміщення в Нідерландах, не є достатньою підставою для того, щоб приписати цій Державі будь-які передбачувані дії або бездіяльність з боку міжнародного трибуналу у зв'язку із засудженням заявника («*Галіч проти Нідерландів*» (*Galić v. the Netherlands*) (ухв.), 2009; «*Благоєвіч проти Нідерландів*» (*Blagojević v. the Netherlands*) (ухв.), 2009; «*Джокаба Ламбі Лонга проти Нідерландів*» (*Djokaba Lambi Longa v. the Netherlands*) (ухв.), 2012). Стосовно заяви проти Держави-відповідача як такої, в якій перебуває постійна штаб-квартира міжнародної організації, див. «*Лопес Сіфунтес проти Іспанії*» (*Lopez Cifuentes v. Spain*) (ухв.), 2009, §§ 25-26; «*Клаузеккер проти Німеччини*» (*Klausecker v. Germany*) (ухв.), 2015, §§ 80-81. Стосовно згоди прийняти на своїй території міжнародну цивільну адміністрацію, див. «*Беріч та інші проти Боснії та Герцеговини*» (*Berić and Others v. Bosnia and Herzegovina*) (ухв.), 2007, § 30.

289. Участь Держави у провадженні, порушеному проти неї на території іншої Держави, сама по собі не призводить до здійснення нею екстериторіальної юрисдикції («*МакЕлхінні проти Ірландії та Сполученого Королівства*» (*McElhinney v. Ireland and the United Kingdom*) (ухв.) [ВП], 2000; «*Треска проти Албанії та Італії*» (*Treska v. Albania and Italy*) (ухв.), 2006; «*Манойлеску і Добреску проти Румунії та Росії*» (*Manoilescu and Dobrescu v. Romania and Russia*) (ухв.), 2005, §§ 99-111). Однак, як тільки особа подає цивільний позов до судів або трибуналів Держави, безперечно існує «юрисдикційний зв'язок» між цією особою та Державою, незважаючи на екстериторіальний характер подій, які, як стверджується, стали причиною позову («*Марковіч та інші проти Італії*» (*Markovic and Others v. Italy*) [ВП], 2006, §§ 49-55, щодо статті 6 Конвенції; див. також «*Арлевін проти Швеції*» (*Arlewin v. Sweden*), 2016, §§ 49-55, щодо юрисдикції Договірної Держави у справах про наклеп, порушених проти телевізійної програми, яка транслювалася в іноземній Державі; див., на противагу цьому, «*М. Н. та інші проти Бельгії*» (*M. N. and Others v. Belgium*) (ухв.) [ВП], 2020, §§ 121-125, стосовно провадження, порушеного в Бельгії з метою отримання дозволу на в'їзд до цієї країни для подання заяви про надання притулку та уникнення поведінки, що порушує статтю 3 Конвенції). Аналогічно, якщо слідчі або судові органи Договірної Держави розпочинають власне кримінальне розслідування або провадження щодо смерті - навіть якщо ця смерть сталася за межами юрисдикції цієї Держави - початок такого розслідування або провадження є достатнім для встановлення «юрисдикційного зв'язку» для цілей статті 1 Конвенції між цією державою та родичами жертви, які згодом подають скаргу відповідно до процесуального обмеження статті 2 до Суду («*Гюзелюртлу та інші проти Кіпру*» (*Güzelyurtlu and Others v. Cyprus and Turkey*) [ВП], 2019, §§ 188-189 та 191; «*Алієва та Алієв проти Азербайджану*» (*Aliyeva and Aliyev v. Azerbaijan*), 2014, § 57; див., на противагу цьому, «*Ханан проти Німеччини*» (*Hanan v. Germany*) [ВП], 2021, §§ 134-135, щодо смертей, які сталися в контексті екстериторіальної військової операції за межами території Договірних Сторін Конвенції). За відсутності розслідування або провадження у відповідній Договірній Державі «особливі ознаки» у конкретній справі можуть спричинити існування «юрисдикційного зв'язку» щодо процесуального зобов'язання за статтею 2 розслідувати смерть, яка сталася в іншій юрисдикції або яка не обов'язково підпадала під юрисдикцію цієї Держави («*Гюзелюртлу та інші проти Кіпру і Туреччини*» (*Güzelyurtlu and Others v. Cyprus and Turkey*) [ВП], 2019, §§ 190 і 192-196, де підозрювані у вбивстві втекли на частину кіпрської території, яка перебувала під ефективним контролем Туреччини, що перешкоджало Кіпру проводити власне кримінальне розслідування щодо цих підозрюваних; «*Грузія проти Росії (II)*» (*Georgia v. Russia (II)*) [ВП], 2021, §§ 331- 332, щодо ймовірних воєнних злочинів, скоєних під час активної фази бойових дій, які Російська Федерація була зобов'язана розслідувати відповідно до міжнародного гуманітарного права та національного законодавства; «*Ханан проти Німеччини*» (*Hanan v. Germany*) [ВП], 2021, §§ 136-142, де Німеччина зберегла виключну юрисдикцію над своїми військами щодо серйозних злочинів, які вона була зобов'язана розслідувати згідно з міжнародним та національним законодавством). Суд застосував підхід «особливих ознак» і встановив «юрисдикційний зв'язок» також щодо процесуального зобов'язання продовжувати виконання вироку до позбавлення

волі, винесеного в іншій Договірній Державі («*Макучян і Мінасян проти Азербайджану та Угорщини*» (*Makuchyan and Minasyan v. Azerbaijan and Hungary*), 2020, §§ 49-51, щодо вбивства, скоєного в Угорщині азербайджанським офіцером, якого було засуджено, а згодом передано до його рідної країни).

290. Суд також встановив принципи, що регулюють екстериторіальну відповідальність за арешт і тримання під вартою, здійснені в третій Державі в контексті процедури екстрадиції, розпочатої Державою-відповідачем («*Стефенс проти Мальти (№ 1)*» (*Stephens v. Malta (no. 1)*), § 52; «*Василічук проти Республіки Молдова*» (*Vasiliciuc v. the Republic of Moldova*), 2017, §§ 22-25).

291. Інші визнані випадки екстериторіального здійснення Державою юрисдикції включають справи, пов'язані з діяльністю її дипломатичних або консульських агентів за кордоном («*М. проти Данії*» (*M. v. Denmark*), рішення Комісії, 1994; див., на противагу цьому, «*М. Н. та інші проти Бельгії*» (*M. N. and Others v. Belgium*) (ухв.) [ВП], 2020, §§ 106 і 117-119), а також ті, що стосуються діяльності на борту повітряних і морських суден, зареєстрованих у цій Державі або під її прапором («*Хірсі Джамаа та інші проти Італії*» (*Hirsi Jamaa and Others v. Italy*) [ВП], 2012, §§ 70-75 і 79-81; «*Медведєв та інші проти Франції*» (*Medvedyev and Others v. France*), 2010, § 65; «*Баканова проти Литви*» (*Bakanova v. Lithuania*), 2016, § 63).

3. Відповідальність та звинувачення

292. Сумісність *ratione personae* з Конвенцією додатково вимагає, щоб передбачуване порушення могло бути поставлене в провину Договірній Державі («*Джентільом, Шафф-Бенхаджі та Зерукі проти Франції*» (*Gentilhomme, Schaff-Benhadjji and Zerouki v. France*), 2002, § 20; «*М.А. та інші проти Литви*» (*M.A. and Others v. Lithuania*), 2018, § 70). Однак у нещодавніх справах розглядалися питання інкримінування/відповідальності/присвоєння без прямого посилання на сумісність *ratione personae* («*Ассанідзе проти Грузії*» (*Assanidze v. Georgia*) [ВП], 2004, §§ 144 і далі; «*Хусейн проти Албанії та 20 інших Договірних Держав*» (*Hussein v. Albania and 20 Other Contracting States*) (ухв.), 2006; «*Ісаак та інші проти Туреччини*» (*Isaak and Others v. Turkey*) (ухв.), 2006; «*Стефенс проти Мальти (№ 1)*» (*Stephens v. Malta (no. 1)*), § 45); «*Ялоуд проти Нідерландів*» (*Jaloud v. the Netherlands*) (ухв.) [ВП], 2014, §§ 154-155). У справі «*Грузія проти Росії (II)*» (*Georgia v. Russia (II)*) [ВП], 2021, § 162) Суд зазначив, що питання про те, чи підпадають оскаржувані факти під юрисдикцію Держави-відповідача і чи можуть вони бути приписані цій Державі і тягнути за собою її відповідальність, є окремими питаннями, причому останні два з них мають бути вирішені при розгляді справи по суті.

293. Хоча відповідальність Договірних Держав за дії приватних осіб зазвичай розглядається у світлі сумісності *ratione personae*, проте вона може також залежати від формулювання індивідуальних прав, гарантованих Конвенцією, та від сфери дії позитивних зобов'язань, пов'язаних з цими правами (див., наприклад, «*Содерман проти Швеції*» (*Söderman v. Sweden*) [ВП], 2013, § 78; «*Аксу проти Туреччини*» (*Aksu v. Turkey*) [ВП], 2012, § 59; «*Сіліадін проти Франції*» (*Siliadin v. France*), 2005, §§ 77-81; «*Беганович проти Хорватії*» (*Beganović v. Croatia*), 2009, §§ 69-71). На Державу може покладатися відповідальність за Конвенцією, якщо її органи влади схвалюють, офіційно чи опосередковано, дії приватних осіб, що порушують гарантовані Конвенцією права інших осіб, які перебувають в межах її юрисдикції («*Ілашку та інші проти Молдови та Росії*» (*Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia*) [ВП], 2004, § 318; на противагу цьому, «*Макучян і Мінасян проти Азербайджану та Угорщини*» (*Makuchyan and Minasyan v. Azerbaijan and Hungary*), 2020, §§ 111-120, щодо злочинів, скоєних за кордоном офіцером у своїй приватній якості, без чіткого та однозначного «визнання» та «прийняття» з боку Держави) або навіть якщо ці дії чиняться громадянами іноземних Держав на їхній території («*Ель-Масрі проти колишньої Югославської Республіки Македонія*» (*El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*) [ВП],

2012, § 206; «*Аль-Нашірі проти Польщі*» (*Al Nashiri v. Poland*), 2014, § 452; «*Наср і Галі проти Італії*» (*Nasr and Ghali v. Italy*), 2016, § 241; «*Аль-Нашірі проти Румунії*» (*Al Nashiri v. Romania*), 2018, §§ 594 і 600-602).

294. Відповідальність Держав за судові рішення, що стосуються спорів між приватними особами, може наставати на підставі наявності втручання в конвенційне право («*Жидов проти Росії*» (*Zhidov v. Russia*), 2018, §§ 71 і 95, щодо судових наказів про знесення незаконно збудованих будівель на вимогу приватних компаній, які експлуатують газо- і нафтопроводи, де Суд вважав, що такі накази становили втручання органів влади у право заявників на мирне володіння своїм майном, відхиливши, таким чином, попереднє заперечення Уряду щодо *несумісності ratione personae*).

4. Питання щодо можливої відповідальності Держав-учасниць Конвенції внаслідок дій або бездіяльності, пов'язаних з їхнім членством у міжнародній організації

295. Конвенція не може тлумачитися таким чином, щоб піддавати ретельному розгляду Судом дії та бездіяльність Договірних Сторін, які охоплюються резолюціями Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй і відбуваються до або під час місії Організації Об'єднаних Націй з підтримання міжнародного миру та безпеки. Це означало б втручання у виконання ключової місії Організації Об'єднаних Націй («*Бехрамі проти Франції*» (*Behrami v. France*) та «*Сараматі проти Франції, Німеччини та Норвегії*» (*Saramati v. France, Germany and Norway*) (ухв.) [ВП], 2007, §§ 146-152; на відміну від «*Аль-Джедда проти Сполученого Королівства*» (*Al-Jedda v. the United Kingdom*) [ВП], 2011, §§ 74-85, щодо дій національних військ у складі багатонаціональних сил, над якими Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй не мала жодних повноважень та контролю, і які були приписані Договірній Державі). Однак Суд застосовує інший підхід, коли йдеться про заходи, вжиті на національному рівні на виконання резолюцій Ради безпеки ООН. Оскільки ці заходи непрямо пов'язані з ООН, вони можуть тягнути за собою відповідальність Держави («*Нада проти Швейцарії*» (*Nada v. Switzerland*) [ВП], 2012, §§ 120-122; «*Аль-Дулімі та Монтана Менеджмент Інк. проти Швейцарії*» (*Al-Dulimi and Montana Management Inc. v. Switzerland*) [ВП], 2016, §§ 93-96).

296. Що стосується рішень міжнародних судів, Суд, виходячи з розширеного тлумачення, ухвалив, що не має юрисдикції *ratione personae* для розгляду заяв щодо проваджень у Міжнародному кримінальному суді для колишньої Югославії, утвореному на підставі резолюції Ради Безпеки ООН («*Галіч проти Нідерландів*» (*Galić v. the Netherlands*) (ухв.), 2009; «*Благоєвіч проти Нідерландів*» (*Blagojević v. the Netherlands*) (ухв.), 2009). Стосовно звільнення державних службовців рішенням Верховного Представника у Боснії-Герцеговині, повноваження якого ґрунтуються на резолюціях Ради Безпеки ООН див. «*Беріч та інші проти Боснії і Герцеговини*» (*Berić and Others v. Bosnia and Herzegovina*) (ухв.), 2007, §§ 26 і далі.

297. Передбачуване порушення Конвенції не може бути поставлене в провину Договірній Державі на підставі рішення або заходу, прийнятого органом міжнародної організації, членом якої є ця Держава, якщо не встановлено або навіть не стверджується, що захист основоположних прав, який зазвичай надається цією міжнародною організацією, не є «еквівалентним» тому, що забезпечується Конвенцією, і якщо відповідна Держава не була прямо чи опосередковано причетна до здійснення оскаржуваного діяння («*Гаспаріні проти Італії та Бельгії*» (*Gasparini v. Italy and Belgium*) (ухв.), 2009; «*Клаузеккер проти Німеччини*» (*Klausecker v. Germany*) (ухв.), 2015, § 97).

298. Отже, Суд визначив відсутність своєї юрисдикції *ratione personae*, коли йшлося про скарги проти окремих рішень, прийнятих компетентним органом міжнародної організації у рамках трудового спору, що повністю підлягав внутрішньому розпорядку цієї міжнародної організації, юридична особа якої була відмінною від юридичної особи Держав її членів; останні жодним чином не втручалися у спір і жодна дія чи бездіяльність з їхнього боку не могла свідчити про їхню відповідальність на підставі Конвенції: індивідуальний трудовий спір з організацією Євроконтроль (Eurocontrol): *«Буівін проти 34 держав-членів Ради Європи» (Boivin v. 34 member States of the Council of Europe)* (ухв.), 2008; дисциплінарне провадження, порушене у Міжнародній Оливковій Раді: *«Лопес Сіфуентес проти Іспанії» (Lopez Cifuentes v. Spain)* (ухв.), 2009, §§ 28-29; дисциплінарне провадження у Раді Європи: *«Бейго проти 46 держав-членів Ради Європи» (Beugo v. 46 States of the Council of Europe)*, 2009. Стосовно стверджуваних порушень Конвенції внаслідок звільнення посадової особи Європейської Комісії і процедур в судах, див. *«Конноллі проти 15 Держав-членів Європейського Союзу» (Connolly v. 15 Member States of the European Union)* (ухв.), 2008; *«Андреасен проти Сполученого Королівства та 26 інших Держав-членів Європейського Союзу» (Andreasen v. the United Kingdom and 26 other Member States of the European Union)*, 2015, §§ 71-72.

299. Варто порівняти ці висновки з розглядом Судом тверджень про структурну прогалину у внутрішньому механізмі міжнародної організації, якій відповідні Держави-учасниці передали частину своїх суверенних прав, і яка, за твердженням, не надавала «належного» захисту основоположним правам людини, захист яких гарантується Конвенцією (*«Гаспаріні проти Італії та Бельгії» (Gasparini v. Italy and Belgium)* (ухв.), 2009; *«Клаузеккер проти Німеччини» (Klausecker v. Germany)* (ухв.), 2015, §§ 98-107).

300. Суд по-різному підходить до справ, пов'язаних із прямим чи опосередкованим втручанням у спірне питання, що розглядається, з боку Держави-відповідача (див. *«Туристично-торговельне акціонерне товариство «Босфорські авіалінії» проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], § 153; *«Мішо проти Франції» (Michaud v. France)*, 2012, §§ 102-104; *«Нада проти Швейцарії» (Nada v. Switzerland)* [ВП], 2012, §§ 120-122; *«Аль-Дулімі та Монтана Менеджмент Інк. проти Швейцарії» (Al-Dulimi and Montana Management Inc. v. Switzerland)* [ВП], 2016, §§ 93-96; порівняти з *«Бехрамі проти Франції» та «Сараматі проти Франції, Німеччини та Норвегії» (Behrami v. France та Saramati v. France, Germany and Norway)* (ухв.) [ВП], 2007, § 151). Див. також наступні приклади:

- рішення не зареєструвати заявницю у списку виборців на підставі договору, укладеного в межах Європейського Союзу (*«Метьюз проти Сполученого Королівства» (Matthews v. the United Kingdom)* [ВП], 1999);
- застосування до заявника французького закону, що імплементує директиву Європейського Союзу (*«Кантоні проти Франції» (Cantoni v. France)*, 1996);
- відмова доступу до німецьких судів через юрисдикційні імунітети, надані міжнародним організаціям (*«Бір і Реган проти Німеччини» (Beer and Regan v. Germany)* [ВП], 1999; *«Уейт і Кеннеді проти Німеччини» (Waite and Kennedy v. Germany)* (ухв.) [ВП], 1999; *«Клаузеккер проти Німеччини» (Klausecker v. Germany)* (ухв.), 2015, § 45);
- накладення арешту на майно, здійснене на території Держави її органами влади на виконання рішення міністра відповідно до його юридичних зобов'язань згідно з правом Європейського Союзу (*«Туристично-торговельне акціонерне товариство «Босфорські авіалінії» проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], 2005 – Регламент Європейського Союзу було, в свою чергу, прийнято після прийняття резолюції Ради Безпеки ООН, див. §§ 153-154);
- запит до національного суду до Суду справедливості Європейського Союзу про надання преюдиційного рішення (*«Співробітництво між виробничими організаціями*

Nederlandse Kokkelvisserij U.A. проти Нідерландів» (Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A. v. the Netherlands) (ухв.), 2009);

- рішення швейцарської влади про повернення заявників до Італії відповідно до Регламенту «Дублін II», що встановлює критерії та механізми визначення Держави-члена, відповідальної за розгляд заяви про надання притулку, поданої в одній з Держав-членів громадянином третьої країни, який застосовується до Швейцарії на підставі угоди про асоціацію з ЄС («*Таракхель проти Швейцарії» (Tarakhel v. Switzerland)* [ВП], 2014, §§ 88-91).

301. Що стосується Європейського Союзу, то заяви проти окремої Держави, пов'язані з застосуванням права ЄС, не обов'язково будуть неприйнятними на цій підставі («*Туристично-торговельне акціонерне товариство «Босфорські авіалінії» проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], 2005, § 137; «*Метьюз проти Сполученого Королівства» (Matthews v. the United Kingdom)* [ВП], 1999, §§ 26-35

302. Стосовно заяв, безпосередньо поданих проти установ Європейського Союзу, які не є стороною Конвенції, існує більш давня практика, що дозволяє оголошувати їх неприйнятними через несумісність *ratione personae* («*Французька демократична профспілка проти Європейських Співтовариств» (Confédération française démocratique du travail v. the European Communities)*, рішення Комісії, 1978; «*Туристично-торговельне акціонерне товариство «Босфорські авіалінії» проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], 2005, § 152, та наведені в ньому посилання; «*Співробітництво між виробничими організаціями Nederlandse Kokkelvisserij U.A. проти Нідерландів» (Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A. v. the Netherlands)* (ухв.), 2009).

303. Такий підхід також прийнято і щодо Європейського патентного бюро («*Лензінг АГ проти Німеччини» (Lenzing AG v. Germany)*, рішення Комісії, 1998) та інших міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй («*Стефенс проти Кіпру, Туреччини та Організації Об'єднаних Націй» (Stephens v. Cyprus, Turkey and the United Nations)* (ухв.), 2008).

304. Стосовно питання, чи може на Державу покладатися відповідальність на підставі її Конституції, яка є частиною міжнародного договору, див. «*Сейдіч і Фінчі проти Боснії та Герцеговини» (Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina)* [ВП], 2009, § 30.

В. Несумісність *ratione loci*¹⁰

1. Принципи

305. Сумісність *ratione loci* вимагає, щоб стверджуване порушення Конвенції мало місце у межах юрисдикції Держави-відповідача або на території, ефективно контрольованій цією Державою («*Кіпр проти Туреччини» (Cyprus v. Turkey)* [ВП], 2001, §§ 75-81; «*Дрозд і Яноусек проти Франції та Іспанії» (Drozdz and Janousek v. France and Spain)*, 1992, §§ 84-90).

306. Якщо заяви ґрунтуються на подіях, що відбувалися поза межами території Договірної Сторони, і якщо не існує жодного зв'язку між цими подіями і органом влади в межах юрисдикції цієї держави, такі заяви відхиляються як несумісні з Конвенцією *ratione loci*.

¹⁰ Див. Розділ Юрисдикція.

307. Якщо скарги стосуються дій, які відбувалися поза межами території Договірної Держави, Уряд може подати попереднє заперечення, що заява є несумісною з положеннями Конвенції *ratione loci* («*Лоїзиду проти Туреччини*» (*Loizidou v. Turkey*) (попередні заперечення), 1995, § 55; «*Ранцев проти Кіпру та Росії*» (*Rantsev v. Cyprus and Russia*), 2010, § 203; «*Мозер проти Республіки Молдова та Росії*» (*Mozer v. the Republic of Moldova and Russia*) [ВП], 2016, §§ 79 і 111; «*Гюзелюртлу та інші проти Кіпру та Туреччини*» (*Güzelyurtlu and Others v. Cyprus and Turkey*), §§ 170-174; «*Ханан проти Німеччини*» (*Hanan v. Germany*) [ВП], 2021, §§ 104-113). Це заперечення розглядатиметься згідно зі статтею 1 Конвенції¹¹ (про обсяг поняття «юрисдикція» згідно з цією статтею див., наприклад, «*Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії*» (*N.D. and N.T. Spain*) [ВП], §§ 102-103; «*Банковіч та інші проти Бельгії та інших*» (*Banković and Others v. Belgium and Others*) (ухв.) [ВП], 2001, § 75; «*Гюзелюртлу та інші проти Кіпру та Туреччини*» (*Güzelyurtlu and Others v. Cyprus and Turkey*), §§ 178-197; «*Ханан проти Німеччини*» (*Hanan v. Germany*) [ВП], 2021, §§ 132-142; «*Україна та Нідерланди проти Росії*» (*Ukraine and the Netherlands v. Russia*) (ухв.), 2022, §§ 547-564; див. також п. II.A.2 вище). Навіть якщо Уряд не висуває заперечень, Суд може з власної ініціативи розглянути це питання («*Василічук проти Республіки Молдова*» (*Vasiliciuc v. the Republic of Moldova*), 2017, § 22; «*Стефенс проти Мальти*» (*No 1*)» (*Stephens v. Malta*) (no. 1), § 45).

308. Інколи Уряд-відповідач посиляється на неприйнятність заяви через несумісність *ratione loci* з положеннями Конвенції на тій підставі, що на час провадження заявник проживав в іншій Договірній Державі, і що він порушив провадження у Державі-відповідачі через більш сприятливе законодавство. Суд розглядає такі скарги також згідно зі статтею 1 Конвенції («*Хаас проти Швейцарії*» (*Haas v. Switzerland*) (ухв.), 2010).

309. Однак зрозуміло, що Держава є відповідальною за дії своїх дипломатичних і консульських представників за кордоном і що не може мати місце неприйнятність *ratione loci*, коли йдеться про дипломатичні місії («*Х. проти Німеччини*» (*X. v. Germany*), рішення Комісії, 1965; «*Аль-Скейні та інші проти Сполученого Королівства*» (*Al-Skeini and Others v. the United Kingdom*) [ВП], 2011, § 134; «*М. проти Данії*» (*M. v. Denmark*), рішення Комісії, 1994, § 1 та наведені там посилання; див., на противагу цьому, «*М. Н. та інші проти Бельгії*» (*M. N. and Others v. Belgium*) (ухв.) [ВП], 2020, §§ 106 і 117-119) або про дії на борту літаків, зареєстрованих у цій Державі, або суден, що зареєстровані у цій Державі або плавають під її прапором («*Банковіч та інші проти Бельгії та інших*» (*Banković and Others v. Belgium and Others*) (ухв.) [ВП], 2001, § 73; «*Хірсі Джамаа та інші проти Італії*» (*Hirsi Jamaa and Others v. Italy*) [ВП], 2012, §§ 77 і 81; «*Баканова проти Литви*» (*Bakanova v. Lithuania*), 2016, § 63.).

310. Зрештою, визнання відсутності юрисдикції *ratione loci* не звільняє Суд від обов'язку провести розслідування і встановити, чи підлягають заявники юрисдикції однієї або кількох Договірних Держав за статтею 1 Конвенції («*Дрозд і Яноусек проти Франції та Іспанії*» (*Drozd and Janousek v. France and Spain*), 1992, § 90).

311. Отже, заперечення, що заявники не перебувають в межах юрисдикції Держави-відповідача, будуть зазвичай подаватися з вимогою визнати заяву несумісною з Конвенцією *ratione personae* (див. доводи Урядів-відповідачів у справах «*Банковіч та інші проти Бельгії та інших*» (*Banković and Others v. Belgium and Others*) (ухв.) [ВП], 2001, § 35; «*Ілашку та інші проти Молдови та Росії*» (*Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia*) [ВП], 2004, § 300; «*Вебер і Саравія проти Німеччини*» (*Weber and Saravia v. Germany*) (ухв.) [ВП], 2006).

¹¹ Див. *Посібник за статтею 1 Конвенції*.

2. Конкретні справи

312. Що стосується скарг щодо залежних територій, якщо Договірна Держава не зробила заяву на підставі статті 56 Конвенції про те, що на певну територію поширюється дія Конвенції, скарга вважатиметься несумісною *ratione loci* («Гіллоу проти Сполученого Королівства» (*Gillow v. the United Kingdom*), 1986, §§ 60-62; «Буй Ван Тхань та інші проти Сполученого Королівства» (*Bui Van Thanh and Others v. the United Kingdom*), рішення Комісії, 1990; «Йонгонг проти Португалії» (*Yonghong v. Portugal*) (ухв.), 1999; «Жителі островів Чагос проти Сполученого Королівства» (*Chagos Islanders v. the United Kingdom*) (ухв.), 2012, §§ 60-76). У широкому розумінні це стосується також Протоколів до Конвенції («Кварк Фішинг Лімітед» проти Сполученого Королівства» (*Quark Fishing Limited v. the United Kingdom*) (ухв.), 2006).

313. Якщо Договірна Держава зробила заяву на підставі статті 56, тоді не може порушуватися питання такої несумісності («Тайрер проти Сполученого Королівства» (*Tyrer v. the United Kingdom*), 1978, § 23).

314. Якщо залежна територія стає незалежною, така заява Держави автоматично втрачає силу. Подальші заяви проти Держави-метрополії будуть оголошуватися несумісними *ratione personae* («Церква Х. проти Сполученого Королівства» (*Church of X. v. the United Kingdom*), рішення Комісії, 1968).

315. Якщо залежна територія інтегрується до основної території Договірної Держави, Конвенція автоматично застосовується до цієї колишньої залежної території (див. «Хінгітак 53 та інші проти Данії» (*Hingitaq 53 and Others v. Denmark*) (ухв.), 2006).

С. Несумісність *ratione temporis*

1. Загальні принципи

316. Відповідно до загальних засад міжнародного права (принцип неретроактивної дії договорів) положення Конвенції не накладають зобов'язань на Договірну Сторону ні стосовно дій або фактів що передували даті набрання чинності Конвенцією щодо цієї Сторони, ні стосовно ситуації, яка перестала існувати до цієї дати («Блечіч проти Хорватії» (*Blečić v. Croatia*) [ВП], 2006, § 70; «Шуліх проти Словенії» (*Šilih v. Slovenia*) [ВП], 2009, § 140; «Варнава та інші проти Туреччини» (*Varnava and Others v. Turkey*) [ВП], 2009, § 130).

317. Юрисдикція *ratione temporis* поширюється лише на період після ратифікації Конвенції або Протоколів до неї Державою-відповідачем. Однак, вона не покладає конкретного обов'язку виправити несправедливість або шкоду, заподіяні до цієї дати («Копецький проти Словаччини» (*Korecký v. Slovakia*) [ВП], 2004, § 38; «Тамазунт та інші проти Франції» (*Tamazount and Others v. France*), 2024, §§ 134-135, та наведені в них посилання).

318. Починаючи з дати ратифікації, всі дії та бездіяльність Держави мають відповідати Конвенції або Протоколам до неї, а наступні факти підлягають юрисдикції Суду, навіть якщо вони є лише продовженням ситуації, що існувала раніше («Алмейда Гарретт, Маскаренас Фалькао та інші проти Португалії» (*Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão and Others v. Portugal*), 2000, § 43). Суд може однак врахувати факти, що передували ратифікації, якщо їх можна вважати такими, що спричинили ситуацію, яка продовжувала існувати і після цієї дати, або якщо вони є важливими для розуміння подій, що відбулися після цієї дати («Броньовські проти Польщі» (*Broniowski v. Poland*) (ухв.) [ВП], 2002, § 74; «Гуттен-Чапська проти Польщі» (*Hutten-Czapska v. Poland*) [ВП],

2006, §§ 147-153; *«Куріч та інші проти Словенії» (Kurić and Others v. Slovenia)* [ВП], 2012, §§ 240-241).

319. Суд зобов'язаний перевіряти свою компетенцію *ratione temporis* за власною ініціативою і на будь-якій стадії провадження, оскільки це питання належить до юрисдикції Суду, а не є питанням прийнятності у вузькому розумінні цього терміну (*«Блечіч проти Хорватії» (Blečić v. Croatia)* [ВП], 2006, § 67; *«Петрович проти Сербії» (Petrović v. Serbia)*, 2014, § 66; *«Хоті проти Хорватії» (Hoti v. Croatia)*, 2018, § 84 - порівняйте з *«Агротексім та інші проти Греції» (Agrotexim and Others v. Greece)*, 1995, § 58).

2. Застосування цих принципів

а. Критична дата відносно ратифікації Конвенції або визнання юрисдикції органів Конвенції

320. Критичною датою для визначення часової юрисдикції Суду, в принципі, є дата набрання чинності Конвенцією і Протоколами до неї для відповідної Сторони (наприклад, *«Шіліх проти Словенії» (Šilih v. Slovenia)* [ВП], 2009, § 164).

321. Однак, Конвенція 1950 року передбачала залежність компетенції Комісії щодо розгляду індивідуальних заяв (стаття 25) так само, як і юрисдикції Суду (стаття 46) від декларацій, зроблених з цього приводу Договірними Державами. Ці декларації могли підлягати обмеженням, зокрема, часовим. Стосовно країн, що зробили такі декларації після дати ратифікації Конвенції, Суд і Комісія визнали часові обмеження своєї юрисдикції стосовно фактів, які відбувалися в період між набранням чинності Конвенцією і відповідною декларацією (*«Х. проти Італії» (X. v. Italy)*, рішення Комісії, 1976; *«Стамулакатос проти Греції (№ 1)» (Stamoulakatos v. Greece) (no. 1)*, 1993, § 32; див. також *«Чонг та інші проти Сполученого Королівства» (Chong and Others v. the United Kingdom)* (ухв.), 2018, §§ 84-90, де Суд роз'яснив, що «критичною датою» є дата визнання Сполученим Королівством права на індивідуальну заяву - 1966 рік, а не дата набуття чинності Конвенцією щодо цієї Держави – 1953 рік).

322. Якщо в декларації Уряду відсутнє таке часове обмеження, (див. декларацію Франції від 2 жовтня 1981 року), органи Конвенції визнають ретроспективну дію їх юрисдикції (*«Х. проти Франції» (X. v. France)*, рішення Комісії, 1982).

323. Часові обмеження, включені до цих декларацій, зберігають чинність для визначення юрисдикції Суду щодо розгляду індивідуальних заяв на підставі сучасної статті 34 Конвенції за статтею 6 *Протоколу № 11* (*«Блечіч проти Хорватії» (Blečić v. Croatia)* [ВП], 2006, § 72). Враховуючи попередню систему в цілому, Суд вважав, що його юрисдикція обраховується від першої декларації, якою було визнано право на індивідуальну заяву до Комісії, попри сплив проміжку часу між цією декларацією і визнанням юрисдикції Суду (*«Чанкочак проти Туреччини» (Çankocak v. Turkey)*, 2001, § 26; *«Йоргіядіс проти Туреччини» (Yorgiyadis v. Turkey)*, 2004, § 24; *«Варнава та інші проти Туреччини» (Varnava and Others v. Turkey)* [ВП], 2009, § 133).

б. Одномоментні факти, що передували або відбулися після набранням чинності або декларації

324. Часова юрисдикція Суду повинна визначатися стосовно фактів, що складають стверджуване втручання. Щоб встановити його часову юрисдикцію, необхідно у кожній конкретній справі визначити точний час стверджуваного втручання. Для цього Суд має брати до уваги ті факти, на

які скаржаться заявник, і обсяг дії права, гарантованого Конвенцією, на порушення якого посилається заявник («*Блечіч проти Хорватії*» (*Blečić v. Croatia*) [ВП], 2006, § 82; «*Варнава та інші проти Туреччини*» (*Varnava and Others v. Turkey*) [ВП], 2009, § 131; «*Нешич проти Чорногорії*» (*Nešić v. Montenegro*), 2020, §§ 36-38).

325. Коли Суд застосовує цей критерій до різних судових рішень, що передували або відбулися після критичної дати, він бере до уваги остаточне рішення, яке само по собі могло порушити права заявника (рішення Верховного Суду про розірвання договору оренди із заявницею у справі «*Блечіч проти Хорватії*» (*Blečić v. Croatia*) [ВП], 2006, § 85; або рішення апеляційного суду у справі «*Мркіч проти Хорватії*» (*Mrkić v. Croatia*) (ухв.), 2006), попри наявність подальших засобів захисту, які лише призвели до продовження цього втручання (пізніше рішення Конституційного Суду, яке підтвердило рішення Верховного Суду у справі «*Блечіч проти Хорватії*» (*Blečić v. Croatia*) [ВП], 2006, § 85; або обидва рішення, постановлені Верховним Судом і Конституційним Судом у справі «*Мркіч проти Хорватії*» (*Mrkić v. Croatia*) (ухв.), 2006).

326. Подальша неефективність засобів правового захисту, спрямованих на усунення цього втручання, не може підпадати під тимчасову юрисдикцію Суду («*Блечіч проти Хорватії*» (*Blečić v. Croatia*) [ВП], 2006, § 77-79). Суд іще раз підтвердив, що національні судові органи не зобов'язані ретроактивно застосовувати положення Конвенції до порушень, що сталися до настання критичної дати («*Варнава та інші проти Туреччини*» (*Varnava and Others v. Turkey*) [ВП], 2009, § 130).

327. Приклади справ включають:

- втручання, що передувало критичній даті, та остаточні судові рішення, постановлені після цієї дати («*Мелтекс ЛТД проти Вірменії*» (*Meltex Ltd v. Armenia*) (ухв.), 2008);
- втручання після критичної дати («*Лепоїч проти Сербії*» (*Lepojić v. Serbia*), 2007, § 45; «*Філіпович проти Сербії*» (*Filipović v. Serbia*), 2007, § 33);
- використання доказів, отриманих внаслідок жорстокого поводження, які передували критичній даті, у судових рішеннях, прийнятих після цієї дати («*Арутюнян проти Вірменії*» (*Harutyunyan v. Armenia*), 2007, § 50);
- провадження про визнання недійсним права власності, порушене до критичної дати, але завершене після неї («*Тургут та інші проти Туреччини*» (*Turgut and Others v. Turkey*), 2008, § 73);
- дата остаточного визнання недійсним права власності («*Фенер Рум Патріархат (Вселенський Патріархат) проти Туреччини*» (*Fener Rum Patrikligi (Ecumenical Patriarchy) v. Turkey*), (ухв.), 2007).

328. Див. також:

- заочне засудження заявника грецькими судами до подання декларації від Греції згідно зі статтею 25, попри подання апеляційних скарг, що подавались проти засудження і були зрештою відхилені після цієї дати («*Стамулакатос проти Греції (№ 1)*» (*Stamoulakatos v. Greece*) (no. 1), 1993, § 33);
- неявне рішення Центральної виборчої комісії перед ратифікацією Конвенції, яким було відхилено прохання заявника підписати петицію без відмітки та печатки в його паспорті, тоді як провадження з цього приводу відбувалось після критичної дати («*Кадікіс проти Латвії*» (*Kadiķis v. Latvia*) (ухв.), 2000);
- звільнення заявника з роботи і цивільний позов, поданий ним до дати ратифікації, за яким йшло рішення, постановлене Конституційним Судом після цієї дати («*Йованович проти Хорватії*» (*Jovanović v. Croatia*) (ухв.), 2002);

- міністерська постанова, згідно з якою управління підприємством заявників передавалось правлінню, призначеному Міністром економіки, що позбавило їх права доступу до суду, тоді як рішення Верховного Суду, яке відхилило скаргу заявників, було постановлено після критичної дати («*Кефалас та інші проти Греції*» (*Kefalas and Others v. Greece*), 1995, § 45);
- засудження заявника після відповідної декларації згідно зі статтею 46 за висловлювання у бесіді з журналістами, зроблені раніше цієї дати («*Зана проти Туреччини*» (*Zana v. Turkey*), 1997, § 42);
- обшук у приміщеннях підприємства заявника і конфіскація документів, незважаючи на те, що подальше провадження відбулося після ратифікації («*Вебер проти Естонії*» (*No 1*)» (*Veeber v. Estonia (no. 1)*), 2002, § 55; див. також «*Кікоц і Кікота проти Латвії*» (*Kikots and Kikota v. Latvia*) (ухв.), 2002).

329. Однак, якщо заявник висуває окрему скаргу стосовно сумісності подальших проваджень зі статтею Конвенції, Суд може визнати свою юрисдикцію *ratione temporis* стосовно цих засобів захисту (щодо касаційної скарги до Верховного Суду, якою оскаржувалося рішення суду першої інстанції про припинення випуску і розповсюдження газети, див. рішення «*Керімов проти Азербайджану*» (*Kerimov v. Azerbaijan*) (ухв.), 2006; незаконний розподіл банківських активів, що мав місце до критичної дати, і цивільний позов, поданий після цієї дати у рішенні «*Котов проти Росії*» (*Kotov v. Russia*) [ВП], 2012, §§ 68-69).

330. Тест та критерії, встановлені у рішенні «*Блечіч проти Хорватії*» (*Blečić v. Croatia*) [ВП], 2006, мають загальний характер; при застосуванні цих критеріїв слід враховувати конкретний характер певних прав, таких як права, гарантовані статтями 2 і 3 Конвенції («*Шіліх проти Словенії*» (*Šilih v. Slovenia*) [ВП], 2009, § 147).

3. Особливі ситуації

а. Порухення, що тривають

331. Органи Конвенції визнали поширення своєї юрисдикції *ratione temporis* на ситуації, пов'язані з порушенням, що триває, яке виникло до набрання чинності Конвенцією, але продовжується після цієї дати («*Де Беккер проти Бельгії*» (*De Becker v. Belgium*), рішення Комісії, 1958).

332. Суд застосував такий підхід у декількох справах стосовно права власності:

- продовження незаконного захоплення військово-морським флотом земельної ділянки, що належить заявникам, без надання компенсації («*Папаміхалопулос та інші проти Греції*» (*Paramichalopoulos and Others v. Greece*), 1993, § 40);
- неможливість доступу заявника до його майна, що знаходиться у північній частині о. Кіпр («*Лоїзиду проти Туреччини*» (*Loizidou v. Turkey*) (суть), 1996), §§ 46-47);
- невплата остаточної компенсації за націоналізовану власність («*Алмейда Гарретт, Маскаренас Фалькао та інші проти Португалії*» (*Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão and Others v. Portugal*), 2000, § 43);
- триваюча неможливість для заявниці відновити право власності на своє майно та отримувати адекватний рівень орендної плати за оренду її будинку, що впливає із законів, які були чинними до та після ратифікації Польщею Першого протоколу до Конвенції («*Гуттен-Чапська проти Польщі*» (*Hutten-Czapska v. Poland*) [ВП], 2006, §§ 152-153);

- тривале невиконання національного рішення, винесеного на користь заявника проти Держави («*Krstić проти Сербії*» (*Krstić v. Serbia*), 2013, §§ 63-69).

333. Обмеження: сам по собі факт позбавлення особи її приватного житла або майна є, в принципі, «одномоментною дією», яка не призводить до триваючої ситуації «позбавлення» її прав («*Блечіч проти Хорватії*» (*Blečić v. Croatia*) [ВП], 2006, § 86 і наведені посилання). Щодо окремого випадку позбавлення майна після 1945 року, спричиненого попереднім режимом, див. посилання, наведені у справі «*Прейсіше Трейханд ГмБХ і Ко. КГ а.А. проти Польщі*» (*Preussische Treuhand GmbH & Co. KG a.A. v. Poland*) (ухв.), 2008, §§ 55-62.

334. Характер порушення, що триває, також може бути встановлено стосовно будь-якої іншої статті Конвенції (щодо порушення статті 2 і смертної кари, до якої було засуджено заявників до критичної дати, див. «*Ілашку та інші проти Молдови та Росії*» (*Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia*) [ВП], 2004, §§ 406-408); стосовно порушення статті 8 Конвенції і неврегулювання права на постійне перебування в країні осіб, що були «викреслені» з реєстру постійних мешканців до критичної дати, див. «*Куріч та інші проти Словенії*» (*Kurić and Others v. Slovenia*) [ВП], 2012, §§ 240-241; див. також про статтю 8 і неможливість врегулювання статусу перебування заявника, «*Хоті проти Хорватії*» (*Hoti v. Croatia*), 2018, § 84).

в. «Триваючий» процесуальний обов'язок розслідувати зникнення, що сталися до критичної дати

335. Зникнення особи не є діянням або випадком «одномоментним» Зовсім навпаки, Суд вважає, що зникнення особи є окремим феноменом, що характеризується такою ситуацією, коли родичі постійно перебувають у ситуації непевності, відсутності пояснень та інформації про те, що сталося, а необхідні відомості щодо цього можуть бути свідомо приховані або перекручені. Крім того, наступний брак пояснень щодо того, що сталося зі зниклою особою і про місце її перебування, створює ситуацію, що триває. Таким чином, процесуальний обов'язок провести розслідування потенційно зберігатиметься доти, доки доля особи залишається невідомою; триваюче незабезпечення необхідного розслідування буде розглядатися як триваюче порушення, навіть якщо смерть може, зрештою, бути презюмована («*Варнава та інші проти Туреччини*» (*Varnava and Others v. Turkey*) [ВП], 2009, §§ 148-149) Щодо застосування судової практики у справі *Varnava*, див. «*Паліч проти Боснії та Герцеговини*» (*Palić v. Bosnia and Herzegovina*), 2011, § 46.

с. Процесуальне зобов'язання за статтею 2 розслідувати випадки смерті: провадження щодо фактів, які перебувають поза часовою юрисдикцією Суду

336. Суд проводить розрізнення між зобов'язанням розслідувати підозрілу смерть або вбивство і зобов'язанням розслідувати підозріле зникнення.

337. Так, Суд розглядає позитивне зобов'язання проводити ефективне розслідування за статтею 2 Конвенції як окреме зобов'язання, що може покладатися на Державу навіть якщо смерть передувала критичній даті («*Шуліх проти Словенії*» (*Šilih v. Slovenia*) [ВП], 2009, § 159 – справа стосується смерті, що передувала критичній даті, тоді як недоліки або бездіяльність, виявлені у цьому провадженні, стосуються пізнішого періоду). Часова юрисдикція Суду для перевірки дотримання таких зобов'язань здійснюється у встановлених ним межах, виходячи з принципу правової визначеності (*ibid.*, §§ 161-163). По-перше, лише дії і/або бездіяльність процесуального характеру, що мали місце після критичної дати, можуть стосуватися часової юрисдикції Суду (*ibid.*, §§ 162). По-друге, Суд уточнює, що для того, щоб процесуальні зобов'язання могли

застосовуватися, має існувати справжній зв'язок між смертю і набранням чинності Конвенцією щодо Держави-відповідача. Отже, щоб встановити існування цього зв'язку, необхідне поєднання двох умов: по-перше, проміжок часу між смертю і набранням чинності Конвенцією має бути порівняно коротким (менше десяти років) і, по-друге, має бути встановлено, що значна частина процесуальних зобов'язань – не лише ефективне розслідування обставин смерті цієї особи, але і застосування відповідної процедури з метою встановлення причин смерті та притягнення винних до відповідальності – були застосовані або мали б застосовуватися після ратифікації Конвенції відповідною країною («Яновець та інші проти Росії» (*Janowiec and Others v. Russia*) [ВП], 2013, §§ 145-148; «Мокану та інші проти Румунії» (*Mocanu and Others v. Romania*) [ВП], 2014, §§ 205-206). Суд однак не виключає, що за деяких обставин цей зв'язок може також полягати у необхідності перевірити, чи гарантії Конвенції та цінності, у ній задекларовані, забезпечуються реально й ефективно (§ 163). Щодо подальшого застосування критерію «справжнього зв'язку», див., наприклад, «Шандру та інші проти Румунії» (*Şandru and Others v. Romania*), 2009, § 57; «Чакір та інші проти Кіпру» (*Çakir and Others v. Cyprus*) (ухв.), 2010; «Єліч проти Хорватії» (*Jelić v. Croatia*), 2014, §§ 55-58; «Мельничук та інші проти Румунії» (*Melnichuk and Others v. Romania*), 2015, §§ 72-75; «Ранджелович та інші проти Чорногорії» (*Randjelović and Others v. Montenegro*), 2017, §§ 92-94; «Чонг та інші проти Сполученого Королівства» (*Chong and Others v. the United Kingdom*) (ухв.), 2018, §§ 84-90; «Юріца проти Хорватії» (*Jurica v. Croatia*), 2017, §§ 67-72 (застосування тесту до процесуальних вимог за статтею 8 у справі про медичну недбалість).

338. У справі «Туна проти Туреччини» (*Tuna v. Turkey*), 2010, яка стосується смерті внаслідок катування, Суд вперше застосував критерії, встановлені у справі *Шуліх* (*Šilih*), розглянувши скарги заявників на недоліки процедури на підставі поєднання статей 2 і 3 Конвенції. Суд таким чином нагадав критерії щодо «відокремлюваності» процесуальних зобов'язань і, зокрема, стосовно двох критеріїв, які застосовуються з метою визначення юрисдикції Суду *ratione temporis*, якщо факти, що стосуються змісту статей 2 і 3, відбувалися, як у цій справі, в період поза межами його юрисдикції, тоді як факти, що стосуються процесуального аспекту, тобто подальшого провадження, мали місце, принаймні частково, у період, що підлягає його юрисдикції.

339. Щодо подальшого застосування до процесуальних скарг за статтею 3 див., наприклад, «Яценко проти України» (*Yatsenko v. Ukraine*), 2012, та «Мокану та інші проти Румунії» (*Mocanu and Others v. Romania*) [ВП], 2014, §§ 207-211.

340. Однак Суд не виключає, що за деяких надзвичайних обставин, які не відповідають критерію «справжнього зв'язку», зв'язок може також пояснюватися необхідністю перевірити, чи гарантії, забезпечені Конвенцією, і її основні цінності є реально і ефективно захищені («Шуліх проти Словенії» (*Šilih v. Slovenia*) [ВП], 2009, § 163). Критерій «цінностей Конвенції», який становить виключення із загального правила, яке дозволяє подальше поширення юрисдикції Суду на минуле, застосовується лише у випадку, коли юридичний факт набирає ширшого значення і становить заперечення основних засад Конвенції (як випадки серйозних злочинів у галузі міжнародного права), і виключно щодо подій, які відбулися після прийняття Конвенції 4 листопада 1950 року. Таким чином, Договірна Сторона не може бути притягнута до відповідальності за Конвенцією за нерозслідування навіть найтяжчих злочинів за міжнародним правом, якщо вони були скоєні до підписання Конвенції («Яновець та інші проти Росії» (*Janowiec and Others v. Russia*) [ВП], 2013, §§ 149-151, що стосується розслідування масових убивств у Катині 1940 року, яка *ratione temporis* не підлягає юрисдикції Суду; «Чонг та інші проти Сполученого Королівства» (*Chong and Others v. the United Kingdom*) (ухв.), 2018, § 91, щодо вбивства двадцяти чотирьох беззбройних цивільних осіб британськими солдатами в Малайї в 1948 році).

d. Врахування попередніх фактів

341. Суд вважає, що він може «враховувати факти, що передували ратифікації Конвенції, у випадку, якщо їх можна вважати такими, що спричинили ситуацію, яка продовжувала існувати і після цієї дати або якщо вони є важливими для розуміння фактів, що відбулися після цієї дати» («*Броньовські проти Польщі*» (*Broniowski v. Poland*) (ухв.) [ВП], 2002, § 74; «*Хоті проти Хорватії*» (*Hoti v. Croatia*), 2018, § 85). Наприклад, Суд може взяти до уваги відповідні факти, що мали місце до цієї дати, щоб оцінити контекст і оскаржувану ситуацію в цілому («*Тамазунт та інші проти Франції*» (*Tamazount and Others v. France*), §§ 136 і 138).

e. Провадження або тримання під вартою, що триває

342. Особлива ситуація складається, коли йдеться про скарги, пов'язані з тривалістю судового провадження (пункт 1 статті 6), розпочатого до ратифікації, яке продовжується після цієї дати. Незважаючи на те, що його юрисдикція обмежується періодом після критичної дати, Суд неодноразово брав до уваги факти, що мали місце до цієї дати з метою загальної орієнтації (наприклад, «*Хумен проти Польщі*» (*Humen v. Poland*) [ВП], 1999, §§ 58-59; «*Фоті та інші проти Італії*» (*Foti and Others v. Italy*), 1982, § 53).

Це стосується також справ щодо досудового тримання під вартою за пунктом 3 статті 5 («*Кляхін проти Росії*» (*Klyakhin v. Russia*), 2004, §§ 58-59) або умов перебування під вартою (стаття 3) («*Калашніков проти Росії*» (*Kalashnikov v. Russia*), 2002, § 36).

343. Що стосується справедливості судового розгляду, Суд може розглянути, чи можуть недоліки на стадії судового розгляду бути компенсовані процесуальними гарантіями під час розслідування, проведеного до настання критичної дати («*Барбера, Мессеґе і Жабардо проти Іспанії*» (*Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain*), 1988, §§ 61 і 84). Діючи таким чином, судді Європейського суду оцінюють судовий розгляд у цілому (див. також «*Кероярві проти Фінляндії*» (*Kerojärvi v. Finland*), 1995, § 41).

344. Процесуальна скарга за пунктом 5 статті 5 не може підпадати під тимчасову юрисдикцію Суду, якщо позбавлення свободи відбулося до набуття Конвенцією чинності («*Корізно проти Латвії*» (*Korizno v. Latvia*) (ухв.), 2006).

f. Право на відшкодування у разі незаконного засудження

345. Суд заявив про свою юрисдикцію у розгляді скарги за статтею 3 Протоколу № 7 стосовно засудження, що передувало критичній даті, оскільки скасування цього засудження відбулося після критичної дати («*Матвеев проти Росії*» (*Matveyev v. Russia*), 2008, § 38).

d. Право не бути притягненим до суду або покараним двічі

346. Суд визнав, що він має тимчасову юрисдикцію розглядати скарги за статтею 4 Протоколу № 7, якщо особу було засуджено або покарано в рамках другого провадження після критичної дати, навіть якщо перше провадження було завершено до цієї дати. Право не бути засудженим або покараним двічі не може бути виключено щодо проваджень, проведених до ратифікації, якщо відповідна особа була засуджена за той самий злочин після ратифікації Конвенції («*Марґуш проти Хорватії*» (*Marguš v. Croatia*) [ВП], 2014, §§ 93-98).

D. Несумісність *ratione materiae*

347. Сумісність з Конвенцією *ratione materiae* заяви або скарги впливає з матеріальної юрисдикції Суду. Оскільки питання застосовності є питанням юрисдикції Суду *ratione materiae*, за загальним правилом, відповідний аналіз має бути проведений на стадії прийнятності, якщо тільки немає особливих підстав для приєднання цього питання до розгляду справи по суті (див. принципи, викладені у рішенні у справі «Денісов проти України» (*Denisov v. Ukraine*) [ВП], 2018, § 93, та, як приклад, у рішенні у справі «Студіо Моніторі та інші проти Грузії» (*Studio Monitori and Others v. Georgia*), 2020, § 32).

348. Для того, щоб скарга була сумісною з Конвенцією *ratione materiae*, потрібно, щоб право, на яке посилається заявник, захищалося Конвенцією або Протоколами до неї, які набрали чинності. Наприклад, заяви є неприйнятними, якщо вони стосуються права на отримання водійських прав («Х. проти Німеччини» (*X. v. Germany*), рішення Комісії, 1977) права на самовизначення («Х. проти Нідерландів» (*X. v. the Netherlands*), рішення Комісії, 1976), та права іноземних громадян в'їжджати та проживати в Договірній Державі («Пеньяфіель Сальгадо проти Іспанії» (*Peñafiel Salgado v. Spain*) (ухв.), 2002) або передбачуваного універсального індивідуального права на захист конкретної культурної спадщини («Ахунбай та інші проти Туреччини» (*Ahunbay and Others v. Turkey*) (ухв.), 2019, §§ 21-26), оскільки ці права не входять до переліку прав і свобод, гарантованих Конвенцією.

349. «Право на громадянство», подібне до того, що передбачене статтею 15 Загальної декларації прав людини, або право на набуття чи збереження певного громадянства, також не гарантується («Петропавловскіс проти Латвії» (*Petropavlovskis v. Latvia*), 2015, §§ 73-74). Тим не менш, Суд не виключає можливості того, що свавільна відмова у громадянстві може за певних обставин порушити питання за статтею 8 Конвенції через вплив такої відмови на приватне життя особи («Слівенко та інші проти Латвії» (*Slivenko and Others v. Latvia*) (ухв.) [ВП], 2002, § 77; «Дженевезе проти Мальти» (*Genovese v. Malta*), 2011, § 30). Ці ж принципи повинні застосовуватися до позбавлення вже отриманого громадянства, оскільки це може призвести до подібного - якщо не більшого - втручання у право особи на повагу до сімейного та приватного життя («Рамадан проти Мальти» (*Ramadan v. Malta*), 2016, §§ 84-85; «K2 проти Сполученого Королівства» (*K2 v. the United Kingdom*) (ухв.) [ВП], 2017, §§ 49-50; «Гумід та інші проти Франції» (*Ghoumid and Others v. France*), 2020, §§ 41-44). Так само Суд постановив, що право на вихід з громадянства не гарантується Конвенцією або Протоколами до неї; але не можна виключати, що свавільна відмова у задоволенні прохання про вихід з громадянства може за певних виняткових обставин порушити питання за статтею 8 Конвенції, якщо така відмова впливає на приватне життя особи («Рієнер проти Болгарії» (*Riener v. Bulgaria*), 2006, §§ 153-154).

350. Хоча до юрисдикції Суду не входить розгляд стверджуваних порушень прав, що захищаються іншими міжнародними договорами, при визначенні термінів та понять у тексті Конвенції Суд може і повинен враховувати й інші елементи міжнародного права (наприклад, «Н.Д. і Н.Т. проти Іспанії» (*N.D. and N.T. v. Spain*) [ВП], 2020, §§ 172, 174-183 та наведені там посилання; «Демір і Байкара проти Туреччини» (*Demir and Baykara v. Turkey*) [ВП], 2008, § 85; «Хассан проти Сполученого Королівства» (*Hassan v. the United Kingdom*) [ВП], 2014, §§ 99 і далі; «Блохін проти Росії» (*Blokhin v. Russia*) [ВП], 2016, § 203).

351. Відповідно до рішення у справі «Блечіч проти Хорватії» (*Blečić v. Croatia*) [ВП], 2006, § 67, будь-яке питання, що впливає на юрисдикцію Суду, визначається самою Конвенцією, зокрема статтею 32 («Слівенко та інші проти Латвії» (*Slivenko and Others v. Latvia*) (ухв.) [ВП], 2002, §§ 56 і далі), а не заявами сторін у конкретній справі, і сама лише відсутність заяви про несумісність не може поширювати цю юрисдикцію. Як наслідок Суд зобов'язаний розглядати питання, чи має він

юрисдикцію *ratione materiae*, на кожній стадії провадження (*«Веготекс Інтернешнл С.А. проти Бельгії» (Vegotex International S.A. v. Belgium)* [ВП], 2022, § 59) незалежно від того, чи має Уряд право висловити своє заперечення з цього приводу (*«Танасе проти Молдови» (Tănase v. Moldova)* [ВП], 2010, § 131). Тому Суд може розглянути це питання за власною ініціативою (*«Студіо Монітори та інші проти Грузії» (Studio Monitori and Others v. Georgia)*, 2020, § 32).

352. Заяви, що стосуються положення Конвенції, щодо якого Держава-відповідач зробила застереження, визнаються несумісними *ratione materiae* з Конвенцією (*«Бенавент Діас проти Іспанії» (Benavent Díaz v. Spain)*, 2017, § 53; *«Козлова і Смірнова проти Латвії» (Kozlova i Smirnova v. Latvia)* (ухв.), 2001), за умови, що питання підпадає під сферу дії застереження (*«Гьоктен проти Франції» (Göktan v. France)*, 2002, § 51), і що застереження визнається Судом дійсним для цілей статті 57 Конвенції (*«Гранде Стівенс та інші проти Італії» (Grande Stevens and Others v. Italy)*, 2014, §§ 206 і далі). Щодо заяви про тлумачення, визнаної недійсною, див. рішення у справі *«Белінос проти Швейцарії» (Belilos v. Switzerland)*, 1988. Щодо застереження стосовно попередніх міжнародних договірних зобов'язань див. *«Слівенко та інші проти Латвії» (Slivenko and Others v. Latvia)* [ВП], 2002, §§ 60-61.

353. Крім того, Суд не має юрисдикції *ratione materiae* перевіряти, чи виконала Договірна Сторона зобов'язання, покладені на неї одним із рішень Суду. Скарги на невиконання рішення Суду або на невиправлення порушення, вже встановленого Судом, виходять за межі його компетенції *ratione materiae* (*«Бочан проти України (№ 2)» (Bochan v. Ukraine) (no. 2)* [ВП], 2015, § 34 (з посиланням на *«Егмез проти Кіпру» (Egmez v. Cyprus)* (ухв.), 2012, і § 35). Суд не може розглядати скарги такого характеру, не втручаючись у повноваження Комітету міністрів Ради Європи, який здійснює нагляд за виконанням рішень відповідно до пункту 2 статті 46 Конвенції. Однак роль Комітету міністрів у цій сфері не означає, що заходи, вжиті Державою-відповідачем для виправлення порушення, встановленого Судом, не можуть підняти нове питання, не вирішене рішенням, і, таким чином, стати предметом нової заяви, яка може бути розглянута Судом (*«Ферайн ґеген Тірфабрікен Швайц (ФгТ) проти Швейцарії (№ 2)» (Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2)* [ВП], 2009, § 62). Іншими словами, Суд може розглянути скаргу на те, що відновлення провадження на національному рівні на виконання одного з його рішень призвело до нового порушення Конвенції (*там само; «Ліонс та інші проти Сполученого Королівства» (Lyons and Others v. the United Kingdom)* (ухв.), 2003). Суд може бути компетентним розглядати скаргу на відмову національного суду відновити цивільне або кримінальне провадження після попереднього встановлення Судом порушення статті 6, якщо скарга стосується «нового питання», не вирішеного першим рішенням, наприклад, стверджуваної несправедливості подальшого провадження у національному суді, про яке йдеться (*«Бочан проти України (№ 2)» (Bochan v. Ukraine) (no. 2)* [ВП], 2015, §§ 35-39, у цивільному контексті, *«Морейра Феррейра проти Португалії (№ 2)» (Moreira Ferreira v. Portugal) (no. 2)* [ВП], 2017, §§ 52-58, у кримінальному контексті). Аналогічно, Суд може мати юрисдикцію розглядати стверджувану недостатню ефективність нового розслідування після попереднього рішення, яким було встановлено порушення процесуального аспекту статті 3 (*«В.Д. проти Хорватії (№ 2)» (V.D. v. Croatia) (no. 2)*, 2018, §§ 46-54).

354. Слід зазначити, що переважна більшість рішень про неприйнятність заяв на підставі несумісності *ratione materiae* стосується меж застосування статей Конвенції або Протоколів до неї, зокрема статті 2 Конвенції (право на життя), статті 3 (заборона катування), статті 4 Конвенції (заборона рабства та примусової праці), статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність), статті 6 Конвенції (право на справедливий суд), статті 7 (ніякого покарання без закону), статті 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя); наприклад, *«Денісов проти України» (Denisov v. Ukraine)* [ВП], 2018, § 134), стаття 9 (свобода думки, совісті та релігії), стаття 10 (свобода вираження поглядів), стаття 11 (свобода зібрань та об'єднання) та стаття 1 Першого

протоколу (захист власності) та інші статті. Що стосується застосовності статті 5 Протоколу № 7, див. *«Блажескі проти Північної Македонії» (Blazheski v. North Macedonia)* (ухв.), 2023).

355. Сфера застосування цих статей розглядається у відповідному Посібнику з судової практики (доступному на вебсайті *Платформи ЄСПЛ з обміну знаннями - ECHR Knowledge Sharing - Gateway*):

- *Посібник зі статті 1 Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник зі статті 2 Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник зі статті 3 Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник зі статті 4 Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник зі статті 5 Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник зі статті 6 Європейської конвенції з прав людини (цивільний аспект);*
- *Посібник зі статті 6 Європейської конвенції з прав людини (кримінальний аспект);*
- *Посібник зі статті 7 Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник зі статті 8 Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник зі статті 9 Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник зі статті 10 Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник зі статті 11 Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник зі статті 12 Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник зі статті 13 Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник зі статті 14 та статті 1 Протоколу № 12 до Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник зі статті 15 Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник зі статті 17 Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник зі статті 18 Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник зі статті 1 Першого протоколу до Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник зі статті 1 Протоколу № 7 до Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник зі статті 2 Першого протоколу до Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник до статті 2 Протоколу № 4 до Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник до статті 2 Протоколу № 7 до Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник до статті 3 Першого протоколу до Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник до статті 3 Протоколу № 4 до Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник до статті 4 Протоколу № 4 до Європейської конвенції з прав людини;*
- *Посібник до статті 4 Протоколу № 7 до Європейської конвенції з прав людини.*

III. Неприйнятність, що ґрунтується на суті

A. Явна необґрунтованість

Підпункт «а» пункту 3 статті 35 Конвенції – Умови прийнятності

«3. Суд оголошує непринятною будь-яку індивідуальну заяву, подану відповідно до статті 34, якщо він вважає:

- а) що ця заява (...) явно необґрунтована (...);»

Ключові слова HUDOC

Явно необґрунтована (35-3-а)

1. Загальний вступ

356. Навіть якщо заява є сумісною з Конвенцією і відповідає усім вимогам прийнятності заяв, Суд все ж таки може оголосити її непринятною з підстав, що стосуються розгляду щодо суті. Найпоширенішою серед цих підстав є те, що заява вважається явно необґрунтованою. Насправді використання терміну «явно» в підпункті «а» пункту 3 статті 35 може призводити до плутанини: у його буквальному розумінні можна подумати, що заяву може бути визнано непринятною на цій підставі лише у тому випадку, якщо пересічному читачеві відразу видно, що вона є надуманою і що їй бракує обґрунтування. Проте, з усталеної та значної судової практики органів Конвенції (тобто Суду та до 1 листопада 1998 року Європейської комісії з прав людини) випливає, що цей термін слід тлумачити набагато ширше, в аспекті остаточного вирішення справи. Фактично будь-яка заява вважатиметься «явно необґрунтованою», якщо попередній розгляд щодо її суті не розкриє будь-якого підтвердження порушення прав, гарантованих Конвенцією, з тим, щоб її можна було визнати непринятною з самого початку, не переходячи до формального розгляду щодо суті (який зазвичай має наслідком постановлення остаточного рішення).

357. Той факт, що для того, щоб дійти висновку, що заява є явно необґрунтованою, Суд іноді потребує роз'яснень сторін та вступає у тривалу та детальну аргументацію під час прийняття рішення, зовсім не змінює «явно» необґрунтований характер заяви (*«Ментцен проти Латвії» (Mentzen v. Latvia)* (ухв.), 2004).

358. Абсолютна більшість явно необґрунтованих заяв визнається неприйнятними *de plano* суддею одноособово або комітетом у складі трьох суддів (статті 27 і 28 Конвенції). Однак, деякі скарги такого типу розглядаються Палатою або навіть – у виняткових випадках – Великою Палатою (*«Гратцінґер і Гратцінґерова проти Чеської Республіки» (Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic)* (ухв.) [ВП], 2002, §§ 78-86, щодо пункту 1 статті 6; *«Демопулос та інші проти Туреччини» (Demopoulos and Others v. Turkey)* (ухв.) [ВП], 2010, §§ 130-138, щодо статті 8; *«Ханан проти Німеччини» (Hanan v. Germany)* [ВП], 2021, § 152, щодо стверджуваної недостатньої незалежності розслідування, проведеного в Німеччині).

359. Термін «явно необґрунтована» може застосовуватися до заяви в цілому або до конкретної скарги у ширшому контексті справи. Отже, у деяких випадках частина заяви може відхилитися як така, що має характер «четвертої інстанції», у той час як інша частина визнається прийнятною і може навіть мати наслідком визнання порушення Конвенції. Таким чином, точніше буде говорити про «явно необґрунтовані скарги».

360. Для того щоб усвідомити значення та обсяг поняття «явно необґрунтована», слід пригадати, що одним із основоположних принципів, на якому тримається вся система Конвенції, є принцип субсидіарності. У конкретному контексті Європейського суду з прав людини це означає, що завдання забезпечувати повагу до прав людини, закріплених Конвенцією, їх здійснення та забезпечення дотримання покладається передусім на Договірні Держави, а не на Суд. Суд може втручатися лише у випадках недотримання національними органами їхніх зобов'язань («Скордіно проти Італії (№ 1)» (*Scordino v. Italy (no. 1)*) [ВП], 2006, § 140). Отже, було б найкраще, щоб факти справи розслідувалися і проблеми розглядалися, наскільки це можливо, на національному рівні, а національні органи, які в силу безпосереднього і постійного контакту з важливими органами своїх Держав можуть найкраще зробити це, вживали заходів, спрямованих на виправлення ситуації у випадках стверджуваних порушень Конвенції («Дубська і Крейцова проти Чеської Республіки» (*Dubská and Krejzová v. the Czech Republic*) [ВП], 2016, § 175).

361. Явно необґрунтовані скарги можна поділити на чотири категорії: скарги «четвертої інстанції», скарги, де явно або вочевидь не було порушення, скарги, необґрунтовані скарги, та, зрештою, заплутані або надумані скарги.

2. «Четверта інстанція»¹²

362. Одна особлива категорія скарг, що подаються до Суду, включає ті, на які зазвичай посилаються як на «скарги четвертої інстанції». Цей термін – який не міститься у тексті Конвенції і який було запроваджено судовою практикою органів Конвенції («Кеммаче проти Франції (№ 3)» (*Kemmache v. France (no. 3)*), 1994, § 44) – є дещо парадоксальним, оскільки він зосереджує увагу на тому, чим Суд не є: Суд не є апеляційним судом чи судом, який може скасовувати ухвали судів Договірних Сторін, чи проводити новий розгляд справ, розглянутих судами, і не може переглядати справи, як національний Верховний Суд. Отже, заяви четвертої інстанції виходять з помилкового розуміння заявниками ролі Суду та характеру судової діяльності, встановленої Конвенцією.

363. Фактично, попри свої відмінні риси, Конвенція залишається міжнародним договором, який дотримується таких самих правил, як і інші міжнародні договори, зокрема, закріплених у Віденській конвенції про право договорів («Демір і Байкара проти Туреччини» (*Demir and Baykara v. Turkey*) [ВП], 2008, § 65). Отже, Суд не може перевищувати межі загальних повноважень, делегованих йому Договірними Державами на підставі їхньої суверенної волі. Ці межі визначено статтею 19 Конвенції, яка передбачає:

«Для забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та Протоколами до неї створюється Європейський суд з прав людини (...).»

364. Відповідно, повноваження Суду обмежуються контролем за дотриманням Договірними Державами зобов'язань щодо захисту прав людини, які вони взяли на себе під час приєднання до Конвенції (та Протоколів до неї). Більш того, за відсутності у Суду повноважень втручатися безпосередньо в правові системи Договірних Держав, він має поважати автономію цих правових систем. Це означає, що до юрисдикції Суду не входить розгляд помилок щодо факту чи права, нібито допущеними національними судами, якщо вони не порушили права і свободи, гарантовані Конвенцією. Суд не може сам оцінити факти, які призвели до того, що національний суд постановив одне рішення, а не інше. Якби це було інакше, Суд би діяв як суд третьої або четвертої інстанції, що означало б ігнорування обмежень, накладених на його дії («Гарсія Руїс

¹² Для отримання додаткової інформації див. Посібники з судової практики щодо [цивільних](#) та [кримінальних](#) аспектів статті 6 Конвенції.

проти Іспанії» (García Ruiz v. Spain) [ВП], 1999, § 28; *«Де Томмазо проти Італії» (De Tommaso v. Italy)* [ВП], 2017, § 170).

365. У світлі вищевикладених міркувань Суд, за загальним правилом, не може піддавати сумніву такі факти, встановлені під час судового розгляду, та висновки національних судів стосовно:

- встановлення фактів справи;
- тлумачення та застосування національного права;
- допустимості та оцінювання доказів під час судового розгляду;
- матеріально-правової справедливості результату цивільного спору;
- вини чи невинуватості обвинуваченого у кримінальному провадженні.

366. Єдина обставина, за якої Суд може в порядку винятку з правила піддати сумніву факти, встановлені під час судового розгляду, є те, що вони є вочевидь і явно свавільними, такими, що суперечать справедливості та здоровому глузду і самі по собі становлять порушення Конвенції (*«Де Томмазо проти Італії» (De Tommaso v. Italy)* [ВП], 2017, § 170; *«Кононов проти Латвії» (Kononov v. Latvia)* [ВП], § 189).

367. Скарги четвертої інстанції можуть подаватися згідно з будь-яким матеріальним положенням Конвенції та незалежно від галузі права, до якої належить це провадження на національному рівні. Наприклад, доктрина четвертої інстанції застосовується у таких справах:

- справи, що стосуються тримання під вартою (*«Тімотоуз проти Бельгії» (Thimothawes v. Belgium)*, § 71);
- цивільні справи (*«Гарсія Руїс проти Іспанії» (García Ruiz v. Spain)* [ВП], 1999, § 28; *«Хасан Тунч та інші проти Туреччини» (Hasan Tunç and Others v. Turkey)*, 2017, §§ 54-56);
- кримінальні справи (*«Перлала проти Греції» (Perlala v. Greece)*, 2007, § 25; *«Хан проти Сполученого Королівства» (Khan v. the United Kingdom)*, 2000, § 34);
- справи щодо превентивних заходів *praeter delictum* (*«Де Томмазо проти Італії» (De Tommaso v. Italy)* [ВП], 2017, §§ 156-173);
- податкові справи (*«Дукмеджян проти Франції» (Dukmedjian v. France)*, 2006, §§ 71-75; *«Сегаме СА» проти Франції» (Segame SA v. France)*, 2012, §§ 61-65);
- справи стосовно соціальних питань (*«Маріон проти Франції» (Marion v. France)*, 2005, § 22; *«Шпайхер проти Швейцарії» (Spycher v. Switzerland)* (ухв.), 2015, §§ 27-32);
- адміністративні справи (*«Центро Європа 7 С.р.л. і Ді Стефано проти Італії» (Centro Europa 7 S.r.l. and Di Stefano v. Italy)* [ВП], 2012, § 196-199);
- справи про відповідальність Держави (*«Шипані та інші проти Італії» (Schipani and Others v. Italy)*, 2015, §§ 59-61);
- дисциплінарні справи (*«Пентагіотіс проти Греції» (Pentagiotis v. Greece)* (ухв.), 2011);
- справи стосовно виборчих прав (*«Адамсонс проти Латвії» (Adamsons v. Latvia)*, 2008, § 118);
- справи стосовно в'їзду, проживання та видворення іноземців (*«Сісоєва та інші проти Латвії» (Sisojeva and Others v. Latvia)* (вилучення з реєстру) [ВП], 2007, § 89; *«Іліас та Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, §§ 147, 150);
- справи, що стосуються зібрань (*«Мушег Сагателян проти Вірменії» (Mushegh Saghatelyan v. Armenia)*, § 241);
- справи щодо статті 1 Першого протоколу (*«Ангойзер-Буш Інк. проти Португалії» (Anheuser-Busch Inc. v. Portugal)*, [ВП], §§ 83-86).

368. Однак, більшість скарг четвертої інстанції подається згідно з пунктом 1 статті 6 Конвенції стосовно права на «справедливий судовий розгляд» у цивільних та кримінальних провадженнях. Слід пам'ятати, – оскільки це загальне джерело непорозумінь з боку заявників – що «справедливість», якої вимагає пункт 1 статті 6, не є справедливістю «матеріально-правовою», це поняття, що є частково юридичним, частково етичним і може застосовуватися лише суддею, який розглядає справу в суді. Пункт 1 статті 6 гарантує лише справедливість «процесуальну», яка практично реалізується у змагальному провадженні, в якому заслуховуються подання сторін, що виступають як рівні перед судом (*«Стар Кейт - Епілекта Гевмата та інші проти Греції» (Star Cate – Epilekta Gevmata and Others v. Greece)* (ухв.), 2010).

369. Відповідно, скаргу четвертої інстанції згідно з пунктом 1 статті 6 Конвенції буде відхилено Судом на тій підставі, що заявник скористався перевагами змагального провадження, що він міг на різних стадіях цих проваджень наводити аргументи і речові докази, які він вважав такими, що стосуються його справи, що він мав можливість ефективно спростовувати аргументи і докази, що наводились іншою стороною, що всі його аргументи, які, якщо їх розглядати об'єктивно, стосувалися вирішення його справи, були належним чином вислухані та розглянуті судом; що фактичні та правові підстави для оскаржуваного рішення були зрештою викладені, та що, відповідно, провадження в цілому було справедливим (*«Гарсія Руїс проти Іспанії» (García Ruiz v. Spain)* [ВП], 1999; *«Де Томмазо проти Італії» (De Tommaso v. Italy)* [ВП], 2017, § 172).

3. Очевидна або явна відсутність порушення

370. Скаргу заявника буде так само визнано явно необґрунтованою, якщо, попри дотримання усіх формальних умов прийнятності, її сумісність з Конвенцією і той факт, що вона не становить скаргу четвертої інстанції, у ній не розкривається підтвердження порушення прав, гарантованих Конвенцією. У таких випадках підхід Суду полягатиме в тому, що він розгляне суть скарги, дійде висновку щодо відсутності підтвердження порушення і оголосить цю скаргу неприйнятною без подальшого розгляду. Можна виділити три типи скарг, що вимагають такого підходу.

а. Відсутність ознак свавілля чи несправедливості

371. У відповідності з принципом субсидіарності передусім на національні органи покладається відповідальність забезпечити дотримання основоположних прав, закріплених у Конвенції. Отже, за загальним правилом, встановлення фактів справи та тлумачення національного права є справою виключно національних судів та інших органів, встановлення фактів якими та висновки у цьому відношенні є обов'язковими для Суду. Проте, у відповідності з принципом ефективності прав, властивим усій системі Конвенції, Суд може і повинен переконатися, що процес прийняття рішення, наслідком якого була оскаржувана заявником дія, був справедливим і не свавільним (процес, про який йдеться, може бути адміністративним або судовим, або і те й інше, залежно від справи).

372. Таким чином, Суд може визнати явно необґрунтованою скаргу, яку було розглянуто щодо суті компетентними національними судами під час провадження, яке *a priori* відповідало наступним вимогам (за відсутності доказів протилежного):

- провадження проводилось перед органами, уповноваженими для цієї мети положеннями національного законодавства;
- провадження проводилось у відповідності з процесуальними вимогами національного права;

- зацікавлена сторона мала можливість наводити свої аргументи та долучати докази, які були належним чином вислухані уповноваженим органом;
- компетентні органи розглянули і врахували всі фактичні та правові елементи, які, якщо їх розглядати об'єктивно, мали відношення до справедливого вирішення цієї справи;
- провадження мало наслідком рішення, яке було достатньо умотивоване.

b. Жодних ознак відсутності пропорційності між цілями та засобами

373. Якщо право, закріплене Конвенцією, не є абсолютним і підлягає обмеженням, які або є експліцитними (чітко закріпленими в Конвенції) або імпліцитними (визначеними в судовій практиці Суду), Суду часто доводиться оцінювати, чи було пропорційним оскаржуване втручання.

374. У групі положень, які експліцитно встановлюють дозволені обмеження, можна виділити особливу підгрупу з чотирьох статей: стаття 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя), стаття 9 (свобода думки, совісті і релігії), стаття 10 (свобода вираження поглядів), стаття 11 (свобода зібрань та об'єднання). Усі ці статті мають однакову структуру: пункт 1 закріплює основоположне право, у той час як пункт 2 зазначає обставини, за яких Держава може обмежувати здійснення цього права. Формулювання не повністю ідентичне у кожному випадку, але структура така сама. Наприклад, стосовно права на повагу до приватного і сімейного життя пунктом 2 статті 8 передбачено:

«Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

Стаття 2 Протоколу № 4 (свобода пересування) також належить до цієї категорії, оскільки її третій пункт побудовано за таким самим зразком.

375. Якщо від Суду вимагається розглянути втручання державних органів у здійснення одного з вищезазначених прав, він завжди аналізує це питання в три етапи. Якщо це дійсно було «втручання» з боку Держави (і це окреме питання, яке має вирішуватися передусім, бо відповідь на нього не завжди очевидна), Суд намагається відповісти на три запитання одне за одним:

- Чи було це втручання згідно з «законом», який був достатньо доступним і передбачуваним?
- Якщо це так, чи переслідувало це втручання принаймні одну з «законних цілей», вичерпний перелік яких наведено (цей перелік дещо змінюється в залежності від статті)?
- Якщо це так, чи було це втручання «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення цієї мети? Іншими словами, чи існував зв'язок пропорційності між ціллю і обмеженнями, про які йдеться?

376. Лише у випадку стверджувальної відповіді на кожне з цих трьох запитань обмеження вважається сумісним із Конвенцією. Якщо відповідь заперечна, визнається наявність порушення. При розгляді останнього з цих трьох запитань Суд має враховувати межі свободи розсуду Держави, обсяг якого буде значно відрізнятись залежно від обставин, характеру права, що захищається та характеру втручання (*«Парадізо і Кампанеллі проти Італії» (Paradiso and*

Campanelli v. Italy) [ВП], 2017, §§ 179-182; «Французький рух проти Швейцарії» (*Mouvement raëlien suisse v. Switzerland*) [ВП], 2012, §§ 59-61).

377. Така сама схема застосовується не лише до вищезазначених статей, а й майже до всіх інших положень Конвенції – у тому числі до імпліцитних обмежень, не закріплених у статті, про яку йдеться. Наприклад, право на доступ до суду, закріплене в пункті 1 статті 6 Конвенції, не є абсолютним, а може підлягати обмеженням; вони допускаються непрямым чином, оскільки право на доступ до суду за своєю природою вимагає регулювання з боку Держави. У цьому відношенні Договірні Держави користуються певною свободою розсуду, хоча остаточне рішення щодо дотримання вимог Конвенції залишається за Судом. Суд повинен переконатися, що застосовані обмеження не обмежують або не зменшують доступ, який залишається особі, таким чином або в такій мірі, що порушується сама суть права. Крім того, обмеження права на доступ до суду не буде сумісним із пунктом 1 статті 6, якщо воно не переслідує законної цілі і якщо не існує розумного співвідношення пропорційності між застосованими засобами і метою, яку прагнуть досягти («*Кудак проти Литви*» (*Cudak v. Lithuania*) [ВП], 2010, § 55; «*Аль-Дулімі та Монтана Менеджмент Інк. проти Швейцарії*» (*Al-Dulimi and Montana Management Inc. v. Switzerland*) [ВП], 2016, § 129).

378. Якщо внаслідок попереднього розгляду заяви Суд переконується, що умови, на які було посилання вище, було дотримано, та що з огляду на всі відповідні обставини справи немає явного браку пропорційності між цілями, які переслідувало втручання Держави та застосованими засобами, Суд визнає неприйнятною як явно необґрунтовану скаргу, про яку йдеться. Мотиви, наведені в рішенні про неприйнятність у такій справі, будуть ідентичними або подібними до тих, які Суд ухвалив би в рішенні по суті справи, дійшовши висновку про відсутність порушення («*Ментцен проти Латвії*» (*Mentzen v. Latvia*) (ухв.), 2004).

с. Інші порівняно прості питання суті

379. Крім ситуацій, описаних вище, Суд визнає скаргу явно необґрунтованою, якщо він переконується, що з причин, які стосуються суті справи, немає жодних ознак порушення положення Конвенції, на яке посилається скажчик. Існує дві групи обставин, за яких це відбувається

- якщо існує усталена і поширена практика Суду рішень в аналогічних або ідентичних справах, на підставі яких можна дійти висновку, що у справі, що розглядається, не було порушення Конвенції («*Галев та інші проти Болгарії*» (*Galev and Others v. Bulgaria*) (ухв.), 2009);
- хоча, якщо й немає попередніх ухвал, в яких йдеться конкретно і безпосередньо про це питання, Суд може дійти висновку про відсутність порушення Конвенції на підставі існуючої судової практики («*Хартунг проти Франції*» (*Hartung v. France*) (ухв.), 2009).

380. За будь-яких обставин Суду може бути запропоновано детально вивчити фактичні обставини справи та всі інші відповідні фактичні елементи широко і детально («*Коллінз і Аказієбі проти Швеції*» (*Collins and Akaziebie v. Sweden*) (ухв.), 2007).

4. Невмотивовані скарги: брак доказів

381. Провадження у Суді має змагальний характер. Отже, сторони – тобто заявник і Уряд-відповідач – мають умотивувати свої фактичні аргументи (надаючи Суду необхідні фактичні докази), а також свої правові аргументи (пояснюючи, чому, на їхню думку, положення Конвенції, на яке було посилання, було чи не було порушено).

382. Відповідні частини Правила 47 Регламенту Суду, яким регулюється зміст індивідуальних заяв, передбачають:

« 1. Заява згідно зі статтею 34 Конвенції має бути написана на бланку, наданому канцелярією, якщо Суд не вирішить інакше. Вона має містити всю інформацію, що вимагається у відповідних частинах формуляру заяви, і містити:

(...)

(d) стислий і розбірливий виклад фактів;

(e) стислий і розбірливий виклад стверджуваного порушення (порушень) Конвенції та відповідних аргументів; і

(...)

2. (a) Уся інформація, що зазначається в підпунктах (d) до (f) пункту 1, що викладається у відповідній частині формуляру заяви, має бути достатньою, щоб надати можливість Суду визначити характер і обсяг заяви, не звертаючись до будь-якого іншого документа.

(...)

3.1. Формуляр заяви має бути підписано заявником або представником заявника і до неї має бути додано

(a) копії документів, що стосуються оскаржуваних рішень чи заходів, судових або інших;

(b) копії документів і рішень, які доводять, що заявник дотримався вимоги щодо вичерпання національних засобів правового захисту і часових обмежень, що містяться у пункті 1 статті 35 Конвенції,

(...)

5.1. Недотримання вимог, викладених у пунктах 1-3 цього Правила, матиме наслідком те, що заява не розглядатиметься Судом, якщо

(a) заявник не надав належного пояснення, чому він не дотримався зазначених вимог;

(...)

(c) якщо Суд не вирішить інакше на свій розсуд або за проханням заявника.

(...))»

383. Крім того, згідно з пунктом 1 Правила 44С Регламенту Суду:

«Якщо сторона не надає докази або інформацію, запитувану Судом, або не розкриває відповідну інформацію за власною ініціативою, або іншим чином не бере ефективної участі у провадженні, Суд може зробити такі висновки, які він вважає за доцільне.»

384. Якщо вищезазначених умов не дотримано, Суд може визнати заяву неприйнятною як явно необґрунтовану. Існує дві групи обставин, за яких це може статися:

- якщо заявник обмежується тим, що просто цитує одне або більше положень Конвенції, не пояснюючи, яким чином вони порушені, якщо це не є очевидним із фактів справи (*«Трофімчук проти України» (Trofimchuk v. Ukraine)* (ухв.), 2005; *«Баярд проти Франції» (Baillard v. France)* (ухв.), 2008);
- коли заявник не надає або відмовляється надати документальні докази на підтримку своїх тверджень (зокрема, рішення судів або інших національних органів), за винятком виняткових обставин, які не залежать від заявника і не перешкоджають йому це зробити (наприклад, якщо адміністрація в'язниці відмовляється передати Суду документи з матеріалів справи ув'язненого), або якщо Суд сам не вирішить інакше.

5. Заплутані або надумані скарги

385. Суд відхиляє як явно необґрунтовані скарги, які настільки заплутані, що об'єктивно неможливо зрозуміти факти, на які скаржиться заявник, і вимоги, які він або вона хоче подати до Суду. Те ж саме стосується і надуманих скарг, тобто скарг, що стосуються фактів, які об'єктивно неможливі, явно вигадані або явно суперечать здоровому глузду. У таких випадках факт відсутності ознак порушення Конвенції буде очевидним для пересічного спостерігача, навіть без юридичної освіти.

В. Відсутність суттєвої шкоди

Підпункт «b» пункту 3 статті 35 Конвенції – Умови прийнятності

«3. Суд оголошує непринятною будь-яку індивідуальну заяву, подану відповідно до статті 34, якщо він вважає:

(...)

b) що заявник не зазнав суттєвої шкоди, якщо тільки повага до прав людини, гарантованих Конвенцією і Протоколами до неї, не вимагає розгляду заяви по суті, а також за умови, що на цій підставі не може бути відхилена жодна справа, яку національний суд не розглянув належним чином.»

Ключові слова HUDOC

Несуттєва шкода (35-3-b) – Подальший розгляд є необґрунтованим (35-3-b) – Справа, належним чином розглянута національним судом (35-3-b)

1. Передумови нового критерію

386. Новий критерій прийнятності було додано до умов, закріплених у статті 35, з набранням чинності Протоколом № 14 з 1 червня 2010 року. У відповідності зі статтею 20 Протоколу це нове положення застосовується до всіх заяв, що знаходяться на розгляді Суду, за винятком тих, що вже були оголошені прийнятними до набрання чинності цим Протоколом. Відповідно, у справі «*Вістінс і Перепьолкінс проти Латвії*» (*Vistiņš ma Perepjolkins v. Latvia*) [ВП], 2012, § 66, попереднє заперечення Уряду, в якому зазначалось про відсутність суттєвої шкоди, було відхилено, оскільки цю заяву було визнано прийнятною у 2006 році, до набрання чинності Протоколом № 14.

387. Запровадження цього нового критерію вважалось необхідним з огляду на постійно зростаюче навантаження на Суд. Цей критерій надає Суду додатковий засіб, що допоможе йому зосередити увагу на справах, які вимагають розгляду по суті. Іншими словами, він надає Суду можливість відхиляти справи, що вважаються «малозначними», у відповідності з принципом, на підставі якого судді не повинні розглядати такі справи («*de minimis non curat praetor*»).

388. Поняття «*de minimis*» формально не було закріплено в Європейській конвенції з прав людини до 1 червня 2010 року, проте на нього були посилання в декількох рішеннях, до яких докладались окремі думки членів Комісії, що висловлювали свою незгоду з думкою більшості (див. доповіді Комісії у справах «*Еюм-Прісо проти Франції*» (*Eyoum-Priso v. France*), 1997; «*Х.Ф. К-Ф проти Німеччини*» (*H.F. K-F v. Germany*), 1996; «*Лешесне проти Франції*» (*Lechesne v. France*), 1997), та суддів Суду (див., наприклад, «*Даджон проти Сполученого Королівства*» (*Dudgeon v.*

the United Kingdom), 1981; «*О'Халлоран і Френсіс проти Сполученого Королівства*» (*O'Halloran and Francis v. the United Kingdom*) [ВП], 2007; «*Мікаллеф проти Мальти*» (*Micallef v. Malta*), 2009), а також Урядами у їхніх зауваженнях, що надсилаються Суду (див., наприклад, «*Кумоуці та інші проти Греції*» (*Koumoutsea and Others v. Greece*) (ухв.), 2001).

389. Протокол № 15 до Конвенції, який набув чинності 1 серпня 2021 року, вніс зміни до підпункту «b» пункту 3 статті 35 Конвенції, вилучивши положення «...а також за умови, що на цій підставі не може бути відхилена жодна справа, яку національний суд не розглянув належним чином». Ця поправка мала на меті посилити дію максими «*de minimis non curat praetor*» (див. *Пояснювальну доповідь до Протоколу № 15*, § 23). Вона застосовується з дати набрання чинності Протоколом. Ця зміна застосовується також до скарг, рішення щодо прийнятності яких не було прийнято на дату набуття чинності Протоколом.

2. Обсяг

390. Підпункт «b» пункту 3 статті 35 складається з двох окремих елементів. По-перше, сам критерій прийнятності: Суд може визнати непринятною будь-яку індивідуальну заяву, якщо заявник не зазнав суттєвої шкоди. Далі йде захисне застереження: Суд не може визнати таку заяву непринятною, якщо повага до прав людини вимагає розгляду заяви по суті. Якщо дві умови критерію непринятності виконані, Суд оголошує скаргу непринятною відповідно до підпунктів «b» і «b» пункту 3 статті 35 Конвенції.

391. До набуття чинності Протоколом № 15 жодна справа не могла бути відхилена за цим новим критерієм, якщо вона не була належним чином розглянута національним судом (див., наприклад, «*Варадінов проти Болгарії*» (*Varadinov v. Bulgaria*), 2017, § 25; порівняйте і протиставте «*Челік проти Нідерландів*» (*Çelik v. the Netherlands*) (ухв.), 2013). Після набуття чинності Протоколом № 15, що вносить зміни до Конвенції, це друге захисне застереження було вилучено¹³. Про перше застосування нової редакції підпункту «b» пункту 3 статті 35 див. рішення у справі «*Бартоло проти Мальти*» (*Bartolo v. Malta*) (ухв.), 2021.

392. У рішенні «*Шефер проти Росії*» (*Shefer v. Russia*) (ухв.), 2012 Суд зазначив, що хоча не існує формальної ієрархії між цими трьома елементами підпункту «b» пункту 3 статті 35, питання відсутності суттєвої шкоди є ключовим для нового критерію. У більшості справ застосовується ієрархічний підхід, згідно з яким кожен елемент нового критерію розглядається по черзі («*Кирило Златков Ніколов проти Франції*» (*Kiril Zlatkov Nikolov v. France*), 2016; «*С. П. проти Сполученого Королівства*» (*C.P. v. the United Kingdom*) (ухв.), 2016; «*Борг і Велла проти Мальти*» (*Borg and Vella v. Malta*) (ухв.), 2015). Однак у деяких справах Суд також вважав за непотрібне визначати, чи наявний перший елемент цього критерію прийнятності («*Фінгер проти Болгарії*» (*Finger v. Bulgaria*), 2011; «*Деніел Фолкнер проти Сполученого Королівства*» (*Daniel Faulkner v. the United Kingdom*), 2016; «*Туртуріца і Касіян проти Республіки Молдова та Росії*» (*Turturica and Casian v. the Republic of Moldova and Russia*), 2016; «*Варадінов проти Болгарії*» (*Varadinov v. Bulgaria*), 2017, § 25).

393. Тільки Суд уповноважений тлумачити цю вимогу прийнятності та приймати рішення щодо її застосування. Протягом перших двох років після набуття чинності цей критерій застосовувався

¹³ Стаття 5 Протоколу № 15: У підпункті «b» пункту 3 статті 35 Конвенції слова «а також за умови, що на цій підставі не може бути відхилена жодна справа, яку національний суд не розглянув належним чином» вилучаються.

лише Палатами та Великою Палатою (стаття 20 § 2 Протоколу № 14). З 1 червня 2012 року критерій використовується всіма складами суддів.

394. Суд може застосувати новий критерій прийнятності за власною ініціативою (наприклад, у справах *«Васянович проти Росії» (Vasyanovich v. Russia)* (ухв.), 2016; *«Іонеску проти Румунії» (Ionescu v. Romania)* (ухв.), 2010; *«Магомедов та інші проти Росії» (Magomedov and others v. Russia)*, 2017, § 49) або у відповідь на заперечення, подане Урядом *«Гальоне та інші проти Італії» (Gaglione and Others v. Italy)*, 2010). У деяких справах Суд розглядає можливість застосування нового критерію спочатку, перед тим, як перейти до інших вимог прийнятності (*«Королев проти Росії» (Korolev v. Russia)* (ухв.), 2010; *«Рінк проти Франції» (Rinck v. France)* (ухв.), 2010; *«Гафтонюк проти Румунії» (Gaftoniuc v. Romania)* (ухв.), 2011; *«Буров проти Молдови» (Burov v. Moldova)* (ухв.), 2011; *«Шефер проти Росії» (Shefer v. Russia)* (ухв.), 2012). В інших випадках він переходить до розгляду нового критерію лише після виключення інших (*«Іонеску проти Румунії» (Ionescu v. Romania)* (ухв.), 2010; *«Голуб проти Чеської Республіки» (Holub v. the Czech Republic)* (ухв.), 2010).

395. Застосування критерію відсутності суттєвої шкоди не обмежується будь-яким конкретним правом, захищеним Конвенцією. Однак Суду важко уявити ситуацію, в якій скарга за статтею 3, яка не була б неприйнятною з будь-яких інших підстав і підпадала б під сферу дії статті 3 (що означає, що критерій мінімального рівня суворості був би виконаний), може бути визнана неприйнятною через те, що заявник не зазнав суттєвої шкоди (*«Ю проти Латвії» (Y v. Latvia)*, 2014, § 44). Аналогічно, Суд відхилив застосування нового критерію щодо скарги за статтею 2, підкресливши, що право на життя є одним з найбільш основоположних положень Конвенції (*«Макучян і Мінасян проти Азербайджану та Угорщини» (Makuchyan and Minasyan v. Azerbaijan and Hungary)*, 2020, §§ 72-73). Що стосується скарг за статтею 5, Суд досі відхилив застосування критерію прийнятності «відсутність суттєвої шкоди» з огляду на важливе місце, яке право на свободу посідає в демократичному суспільстві (*«Зельчс проти Латвії» (Zelčš v. Latvia)*, 2020, § 44, та посилання на нього). Суд також зазначив, що у справах, які стосуються свободи думки, совісті та релігії (стаття 9) або свободи вираження поглядів (стаття 10), застосування критерію відсутності суттєвої шкоди має належним чином враховувати важливість цих свобод і підлягати ретельному вивченню Судом (щодо статті 9 див. *«Ставропулос та інші проти Греції» (Stavropoulos and Others v. Greece)*, 2020, §§ 29-30). У контексті статті 10 така перевірка повинна охоплювати такі елементи, як внесок, зроблений у дискусію, що становить загальний інтерес, і те, чи стосується справа преси або інших засобів масової інформації (*«Маргулев проти Росії» (Margulev v. Russia)*, 2019, §§ 41-42; *«Силка проти Польщі» (Sylka v. Poland)* (ухв.), 2014, § 28; *«Паніоглу проти Румунії» (Panioglu v. Romania)*, 2020, §§ 72-76; *«Шекс проти Хорватії» (Šeks v. Croatia)*, 2022, § 48). Що стосується справ, які стосуються свободи зібрань та свободи об'єднань (стаття 11), Суд повинен належним чином враховувати важливість цих свобод для демократичного суспільства та проводити ретельну перевірку (*«Оботе проти Росії» (Obote v. Russia)*, 2019, § 31; *«Йорданові проти Болгарії» (Yordanovi v. Bulgaria)*, 2020, §§ 49-52). На відміну від попередніх справ, у рішенні у справі *«Бороненков проти України» (Boronenkov v. Ukraine)* (ухв.), 2024, §§ 17-23, Суд постановив, що заявник не зазнав суттєвої шкоди у значенні підпункту «b» пункту 3 статті 35 щодо його скарги за статтею 11 (свобода зібрань). Крім того, враховуючи зв'язок між скаргою за статтею 11 та скаргою за статтею 6, Суд дійшов такого ж висновку щодо останньої скарги (*ibid.*, § 23).

3. Чи зазнав заявник суттєвої шкоди

396. Основним елементом нового критерію є визначення, чи зазнав заявник «суттєвої шкоди». Це поняття ґрунтується на ідеї, що порушення права, яким би реальним воно не було з чисто юридичної точки зору, повинно досягти мінімального рівня суворості, аби виправдати його

розгляд міжнародним Судом. Порухення суто технічного характеру або незначні, незважаючи на їхній формальний характер, не заслуговують на контроль з боку Європейського суду («*Шефер проти Росії*» (*Shefer v. Russia*) (ухв.), 2012). Визначення мінімального рівня є відносним і залежить від обставин справи в цілому. Суворість порушення визначається, виходячи одночасно із суб'єктивної думки заявника і з об'єктивної значущості даної справи («*Королев проти Росії*» (*Korolev v. Russia*) (ухв.), 2010).

397. Однак, суб'єктивне відчуття заявника само по собі не є достатнім для того, щоб Суд визначив, що останній зазнав суттєвої шкоди. Це суб'єктивне відчуття має виправдовуватися об'єктивними підставами («*Ладугін проти Росії*» (*Ladygin v. Russia*) (ухв.), 2011). Порухення Конвенції може стосуватися важливих принципових питань і, відтак, спричинити суттєву шкоду, незалежно від матеріальних інтересів («*Королев проти Росії*» (*Korolev v. Russia*) (ухв.), 2010; «*Біржієтіс проти Литви*» (*Biržietis v. Lithuania*), 2016; «*Карелін проти Росії*» (*Karelin v. Russia*), 2016). У рішенні «*Джуран проти Румунії*» (*Giuran v. Romania*), 2011, §§ 17-25, Суд встановив, що заявник зазнав значної шкоди, оскільки провадження стосувалося принципового для нього питання, а саме його права на повагу до свого майна та житла. І це незважаючи на те, що національне провадження, яке було предметом скарги, було спрямоване на повернення викрадених речей вартістю 350 євро з власної квартири заявника. Аналогічно, у справі «*Костянтин Стефанов проти Болгарії*» (*Constantin Stefanov v. Bulgaria*), 2015, §§ 46-47, Суд взяв до уваги той факт, що штраф стосувався принципового для заявника питання, а саме поваги до його статусу як адвоката при здійсненні ним своєї професійної діяльності.

398. Крім того, щоб оцінити суб'єктивне значення питання для заявника, Суд може розглянути його дії, наприклад, визначити, чи він залишався певний час пасивним під час провадження, засвідчивши, таким чином, відсутність справжньої зацікавленості у вирішенні справи («*Шефер проти Росії*» (*Shefer v. Russia*) (ухв.), 2012). У справі «*Джусті проти Італії*» (*Giusti v. Italy*), 2011, §§ 22-36, Суд вперше послався на те, що слід взяти до уваги деякі нові факти з метою визначення мінімальної шкоди, яка виправдовує розгляд справи міжнародним Судом, а саме, характер права, на порушення якого посилається заявник, серйозність стверджуваного порушення і/або потенційні наслідки цього порушення для особистої ситуації заявника. Щоб оцінити ці обставини, Суд повинен, зокрема, визначити важливість або результати національного провадження. Наприклад, у справі «*Бороненков проти України*» (*Boronenkov v. Ukraine*) (ухв.), 2024, §§ 17-21, Суд взяв до уваги кілька факторів, що зменшують значущість будь-якого «невигідного становища», якого зазнав заявник, і встановив відсутність «стримувального ефекту» на здійснення його права на свободу зібрань.

а. Відсутність суттєвої фінансової шкоди

399. У низці справ досягнутий рівень суворості оцінюється у світлі фінансових наслідків спірного питання та важливості справи для заявника. Фінансовий вплив не оцінюється лише у світлі моральної шкоди, про яку заявляє заявник. У рішенні «*Кіусі проти Греції*» (*Kiوسي v. Greece*) (ухв.), 2011, Суд постановив, що сума у 1000 євро, якої заявник вимагав в якості моральної шкоди, не була визначальною для оцінки справжньої значущості справи для заявника. Це пояснюється тим фактом, що заявники часто самостійно оцінюють розмір моральної шкоди, виходячи з власних припущень щодо відповідної суми.

400. Що стосується незначного фінансового наслідку, то на сьогоднішній день Суд встановив відсутність «суттєвої шкоди» у наступних справах, де сума, про яку йдеться, дорівнювала або була меншою за 500 євро:

- провадження, де оскаржувана сума дорівнювала 90 євро («*Іонеску проти Румунії*» (*Ionescu v. Romania*) (ухв.), 2010);
- справа, у якій мова йшла про несплату органами влади суми, що була менше одного євро («*Королєв проти Росії*» (*Korolev v. Russia*) (ухв.), 2010);
- справа, у якій органами влади не було сплачено заявникові суму, що приблизно дорівнює 12 євро («*Васільченко проти Росії*» (*Vasilchenko v. Russia*), 2010, § 49);
- штраф за порушення правил дорожнього руху розміром у 150 євро і зняття одного пункту у посвідченні про водійські права («*Рінк проти Франції*» (*Rinck v. France*) (ухв.), 2010);
- затримка у виплаті 25 євро («*Гафтонюк проти Румунії*» (*Gaftoniuc v. Romania*) (ухв.), 2011);
- невідшкодування 125 євро («*Штефанеску проти Румунії*» (*Ștefănescu v. Romania*) (ухв.), 2011);
- несплата державними органами заявникові 12 євро («*Федотов проти Молдови*» (*Fedotov v. Moldova*) (ухв.), 2011);
- несплата державними органами заявникові 107 євро плюс 121 євро за видатки, тобто всього 228 євро («*Буров проти Молдови*» (*Burov v. Moldova*) (ухв.), 2011);
- штраф розміром у 135 євро, збір у сумі 22 євро і зняття одного пункту у посвідченні про водійські права заявниці («*Фернандес проти Франції*» (*Fernandez v. France*) (ухв.), 2012);
- справа, у якій Суд визначив, що сума матеріальної шкоди складає 504 євро («*Кіусі проти Греції*» (*Kiousi v. Greece*) (ухв.), 2011) ;
- справа, у якій початкове звернення заявника про повернення йому адвокатом 99 євро було долучено до сплати йому суми, еквівалентної 1515 євро, за тривалість провадження по суті («*Гавелка проти Чеської Республіки*» (*Havelka v. the Czech Republic*) (ухв.), 2011) ;
- у справі щодо заборгованості по заробітній платі в сумі близько 200 євро («*Гуруян проти Вірменії*» (*Guruyan v. Armenia*) (ухв.), 2012); ;
- у справі щодо витрат в розмірі 227 євро («*Шумбера проти Чеської Республіки*» (*Šumbera v. the Czech Republic*) (ухв.), 2012);
- виконання рішення, за яким надавалася сума у розмірі 34 євро («*Шефер проти Росії*» (*Shefer v. Russia*) (ухв.), 2012);
- у справі щодо моральної шкоди за відключення електропостачання в розмірі 445 євро («*Базельюк проти України*» (*Bazelyuk v. Ukraine*) (ухв.), 2012);
- у справі щодо адміністративних штрафів у розмірі 50 євро («*Боєленс та інші проти Бельгії*» (*Boelens and Others. v. Belgium*) (ухв.), 2012);
- вимоги щодо винагород в розмірі від 98 до 137 євро плюс штрафні відсотки («*Худекова та інші проти Словаччини*» (*Hudecová and Others v. Slovakia*) (ухв.), 2012);
- щодо невиконання рішень про відносно невеликі суми від 29 до 62 євро («*Штефан та інші проти України*» (*Shtefan and Others v. Ukraine*), 2014; «*Щукін та інші проти України*» (*Shchukin and Others v. Ukraine*) [Комітет], 2014);
- у справі щодо адміністративних штрафів у розмірі 35 та 31 євро («*Шімшек, Андіч та Богатекін проти Туреччини*» (*Şimşek, Andiç and Boğatekin v. Turkey*) (ухв.), 2020, §§ 26-29);
- арешт на понад чотири з половиною роки акцій заявника в компанії загальною номінальною вартістю два рублі, тобто менше 0,50 євро («*Себелева та інші проти Росії*» (*Sebeleva and Others v. Russia*), 2022, §§ 42-43).

401. У рішенні *«Гавелка проти Чеської Республіки» (Havelka v. the Czech Republic)* (ухв.), 2011, Суд взяв до уваги той факт, що хоч сума у розмірі 1515 євро, власне кажучи, і не становила адекватного і достатнього відшкодування за судовою практикою Суду, ця сума не настільки відрізнялася від наданої справедливої сатисфакції, щоб заявник міг зазнати суттєвої шкоди.

402. У справі *«Магомедов та інші проти Росії» (Magomedov and others v. Russia)*, 2017, заявникам було присуджено підвищення різних надбавок та додаткових пільг як учасникам ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Оскільки національні органи влади не подали апеляції у встановлені законом строки, рішення стали остаточними. Однак органам влади було надано дозвіл на подання апеляційної скарги із запізненням, і згодом судові рішення були скасовані. Заявники скаржилися за статтею 6 та статтею 1 Першого протоколу до Конвенції. Для деяких заявників рішення першої інстанції було скасовано до того, як воно могло бути виконане. Суд відхилив твердження Уряду про те, що ці заявники не зазнали суттєвої шкоди (§§ 47-48). Однак заяви тих, хто отримав виплати за первинним рішенням, були визнані неприйнятними за цим критерієм. Суд зазначив, що ці заявники не були зобов'язані повертати отримані гроші; що Конвенція не гарантує право на пенсію або соціальну допомогу в певному розмірі; що суми, про які йдеться, не є основним джерелом доходу заявників; що їхнє право на допомогу та пільги саме по собі не було поставлено під сумнів, оскільки було виправлено лише метод розрахунку сум заборгованості; і що затримка, спричинена запізнілою апеляцією Уряду, була вигідною для заявників, оскільки вони продовжували отримувати виплати, розраховані згідно з первинними рішеннями, протягом проміжного періоду (§§ 50-52).

403. Нарешті, Суд усвідомлює, що наслідки матеріальної шкоди не повинні вимірюватися абстрактно; адже навіть незначна фінансова втрата може бути суттєвою з огляду на конкретний стан особи та економічну ситуацію в країні чи регіоні, де вона проживає. Так, у рішенні *«Фернандес проти Франції» (Fernandez v. France)* (ухв.), 2012, Суд, взявши до відома той факт, що заявниця була суддею апеляційного адміністративного суду міста Марсель, зробив висновок, що накладений на неї штраф розміром у 135 євро не становить для неї значної суми.

в. Суттєва фінансова шкода

404. І навпаки, якщо Суд вважає, що заявник зазнав значної фінансової шкоди, критерій може бути відхилений. Так було в наступних прикладах справ:

- справа, у якій мало місце запізнення виконання рішень суду про виплату компенсацій за надмірну тривалість провадження розміром від 200 до 13 749.99 євро на строк від дев'яти до сорока дев'яти місяців (*«Гальоне та інші проти Італії» (Gaglione and Others v. Italy)*, 2010);
- справа стосовно запізнення виплати відшкодування про низку конфіскацій власності, у якій суми виплат досягали десятків тисяч євро (*«Санчо Круз та інші справи "Аграрна реформа" проти Португалії» (Sancho Cruz and others «Agricultural Reform» v. Portugal)*, 2011, §§ 32-35);
- справа стосовно прав найманих робітників з вимогою сплати приблизно 1800 євро (*«Жівіч проти Сербії» (Živić v. Serbia)*, 2011);
- справа стосовно тривалості цивільного провадження строком у п'ятнадцять років і п'ять місяців і відсутність можливості апеляції, тоді як скарга стосувалася «значної суми» (*«Джусті проти Італії» (Giusti v. Italy)*, 2011, §§ 22-36);
- справа стосовно тривалості цивільного провадження, у якій йшлося про виплату як допомогу з інвалідності суми, що не можна було вважати несуттєвою (*«Де Ієзо проти Італії» (De Ieso v. Italy)*, 2012);

- справа, у якій від заявниці вимагалось сплатити судові витрати, що на 20 % перевищували її місячний дохід («*Пьетка проти Польщі*» (*Piętka v. Poland*), 2012, §§ 33-41);
- у справі, де заявники були зобов'язані сплачувати постійний регулярний платіж, хоча найвищий разовий щомісячний платіж, який вони сплачували, не перевищував 30 євро, оскільки загальну суму не можна було назвати незначною в загальному контексті, в якому діяла вимога про сплату, і в світлі рівня життя в Державі-відповідачі («*Стрезовські та інші проти Північної Македонії*» (*Strezovski and Others v. North Macedonia*), 2020, §§ 47-49).

с. Відсутність суттєвої нефінансової шкоди

405. Однак, застосовуючи критерій відсутності суттєвої шкоди, Суд не обмежується лише справами про незначні фінансові суми. Фактичний результат справи на національному рівні може мати інші наслідки, окрім фінансових. У справах «*Голуб проти Чеської Республіки*» (*Holub v. the Czech Republic*) (ухв.), 2010; «*Братржі Заткове А.С. проти Чеської Республіки*» (*Bratři Zátkové, A.S., v. the Czech Republic*) (ухв.), 2001; «*Матушек проти Чеської Республіки*» (*Matoušek v. the Czech Republic*) (ухв.), 2011; «*Чавайда проти Чеської Республіки*» (*Čavajda v. the Czech Republic*) (ухв.), 2011; «*Ганзл і Шпадна проти Чеської Республіки*» (*Hanzl and Špadrna v. the Czech Republic*) (ухв.), 2013, Суд обґрунтував свої рішення тим, що не повідомлені зауваження інших сторін не містили жодного нового або важливого елементу у справі і що рішення, яке прийняв Конституційний Суд у кожній з зазначених справ, не ґрунтувалося на цих зауваженнях. У рішенні «*Португальська професійна футбольна ліга проти Португалії*» (*Liga Portuguesa de Futebol Profissional v. Portugal*) (ухв.), 2012, Суд виходив з тих самих підстав, що й у рішенні «*Голуб проти Чеської Республіки*» (*Holub v. the Czech Republic*) (ухв.), 2010. Шкода, про яку йдеться, полягала в тому, що заявнику не було надіслано висновку прокурора, а не в сумі 19 мільйонів євро, яку компанія могла бути змушена сплатити. Суд постановив, що компанія-заявник не зазнала шкоди від ненаправлення зазначеного висновку.

406. Так само, у рішенні у справі «*Янчев проти колишньої Югославської Республіки Македонія*» (*Jančev v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*) (ухв.), 2011, скарга стосувалася не проголошення публічно рішення суду першої інстанції. Суд дійшов висновку, що заявник не зазнав суттєвої шкоди, оскільки він не був потерпілою стороною. Суд також взяв до уваги, що зобов'язання знести стіну та вивезти цеглу, яке стало наслідком протиправної поведінки заявника, не покладало на нього значного фінансового тягаря. Іншою справою, в якій заявник безпосередньо не посилався на фінансову суму, була «*Саву проти Румунії*» (*Savu v. Romania*) (ухв.), 2011. У цій справі заявник скаржився на невиконання певних судових рішень, винесених на його користь, включаючи зобов'язання видати довідку.

407. У справі «*Гальяно Джорджі проти Італії*» (*Gagliano Giorgi v. Italy*), 2012, Суд вперше розглянув скаргу щодо тривалості кримінального провадження. Беручи до уваги той факт, що термін покарання заявника був скорочений внаслідок тривалості провадження, Суд дійшов висновку, що це скорочення компенсувало заявнику або, зокрема, зменшило будь-яку шкоду, якої він міг би зазнати внаслідок тривалого провадження. У справі «*Галовіч проти Хорватії*» (*Galović v. Croatia*) (ухв.), 2013, Суд встановив, що заявниця фактично отримала вигоду від надмірної тривалості цивільного провадження, оскільки вона залишалася власницею свого майна ще шість років і два місяці. Дві інші голландські справи також стосувалися тривалості кримінального провадження та відсутності ефективного засобу правового захисту, а саме «*Челік проти Нідерландів*» (*Çelik v. the Netherlands*) (ухв.), 2013, та «*Ван дер Путтен проти Нідерландів*» (*Van der Putten v. the Netherlands*) (ухв.), 2013. Заявник скаржилися виключно на тривалість провадження у Верховному Суді внаслідок подовження апеляційним судом строку на

комплектацію матеріалів справи. Однак в обох випадках заявники подали скарги з питань права до Верховного Суду, не вказавши жодних підстав для оскарження. З'ясувавши, що не було подано жодної скарги на рішення Апеляційного суду або на будь-який аспект попереднього кримінального провадження, Суд вважав, що в обох випадках заявники не зазнали суттєвої шкоди.

408. У справі *«Кирило Златков Ніколов проти Франції» (Kiril Zlatkov Nikolov v. France)*, 2016, Суд встановив, що не було жодних ознак будь-якого значного впливу на здійснення права заявника не бути дискримінованим та його права на справедливий судовий розгляд у контексті кримінального провадження проти нього, або навіть, у більш широкому сенсі, на його особисту ситуацію. Таким чином, Суд дійшов висновку, що в будь-якому випадку дискримінація, на яку скаржився заявник при здійсненні свого права на справедливий судовий розгляд, не завдала йому «суттєвої шкоди».

409. У справі *«Звінкельс проти Нідерландів» (Zwinkels v. the Netherlands)* (ухв.), 2012, єдине втручання у право на повагу до житла за статтею 8 стосувалося несанкціонованого входу інспекторів праці в гараж, і, відповідно, Суд відхилив таку скаргу як таку, що мала «не більше ніж мінімальний вплив» на право заявника на недоторканність житла або приватного життя. Аналогічно, у справі *«Борг і Велла проти Мальти» (Borg and Vella v. Malta)* (ухв.), 2015, § 41, той факт, що відносно невелика ділянка землі заявників була експропрійована на певний час, не мав для них жодних особливих наслідків.

410. У справі *«С. П. проти Сполученого Королівства» (C.P. v. the United Kingdom)* (ухв.), 2016, заявник стверджував, що його тимчасове відсторонення від навчання протягом трьох місяців порушило його право на освіту. Суд зазначив, що «у більшості випадків тримісячне виключення зі школи становитиме «суттєву шкоду» для дитини». Однак у цій справі існувало кілька факторів, які зменшували значущість будь-якої тривалої «шкоди», якої зазнав заявник. Таким чином, будь-яка шкода, якої зазнав заявник щодо його права на освіту в матеріальному сенсі, була спекулятивною.

411. У справі *«Васянович проти Росії» (Vasyanovich v. Russia)* (ухв.), 2016, Суд дійшов висновку, що найбільш суттєвим елементом скарги заявника була його нездатність викупити пивні жетони, і що ця скарга була задоволена. Решта вимог заявника та апеляційної скарги, пов'язані зі ставками, які він програв, та вимогою про відшкодування моральної шкоди, були значною мірою спекулятивними. У справі *«Грозданіч і Гршкович-Грозданіч проти Хорватії» (Grozđanić and Gršković-Grozđanić v. Croatia)*, 2021, §§ 127-132, Суд зазначив, що скарга на доступ до суду, подана заявником за пунктом 1 статті 6 Конвенції, стосувалася відмови у розгляді апеляції з питань права, яка не мала жодних шансів на успіх (по суті), а тому дійшов висновку, що заявник не зазнав суттєвої шкоди.

412. Вперше Суд застосував критерій відсутності суттєвої шкоди у справі про свободу вираження поглядів у справі *«Силка проти Польщі» (Sylka v. Poland)* (ухв.), 2014, § 35. Справа стосувалася прикрої словесної перепалки між заявником та співробітником поліції, яка не мала ширших наслідків або підтексту суспільного інтересу, що могло б викликати реальне занепокоєння за статтею 10 (на відміну від справи *«Еон проти Франції» (Eon v. France)*, 2013).

d. Суттєва нефінансова шкода

413. Повертаючись до справ, щодо яких Суд відхилив новий критерій, слід навести рішення у справі *«ЗА.Ч с.р.о. проти Чеської Республіки» (ZA.CZ s.r.o. v. the Czech Republic)*, 2011, § 34. Суд постановив, що неповідомлені зауваження могли містити певну нову інформацію, невідому

компанії-заявниці. Підкресливши відмінність цієї справи від тих, що нагадують справу *«Голуб проти Чеської Республіки» (Holub v. the Czech Republic)* (ухв.), 2010, Суд визначив, що не може зробити висновку про відсутність для компанії суттєвої шкоди. Такі самі висновки він зробив у справах (*«Бенет Прага, спол. с.р.о. проти Чеської Республіки» (BENet Praha, spol. s r.o., v. the Czech Republic)* 2011, § 135, і *«Йоос проти Швейцарії» (Joos v. Switzerland)*, 2012, § 20.

414. У справі *«Лучанінова проти України» (Luchaninova v. Ukraine)*, 2011, §§ 46-50, Суд зауважив, що результати провадження, яке заявниця вважала несправедливим і проведеним з порушеннями правил, мали особливо негативний вплив на її професійне життя. Засудження заявниці стало підставою для її звільнення з роботи. Отже, Суд зробив висновок про наявність суттєвої шкоди. У справі *«Дьяченко проти Румунії» (Diacenco v. Romania)*, 2012, § 46, принциповим питанням для заявника було визнання його права на презумпцію невинуватості, гарантоване пунктом 2 статті 6 Конвенції.

415. Іншим прикладом статті 6 є справа *«Селмані та інші проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (Selmani and Others v. the former Yugoslav Republic of Macedonia)*, §§ 28-30 і 40-41, яка стосувалася відсутності усних слухань у провадженні в Конституційному Суді. Уряд стверджував, що усне слухання не сприяло б встановленню нових або інших фактів і що відповідні факти щодо видалення заявників з парламентської галереї не викликали сумнівів між сторонами і могли бути встановлені на підставі письмових доказів, поданих на підтримку конституційної скарги заявників. Суд вважав, що заперечення Уряду було в самій суті скарги, тому він розглянув його на стадії розгляду справи по суті. Суд зазначив, що справа заявників розглядалася тільки в Конституційному Суді, який діяв як суд першої та єдиної інстанції. Він також встановив, що, хоча видалення заявників з парламентської галереї, як таке, не оскаржувалося сторонами, рішення Конституційного Суду ґрунтувалося на фактах, які заявники оскаржували і які мали значення для результату справи. Ці питання не були ні технічними, ні суто юридичними. Тому заявники мали право на усне слухання в Конституційному Суді. Таким чином, Суд відхилив заперечення Уряду.

416. У справі *«Шмідт проти Латвії» (Schmidt v. Latvia)*, 2017, §§ 72-75, заявниця розійшлася зі своїм чоловіком, з яким вона проживала в Латвії, і переїхала до колишнього місця проживання подружжя в Німеччині. Без відома заявниці її чоловік згодом розпочав шлюбозрозлучний процес у Латвії. Він повідомив суду у справах з розлучень, що не знає її теперішньої адреси. Після першої невдалої спроби вручити заявниці документи про розлучення за латвійською адресою подружжя, суд у справах з розлучень опублікував два повідомлення в латвійському офіційному бюлетені. Не знаючи про розгляд справи, заявниця не з'явилася на слухання, і рішення про розлучення було винесено за її відсутності. Вона дізналася про те, що її шлюб було розірвано і що її чоловік одружився вдруге, лише тоді, коли прийшла на, як вона думала, похорон свого чоловіка. Заявниця скаржилася, що процедура розірвання шлюбу порушила статтю 6. Суд постановив, що немає підстав для висновку, що заявниця не зазнала суттєвої шкоди, зазначивши, серед іншого, що не можна недооцінювати важливість справи для заявниці та її вплив на її приватне та сімейне життя.

417. Суд неодноразово заявляв про важливість особистої свободи в демократичному суспільстві і ще не застосовував критерій відсутності суттєвої шкоди до справ за статтею 5. У справі *«Чаманс і Тимофєєва проти Латвії» (Čamans and Timofejeva v. Latvia)*, 2016, §§ 80-81, Уряд стверджував, що передбачувані обмеження права заявників не бути позбавленими свободи тривали лише кілька годин. Суд дійшов висновку, що заявники зазнали шкоди, яку не можна вважати незначною. Іншим прикладом важливості особистої свободи у зв'язку зі статтею 6 є справа *«Хебат Аслан і Фірас Аслан проти Туреччини» (Hebat Aslan and Firas Aslan v. Turkey)*, 2014. У цій справі предмет і результат оскарження мали вирішальне значення для заявників, оскільки вони

домагалися судового рішення щодо законності їхнього затримання і, зокрема, припинення цього затримання, якщо воно буде визнано незаконним. З огляду на важливість права на свободу в демократичному суспільстві, Суд не міг дійти висновку, що заявники не зазнали «суттєвої шкоди» у здійсненні свого права на належну участь у провадженні щодо розгляду їхніх скарг.

418. У справі *«Ван Велден проти Нідерландів» (Van Velden v. the Netherlands)*, 2011, §§ 33-39, заявник скаржився за пунктом 4 статті 5 Конвенції. Уряд стверджував, що заявник не зазнав жодної істотної шкоди, оскільки весь період попереднього ув'язнення був вирахований з його тюремного покарання. Однак Суд встановив, що особливістю кримінального судочинства багатьох Договірних Сторін є встановлення періодів тримання під вартою до остаточного засудження та призначення покарання в рахунок остаточного вироку; якщо Суд визнає, що будь-яка шкода, спричинена досудовим ув'язненням, є *ipso facto* недійсною для цілей Конвенції, це виведе значну частину потенційних скарг за статтею 5 з-під сфери його розгляду. Таким чином, заперечення Уряду за критерієм відсутності суттєвої шкоди було відхилено. Інша справа за статтею 5, в якій заперечення Уряду за цим критерієм було відхилено, була справа *«Банніков проти Латвії» (Bannikov v. Latvia)*, 2013, §§ 54-60. У цій справі строк досудового тримання під вартою становив один рік, одинадцять місяців і вісімнадцять днів.

419. У цікавих справах, що стосуються скарг на підставі статей 8, 9, 10 і 11 Конвенції, Суд також відхилив заперечення уряду стосовно відсутності суттєвої шкоди. У справі *«Біржієтіс проти Лумбу» (Biržietis v. Lithuania)*, 2016, §§ 34-37, внутрішні правила в'язниці забороняли заявнику відрощувати бороду, і він стверджував, що ця заборона завдала йому душевних страждань. Суд вирішив, що ця справа порушує питання про обмеження особистого вибору ув'язнених щодо бажаного зовнішнього вигляду, що, ймовірно, є важливим принциповим питанням. У справі *«Брацці проти Італії» (Brazzi v. Italy)*, 2018, §§ 24-29, що стосувалася обшуку житла, який не мав жодних фінансових наслідків, Суд взяв до уваги суб'єктивну важливість цього питання для заявника (його право на мирне володіння своїм майном і житлом), а також те, що було об'єктивно поставлено на карту, а саме існування в національному законодавстві ефективного судового нагляду за проведенням обшуку. У справі *«Корделла та інші проти Італії» (Cordella and Others v. Italy)*, 2019, §§ 135-139, що стосувалася передбачуваної відсутності реакції Держави на забруднення повітря металургійним заводом на шкоду здоров'ю навколишнього населення, Суд взяв до уваги характер скарг заявників (за статтею 8) та наявність наукових досліджень, що свідчать про забруднюючий вплив викидів металургійного заводу на навколишнє середовище та здоров'я осіб, які проживають у постраждалих районах. У справі *«Вартіч проти Румунії (№ 2)» (Vartic v. Romania) (no. 2)*, 2013, §§ 37-41, заявник скаржився на те, що, відмовивши йому у вегетаріанському харчуванні, якого вимагали його буддистські вірування, тюремна влада порушила його право на свободу сповідувати релігію за статтею 9. Суд зазначив, що предмет скарги становить принципово важливе питання (див. також *«Ставропулос та інші проти Греції» (Stavropoulos and Others v. Greece)*, 2020, §§ 29-30, щодо свідчення про народження, яке свідчить про вибір батьків не хрестити свою дитину у зв'язку з правом не виявляти свої переконання). У справі *«Еон проти Франції» (Eon v. France)*, 2013, § 34, скарга на підставі статті 10 полягала у з'ясуванні, чи образа глави Держави може вважатися кримінальним правопорушенням. Суд відхилив заперечення Уряду, зазначивши, що це питання мало суб'єктивно важливе значення для заявника і що об'єктивно воно становить громадський інтерес. Інша справа за статтею 10, *«Янковські проти Лумбу» (Jankovskis v. Lithuania)*, 2017, §§ 59-63, стосувалася права ув'язненого на отримання інформації. Заявнику було відмовлено в доступі до вебсайту, що містив інформацію про навчання та навчальні програми. Така інформація мала безпосереднє відношення до зацікавленості заявника в отриманні освіти, що, в свою чергу, було важливо для його реабілітації та подальшої реінтеграції в суспільство. Беручи до уваги наслідки цього втручання для заявника, Суд відхилив заперечення Уряду про те, що заявник не зазнав значної шкоди. У справі *«Шекс проти Хорватії» (Šeks v. Croatia)*, 2022, § 49, де заявник скаржився на відмову національних органів влади розсекретити деякі документи, які він вважав важливими

для своєї наукової монографії, Суд відхилив заперечення Уряду на підставі того, що книга, про яку йде мова, зрештою була опублікована, навіть без відповідних посилань. У справі *«Паніоглу проти Румунії» (Panioglu v. Romania)*, 2020, §§ 75-76, Суд також відхилив заперечення Уряду та постановив, що стверджуване порушення статті 10 (провадження щодо кодексу поведінки судді за публікацію тверджень, які ставлять під сумнів моральну та професійну доброчесність Голови Касаційного Суду) стосувалося «важливих принципових питань» з огляду на суб'єктивне сприйняття заявницею того, що це вплинуло на її перспективи кар'єрного зростання та покарало її за участь у дебатах, які становлять загальний інтерес, щодо реформування та функціонування судової системи. У справі *«Берладір та інші проти Росії» (Berladir and Others v. Russia)*, 2012, § 34, Суд не вважав за можливе, виходячи з підпункту «b» пункту 3 статті 35 Конвенції, відхилити скарги на підставі статей 10 і 11, оскільки можна було вважати, що вони порушують принципові питання. У справі *«Акарсубаші та Альчічек проти Туреччини» (Akarsubaşı and Alçiçek v. Turkey)*, 2018, §§ 16-20, заявники, які були членами профспілки, були оштрафовані за прикріплення банера з написом «Робоче місце страйкує» до паркану перед середньою школою в день національної мобілізації. Вони поскаржилися за статтею 11 Конвенції. Суд відхилив заперечення Уряду про те, що заявники не зазнали суттєвої шкоди. Він підкреслив вирішальне значення права на мирні зібрання і зазначив, що стверджуване порушення, ймовірно, матиме значний вплив на здійснення заявниками цього права, оскільки штрафи можуть відбити у них бажання брати участь в інших зібраннях в рамках їхньої профспілкової діяльності. Суд також покладався на вирішальне значення свободи мирних зібрань, відхиляючи заперечення Уряду за підпунктом «b» пункту 3 статті 35 Конвенції у справі *«Огру та інші проти Туреччини» (Öğrü and Others v. Turkey)*, 2017, §§ 53-54 (щодо правозахисників). Обидві ці справи відрізняються від справи *«Бороненков проти України» (Boronenkov v. Ukraine)* (ухв.), 2024, §§ 22-23, де покарання, накладені на заявника, і стверджувана шкода, якої він зазнав, не були достатньо суттєвими, щоб виправдати розгляд його справи по суті. З іншого боку, щодо свободи об'єднань, див. рішення у справі *«Йорданові проти Болгарії» (Yordanovi v. Bulgaria)*, 2020, §§ 49-52 (щодо кримінального провадження за спробу створення політичної партії).

420. Двома прикладами, коли Суд відхилив заперечення урядів щодо скарг за статтею 1 Першого протоколу, є справи *«Семашко та Ольшинський проти Польщі» (Siemaszko and Olszyński v. Poland)*, 2016, та *«Статілео проти Хорватії» (Statileo v. Croatia)*, 2014. У першій справі ув'язнені скаржилися на зобов'язання розмістити грошові суми, призначені для формування ощадного фонду, які мали бути передані їм після звільнення, на ощадному рахунку з настільки низькою відсотковою ставкою, що вартість їхнього резерву зменшилася. Друга справа стосувалася житлового законодавства Хорватії. Заявник скаржився на те, що він не міг користуватися або продати свою квартиру, здати її в оренду особі за власним вибором або стягувати ринкову орендну плату за її оренду.

4. Захисне застереження: чи вимагає дотримання прав людини розгляду справи по суті

421. Якщо Суд, керуючись викладеними вище принципами, постановив про відсутність суттєвої шкоди, він перевіряє, чи не зобов'язує його пункт застереження, викладений у підпункті «b» пункту 3 статті 35, все ж таки розглянути скаргу по суті.

422. Другим елементом є захисне застереження (див. *Explanatory Report* to Protocol No. 14, § 81 (*Пояснювальна доповідь* до Протоколу № 14, § 81), в силу якого заява не буде оголошена неприйнятною, якщо повага до прав людини, гарантованих Конвенцією та Протоколами до неї, вимагає розгляду справи по суті. Такі питання загального характеру виникають, наприклад, коли необхідно роз'яснити зобов'язання Держав за Конвенцією або спонукати Державу-відповідача

усунути структурний недолік, що впливає на інших осіб, які перебувають у такому ж становищі, як і заявник (*«Савельєв проти Росії» (Savelyev v. Russia)* (ухв.), 2019, § 33).

Формулювання цього елементу виходить із другої частини пункту 1 статті 37 Конвенції, де воно виконує аналогічну функцію у контексті прийняття рішень про вилучення заяв з реєстру. Таке саме формулювання використовується у пункті 1 статті 39 як підстава для забезпечення дружнього врегулювання спору між сторонами.

423. Органи Конвенції завжди тлумачать ці положення як такі, що змушують їх продовжувати розгляд справи, незважаючи на її врегулювання сторонами або на існування будь-якої іншої підстави для вилучення справи з реєстру. Таким чином, навіть якщо інші критерії для відхилення скарги за підпунктом «b» пункту 3 статті 35 Конвенції дотримані, повага до прав людини може вимагати розгляду Судом справи по суті (*«Маравіч Маркеш проти Хорватії» (Maravić Markeš v. Croatia)*, 2014, §§ 50-55). У справі *«Даніель Фолкнер проти Сполученого Королівства» (Daniel Faulkner v. the United Kingdom)*, 2016, § 27, Суд не вважав за потрібне визначати, чи можна стверджувати, що заявник зазнав «суттєвої шкоди», оскільки його скарга порушувала нове принципове питання за статтею 5, яке вимагало розгляду Судом.

424. Саме такого підходу Суд дотримувався у справі *«Фінгер проти Болгарії» (Finger v. Bulgaria)*, 2011, §§ 67-77, де він не визнав за необхідне визначати, чи зазнав заявник суттєвої шкоди, зважаючи на те, що повага до прав людини вимагає, щоб справу було розглянуто по суті (справа стосувалася потенційно комплексної проблеми стосовно надмірної тривалості цивільного провадження і стверджуваної відсутності ефективного засобу захисту).

425. У справі *«Жівіч проти Сербії» (Živić v. Serbia)*, 2011, §§ 36-42, Суд також встановив, що навіть якщо припустити, що заявник не зазнав суттєвої шкоди, справа порушує питання загального інтересу, які потребують розгляду. Це було пов'язано з непослідовною судовою практикою Окружного суду в Белграді щодо права на справедливую заробітну плату та рівну оплату за однакову працю, тобто виплату однакової надбавки до заробітної плати певній категорії працівників поліції.

426. Так само, у справі *«Ніколета Георге проти Румунії» (Nicoleta Gheorghe v. Romania)*, 2012, Суд відмовився від нового критерію, незважаючи на незначну суму коштів, про яку йшлося (17 євро), оскільки принципове рішення з цього питання було необхідним для національної юрисдикції (справа стосувалася питання презумпції невинуватості та рівності сторін у кримінальному процесі і була першим судовим рішенням після зміни національного законодавства). У справі *«Юхас Джуріч проти Сербії» (Juhas Đurić v. Serbia)* (перегляд), 2012, заявник оскаржував зобов'язання сплати гонорару адвокату захисту, призначеному поліцією під час попереднього кримінального розслідування. Суд зробив висновок, що оскаржувані питання не можуть вважатися тривіальними, тобто такими, що не заслуговують на розгляд по суті, оскільки вони пов'язані з функціонуванням кримінальної юстиції. Суд відхилив заперечення Уряду на підставі нового критерію прийнятності через те, що повага до прав людини вимагає розгляду по суті. У справі *«Стрезовські та інші проти Північної Македонії» (Strezovski and Others v. North Macedonia)*, 2020) Суд відхилив заперечення Уряду, оскільки, серед іншого, справа порушувала питання загального значення (12 000 домогосподарств перебували в такому ж становищі, як і заявники), а на розгляді Суду перебувало понад 120 подібних справ (§ 49).

427. Як вказано у пункті 39 *Пояснювальної доповіді* до Протоколу № 14, метою застосування нової умови прийнятності є прагнення уникнути відхилення справ, які, незважаючи на свою буденність, порушують серйозні питання застосування або тлумачення Конвенції або важливі

питання, що стосуються національного права (*«Маравіч Маркеш проти Хорватії» (Maravić Markeš v. Croatia)*, 2014, § 51).

428. Суд уже висловлювався з приводу того, що повага до прав людини не вимагає розгляду заяви, якщо, наприклад, відповідне законодавство було змінено, а подібні питання вже було вирішено в інших справах, які розглянув Суд (*«Леже проти Франції» (Léger v. France)* (вилучення з реєстру) [ВП], 2009, § 51; *«Рінк проти Франції» (Rinck v. France)* (ухв.), 2010; *«Федотова проти Росії» (Fedotova v. Russia)*, 2006), або якщо відповідний закон було скасовано і скарга мала лише історичний характер (*«Іонеску проти Румунії» (Ionescu v. Romania)* (ухв.), 2010). Так само, повага до прав людини не вимагає від Суду, щоб він розглядав заяву, якщо Суд або Рада Міністрів вже розглянули це питання як комплексну проблему, як, наприклад, питання про невиконання національних судових рішень у Росії (*«Васильченко проти Росії» (Vasilchenko v. Russia)*, 2010) або у Румунії (*«Гафтонюк проти Румунії» (Gaftoniuc v. Romania)* (ухв.), 2011; *«Саву проти Румунії» (Savu v. Romania)* (ухв.), 2011), або навіть у Республіці Молдова (*«Буров проти Молдови» (Burov v. Moldova)* (ухв.), 2011) чи у Вірменії (*«Гуруян проти Вірменії» (Guruayan v. Armenia)* (ухв.), 2012), або коли Суд вже розглядав майже ідентичні питання у низці справ щодо відповідної Держави (*«Гасанов та інші проти Азербайджану» (Hasanov and Others v. Azerbaijan)* (ухв.), § 45). Якщо питання стосується тривалості провадження у справах проти Греції (*«Кіусі проти Греції» (Kiousi v. Greece)* (ухв.), 2011) або Чеської Республіки (*«Гавелка проти Чеської Республіки» (Havelka v. the Czech Republic)* (ухв.), 2011), Суд мав численні можливості вирішити це питання у своїх попередніх рішеннях. Це однаковою мірою стосується публічного проголошення рішень (*«Янчев проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (Jančev v. the former Yugoslav Republic of Macedonia)* (ухв.), 2011) або можливості ознайомитися з поданими зауваженнями чи доказами, наданими іншою стороною, та прокоментувати їх (*«Базелюк проти України» (Bazelyuk v. Ukraine)* (ухв.), 2012).

Перелік цитованих справ

Цитована в цьому Посібнику судова практика включає постановлені Судом рішення або ухвали, а також рішення або доповіді Європейської комісії з прав людини (надалі — «Комісія»).

Якщо не вказано інше, усі посилання стосуються рішення по суті справи, що було постановлене Палатою Суду. Скорочення «(ухв.)» вказує на те, що наводиться цитата з ухвали Суду, а аббревіатура «[ВП]» — на те, що справа розглядалася Великою Палатою.

Рішення Палати, які не є остаточними за змістом статті 44 Конвенції, позначені зірочкою у наведеному нижче переліку. У пункті 2 статті 44 Конвенції зазначено: «Рішення Палати стає остаточним: (а) якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться з клопотанням про передання справи на розгляд Великої Палати; або (б) через три місяці від дати постановлення рішення, якщо клопотання про передання справи на перегляд Великої Палати не було заявлено; або (с) якщо колегія Великої Палати відхиляє клопотання про передання справи на розгляд Великої Палати згідно зі статтею 43». У випадках, коли клопотання про передання справи приймається колегією Великої Палати, рішення Палати не стає остаточним і, отже, не має законної сили; остаточним стає подальше рішення Великої Палати.

Гіперпосилання на цитовані справи в електронній версії Посібника ведуть до бази даних HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>), яка забезпечує доступ до практики Суду (Великої Палати, рішень та ухвал Палати та Комітету, комунікованих справ, консультативних висновків і правових оглядів з Інформаційного бюлетеня про судову практику) та Комісії (рішення та доповіді), а також резолюцій Комітету міністрів.

Суд постановляє свої рішення та ухвали англійською та/або французькою мовою — двома офіційними мовами Суду. База даних HUDOC також містить переклади багатьох важливих справ на більш ніж тридцять неофіційних мов, а також посилання на близько сотню онлайн-зібрань судової практики, підготовлених третіми сторонами. Усі мовні версії, що доступні для наведених справ, доступні через вкладку «Мовні версії» у базі даних [HUDOC](#), яку можна знайти після натискання на гіперпосилання на справу.

—А—

«*А. проти Сполученого Королівства*» (*A. v. the United Kingdom*), 23 вересня 1998, Збірник рішень та ухвал 1998-VI

«*А та В проти Хорватії*» (*A and B v. Croatia*), № 7144/15, 20 липня 2019

«*А, В і С проти Ірландії*» (*A, B і C v. Ireland*) [ВП], № 25579/05, ECHR 2010

«*А. М. та інші проти Польщі*» (*A.M. and Others v. Poland*) (ухв.), №№ 4188/21, 16 травня 2023

«*А. та Б. проти Грузії*» (*A. and B. v. Georgia*), № 73975/16, 10 лютого 2022

«*А. Н. Х. проти Фінляндії*» (*A.N.H. v. Finland*) (ухв.), № 70773/11, 12 лютого 2013

«*Ачіш проти Туреччини*» (*Açış v. Turkey*), № 7050/05, 1 лютого 2011

«*А.М. проти Франції*» (*A.M. v. France*), № 12148/18, 29 квітня 2019

«*Абдулрахман проти Нідерландів*» (*Abdulrahman v. the Netherlands*) (ухв.), № 66994/12, 5 лютого 2013

«*Абдулхakov проти Росії*» (*Abdulkhakov v. Russia*), № 14743/11, 2 жовтня 2012

«*Абрамян та інші проти Росії*» (*Abramyan and Others v. Russia*) (ухв.), №№ 38951/13 та 59611/13, 12 травня 2015

«*Агбові проти Німеччини*» (*Agbovi v. Germany*) (ухв.), № 71759/01, 25 вересня 2006

«*Агротексім та інші проти Греції*» (*Agrotexim and Others v. Greece*), 24 жовтня 1995, Серія А № 330-А

«Адам та інші проти Німеччини» (*Adam and Others v. Germany*) (ухв.), № 290/03, 1 вересня 2005

«Адамсонс проти Латвії» (*Ādamsons v. Latvia*), № 3669/03, 24 липня 2008

«Аден Ахмед проти Мальти» (*Aden Ahmed v. Malta*), № 55352/12, 23 липня 2013

«Адесіна проти Франції» (*Adesina v. France*), № 31398/96, рішення Комісії від 13 вересня 1996

«Аземі проти Сербії» (*Azemi v. Serbia*) (ухв.), № 11209/09, 5 листопада 2013

«Азінас проти Кіпру» (*Azinas v. Cyprus*) [ВП], № 56679/00, ECHR 2004-III

«Айдаров та інші проти Болгарії» (*Aydarov and Others v. Bulgaria*) (ухв.), №№ 33586/15, 2 жовтня 2018

«Айзпуруа Ортіс та інші проти Іспанії» (*Aizpurua Ortiz and Others v. Spain*), № 42430/05, 2 лютого 2010

«Акарсубаши та Альчічек проти Туреччини» (*Akarsubaşı and Alçiçek v. Turkey*), № 19620/12, 23 січня 2018

«Акбай та інші проти Німеччини» (*Akbay and Others v. Germany*), №№ 40495/15 та 2 інших, 15 жовтня 2020

«Аквіліна проти Мальти» (*Aquilina v. Malta*) [ВП], № 25642/94, ECHR 1999-III

«Акдивар та інші проти Туреччини» (*Akdivar and Others v. Turkey*), 16 вересня 1996, Збірник 1996-IV

«Акіф Гасанов проти Азербайджану» (*Akif Hasanov v. Azerbaijan*), № 7268/10, 19 вересня 2019

«Аксой проти Туреччини» (*Aksoy v. Turkey*), 18 грудня 1996, Збірник 1996-VI

«Аксу проти Туреччини» (*Aksu v. Turkey*) [ВП, №№ 4149/04 та 41029/04, ECHR 2012

«Албайрак проти Туреччини» (*Albayrak v. Turkey*), № 38406/97, 31 січня 2008

«Алексанян проти Росії» (*Aleksanyan v. Russia*), № 46468/06, 22 грудня 2008

«Алексеев та інші проти Росії» (*Alekseyev and Others v. Russia*), №№ 14988/09 та 50 інших, 27 листопада 2018

«Алієв проти Грузії» (*Aliiev v. Georgia*), № 522/04, 13 січня 2009

«Алієва та Алієв проти Азербайджану» (*Aliyeva and Aliyev v. Azerbaijan*), № 35587/08, 31 липня 2014

«Аллан проти Сполученого Королівства» (*Allan v. the United Kingdom*) (ухв.), № 48539/99, 28 серпня 2001

«Алмейда Гарретт, Маскаренас Фалькао та інші проти Португалії» (*Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão and Others v. Portugal*), №№ 29813/96 та 30229/96, ECHR 2000-I

«Альберт та інші проти Угорщини» (*Albert and Others v. Hungary*) [ВП], № 5294/14, 7 липня 2020

«Аль-Джедда проти Сполученого Королівства» (*Al-Jedda v. the United Kingdom*) [ВП], № 27021/08, ECHR 2011

«Аль-Дулімі та Монтана Менеджмент Інк. проти Швейцарії» (*Al-Dulimi and Montana Management Inc. v. Switzerland*) [ВП], № 5809/08, 21 липня 2016

«Аль-Моаяд проти Німеччини» (*Al-Moayad v. Germany*) (ухв.), № 35865/03, 20 лютого 2007

«Аль-Нашірі проти Польщі» (*Al Nashiri v. Poland*), № 28761/11, 24 липня 2014

«Аль-Нашірі проти Румунії» (*Al Nashiri v. Romania*), № 33234/12, 31 травня 2018

«Аль-Нашіф проти Болгарії» (*Al-Nashif v. Bulgaria*), № 50963/99, 20 липня 2002

«Аль-Садун і Муфді проти Сполученого Королівства» (*Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom*), № 61498/08, ECHR 2010

«Аль-Скеїні та інші проти Сполученого Королівства» (*Al-Skeini and Others v. the United Kingdom*) [ВП], № 55721/07, ECHR 2011

«Аль-Хусін проти Боснії та Герцеговини (№ 2)» (*Al Husin v. Bosnia and Herzegovina (no. 2)*), № 10112/16, 25 липня 2019

«Амарандей та інші проти Румунії» (*Amarandei and Others v. Romania*), № 1443/10, 26 квітня 2016

«Ан та інші проти Кіпру» (*An and Others v. Cyprus*), № 18270/91, рішення Комісії від 8 жовтня 1991

«Андрашік та інші проти Словаччини» (*Andrášik and Others v. Slovakia*) (ухв.), №№ 57984/00 та 6 інших, ECHR 2002-IX

«Андреасен проти Сполученого Королівства та 26 інших Держав-членів Європейського Союзу» (*Andreasen v. the United Kingdom and 26 other Member States of the European Union*) (ухв.), № 28827/11, 31 березня 2015

«Андронікоу та Константіноу проти Кіпру» (*Andronicou and Constantinou v. Cyprus*), 9 жовтня 1997, Збірник 1997-VI

«Анкаркрона проти Швеції» (*Ankarcrona v. Sweden*) (ухв.), № 35178/97, ECHR 2000-VI

«Анчугов і Гладков проти Росії» (*Anchugov and Gladkov v. Russia*), №№ 11157/04 та 15162/05, 4 липня 2013

«Апініс проти Латвії» (*Apinis v. Latvia*) (ухв.), № 46549/06, 20 вересня 2011

«Арат проти Туреччини» (*Arat v. Turkey*), № 10309/03, 10 листопада 2009

«Арлевін проти Швеції» (*Arlewin v. Sweden*), № 22302/10, 1 березня 2016

«Армонієне проти Литви» (*Armonienė v. Lithuania*), № 36919/02, 25 листопада 2008

«Арутюнян проти Вірменії» (*Harutyunyan v. Armenia*), № 36549/03, ECHR 2007-III

«Асгарова та Веселова проти Вірменії» (*Asgarova and Veselova v. Armenia*) (ухв.), № 24382/15, 12 вересня 2023

«Асоціація “Невинність у небезпеці” та Асоціація “Enfance et Partage” проти Франції» (*Association Innocence en Danger and Association Enfance et Partage v. France*), №№ 15343/15 та 16806/15, 4 липня 2020

«Асоціація “Часи Єгови” проти Франції» (*Association Les témoins de Jéhovah v. France*) (ухв.), № 8916/05, 21 вересня 2010

«Асоціація захисту прав людини в Румунії - Гельсінський комітет від імені Іонела Гарча проти Румунії» (*Association for the Defence of Human Rights in Romania - Helsinki Committee on behalf of Ionel Garcea v. Romania*), № 2959/11, 24 березня 2015

«Аспіотіс проти Греції» (*Aspiotis v. Greece*) (ухв.), № 4561/17, 1 березня 2022

«Ассанідзе проти Грузії» (*Assanidze v. Georgia*) [ВП], № 71503/01, ECHR 2004-II

«Атайкайя проти Туреччини» (*Ataykaya v. Turkey*), № 50275/08, 22 липня 2014

«Ахмет Садік проти Греції» (*Ahmet Sadik v. Greece*), 15 листопада 1996, Збірник 1996-V

«Ахмет Тунч та інші проти Туреччини» (*Ahmet Tunç and Others v. Turkey*) (ухв.), №№ 4133/16 та 31542/16, 29 січня 2019

«Ахтінен проти Фінляндії» (*Ahtinen v. Finland*) (ухв.) № 48907/99, 31 травня 2005

«Ахунбай та інші проти Туреччини» (*Ahunbay and Others v. Turkey*) (ухв.), № 6080/06, 29 січня 2019

«Аюнтамієнто де Мула проти Іспанії» (*Ayuntamiento de Mula v. Spain*) (ухв.) (ухв.), № 55346/00, ECHR 2001-I

—Б—

«Багдонавічюс та інші проти Росії» (*Bagdonavicius and Others v. Russia*), № 19841/06, 11 жовтня 2016

«Багері та Малікі проти Нідерландів» (*Bagheri and Maliki v. the Netherlands*) (ухв.), № 30164/06, 15 травня 2007

«Базелюк проти України» (Bazelyuk v. Ukraine) (ухв.), № 49275/08, 27 березня 2012
«Базоркіна проти Росії» (Bazorkina v. Russia), № 69481/01, 27 липня 2006
«Баканова проти Литви» (Bakanova v. Lithuania), № 11167/12, 31 травня 2016
«Балан проти Молдови» (Balan v. Moldova) (ухв.), № 44746/08, 24 січня 2012
«Банковіч та інші проти Бельгії та інших» (Banković and Others v. Belgium and Others) (ухв.) [ВП], № 52207/99, ECHR 2001-XII
«Банніков проти Латвії» (Bannikov v. Latvia), № 19279/03, 11 липня 2013
«Барбера, Мессеге і Жабардо проти Іспанії» (Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain), 6 грудня 1988, Серія А № 146
«Бартоло проти Мальти» (Bartolo v. Malta) (ухв.), № 40761/19, 7 вересня 2021
«Бауман проти Франції» (Baumann v. France), № 33592/96, ECHR 2001-V
«Баярд проти Франції» (Baillard v. France) (ухв.), № 6032/04, 25 вересня 2008
«Беганович проти Хорватії» (Beganović v. Croatia), № 46423/06, 25 липня 2009
«Бейго проти 46 держав-членів Ради Європи» (Beugo v. 46 States of the Council of Europe) (ухв.), № 36099/06, 16 липня 2009
«Бейзарас і Левіцкас проти Литви» (Beizaras and Levickas v. Lithuania), № 41288/15, 14 січня 2020
«Бекаурі проти Грузії» (Bekauri v. Georgia) (попередні заперечення), № 14102/02, 10 квітня 2012
«Бекірські проти Болгарії» (Bekirski v. Bulgaria), № 71420/01, 2 вересня 2010
«Белевицький проти Росії» (Belevitskiy v. Russia), № 72967/01, 1 березня 2007.
«Белілос проти Швейцарії» (Belilos v. Switzerland), 29 квітня 1988, Серія А № 132
«Беллі та Арк'є-Мартінес проти Швейцарії» (Bellì and Arquier-Martinez v. Switzerland), № 65550/13, 11 грудня 2018
«Белошевич проти Хорватії» (Belošević v. Croatia) (ухв.), № 57242/13, 3 грудня 2019
«Бен Салах Адракі та Даїме проти Іспанії» (Ben Salah Adraquí and Dhaimé v. Spain) (ухв.), № 45023/98, ECHR 2000-IV
«Бенавент Діас проти Іспанії» (Benavent Díaz v. Spain), (ухв.), № 46479/10, 31 січня 2017
«Бенет Прага, спол. с.р.о. проти Чеської Республіки» (BENet Praha, spol. s r.o., v. the Czech Republic) (ухв.), № 38354/06, 28 вересня 2010
«Бенет Прага, спол. с.р.о. проти Чеської Республіки» (BENet Praha, spol. s r.o., v. the Czech Republic), № 33908/04, 24 лютого 2011
«Бенчереф проти Швеції» (Bencheref v. Sweden) (ухв.), № 9602/15, 5 грудня 2017
«Берден проти Сполученого Королівства» (Burden v. the United Kingdom) [ВП], № 13378/05, ECHR 2008
«Бердзєнішвілі проти Росії» (Berdenishvili v. Russia) (ухв.), № 31697/03, ECHR 2004-II
«Беріч та інші проти Боснії та Герцеговини» (Berić and Others v. Bosnia and Herzegovina) (ухв.), №№ 36357/04 та 25 інших, 16 жовтня 2007
«Берладір та інші проти Росії» (Berladir and Others v. Russia), № 34202/06, 10 липня 2012
«Бернарде проти Франції» (Bernardet v. France), № 31406/96, рішення Комісії від 27 листопада 1996
«Бехрамі проти Франції» (Behrami v. France) та «Сараматі проти Франції, Німеччини та Норвегії» (Saramati v. France, Germany and Norway) (ухв.) [ВП], №№ 71412/01 та 78166/01, 2 травня 2007
«Белозьоров проти Росії та України» (Belozorov v. Russia and Ukraine), № 43611/02, 15 жовтня 2015
«Біволару проти Румунії (№ 2)» (Bivolaru v. Romania (no. 2)), № 66580/12, 2 жовтня 2018
«Біволару проти Румунії» (Bivolaru v. Romania), № 28796/04, 28 лютого 2017
«Бієліч проти Чорногорії та Сербії» (Bijelić v. Montenegro and Serbia), № 11890/05, 28 квітня 2009
«Бір і Реган проти Німеччини» (Beer and Regan v. Germany) [ВП], № 28934/95, 18 лютого 1999
«Біржієтіс проти Литви» (Biržietis v. Lithuania), № 49304/09, 14 липня 2016
«Біч та інші проти Туреччини» (Biç and Others v. Turkey) (ухв.), № 55955/00, 2 лютого 2006
«Благоєвіч проти Нідерландів» (Blagojević v. the Netherlands) (ухв.), № 49032/07, 9 липня 2009

«Блажескі проти Північної Македонії» (*Blazheski v. North Macedonia*) (ухв.), № 38692/16, 4 липня 2023

«Блечіч проти Хорватії» (*Blečić v. Croatia*) [ВП], № 59532/00, ECHR 2006-III

«Блонджі» проти Нідерландів» (*“Blondje” v. the Netherlands*) (ухв.), № 7245/09, ECHR 2009

«Блохін проти Росії» (*Blokhin v. Russia*) [ВП], № 47152/06, 23 березня 2016

«Блюдік проти Росії» (*Blyudik v. Russia*), № 46401/08, 25 липня 2019

«Боаца та інші проти Румунії» (*Boacă and Others v. Romania*), № 40355/11, 12 січня 2016

«Боеленс та інші проти Бельгії» (*Voelens and Others. v. Belgium*) (ухв.), № 20007/09, 11 вересня 2012

«Божиновські проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (*Božinovski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*) (ухв.), № 68368/01, 1 лютого 2005

«Бойченко проти Молдови» (*Voicenco v. Moldova*), № 41088/05, 11 липня 2006

«Бок проти Німеччини» (*Bock v. Germany*) (ухв.), № 22051/07, 19 січня 2010

«Болгарський Гельсінський комітет проти Болгарії» (*Bulgarian Helsinki Committee v. Bulgaria*) (ухв.), №№ 35653/12 та 66172/12, 28 липня 2016

«Борг і Велла проти Мальти» (*Borg and Vella v. Malta*) (ухв.), № 14501/12, 3 лютого 2015

«Бороненков проти України» (*Boronenkov v. Ukraine*) (ухв.), № 9987/14, 2 квітня 2024

«Боттаро проти Італії» (*Bottaro v. Italy*) (ухв.), № 56298/00, 23 травня 2002

«Бочан проти України (№ 2)» (*Bochan v. Ukraine (no. 2)*) [ВП], № 22251/08, ECHR 2015

«Бошкочевич проти Сербії» (*Boškočević v. Serbia*), № 37364/10, 5 березня 2024

«Брайан та інші проти Росії» (*Bryan and Others v. Russia*), № 22515/14, 27 липня 2023

«Братржі Заткове А.С. проти Чеської Республіки» (*Bratři Zátkové, A.S., v. the Czech Republic*) (ухв.), № 20862/06, 8 лютого 2011

«Брацці проти Італії» (*Brazzi v. Italy*), № 57278/11, 27 вересня 2018

«Брежец проти Хорватії» (*Brežec v. Croatia*), № 7177/10, 18 липня 2013

«Брінкат та інші проти Мальти» (*Brincat and Others v. Malta*), №№ 60908/11 та 4 інших, 24 липня 2014

«Брока і Тексьє-Міко проти Франції» (*Broca and Texier-Micault v. France*), №№ 27928/02 та 31694/02, 21 жовтня 2003

«Броньовські проти Польщі» (*Broniowski v. Poland*) (ухв.) [ВП], № 31443/96, ECHR 2002-X

«Брудніцка та інші проти Польщі» (*Brudnicka and Others v. Poland*), № 54723/00, ECHR 2005-II

«Брумареску проти Румунії» (*Brumărescu v. Romania*) [ВП], № 28342/95, ECHR 1999-VII

«Бруско проти Італії» (*Brusco v. Italy*) (ухв.), № 69789/01, ECHR 2001-IX

«Буамла проти Франції» (*Bouhamla v. France*) (ухв.), № 31798/16, 25 липня 2019

«Буглам проти Бельгії» (*Bouglame v. Belgium*) (ухв.), № 16147/08, 2 березня 2010

«Бузаджі проти Республіки Молдова» (*Buzadji v. the Republic of Moldova*) [ВП], № 23755/07, 5 липня 2016

«Буівін проти 34 держав-членів Ради Європи» (*Voivin v. 34 member States of the Council of Europe*) (ухв.), № 73250/01, ECHR 2008

«Буй Ван Тхань та інші проти Сполученого Королівства» (*Bui Van Thanh and Others v. the United Kingdom*), № 16137/90, рішення Комісії від 12 березня 1990, DR 65

«Булдаков проти Росії» (*Buldakov v. Russia*), № 23294/05, 19 липня 2011

«Булінвар ООД та Грусанов проти Болгарії» (*Bulinwar OOD and Hrusanov v. Bulgaria*), № 66455/01, 12 квітня 2007

«Бурдов проти Росії (№ 2)» (*Burdov v. Russia (no. 2)*), № 33509/04, ECHR 2009

«Бурдов проти Росії» (*Burdov v. Russia*), № 59498/00, ECHR 2002-III

«Бурля та інші проти України» (*Burlya and Others v. Ukraine*), № 3289/10, 6 листопада 2018

«Буров проти Молдови» (*Burov v. Moldova*) (ухв.), № 38875/03, 14 липня 2011

«Бурса Баросу Башканлігі та інші проти Туреччини» (*Bursa Barosu Başkanlığı and Others v. Turkey*), № 25680/05, 19 липня 2018

—В—

«В.Д. проти Хорватії (№ 2)» (*V.D. v. Croatia (no. 2)*), № 19421/15, 15 листопада 2018
«В.Д. та інші проти Росії» (*V.D. and Others v. Russia*), № 72931/10, 9 квітня 2019
«В.П. проти Естонії» (*V.P. v. Estonia*) (ухв.), № 14185/14, 10 жовтня 2017
«Валліанатос та інші проти Греції» (*Vallianatos and Others v. Greece*) [ВП], №№ 29381/09 та 32684/09, ЕCHR 2013
«Ван Велден проти Нідерландів» (*Van Velden v. the Netherlands*), № 30666/08, 19 липня 2011
«Ван дер Путтен проти Нідерландів» (*Van der Putten v. the Netherlands*) (ухв.), № 15909/13, 27 серпня 2013
«Ван дер Тан проти Іспанії» (*Van der Tang v. Spain*), 13 липня 1995, Серія А № 321
«Ван Колле проти Сполученого Королівства» (*Van Colle v. the United Kingdom*), № 7678/09, 13 листопада 2012
«Варадінов проти Болгарії» (*Varadinov v. Bulgaria*), № 15347/08, 5 жовтня 2017
«Варбанов проти Болгарії» (*Varbanov v. Bulgaria*), № 31365/96, ЕCHR 2000-Х
«Варнава та інші проти Туреччини» (*Varnava and Others v. Turkey*) [ВП], №№ 16064/90 et al., ЕCHR 2009
«Вартіч проти Румунії (№ 2)» (*Vartic v. Romania (no. 2)*), № 14150/08, 17 грудня 2013
«Варян проти Вірменії» (*Varyan v. Armenia*), № 48998/14, 4 червня 2024
«Василічук проти Республіки Молдова» (*Vasiliciuc v. the Republic of Moldova*), № 15944/11, 2 травня 2017
«Василь Іващенко проти України» (*Vasiliy Ivashchenko v. Ukraine*), № 760/03, 26 липня 2012
«Васильковські та інші проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (*Vasilkoski and Others v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*), № 28169/08, 28 жовтня 2010
«Васілеску проти Бельгії» (*Vasilescu v. Belgium*), № 64682/12, 25 листопада 2014
«Васіліос Атанасіу та інші проти Греції» (*Vassilios Athanasiou and Others v. Greece*), № 50973/08, 21 грудня 2010
«Васільченко проти Росії» (*Vasilchenko v. Russia*), № 34784/02, 23 вересня 2010
«Васіляускас проти Литви» (*Vasiliauskas v. Lithuania*) [ВП], № 35343/05, ЕCHR 2015
«Васянович проти Росії» (*Vasyanovich v. Russia*) (ухв.), № 9791/05, 27 вересня 2016
«ВАТ «Нафтова компанія "ЮКОС" проти Росії» (*ОАО Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia*), № 14902/04, 20 вересня 2011
«Ватандаш проти Туреччини» (*Vatandaş v. Turkey*), № 37869/08, 15 травня 2018
«Вебер і Саравія проти Німеччини» (*Weber and Saravia v. Germany*) (ухв.), № 54934/00, ЕCHR 2006-XI
«Вебер проти Естонії (№ 1)» (*Veeber v. Estonia (no. 1)*), № 37571/97, 7 листопада 2002
«Веготекс Інтернешнл С.А. проти Бельгії» (*Vegotex International S.A. v. Belgium*) [ВП], № 49812/09, 3 листопада 2022
«Велев проти Болгарії» (*Velev v. Bulgaria*), № 43531/08, 16 квітня 2013
«Велікова проти Болгарії» (*Velikova v. Bulgaria*) (ухв.), № 41488/98, ЕCHR 1999-V
«Велікова проти Болгарії» (*Velikova v. Bulgaria*), № 41488/98, ЕCHR 2000-VI
«Верітер проти Франції» (*Veriter v. France*), № 31508/07, 14 жовтня 2010
«Вернілло проти Франції» (*Vernillo v. France*), 20 лютого 1991, Серія А № 198
«Вероніка Чобану проти Республіки Молдова» (*Veronica Ciobanu v. the Republic of Moldova*), № 69829/11, 9 лютого 2021
«Віджаянатан і Пуспараджа проти Франції» (*Vijayanathan and Pusparajah v. France*), 27 серпня 1992, Серія А № 241-B
«Віду та інші проти Румунії» (*Vidu and Others v. Romania*) (перегляд), № 9835/02, 17 січня 2017
«Вікторія Кассар» (*Victoria Cassar*) (ухв.), № 14179/21, 18 червня 2024
«Вільямс проти Сполученого Королівства» (*Williams v. the United Kingdom*) (ухв.), № 32567/06, 17 лютого 2009

«Вістінс і Перепьолкінс проти Латвії» (*Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia*) [ВП], № 71243/01, 25 жовтня 2012
«Владімір Романов проти Росії» (*Vladimir Romanov v. Russia*), № 41461/02, 24 липня 2008
«Вовк і Богданов проти Росії» (*Vovk and Bogdanov v. Russia*), № 15613/10, 11 лютого 2020
«Воггенрайтер проти Німеччини» (*Voggenreiter v. Germany*), № 47169/99, ECHR 2004-I
«Войнович проти Хорватії» (*Vojnović v. Croatia*) (ухв.), № 4819/10, 26 червня 2012
«Володіна проти Росії (№ 2)» (*Volodina v. Russia (no. 2)*), № 40419/19, 14 вересня 2021
«Ворм проти Австрії» (*Worm v. Austria*), 29 серпня 1997, Збірник 1997-V
«Вучкович та інші проти Сербії» (*Vučković and Others v. Serbia*) (попереднє заперечення) [ВП], №№ 17153/11 та 29 інших, 25 березня 2014

«Гавелка проти Чеської Республіки» (*Havelka v. the Czech Republic*) (ухв.), № 7332/10, 20 вересня 2011
«Гагіу проти Румунії» (*Gagiu v. Romania*), № 63258/00, 24 лютого 2009
«Газ і Дюбуа проти Франції» (*Gas and Dubois v. France*) (ухв.), № 25951/07, 31 серпня 2010
«Газарян і Байрамян проти Азербайджану» (*Ghazaryan and Bayramyan v. Azerbaijan*), 2023, № 33050/18, 5 жовтня 2023
«Галев та інші проти Болгарії» (*Galev and Others v. Bulgaria*) (ухв.), № 18324/04, 29 вересня 2009
«Галіч проти Нідерландів» (*Galíč v. the Netherlands*) (ухв.), № 22617/07, 9 липня 2009
«Галовіч проти Хорватії» (*Galović v. Croatia*) (ухв.), № 54388/09, 5 березня 2013
«Гальоне та інші проти Італії» (*Gaglione and Others v. Italy*), №№ 45867/07 та 69 інших, 21 грудня 2010
«Гальяно Джорджі проти Італії» (*Gagliano Giorgi v. Italy*), № 23563/07, ECHR 2012
«Ганзл і Шпадна проти Чеської Республіки» (*Hanzl and Špadrna v. the Czech Republic*) (ухв.), № 30073/06, 15 січня 2013
«Гард та інші проти Сполученого Королівства» (*Gard and Others v. the United Kingdom*) (ухв.), № 39793/17, 27 липня 2017
«Гардіан і С.С. Груп 95 СА проти Румунії» (*Gardean and S.C. Grup 95 SA v. Romania*) (перегляд), № 25787/04, 30 квітня 2013
«Гаркінс проти Сполученого Королівства» (*Harkins v. the United Kingdom*) (ухв.) [ВП], № 71537/14, 15 липня 2017
«Гарсія Руїс проти Іспанії» (*García Ruiz v. Spain*) [ВП], № 30544/96, ECHR 1999-I
«Гасанов та інші проти Азербайджану» (*Hasanov and Others v. Azerbaijan*) (ухв.), № 2059/16 та 3 інших, 12 вересня 2023
«Гаспаріні проти Італії та Бельгії» (*Gasparini v. Italy and Belgium*) (ухв.), № 10750/03, 12 травня 2009
«Гафтонюк проти Румунії» (*Gaftoniuc v. Romania*) (ухв.), № 30934/05, 22 лютого 2011
«Геворгян та інші проти Вірменії» (*Gevorgyan and Others v. Armenia*) (ухв.), № 66535/10, 14 січня 2020
«Гендердок-М та М.Д. проти Республіки Молдова» (*Genderdoc-M and M.D. v. the Republic of Moldova*), № 23914/15, 14 грудня 2021
«Герарді Мартірі проти Сан-Маріно» (*Gherardi Martiri v. San Marino*), № 35511/20, §§ 83-84, 15 грудня 2022
«Гергіна проти Румунії» (*Gherghina v. Romania*) (ухв.) [ВП], № 42219/07, 8 липня 2015
«Гефген проти Німеччини» (*Gäfgen v. Germany*) [ВП], № 22978/05, ECHR 2010
«Гіллоу проти Сполученого Королівства» (*Gillow v. the United Kingdom*), 24 листопада 1986,
«Джуліані та Гаджіо проти Італії» (*Giuliani and Gaggio v. Italy*) [ВП], № 23458/02, ECHR 2011
«Гіссе проти Франції» (*Guisset v. France*), № 33933/96, ECHR 2000-IX
«Гогітідзе та інші проти Грузії» (*Gogitidze and Others v. Georgia*), № 36862/05, 12 травня 2015

«Головний рабинат єврейської громади Ізміра проти Туреччини» (*Chief Rabbinate of the Jewish Community of Izmir v. Türkiye*), № 1574/12, 21 березня 2023

«Голуб проти Чеської Республіки» (*Holub v. the Czech Republic*) (ухв.), № 24880/05, 14 грудня 2010

«Горрайз Лізаррага та інші проти Іспанії» (*Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain*), № 62543/00, ECHR 2004-III

«Гоф проти Сполученого Королівства» (*Gough v. the United Kingdom*), № 49327/11, 28 жовтня 2014

«Гранде Стівенс та інші проти Італії» (*Grande Stevens and Others v. Italy*), №№ 18640/10 та 4 інших, 4 березня 2014

«Грассер проти Німеччини» (*Grässer v. Germany*) (ухв.), № 66491/01, 16 вересня 2004

«Греко-католицька парафія Самбата Біхор проти Румунії» (*Sâmbata Bihor Gre Catholic Parish v. Romania*) (ухв.), № 48107/99, 25 травня 2004

«Грецька федерація профспілок банківських службовців проти Греції» (*Greece Federation of Bank Employees' Unions v. Greece*) (ухв.), № 72808/10, 6 грудня 2011

«Грінчіч проти Словенії» (*Grzinčič v. Slovenia*), № 26867/02, 3 травня 2007

«Грішанкова і Грішанкови проти Латвії» (*Grišankova and Grišankovs v. Latvia*) (ухв.), № 36117/02, ECHR 2003-II

«Грозданіч і Гршкович-Грозданіч проти Хорватії» (*Grozdanić and Gršković-Grozdanić v. Croatia*), № 43326/13, 28 січня 2021

«Громадка і Громадкова проти Росії» (*Hromadka and Hromadkova v. Russia*), № 22909/10, 11 грудня 2014

«Гросам проти Чеської Республіки» (*Grosam v. the Czech Republic*) [ВП], № 19750/13, 1 липня 2023

«Гросс проти Швейцарії» (*Gross v. Switzerland*) [ВП], № 67810/10, ECHR 2014

«Гроссі та інші проти Італії» (*Grossi and Others v. Italy*) (перегляд), № 18791/03, 30 жовтня 2012

«Грузія проти Росії» (*Georgia v. Russia*) (I) [ВП], № 13255/07, ECHR 2014

«Грузія проти Росії» (II)» (*Georgia v. Russia* (II)) [ВП] (суть), № 38263/08, 21 січня 2021

«Грьорі проти Албанії» (*Grori v. Albania*), № 25336/04, 7 липня 2009

«Гумід та інші проти Франції» (*Ghoumid and Others v. France*), №№ 52273/16 та 4 інших, 25 липня 2020

«Гуруян проти Вірменії» (*Guruyan v. Armenia*) (ухв.), № 11456/05, 24 січня 2012

«Гуттен-Чапська проти Польщі» (*Hutten-Czapaska v. Poland*) [ВП], № 35014/97, ECHR 2006-VIII

«Гьоктен проти Франції» (*Göktan v. France*), № 33402/96, ECHR 2002-V

«Гюзелюртлу та інші проти Кіпру» (*Güzelyurtlu and Others v. Cyprus and Turkey*) [ВП], № 36925/07, 29 січня 2019

«Гюлен проти Туреччини» (*Gülen v. Turkey*), № 28226/02, 14 жовтня 2008

«Гюммарра та інші проти Франції» (*Giummarra and Others v. France*) (ухв.), № 61166/00, 12 липня 2001

«Гюнеш проти Туреччини» (*Güneş v. Turkey*) (ухв.), № 53916/00, 13 травня 2004

«Гюрденіз проти Туреччини» (*Gürdeniz v. Turkey*) (ухв.), № 59715/10, 18 березня 2014

«Гюрдмундур Гуннарссон і Магнус Давір Норддал проти Ісландії» (*Guðmundur Gunnarsson and Magnús Davír Norðdahl v. Iceland*), №№ 24159/22 та 25751/22, 16 квітня 2024

«Гратцінгер і Гратцінгерова проти Чеської Республіки» (*Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic*) (ухв.) [ВП], № 39794/98, ECHR 2002-VII

«Гредінар проти Молдови» (*Grădinar v. Moldova*), № 7170/02, 8 квітня 2008

—Д—

- «Д.Б. проти Туреччини» (*D.B. v. Turkey*), № 33526/08, 13 липня 2010
- «Д.Ж. та А.-К.Р. проти Румунії» (*D.J. and A.-K.R. v. Romania*) (ухв.), № 34175/05, 20 жовтня 2009
- «Д.Х. та інші проти Чеської Республіки» (*D.H. and Others v. the Czech Republic*) [ВП], № 57325/00, ECHR 2007-IV
- «Даджон проти Сполученого Королівства» (*Dudgeon v. the United Kingdom*), 22 жовтня 1981, Серія А № 45
- «Далбан проти Румунії» (*Dalban v. Romania*) [ВП], № 28114/95, ECHR 1999-VI
- «Далія проти Франції» (*Dalia v. France*), 19 лютого 1998, Збірник 1998-I
- «Дворжачек і Дворжачкова проти Словаччини» (*Dvořáček and Dvořáčková v. Slovakia*), № 30754/04, 28 липня 2009
- «Де Беккер проти Бельгії» (*De Becker v. Belgium*), № 214/56, рішення Комісії від 9 липня 1958
- «Де Вільде, Оомс і Версип проти Бельгії» (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*), 18 липня 1971, Серія А № 12
- «Де Ієзо проти Італії» (*De Ieso v. Italy*), № 34383/02, 24 квітня 2012
- «Де Паче проти Італії» (*De Pace v. Italy*), № 22728/03, 17 липня 2008
- «Де Седелер проти Бельгії» (*De Saedeleer v. Belgium*), № 27535/04, 24 липня 2007
- «Де Томмазо проти Італії» (*De Tommaso v. Italy*) [ВП], № 43395/09, 23 лютого 2017
- «Делеколь проти Франції» (*Delecolle v. France*), № 37646/13, 25 жовтня 2018
- «Демір і Байкара проти Туреччини» (*Demir and Baykara v. Turkey*) [ВП], № 34503/97, ECHR 2008
- «Демірбаш та інші проти Туреччини» (*Demirbaş and інші проти Туреччини*) (ухв.), №№ 1093/08 та 18 інших, 9 листопада 2010
- «Демократична Республіка Конго проти Бельгії» (*Democratic Republic of Congo v. Belgium*) (ухв.), № 16554/19, 6 жовтня 2020
- «Демопулос та інші проти Туреччини» (*Demopoulos and Others v. Turkey*) (ухв.) [ВП], №№ 46113/99 та 7 інших, ECHR 2010
- «Деніел Фолкнер проти Сполученого Королівства» (*Daniel Faulkner v. the United Kingdom*), № 68909/13, 6 жовтня 2016
- «Денісов проти України» (*Denisov v. Ukraine*) [ВП], № 76639/11, 25 вересня 2018
- «Денніс та інші проти Сполученого Королівства» (*Dennis and Others v. the United Kingdom*) (ухв.), № 76573/01, 2 липня 2002
- «Депоу проти Бельгії» (*Derauw v. Belgium*) (ухв.), № 2115/04, 15 травня 2007
- «Державна холдингова компанія "Луганськвугілля" проти України» (*State Holding Company Luganskvugillya v. Ukraine*) (ухв.), № 23938/05, 27 січня 2009
- «Дж.Б. проти Польщі» (*J.B. v. Poland*), № 57675/10, 3 листопада 2015
- «Дж.Б. та інші проти Угорщини» (*J.B. and Others v. Hungary*) (ухв.), № 45434/12 та 2 інших, 27 листопада 2018
- «Дж.М.Б. та інші проти Франції» (*J.M.B. and Others v. France*), №№ 9671/15 та 31 інших, 30 січня 2020
- «Джалуд проти Нідерландів» (*Jaloud v. the Netherlands*) [ВП], № 47708/08, ECHR 2014
- «Дженнарі проти Італії» (*Gennari v. Italy*) (ухв.), № 46956/99, 5 жовтня 2000
- «Дженовезе проти Мальти» (*Genovese v. Malta*), № 53124/09, 11 жовтня 2011
- «Дженсен і Расмуссен проти Данії» (*Jensen and Rasmussen v. Denmark*) (ухв.), № 52620/99, 20 березня 2003
- «Дженсен проти Данії» (*Jensen v. Denmark*) (ухв.), № 48470/99, ECHR 2001-X
- «Джентільом, Шафф-Бенхаджі та Зеруки проти Франції» (*Gentilhomme, Schaff-Benhadji and Zerouki v. France*), №№ 48205/99 та 2 інших, 14 травня 2002
- «Джіан проти Румунії» (*Jian v. Romania*) (ухв.), № 46640/99, 30 березня 2004
- «Джуран проти Румунії» (*Giuran v. Romania*), № 24360/04, ECHR 2011
- «Джусті проти Італії» (*Giusti v. Italy*), № 13175/03, 18 жовтня 2011

«Дзідзава проти Росії» (*Dzidzava v. Russia*), № 16363/07, 20 грудня 2016
«Ді Сальво проти Італії» (*Di Salvo v. Italy*) (ухв.), № 16098/05, 11 січня 2007
«Ді Санте проти Італії» (*Di Sante v. Italy*) (ухв.), № 56079/00, 24 липня 2004
«Дімітар Янакієв проти Болгарії (№ 2)» (*Dimitar Yanakiev v. Bulgaria (no. 2)*), № 50346/07, 31 березня 2016
«Дімітрас та інші проти Греції» (*Dimitras and Others v. Greece*) (ухв.), №№ 59573/09 та 65211/09, 4 липня 2017
«Дімітреску проти Румунії» (*Dimitrescu v. Romania*), №№ 5629/03 та 3028/04, 3 липня 2008
«Дімо Дімов та інші проти Болгарії» (*Dimo Dimov and Others v. Bulgaria*), № 30044/10, 7 липня 2020
«Дінк проти Туреччини» (*Dink v. Turkey*), №№ 2668/07 та 4 інших, 14 вересня 2010
«Дінчев проти Болгарії» (*Dinchev v. Bulgaria*) (ухв.), № 17220/09, 21 листопада 2017
«Доган і Чакмак проти Туреччини» (*Doğan and Çakmak v. Turkey*) (ухв.), №№ 28484/10 та «Дьонер та інші проти Туреччини» (*Döner and Others v. Turkey*), № 29994/02, 7 березня 2017
«Дос Сантос Каладо та інші проти Португалії» (*Dos Santos Calado and Others v. Portugal*), №№ 55997/14 та 3 інших, 31 березня 2020
«Дошуєва та Юсупов проти Росії» (*Doshuyeva and Yusupov v. Russia*) (ухв.), № 58055/10, 31 травня 2016
«Дрійфхаут проти Нідерландів» (*Drijfhout v. the Netherlands*) (ухв.), № 51721/09, 22 лютого 2011
«Дрозд і Яноусек проти Франції та Іспанії» (*Drozdz and Janousek v. France and Spain*), 26 липня 1992, Серія А № 240
«Дружба за варствіє упніков проти Словенії» (*Društvo za varstvo upnikov v. Slovenia*) (ухв.), № 66433/13, 21 листопада 2017
«Дубовцев та інші проти України» (*Dubovtsev and Others v. Ukraine*), №№ 21429/14 та 9 інших, 21 січня 2021
«Дубська і Крейзова проти Чеської Республіки» (*Dubská and Krejzová v. the Czech Republic*) [ВП], №№ 28859/11 та 28473/12, 15 листопада 2016
«Дукмеджян проти Франції» (*Dukmedjian v. France*), № 60495/00, 31 січня 2006
«Думпе проти Латвії» (*Dumpe v. Latvia*) (ухв.), № 71506/13, 16 жовтня 2018
«Дуріні проти Італії» (*Durini v. Italy*), № 19217/91, рішення Комісії від 12 січня 1994, DR 76
«Дьорджан і Штефан проти Румунії» (*Dirjan and Ştefan v. Romania*) (ухв.), №№ 14224/15 та «Джокаба Ламбі Лонга проти Нідерландів» (*Djokaba Lambi Longa v. the Netherlands*) (ухв.), № 33917/12, ECHR 2012
«Дьошемеалті Беледієсі проти Туреччини» (*Döşemealtı Belediyesi v. Turkey*) (ухв.) (ухв.), № 50108/06, 23 березня 2010
«Дьяченко проти Румунії» (*Diasenco v. Romania*), № 124/04, 7 лютого 2012
«Дюрінгер та інші проти Франції» (*Duringer and Others v. France*) (ухв.), №№ 61164/00 та 18589/02, ECHR 2003-II

—E—

«Е.М. та інші проти Норвегії» (*E.M. and Others v. Norway*), № 53471/17, 20 січня 2022
«Еберхард і М. проти Словенії» (*Eberhard and M. v. Slovenia*), №№ 8673/05 та 9733/05, 1 грудня 2009
«Егмез проти Кіпру» (*Egmez v. Cyprus*) (ухв.), № 12214/07, 18 вересня 2012
«Егмез проти Кіпру» (*Egmez v. Cyprus*), № 30873/96, ECHR 2000-XII
«Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası and Others v. Turkey», № 20641/05, ECHR 2012
«Екімджієв та інші проти Болгарії» (*Ekimdzhiiev and Others v. Bulgaria*), № 70078/12, 11 січня 2022

«Ель Маджауї та Стіхтінг Туба Москі проти Нідерландів» (*El Majjaoui and Stichting Touba Moskee v. the Netherlands*) (вилучення з реєстру) [ВП], № 25525/03, 20 грудня 2007
«Ель-Масрі проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (*El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*) [ВП], № 39630/09, ECHR 2012
«Енукідзе і Гіргвліані проти Грузії» (*Enukidze and Girgvliani v. Georgia*), № 25091/07, 26 квітня 2011
«Еон проти Франції» (*Eon v. France*), № 26118/10, 14 березня 2013
«Епоздемір проти Туреччини» (*Erözdemir v. Turkey*) (ухв.), № 57039/00, 31 січня 2002
«Ер та інші проти Туреччини» (*Er and Others v. Turkey*), № 23016/04, 31 липня 2012
«Ергезен проти Туреччини» (*Ergezen v. Turkey*), № 73359/10, 8 квітня 2014
«Ескерханов та інші проти Росії» (*Eskerhanov and Others v. Russia*), №№ 18496/16 та 2 інших, 25 липня 2017
«Еюм-Прісо проти Франції» (*Eyoum-Priso v. France*), по. 24352/94, доповідь Комісії від 9 квітня 1997

—Є—

«Євгеній Дмитрієв проти Росії» (*Yevgeniy Dmitriev v. Russia*), № 17840/06, 1 грудня 2020
«Євромак Метал Ду проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (*Euromak Metal Doo v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*), № 68039/14, 14 липня 2018
«Єліч проти Хорватії» (*Jelić v. Croatia*), № 57856/11, 12 липня 2014
«Єлічіч проти Боснії та Герцеговини» (*Jeličić v. Bosnia and Herzegovina*) (ухв.), № 41183/02, ECHR 2005-XII
«Єпішин проти Росії» (*Yepishin v. Russia*), № 591/07, 27 червня 2013
«Єронович проти Латвії» (*Jeronovičs v. Latvia*) [ВП], № 44898/10, 5 липня 2016

«Жакова проти Чеської Республіки» (*Žáková v. the Czech Republic*) (справедлива сатисфакція), № 2000/09, 6 квітня 2017
«Жданов та інші проти Росії» (*Zhdanov and Others v. Russia*), № 12200/08 та 2 інших, 16 липня 2019
«Жернель та С.А. Сосьєте д'Експлуатасьон де л'Гебдомадаре Ле Поінт проти Франції» (*Gernelle and S.A. Société d'Exploitation de l'Hebdomadaire Le Point v. France*) (ухв.), № 18536/18, §§ 50-54, 9 квітня 2024
«Жидов проти Росії» (*Zhidov v. Russia*), № 54490/10 та 3 інших, 16 жовтня 2018
«Жителі островів Чагос проти Сполученого Королівства» (*Chagos Islanders v. the United Kingdom*) (ухв.), № 35622/04, 11 грудня 2012
«Жівіч проти Сербії» (*Živić v. Serbia*), № 37204/08, 13 вересня 2011

—З—

«ЗА.Ч с.р.о. проти Чеської Республіки» (*ZA.CZ s.r.o. v. the Czech Republic*), № 21835/06, 10 лютого 2011
«Замбрано проти Франції» (*Zambrano v. France*) (ухв.), № 41994/21, 21 вересня 2021
«Зана проти Туреччини» (*Zana v. Turkey*), 25 листопада 1997, Збірник 1997-VII
«Застава Іт Турс проти Сербії» (*Zastava It Turs v. Serbia*) (ухв.), № 24922/12, 9 квітня 2013
«Захаркін проти Росії» (*Zakharkin v. Russia*), № 1555/04, 10 червня 2010
«Звінкельс проти Нідерландів» (*Zwinkels v. the Netherlands*) (ухв.), № 16593/10, 9 жовтня 2012
«Зельчс проти Латвії» (*Zelčs v. Latvia*), № 65367/16, 20 лютого 2020
«Зентал проти Польщі» (*Ziętal v. Poland*), № 64972/01, 12 травня 2009

«Зехентнер проти Австрії» (*Zehentner v. Austria*), № 20082/02, 16 липня 2009
«Зіхні проти Туреччини» (*Zihni v. Turkey*) (ухв.), № 59061/16, 29 листопада 2016
«Зубков та інші проти Росії» (*Zubkov and Others v. Russia*), №№ 29431/05 та 2 інших, 7 листопада 2017

«І. Дж. Л. проти Сполученого Королівства» (*I.J.L. v. the United Kingdom*) (ухв.), № 39029/97, 6 липня 1999
«Іванцок та інші проти Республіки Молдова та Росії» (*Ivanțoc and Others v. Moldova and Russia*), № 23687/05, 15 листопада 2011
«Івко проти Росії» (*Ivko v. Russia*), № 30575/08, 15 грудня 2015
«Ігнац проти Латвії» (*Ignats v. Latvia*) (ухв.), № 38494/05, 24 вересня 2013
«Ідалов проти Росії» (*Idalov v. Russia*) [ВП], № 5826/03, 22 травня 2012
«Ілашку та інші проти Молдови та Росії» (*Ilașcu and Others v. Moldova and Russia*) [ВП], № 48787/99, ECHR 2004-VII
«Іліас та Ахмед проти Угорщини» (*Ilias and Ahmed v. Hungary*) [ВП], № 47287/15, 21 листопада 2019
«Ілліу та інші проти Бельгії» (*Illiu and Others v. Belgium*) (ухв.), № 14301/08, 19 травня 2009
«Ілхан проти Туреччини» (*İlhan v. Turkey*) [ВП], № 22277/93, ECHR 2000-VII
«Імакаєва проти Росії» (*Imakayeva v. Russia*), № 7615/02, ECHR 2006-XIII
«Іонеску проти Румунії» (*Ionescu v. Romania*) (ухв.), № 36659/04, 1 липня 2010
«Іпек проти Туреччини» (*İpek v. Turkey*) (ухв.), № 39706/98, 7 листопада 2000
«Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), 18 січня 1978, Серія А № 25
«Ісаак та інші проти Туреччини» (*Isaak and Others v. Turkey*) (ухв.), № 44587/98, 28 вересня 2006
«Ісламська Республіка Іран Шіппінг Лайнз проти Туреччини» (*Islamic Republic of Iran Shipping Lines v. Turkey*), № 40998/98, ECHR 2007-V
«Ісса та інші проти Туреччини» (*Issa and Others v. Turkey*), № 31821/96, 16 листопада 2004
«Ічер проти Туреччини» (*İçyer v. Turkey*) (ухв.), № 18888/02, ECHR 2006-I

«Йоанну проти Туреччини» (*Joannou v. Turkey*), № 53240/14, 12 грудня 2017
«Йованович проти Хорватії» (*Jovanović v. Croatia*) (ухв.), № 59109/00, ECHR 2002-III
«Йонгонг проти Португалії» (*Yonghong v. Portugal*) (ухв.), № 50887/99, ECHR 1999-IX
«Йоос проти Швейцарії» (*Joos v. Switzerland*), № 43245/07, 15 листопада 2012
«Йоргенсен та інші проти Данії» (*Jørgensen and Others v. Denmark*) (ухв.), № 30173/12, 28 липня 2016
«Йоргіядіс проти Туреччини» (*Yorgiyadis v. Turkey*), № 48057/99, 19 жовтня 2004
«Йордаке проти Румунії» (*Iordache v. Romania*), № 6817/02, 14 жовтня 2008
«Йорданові проти Болгарії» (*Yordanovi v. Bulgaria*), № 11157/11, 3 вересня 2020
«Йосуб Караш проти Румунії» (*Iosub Caras v. Romania*), № 7198/04, 11 грудня 2006
«Йохтті Сапмелаккати та інші проти Фінляндії» (*Johtti Sarmelacat Ry and Others v. Finland*) (ухв.), № 42969/98, 18 січня 2005

«K2 проти Сполученого Королівства» (*K2 v. the United Kingdom*) (ухв.), № 42387/13, 7 лютого 2017
«К. С. та К. С. АГ проти Швейцарії» (*K.S. and K.S. AG v. Switzerland*), № 19117/91, рішення Комісії від 12 січня 1994, DR 76
«Кабуров проти Болгарії» (*Kaburov v. Bulgaria*) (ухв.), № 9035/06, 19 липня 2012
«Кавала проти Туреччини» (*Kavala v. Turkey*), № 28749/18, 10 грудня 2019

«Кагановський проти України» (*Kaganovsky v. Ukraine*), № 2809/18, 15 вересня 2022

«Кадікіс проти Латвії» (*Kadiķis v. Latvia*) (ухв.), № 47634/99, 29 липня 2000

«Калашніков проти Росії» (*Kalashnikov v. Russia*), № 47095/99, ECHR 2002-VI

«Калфагіанніс і Посперт проти Греції» (*Kalfagiannis and Pospert v. Greece*) (ухв.), № 74435/14, 9 липня 2020

«Кальві та К.Г. проти Італії» (*Calvi and C.G. v. Italy*), № 46412/21, 6 липня 2023

«Камалієви проти Росії» (*Kamaliyevy v. Russia*), № 52812/07, 3 липня 2010

«Кандаракіс проти Греції» (*Kandarakis v. Greece*), №№ 48345/12 та 2 інших, 11 липня 2020

«Кантоні проти Франції» (*Cantoni v. France*), 15 листопада 1996, Збірник 1996-V

«Карако проти Угорщини» (*Karakó v. Hungary*), № 39311/05, 28 квітня 2009

«Карапанагіоту та інші проти Греції» (*Karapanagiotou and Others v. Greece*), № 1571/08, 28 жовтня 2010

«Карастелев та інші проти Росії» (*Karastelev and Others v. Russia*), № 16435/10, 6 жовтня 2020

«Карачонь та інші проти Угорщини» (*Karácsony and Others v. Hungary*) [ВП], №№ 42461/13 та 44357/13, 17 травня 2016

«Карелін проти Росії» (*Karelin v. Russia*), № 926/08, 20 вересня 2016

«Кареме проти Франції» (*Carême v. France*) [ВП] (ухв.), № 7189/21, 9 квітня 2024

«Карнер проти Австрії» (*Karner v. Austria*), № 40016/98, ECHR 2003-IX

«Карпиленко проти України» (*Karpylenko v. Ukraine*), № 15509/12, 11 лютого 2016

«Карсон та інші проти Сполученого Королівства» (*Carson and Others v. the United Kingdom*) [ВП], № 42184/05, ECHR 2010

«Карусіотіс проти Португалії» (*Karoussiotis v. Portugal*), № 23205/08, ECHR 2011

«Кастеллс проти Іспанії» (*Castells v. Spain*), 23 квітня 1992, Серія А № 236

«Катай проти Угорщини» (*Kátaí v. Hungary*) (ухв.), № 939/12, 18 березня 2014

«Катан та інші проти Республіки Молдова та Росії» (*Catan and Others v. the Republic of Moldova та Russia*) [ВП], №№ 43370/04 та 2 інших, ECHR 2012

«Кафкаріс проти Кіпру» (*Kafkaris v. Cyprus*) (ухв.), № 9644/09, 21 липня 2011

«Кашлан проти Росії» (*Kashlan v. Russia*) (ухв.), № 60189/15, 19 квітня 2016

«Кварк Фішинг Лімітед» проти Сполученого Королівства» (*Quark Fishing Limited v. the United Kingdom*) (ухв.), № 15305/06, ECHR 2006-XIV

«Кезер та інші проти Туреччини» (*Kezer and Others v. Turkey*) (ухв.), № 58058/00, 5 жовтня 2004

«Келер проти Німеччини» (*Köhler v. Germany*) (ухв.), № 3443/18, 7 вересня 2021

«Келін та інші проти Румунії» (*Călin and Others v. Romania*), №№ 25057/11 та 2 інших, 19 липня 2016

«Кемаль Четін проти Туреччини» (*Kemal Çetin v. Turkey*), № 3704/13, 26 травня 2020

«Кеммаче проти Франції (№ 3)» (*Kemmache v. France*) (no. 3), 24 листопада 1994, Серія А № 296-С

«Керечашвілі проти Грузії» (*Kerechashvili v. Georgia*) (ухв.), № 5667/02, ECHR 2006-V

«Керімов проти Азербайджану» (*Kerimov v. Azerbaijan*) (ухв.), № 151/03, 28 вересня 2006

«Керман проти Туреччини» (*Kerman v. Turkey*), № 35132/05, 22 листопада 2016

«Кероярві проти Фінляндії» (*Kerojärvi v. Finland*), 19 липня 1995, Серія А № 322

«Кефалас та інші проти Греції» (*Kefalas and Others v. Greece*), 8 липня 1995, Серія А № 318-А

«Кирило Златков Ніколов проти Франції» (*Kiril Zlatkov Nikolov v. France*), №№ 70474/11 та 68038/12, 10 листопада 2016

«Кііскінен і Ковалайнен проти Фінляндії» (*Kiiskinen and Kovalainen v. Finland*) (ухв.), № 26323/95, ECHR 1999-V

«Кікоц і Кікота проти Латвії» (*Kikots and Kikota v. Latvia*) (ухв.), № 54715/00, 6 липня 2002

«Кіпр проти Туреччини» (*Cyprus v. Turkey*) [ВП], № 25781/94, ECHR 2001-IV

«Кітановська та Барбуловські проти Північної Македонії» (*Kitanovska and Barbulovski v. North Macedonia*), № 53030/19, 9 травня 2023

«Кіусі проти Греції» (*Kiousi v. Greece*) (ухв.), № 52036/09, 20 вересня 2011

«Класс та інші проти Німеччини» (*Klass and Others v. Germany*), 6 вересня 1978, Серія А № 28

- «Клаузеккер проти Німеччини» (*Klausecker v. Germany*) (ухв.), № 415/07, 6 січня 2015
- «Кляхін проти Росії» (*Klyakhin v. Russia*), № 46082/99, 30 листопада 2004
- «Козачіоглу проти Туреччини» (*Kozacıoğlu v. Turkey*) [ВП], № 2334/03, 19 лютого 2009
- «Козлова і Смірнова проти Латвії» (*Kozlova and Smirnova v. Latvia*) (ухв.), № 57381/00, ECHR 2001-XI
- «Коккіарелла проти Італії» (*Cocchiarella v. Italy*) [ВП], № 64886/01, ECHR 2006-V
- «Колібаба проти Молдови» (*Colibaba v. Moldova*), № 29089/06, 23 жовтня 2007
- «Коллінз і Аказієбі проти Швеції» (*Collins and Akaziebie v. Sweden*) (ухв.), № 23944/05, 8 березня 2007
- «Конгресна народна країна та інші проти Боснії та Герцеговини» (*Kongresna Narodna Stranka and Others v. Bosnia and Herzegovina*) (ухв.), № 414/11, 26 квітня 2016
- «Кондрулін проти Росії» (*Kondrulin v. Russia*), № 12987/15, 20 вересня 2016
- «Конноллі проти 15 Держав-членів Європейського Союзу» (*Connolly v. 15 Member States of the European Union*) (ухв.), № 73274/01, 9 грудня 2008
- «Константінеску проти Румунії» (*Constantinescu v. Romania*), № 28871/95, ECHR 2000-VIII
- «Константинідіс проти Греції» (*Konstantinidis v. Greece*), № 58809/09, 3 квітня 2014
- «Копецький проти Словаччини» (*Korecký v. Slovakia*) [ВП], № 44912/98, ECHR 2004-IX
- «Корделла та інші проти Італії» (*Cordella and Others v. Italy*), №№ 54414/13 та 54264/15, 24 січня 2019
- «Кореняк проти Словенії» (*Korenjak v. Slovenia*) (ухв.), № 463/03, 15 травня 2007
- «Корізно проти Латвії» (*Korizno v. Latvia*) (ухв.), № 68163/01, 28 вересня 2006
- «Корнаковс проти Латвії» (*Kornakovs v. Latvia*), № 61005/00, 15 липня 2006
- «Королев проти Росії» (*Korolev v. Russia*) (ухв.), № 25551/05, ECHR 2010
- «Коса проти Угорщини» (*Kósa v. Hungary*) (ухв.), № 53461/15, 21 листопада 2017
- «Костянтин Стефанов проти Болгарії» (*Constantin Stefanov v. Bulgaria*), № 35399/05, 27 жовтня 2015
- «Котілайнен та інші проти Фінляндії» (*Kotilainen and Others v. Finland*), № 62439/12, 17 вересня 2020
- «Котлець проти Румунії» (*Cotleş v. Romania*), № 38565/97, 3 липня 2003
- «Котов проти Росії» (*Kotov v. Russia*) [ВП], № 54522/00, 3 квітня 2012
- «Коч і Тамбаш проти Туреччини» (*Koç and Tambaş v. Turkey*) (ухв.), № 46947/99, 24 лютого 2005
- «Коч і Тосун проти Туреччини» (*Koç and Tosun v. Turkey*) (ухв.), № 23852/04, 13 листопада 2008
- «Коч проти Польщі» (*Koch v. Poland*) (ухв.), № 15005/11, 7 березня 2017
- «Крстич проти Сербії» (*Krstić v. Serbia*), № 45394/06, 10 грудня 2013
- «Ксенідес-Арестіс проти Туреччини» (*Xenides-Arestis v. Turkey*), № 46347/99, 22 грудня 2005
- «Ксінос проти Греції» (*Xynos v. Greece*), № 30226/09, 9 жовтня 2014
- «Кудак проти Литви» (*Cudak v. Lithuania*) [ВП], № 15869/02, ECHR 2010
- «Кудла проти Польщі» (*Kudła v. Poland*) [ВП], № 30210/96, ECHR 2000-XI
- «Кужелев та інші проти Росії» (*Kuzhelev and Others v. Russia*), №№ 64098/09 та 6 інших, 15 жовтня 2019
- «Кумоуці та інші проти Греції» (*Koumoutsea and Others v. Greece*) (ухв.), № 56625/00, 13 грудня 2001
- «Куріч та інші проти Словенії» (*Kurić and Others v. Slovenia*) [ВП], № 26828/06, ECHR 2012
- «Курт проти Туреччини» (*Kurt v. Turkey*), 25 травня 1998, Збірник 1998-III
- «Куршун проти Туреччини» (*Kurşun v. Turkey*), № 22677/10, 30 жовтня 2018
- «Кушич та інші проти Хорватії» (*Kušić and Others v. Croatia*) (ухв.), № 71667/17, 10 грудня 2019

—Л—

- «Л.Р. проти Північної Македонії» (*L.R. v. North Macedonia*), № 38067/15, 23 січня 2020
- «Лабсі проти Словаччини» (*Labsi v. Slovakia*), № 33809/08, 15 травня 2012

«Лагутін та інші проти Росії» (*Lagutin and Others v. Russia*), №№ 6228/09 та 4 інших, 24 квітня 2014

«Ладигін проти Росії» (*Ladygin v. Russia*) (ухв.), № 35365/05, 30 серпня 2011

«Ламберт та інші проти Франції» (*Lambert and Others v. France*) [ВП], № 46043/14, ECHR 2015

«Ласка та Ліка проти Албанії» (*Laska and Lika v. Albania*), №№ 12315/04 та 17605/04, 20 квітня 2010

«Латак проти Польщі» (*Łatak v. Poland*) (ухв.), № 52070/08, 12 жовтня 2010

«Лаурус Інвест Угорщина КФТ та інші проти Угорщини» (*Laurus Invest Hungary KFT and Others v. Hungary*) (ухв.), №№ 23265/13 та 5 інших, ECHR 2015

«Леандро да Сілва проти Люксембургу» (*Leandro Da Silva v. Luxembourg*), № 30273/07, 11 лютого 2010

«Левіт проти Австрії» (*Lewit v. Austria*), № 4782/18, 10 жовтня 2019

«Леже проти Франції» (*Léger v. France*) (вилучення з реєстру) [ВП], № 19324/02, 30 березня 2009

«Лекіч проти Словенії» (*Lekić v. Slovenia*) [ВП], № 36480/07, 11 грудня 2018

«Лензінг АГ проти Німеччини» (*Lenzing AG v. Germany*), № 39025/97, рішення Комісії від 9 вересня 1998

«Леон Мадрид проти Іспанії» (*Leon Madrid v. Spain*), № 30306/13, 26 жовтня 2021

«Лепоїч проти Сербії» (*Lerojić v. Serbia*), № 13909/05, 6 листопада 2007

«Леруа та інші проти Франції» (*Leroy and Others v. France*), №№ 32439/19 та 2 інших, 18 квітня 2024

«Лехтінен проти Фінляндії» (*Lehtinen v. Finland*) (ухв.), № 39076/97, ECHR 1999-VII

«Лешесне проти Франції» (*Lechesne v. France*), № 20264/92, доповідь Комісії від 21 травня 1997

«Ліблік та інші проти Естонії» (*Liblik and others v. Estonia*), №№ 173/15 та 5 інших, 28 травня 2019

«Ліенхардт проти Франції» (*Lienhardt v. France*) (ухв.), № 12139/10, 13 вересня 2011

«Лієпайніекс проти Латвії» (*Liepājnieks v. Latvia*) (ухв.), № 37586/06, 2 листопада 2010

«Ліонс та інші проти Сполученого Королівства» (*Lyons and Others v. the United Kingdom*) (ухв.), № 15227/03, ECHR 2003-IX

«Лоїзиду проти Туреччини» (*Loizidou v. Turkey*) (попередні заперечення), 23 березня 1995, Серія А № 310

«Лоїзиду проти Туреччини» (*Loizidou v. Turkey*) (суть), 18 грудня 1996, Збірник 1996-VI

«Лопата проти Росії» (*Lopata v. Russia*), № 72250/01, 13 липня 2010

«Лопес де Соуза Фернандес проти Португалії» (*Lopes de Sousa Fernandes v. Portugal*) [ВП], № 56080/13, 19 грудня 2017

«Лопес Сіфуентес проти Іспанії» (*Lopez Cifuentes v. Spain*) (ухв.), № 18754/06, 7 липня 2009

«Лоу проти Сполученого Королівства» (*Lowe v. the United Kingdom*) (ухв.), № 12486/07, 8 вересня 2009

«Лукенда проти Словенії» (*Lukenda v. Slovenia*), № 23032/02, ECHR 2005-X

«Лучанінова проти України» (*Luchaninova v. Ukraine*), № 16347/02, 9 червня 2011

—M—

«М. проти Данії» (*M. v. Denmark*), № 17392/90, рішення Комісії від 14 жовтня 1992, DR 73

«М. проти Сполученого Королівства» (*M. v. the United Kingdom*), № 13284/87, рішення Комісії від 15 жовтня 1987, DR 54

«М.А. проти Франції» (*M.A. v. France*), № 9373/15, 1 лютого 2018

«М.А. та інші проти Литви» (*M.A. and Others v. Lithuania*), № 59793/17, 11 грудня 2018

«М.К. та інші проти Польщі» (*M.K. and Others v. Poland*), №№ 40503/17 та 2 інших, 23 липня 2020

«М. Н. та інші проти Бельгії» (*M. N. and Others v. Belgium*) (ухв.) [ВП], № 3599/18, 5 травня 2020

«М. Н. та інші проти Сан-Марино» (*M.N. and Others v. San Marino*), № 28005/12, 7 липня 2015

- «М.Н. та інші проти Хорватії» (*M.H. and Others v. Croatia*), №№ 15670/18 та 43115/18, 18 листопада 2021
- «М.С. проти Туреччини» (*M.C. v. Türkiye*), № 31592/18, 4 червня 2024
- «М.С. проти Хорватії (№ 2)» (*M.S. v. Croatia (no. 2)*), № 75450/12, 19 лютого 2015
- «М.С.С. проти Бельгії та Греції» (*M.S.S. v. Belgium and Greece*) [ВП], № 30696/09, ECHR 2011
- «Магніцький та інші проти Росії» (*Magnitskiy and Others v. Russia*), №№ 32631/09 та 53799/12, 27 серпня 2019
- «Магомедов та інші проти Росії» (*Magomedov and others v. Russia*), №№ 33636/09 та 9 інших, 28 березня 2017
- «Мадяр Керештени Менноніта Егіхаз та інші проти Угорщини» (*Magyar Keresztény Mennonita Egyház and Others v. Hungary*), №№ 70945/11 та 8 інших, ECHR 2014
- «Мадяр Кетфарку Кутя Пат проти Угорщини» (*Magyar Kétfarkú Kutya Párt v. Hungary*) [ВП], № 201/17, 20 січня 2020
- «Макарашвілі та інші проти Грузії» (*Makarashvili and Others v. Georgia*), №№ 23158/20 та 2 інших, 1 вересня 2022
- «МакЕлхінні проти Ірландії та Сполученого Королівства» (*McElhinney v. Ireland and the United Kingdom*) (ухв.) [ВП], № 31253/96, 9 лютого 2000
- «МакКенн та інші проти Сполученого Королівства» (*McCann and Others v. the United Kingdom*), 27 вересня 1995, Серія А № 324
- «МакКерр проти Сполученого Королівства» (*McKerr v. the United Kingdom*), № 28883/95, ECHR 2001-III
- «Макучян і Мінасян проти Азербайджану та Угорщини» (*Makuchyan and Minasyan v. Azerbaijan and Hungary*), № 17247/13, 26 травня 2020
- «Макфарлейн проти Ірландії» (*McFarlane v. Ireland*) [ВП], № 31333/06, 10 вересня 2010
- «МакФілі та інші проти Сполученого Королівства» (*McFeeley and Others v. the United Kingdom*), № 8317/78, рішення Комісії від 15 травня 1980, DR 20
- «МакШейн проти Сполученого Королівства» (*McShane v. the United Kingdom*), № 43290/98, 28 травня 2002
- «Малиш та Іванін проти України» (*Malysh and Ivanin v. Ukraine*) (ухв.), №№ 40139/14 та 41418/14, 9 вересня 2014
- «Малков проти Естонії» (*Malkov v. Estonia*), № 31407/07, 4 лютого 2010
- «Малхус проти Чеської Республіки» (*Malhous v. the Czech Republic*) (ухв.) [ВП], № 33071/96, ECHR 2000-XII
- «Мамасакхлісі та інші проти Грузії та Росії» (*Mamasakhlishi and Others v. Georgia and Russia*), №№ 29999/04 та 41424/04, 7 березня 2023
- «Маматкулов і Аскарів проти Туреччини» (*Mamatkulov and Askarov v. Turkey*) [ВП], №№ 46827/99 та 46951/99, ECHR 2005-I
- «Маміч проти Хорватії» (*Mamić v. Croatia*) (ухв.), № 21714/22 та 2 інших, 9 липня 2024
- «Манн проти Сполученого Королівства та Португалії» (*Mann v. the United Kingdom and Portugal*) (ухв.), № 360/10, 1 лютого 2011
- «Маннай проти Італії» (*Mannai v. Italy*), № 9961/10, 27 березня 2012
- «Манойлеску і Добреску проти Румунії та Росії» (*Manoilescu and Dobrescu v. Romania and Russia*) (ухв.), № 60861/00, ECHR 2005-VI
- «Мануель проти Португалії» (*Manuel v. Portugal*) (ухв.), № 62341/00, 31 січня 2002
- «Маравіч Маркеш проти Хорватії» (*Maravić Markeš v. Croatia*), № 70923/11, 9 січня 2014
- «Маргаретіч проти Хорватії» (*Margaretić v. Croatia*), № 16115/13, 5 червня 2014
- «Маргулев проти Росії» (*Margulev v. Russia*), № 15449/09, 8 жовтня 2019
- «Маргуш проти Хорватії» (*Marguš v. Croatia*) [ВП], № 4455/10, ECHR 2014
- «Маріон проти Франції» (*Marion v. France*), № 30408/02, 20 грудня 2005
- «Маріч проти Хорватії» (*Marić v. Croatia*), № 50132/12, 12 червня 2014
- «Марковіч та інші проти Італії» (*Markovic and Others v. Italy*) [ВП], № 1398/03, ECHR 2006-XIV
- «Мартінс Алвес проти Португалії» (*Martins Alves v. Portugal*) (ухв.), № 56297/11, 21 січня 2014

«Маршалл та інші проти Мальти» (*Marshall and Others v. Malta*), № 79177/16, 11 лютого 2020

«Маслова і Налбандов проти Росії» (*Maslova and Nalbandov v. Russia*), № 839/02, 24 січня 2008

«Мастілович та інші проти Чорногорії» (*Mastilović and Others v. Montenegro*), № 28754/10, 24 лютого 2022

«Матвеев проти Росії» (*Matveyev v. Russia*), № 26601/02, 3 липня 2008

«Матеуц проти Румунії» (*Mateuț v. Romania*) (ухв.), № 35959/15, 1 березня 2022

«Матушек проти Чеської Республіки» (*Matoušek v. the Czech Republic*) (ухв.), № 9965/08, 29 березня 2011

«Махарадзе та Сіхарулідзе проти Грузії» (*Makharadze and Sikharulidze v. Georgia*), № 35254/07, 22 листопада 2011

«Медведев та інші проти Франції» (*Medvedyev and Others v. France*) [ВП], № 3394/03, ECHR 2010

«Мелтекс ЛТД проти Вірменії» (*Meltex Ltd v. Armenia*) (ухв.), № 37780/02, 27 травня 2008

«Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), № 72286/01, 28 березня 2006

«Мельничук та інші проти Румунії» (*Melnichuk and Others v. Romania*), №№ 35279/10 та 34782/10, 5 травня 2015

«Ментцен проти Латвії» (*Mentzen v. Latvia*) (ухв.), № 71074/01, ECHR 2004-XII

«Мерабішвілі проти Грузії» (*Merabishvili v. Georgia*) [ВП], № 72508/13, 28 листопада 2017

«Мержер і Крос проти Франції» (*Merger and Cros v. France*) (ухв.), № 68864/01, 11 березня 2004

«Меріт проти України» (*Merit v. Ukraine*), № 66561/01, 30 березня 2004

«Метасару проти Республіки Молдова» (*Mătășaru v. the Republic of Moldova*) (ухв.), № 44743/08, 21 січня 2020

«Метьюз проти Сполученого Королівства» (*Matthews v. the United Kingdom*) [ВП], № 24833/94, ECHR 1999-I

«Мехмет Алі Айхан та інші проти Туреччини» (*Mehmet Ali Ayhan and Others v. Turkey*), №№ 4536/06 та 53282/07, 4 червня 2019

«Мехмет Алі Есер проти Туреччини» (*Mehmet Ali Eser v. Turkey*), № 1399/07, 15 жовтня 2019

«Мехмет Зекі Доган проти Туреччини (№ 2)» (*Mehmet Zeki Doğan v. Türkiye (no. 2)*), № 3324/19, 13 лютого 2024

«Миколайова проти Словаччини» (*Mikolajová v. Slovakia*), № 4479/03, 18 січня 2011

«Миролюбови та інші проти Латвії» (*Miroļubovs and Others v. Latvia*), № 798/05, 15 вересня 2009

«Михайленки та інші проти України» (*Mukhaylenky and Others v. Ukraine*), №№ 35091/02 та 9 інших, ECHR 2004-XII

«Мікаллеф проти Мальти» (*Micallef v. Malta*) [ВП], № 17056/06, ECHR 2009

«Міле Новакович проти Хорватії» (*Mile Novaković v. Croatia*), № 73544/14, 17 грудня 2020

«Мілованович проти Сербії» (*Milovanović v. Serbia*), № 56065/10, 8 жовтня 2019

«Мілошевич проти Нідерландів» (*Milošević v. the Netherlands*) (ухв.), № 77631/01, 19 березня 2002

«Мільоре та інші проти Італії» (*Migliore and Others v. Italy*) (ухв.), №№ 58511/13 та 2 інших, 12 листопада 2013

«Мітрович проти Сербії» (*Mitrović v. Serbia*), № 52142/12, 21 березня 2017

«Міхалак проти Польщі» (*Michalak v. Poland*) (ухв.), № 24549/03, 1 березня 2005

«Мішо проти Франції» (*Michaud v. France*), № 12323/11, ECHR 2012

«Міщинський проти Польщі» (*Miszczyński v. Poland*) (ухв.), № 23672/07, 8 лютого 2011

«Мозер проти Республіки Молдова та Росії» (*Mozer v. the Republic of Moldova and Russia*) [ВП], № 11138/10, 23 лютого 2016

«Мокану та інші проти Румунії» (*Mocanu and Others v. Romania*) [ВП], №№ 10865/09 та 2 інших, ECHR 2014

«Молдован та інші проти Румунії» (*Moldovan and Others v. Romania*) (ухв.), №№ 8229/04 та 29 інших, 15 лютого 2011

«Моннат проти Швейцарії» (*Monnat v. Switzerland*), № 73604/01, ECHR 2006-X

«Морейра Барбоза проти Португалії» (*Moreira Barbosa v. Portugal*) (ухв.), № 65681/01, ECHR 2004-V
«Морейра Феррейра проти Португалії (№ 2)» (*Moreira Ferreira v. Portugal*) (no. 2) [ВП], № 19867/12, 11 липня 2017
«Моретті та Бенедетті проти Італії» (*Moretti and Benedetti v. Italy*), № 16318/07, 27 квітня 2010
«Московець проти Росії» (*Moskovets v. Russia*), № 14370/03, 23 квітня 2009
«МПП Голуб проти України» (*MPP Golub v. Ukraine*) (ухв.), № 6778/05, ECHR 2005-XI
«Мркіч проти Хорватії» (*Mrkić v. Croatia*) (ухв.), № 7118/03, 8 червня 2006
«Мун проти Франції» (*Moou v. France*), № 39973/03, 9 липня 2009
«Муниципальна секція Антільї проти Франції» (*Municipal Section of Antilly v. France*) (ухв.), № 45129/98, ECHR 1999-VIII
«Муратович проти Сербії» (*Muratovic v. Serbia*) (ухв.), № 41698/06, 21 березня 2017
«Мурен проти Німеччини» (*Mooren v. Germany*) [ВП], № 11364/03, 9 липня 2009
«Муршич проти Хорватії» (*Muršić v. Croatia*) [ВП], № 7334/13, 20 жовтня 2016
«Муту і Пехштейн проти Швейцарії» (*Mutu and Pechstein v. Switzerland*), №№ 40575/10 та 67474/10, 2 жовтня 2018
«Мухін проти Росії» (*Mukhin v. Russia*), № 3642/10, 14 грудня 2021

—H—

«Н.А. проти Сполученого Королівства» (*NA v. the United Kingdom*), № 25904/07, 17 липня 2008
«Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії» (*N.D. and N.T. v. Spain*) [ВП], №№ 8675/15 та 8697/15, 13 лютого 2020
«Навальний проти Росії» (*Navalnyy v. Russia*) [ВП], №№ 29580/12 та 4 інших, 15 листопада 2018
«Наговіцин і Нальгієв проти Росії» (*Nagovitsyn and Nalgiyev v. Russia*) (ухв.), №№ 27451/09 та 60650/09, 23 вересня 2010
«Нада проти Швейцарії» (*Nada v. Switzerland*) [ВП], № 10593/08, ECHR 2012
«Найдьон проти України» (*Naydyon v. Ukraine*), № 16474/03, 14 жовтня 2010
«Нарбутас проти Литви» (*Narbutas v. Lithuania*), № 14139/21, 19 грудня 2023
«Наср і Галі проти Італії» (*Nasr and Ghali v. Italy*), № 44883/09, 23 лютого 2016
«Нассау Верзеркерінг Маатшappій Н.В. проти Нідерландів» (*Nassau Verzekering Maatschappij N.V. v. the Netherlands*) (ухв.), № 57602/09, 4 жовтня 2011
«Національна федерація асоціацій та спілок спортсменів (FNASS) та інші проти Франції» (*National Federation of Sportspersons' Associations and unions (FNASS) and Others v. France*), №№ 48151/11 та 77769/13, 18 січня 2018
«Ненчева та інші проти Болгарії» (*Nencheva and Others v. Bulgaria*), № 48609/06, 18 червня 2013
«Нешич проти Чорногорії» (*Nešić v. Montenegro*), № 12131/18, 9 червня 2020
«Нешков та інші проти Болгарії» (*Neshkov and Others v. Bulgaria*), №№ 36925/10 та 5 інших, 27 січня 2015
«Нізомхон Джурраєв проти Росії» (*Nizomkhon Dzhurayev v. Russia*), № 31890/11, 3 жовтня 2013
«Ніклінсон і Лемб проти Сполученого Королівства» (*Nicklinson and Lamb v. the United Kingdom*) (ухв.), №№ 2478/15 та 1787/15, 23 червня 2015
«Ніколає Віргіліу Танасе проти Румунії» (*Nicolae Virgiliu Tănase v. Romania*) [ВП], № 41720/13, 25 червня 2019
«Ніколас проти Кіпру» (*Nicholas v. Cyprus*), № 63246/10, 9 січня 2018
«Ніколета Георге проти Румунії» (*Nicoleta Gheorghe v. Romania*), № 23470/05, 3 квітня 2012
«Нікула проти Фінляндії» (*Nikula v. Finland*) (ухв.), № 31611/96, 30 листопада 2000
«Німецький радіофонд» проти Австрії» (*Österreichischer Rundfunk v. Austria*), (ухв.), № 57597/00, 25 травня 2004
«Нобілі Массуєро проти Італії» (*Nobili Massuero v. Italy*) (ухв.), № 58587/00, 1 квітня 2004
«Новинський проти Росії» (*Novinskiy v. Russia*), № 11982/02, 10 лютого 2009

«Ноголіца проти Хорватії» (*Nogolica v. Croatia*) (ухв.), № 77784/01, ECHR 2002-VIII
«Нолан і К. проти Росії» (*Nolan and K. v. Russia*), № 2512/04, 12 лютого 2009
«Нольд проти Німеччини» (*Nold v. Germany*), № 27250/02, 29 червня 2006
«Норберт Сікорський проти Польщі» (*Norbert Sikorski v. Poland*), № 17599/05, 22 жовтня 2009
«Норман проти Данії» (*Normann v. Denmark*) (ухв.), № 44704/98, 14 червня 2001
«Нуркан Байрактар проти Туреччини» (*Nurcan Bayraktar v. Türkiye*), № 27094/20, 27 червня 2023
«Нурмагомедов проти Росії» (*Nurmagomedov v. Russia*), № 30138/02, 7 червня 2007
«Ньолкенбокхофф проти Німеччини» (*Nölkenbockhoff v. Germany*), 25 серпня 1987, Серія А № 123

—О—

«О. Дж. та Дж. О. проти Грузії та Росії» (*O.J. and J.O. v. Georgia and Russia*), №№ 42126/15 та 42127/15, 19 грудня 2023
«Оботе проти Росії» (*Obote v. Russia*), № 58954/09, 19 листопада 2019
«Озгу та інші проти Туреччини» (*Öğrü and Others v. Turkey*), №№ 60087/10 та 2 інших, 19 грудня 2017
«Оджалан проти Туреччини» (*Öcalan v. Turkey*) [ВП], № 46221/99, ECHR 2005-IV
«О'Кіфф проти Ірландії» (*O'Keefe v. Ireland*) [ВП], № 35810/09, ECHR 2014
«Олачеа Кахуас проти Іспанії» (*Olaechea Cahuas v. Spain*), № 24668/03, ECHR 2006-X
«Олексі проти Польщі» (*Oleksy v. Poland*) (ухв.), № 1379/06, 16 червня 2009
«Олен проти Данії» (*Ohlen v. Denmark*) (вилучення з реєстру), № 63214/00, 24 лютого 2005
«Оліарі та інші проти Італії» (*Oliari and Others v. Italy*), №№ 18766/11 та 36030/11, 21 липня 2015
«Олієвський проти України» (*Oliyevskyy v. Ukraine*) (ухв.), № 65117/11, 14 січня 2020
«Олмез проти Туреччини» (*Ölmez v. Turkey*) (ухв.), № 39464/98, 1 лютого 2005
«Ольховик та інші проти Росії» (*Olkhovik and Others v. Russia*) (ухв.), №№ 11279/17, 76983/17 та 4597/20, 22 лютого 2022
«Ольчак проти Польщі» (*Olczak v. Poland*) (ухв.), № 30417/96, ECHR 2002-X (витяги)
«Омкарананда і Центр Божественного Світла проти Швейцарії» (*Omkarananda and Divine Light Zentrum v. Switzerland*), № 8118/77, рішення Комісії від 19 березня 1981, DR 25
«Орук проти Туреччини» (*Oruk v. Turkey*), № 33647/04, 4 лютого 2014
«Орхан проти Туреччини» (*Orhan v. Türkiye*) (ухв.), № 38358/22, 6 грудня 2022
«Османов і Хусейнов проти Болгарії» (*Osmanov and Husseinov v. Bulgaria*) (ухв.), №№ 54178/00 та 59901/00, 4 вересня 2003
«Отто проти Німеччини» (*Otto v. Germany*) (ухв.), № 21425/06, 10 листопада 2009
«Оферта Плюс СРЛ проти Молдови» (*Oferta Plus SRL v. Moldova*), № 14385/04, 19 грудня 2006
«О'Халлоран і Френсіс проти Сполученого Королівства» (*O'Halloran and Francis v. the United Kingdom*) [ВП], №№ 15809/02 та 25624/02, ECHR 2007-III

—П—

«П. проти України» (*P. v. Ukraine*) (ухв.), № 40296/16, 11 червня 2019
«П.С. проти Ірландії» (*P.C. v. Ireland*), № 26922/19, 1 вересня 2022
«Паїш Піреш де Ліма проти Португалії» (*Pais Pires de Lima v. Portugal*), № 70465/12, 12 лютого 2019
«Паксас проти Литви» (*Paksas v. Lithuania*) [ВП], № 34932/04, ECHR 2011
«Паладі проти Молдови» (*Paladi v. Moldova*) [ВП], № 39806/05, 10 березня 2009
«Паліч проти Боснії та Герцеговини» (*Palić v. Bosnia and Herzegovina*), № 4704/04, 15 лютого 2011
«Паніоглу проти Румунії» (*Panioglu v. Romania*), № 33794/14, 8 грудня 2020

«Папаміхалопулос та інші проти Греції» (*Paramichalopoulos and Others v. Greece*), 24 червня 1993, Серія А № 260-В

«Папахелас проти Греції» (*Parachelas v. Greece*) [ВП], № 31423/96, ECHR 1999-II

«Папачела та Амазон С.А. проти Греції» (*Parachela and Amazon S.A. v. Greece*), № 12929/18, 3 грудня 2020

«Парадізо і Кампанеллі проти Італії» (*Paradiso and Campanelli v. Italy*) [ВП], № 25358/12, 24 січня 2017

«Парізов проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (*Parizov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*), № 14258/03, 7 лютого 2008

«Паррілло проти Італії» (*Parrillo v. Italy*) [ВП], № 46470/11, ECHR 2015

«Патера проти Чеської Республіки» (*Patera v. the Czech Republic*) (ухв.), № 25326/03, 10 січня 2006

«Паугер проти Австрії» (*Pauger v. Austria*), № 24872/94, рішення Комісії від 9 січня 1995

«Пауліно Томас проти Португалії» (*Paulino Tomás v. Portugal*) (ухв.), № 58698/00, ECHR 2003-VIII

«Паша та Еркан Ерол проти Туреччини» (*Paşa and Erkan Erol v. Turkey*), № 51358/99, 12 грудня 2006

«Педерсен та інші проти Норвегії» (*Pedersen and Others v. Norway*), № 39710/15, 10 березня 2020

«Пеллегріні проти Італії» (*Pellegriti v. Italy*) (ухв.), № 77363/01, 26 травня 2005

«Пентагіотіс проти Греції» (*Pentagiotis v. Greece*) (ухв.), № 14582/09, 10 травня 2011

«Пеньяфіель Сальгадо проти Іспанії» (*Peñafiel Salgado v. Spain*) (ухв.), № 65964/01, 16 квітня 2002

«Перальді проти Франції» (*Peraldi v. France*) (ухв.), № 2096/05, 7 квітня 2009

«Перлала проти Греції» (*Perlala v. Greece*), № 17721/04, 22 лютого 2007

«Петіторі Ланцманн проти Франції» (*Petithory Lanzmann v. France*) (ухв.), № 23038/19, 12 листопада 2019

«Петра проти Румунії» (*Petra v. Romania*), 23 вересня 1998, Збірник 1998-VII

«Петреску проти Португалії» (*Petrescu v. Portugal*), № 23190/17, 3 грудня 2019

«Петрова проти Латвії» (*Petrova v. Latvia*), № 4605/05, 24 червня 2014

«Петровіч проти Сербії» (*Petrović v. Serbia*) (ухв.), №№ 56551/11 та 10 інших, 18 жовтня 2011

«Петровіч проти Сербії» (*Petrović v. Serbia*), № 40485/08, 15 липня 2014

«Петроіу проти Румунії» (*Petroiu v. Romania*) (перегляд), № 33055/09, 7 лютого 2017

«Петропавловські проти Латвії» (*Petropavlovskis v. Latvia*), № 44230/06, ECHR 2015

«Пізано проти Італії» (*Pisano v. Italy*) (вилучення з реєстру) [ВП], № 36732/97, 24 жовтня 2002

«Пікок проти Сполученого Королівства» (*Peacock v. the United Kingdom*) (ухв.), № 52335/12, 5 січня 2016

«Пірс проти Греції» (*Peers v. Greece*), № 28524/95, ECHR 2001-III

«Піцаєва та інші проти Росії» (*Pitsayeva and Others v. Russia*), №№ 53036/08 та 19 інших, 9 січня 2014

«Платіні проти Швейцарії» (*Platini v. Switzerland*) (ухв.), № 526/18, 11 лютого 2020

«ПОА та інші проти Сполученого Королівства» (*POA and Others v. the United Kingdom*) (ухв.), № 59253/11, 21 травня 2013

«Повілоніс проти Литви» (*Povilonis v. Lithuania*) (ухв.), № 81624/17, 15 березня 2022

«Подескі проти Сан-Маріно» (*Podeschi v. San Marino*), № 66357/14, 13 квітня 2017

«Познанський та інші проти Німеччини» (*Poznanski and Others v. Germany*) (ухв.), № 25101/05, 3 липня 2007

«Покасовські та Михайло проти Республіки Молдова та Росії» (*Pocasovschi and Mihaila v. the Republic of Moldova and Russia*), № 1089/09, 29 травня 2018

«Пол і Одрі Едвардс проти Сполученого Королівства» (*Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom*) (ухв.), № 46477/99, 7 червня 2001

«Поланко Торрес та Мовілла Поланко проти Іспанії» (*Polanco Torres and Movilla Polanco v. Spain*), № 34147/06, 21 вересня 2010

«Полях та інші проти України» (*Polyakh and Others v. Ukraine*), №№ 58812/15 та 4 інших, 17 жовтня 2019

«Поп-Іліч та інші проти Сербії» (*Pop-Ilić and Others v. Serbia*), №№ 63398/13 та 4 інших, 14 жовтня 2014

«Попов проти Молдови (№ 1)» (*Popov v. Moldova*) (no. 1), № 74153/01, 18 січня 2005

«Порту Хуанеа і Сарасола Ярзабаль проти Іспанії» (*Portu Juanenea and Sarasola Yarzabal v. Spain*), № 1653/13, 13 лютого 2018

«Португальська професійна футбольна ліга проти Португалії» (*Liga Portuguesa de Futebol Profissional v. Portugal*) (ухв.), № 49639/09, 3 квітня 2012

«Порчет проти Швейцарії» (*Porchet v. Switzerland*) (ухв.), № 36391/16, 8 жовтня 2019

«Послу та інші проти Туреччини» (*Poslu and Others v. Turkey*), №№ 6162/04 та 6 інших, 8 червня 2010

«Пост проти Нідерландів» (*Post v. the Netherlands*) (ухв.), № 21727/08, 20 січня 2009

«Преда та інші проти Румунії» (*Preda and Others v. Romania*), №№ 9584/02 та 7 інших, 29 квітня 2014

«Предеску проти Румунії» (*Predescu v. Romania*), № 21447/03, 2 грудня 2008

«Преділ Анштальт проти Італії» (*Predil Anstalt v. Italy*) (ухв.), № 31993/96, 14 березня 2002

«Прейсіше Трейханд ГмБХ і Ко. КГ а.А. проти Польщі» (*Preussische Treuhand GmbH & Co. KG a.A. v. Poland*) (ухв.), № 47550/06, 7 жовтня 2008

«Пренсіпе проти Монако» (*Prencipe v. Monaco*), № 43376/06, 16 липня 2009

«Прессос Компанія Навієра С.А. та інші проти Бельгії» (*Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*), 20 листопада 1995, Серія А № 332

«Приставська проти України» (*Prystavska v. Ukraine*) (ухв.), № 21287/02, ECHR 2002-X

«Проджект-Трейд д.о.о. проти Хорватії» (*Project-Trade d.o.o. v. Croatia*), № 1920/14, 19 листопада 2020 <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58056>

«Пухштейн проти Австрії» (*Puchstein v. Austria*), № 20089/06, 28 січня 2010

«Пьетка проти Польщі» (*Piętka v. Poland*), № 34216/07, 16 жовтня 2012

— P —

«Радіо Франція та інші проти Франції» (*Radio France and Others v. France*) (ухв.), № 53984/00, ECHR 2003-X

«Радомілья та інші проти Хорватії» (*Radomilja and Others v. Croatia*) [ВП], №№ 37685/10 та 22768/12, 20 березня 2018

«Разалі та інші проти Франції» (*Rhazali and Others v. France*) (ухв.), № 37568/09, 10 квітня 2012

«Раймондо проти Італії» (*Raimondo v. Italy*), 22 лютого 1994, Серія А № 281-A

«Рамадан проти Мальти» (*Ramadan v. Malta*), № 76136/12, 21 червня 2016

«Рамос Нунеш де Карвальо та Са проти Португалії» (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal*) [ВП], №№ 55391/13 та 2 інших, 6 листопада 2018

«Рамсахай та інші проти Нідерландів» (*Ramsahai and Others v. the Netherlands*) [ВП], № 52391/99, ECHR 2007-II

«Ранджелович та інші проти Чорногорії» (*Ranđelović and Others v. Montenegro*), № 66641/10, 19 вересня 2017

«Ранцев проти Кіпру та Росії» (*Rantsev v. Cyprus and Russia*), № 25965/04, ECHR 2010

«Резгі проти Франції» (*Rezgui v. France*) (ухв.), № 49859/99, ECHR 2000-XI

«Рехак проти Чеської Республіки» (*Řehák v. the Czech Republic*) (ухв.), № 67208/01, 18 травня 2004

«Руйгас проти Естонії» (*Rõigas v. Estonia*), № 49045/13, 12 вересня 2017

«Ріад та Ідіаб проти Бельгії» (*Riad and Idiab v. Belgium*), №№ 29787/03 та 29810/03, 24 січня 2008

«Рідіч та інші проти Сербії» (*Ridić and Others v. Serbia*), №№ 53736/08 та 5 інших, 1 липня 2014

«Рієнер проти Болгарії» (*Riener v. Bulgaria*), № 46343/99, 23 травня 2006

«Рінгайзен проти Австрії» (*Ringeisen v. Austria*), 16 липня 1971, Серія А № 13

«Рінк проти Франції» (*Rinck v. France*) (ухв.), № 18774/09, 19 жовтня 2010
«Роберт Лесяк проти Словенії» (*Robert Lesjak v. Slovenia*), № 33946/03, 21 липня 2009
«Родіна проти Латвії» (*Rodina v. Latvia*), №№ 48534/10 та 19532/15, 14 травня 2020
«Роман Захаров проти Росії» (*Roman Zakharov v. Russia*) [ВП], № 47143/06, ECHR 2015
«Россі та інші проти Італії» (*Rossi and Others v. Italy*) (ухв.), №№ 55185/08 та 7 інших, 16 грудня 2008
«Руман проти Бельгії» (*Rooman v. Belgium*) [ВП], №№ 18052/11, 31 січня 2019
«Руставі-2 Телерадіокомпанія ЛТД та інші проти Грузії» (*Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd and Others v. Georgia*), № 16812/17, 18 липня 2019
«Рутковський та інші проти Польщі» (*Rutkowski and Others v. Poland*), №№ 72287/10 та 2 інших, 7 липня 2015
«Рябов проти Росії» (*Ryabov v. Russia*), № 3896/04, 31 січня 2008

—С—

«С.А.С. проти Франції» (*S.A.S. v. France*) [ВП], № 43835/11, ECHR 2014
«С.Л. та Ж.Л. проти Хорватії» (*S.L. and J.L. v. Croatia*) (справедлива сатисфакція), № 13712/11, 6 жовтня 2016
«С.Л. та Й.Л. проти Хорватії» (*S.L. and J.L. v. Croatia*), № 13712/11, 7 травня 2015
«С.Н. проти Люксембургу» (*C.N. v. Luxembourg*), № 59649/18, 12 жовтня 2021
«С. П. проти Сполученого Королівства» (*C.P. v. the United Kingdom*) (ухв.), № 300/11, 6 вересня 2016
«С.П., Д.П. та А.Т. проти Сполученого Королівства» (*S.P., D.P. and A.T. v. the United Kingdom*), № 23715/94, рішення Комісії від 20 травня 1996
«Саакашвілі проти Грузії» (*Saakashvili v. Georgia*) (ухв.), №№ 6232/20 та 22394/20, 1 березня 2022
«Сабрі Гюнеш проти Туреччини» (*Sabri Güneş v. Turkey*) [ВП], № 27396/06, 29 червня 2012
«Савельєв проти Росії» (*Savelyev v. Russia*) (ухв.), № 42982/08, 21 травня 2019
«Савенко та інші проти Росії» (*Savenko and Others v. Russia*), № 13918/06, 14 вересня 2021
«Савріддін Джуряєв проти Росії» (*Savridin Dzhurayev v. Russia*), № 71386/10, ECHR 2013
«Саву проти Румунії» (*Savu v. Romania*) (ухв.), № 29218/05, 11 жовтня 2011
«Сагаєва та інші проти Росії» (*Sagayeva and Others v. Russia*), №№ 22698/09 та 31189/11, 8 грудня 2015
«Сагінадзе та інші проти Грузії» (*Saghinadze and Others v. Georgia*), № 18768/05, 27 травня 2010
«Садак проти Туреччини» (*Sadak v. Turkey*), №№ 25142/94 та 27099/95, 8 квітня 2004
«Сакварелідзе проти Грузії» (*Sakvarelidze v. Georgia*), № 40394/10, 6 лютого 2020
«Саксон проти Угорщини» (*Szaxon v. Hungary*) (ухв.), № 54421/21, 21 березня 2023
«Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], № 21986/93, ECHR 2000-VII
«Санлес Санлес проти Іспанії» (*Sanles Sanles v. Spain*) (ухв.), № 48335/99, ECHR 2000-XI
«Санчес Рамірес проти Франції» (*Sánchez Ramirez v. France*), № 48787/99, рішення Комісії від 24 червня 1996, DR 86
«Санчо Круз та інші справи "Аграрна реформа" проти Португалії» (*Sancho Cruz and others "Agricultural Reform" v. Portugal*), №№ 8851/07 та 14 інших, 18 січня 2011
«Сапеян проти Вірменії» (*Sapeyan v. Armenia*), № 35738/03, 13 січня 2009
«Саргісян проти Азербайджану» (*Sargsyan v. Azerbaijan*) (ухв.) [ВП], № 40167/06, 14 грудня 2011
«Саргісян проти Азербайджану» (*Sargsyan v. Azerbaijan*) [ВП], № 40167/06, ECHR 2015
«Сатакуннан Марккінаперссі Оу та Сатамедіа Оу проти Фінляндії» (*Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v. Finland*) [ВП], № 931/13, 27 червня 2017
«Сафарян проти Вірменії» (*Safaryan v. Armenia*) (ухв.), № 16346/10, 14 січня 2020
«Сахновський проти Росії» (*Sakhnovskiy v. Russia*) [ВП], № 21272/03, 2 листопада 2010

«Свинаренко і Сляднєв проти Росії» (*Svinarenko and Slyadnev v. Russia*) [ВП], №№ 32541/08 та 43441/08, ECHR 2014

«Святі монастирі проти Греції» (*The Holy Monasteries v. Greece*), 9 грудня 1994, Серія А № 301-А

«Себелева та інші проти Росії» (*Sebeleva and Others v. Russia*), № 42416/18, 1 березня 2022

«Сегаме СА» проти Франції» (*Segame SA v. France*), № 4837/06, ECHR 2012

«Сейдіч і Фінчі проти Боснії та Герцеговини» (*Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina*) [ВП], №№ 27996/06 та 34836/06, ECHR 2009

«Сейдович проти Італії» (*Sejdovic v. Italy*) [ВП], № 56581/00, ECHR 2006-II

«Селамі та інші проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (*Selami and Others v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*), № 78241/13, 1 березня 2018

«Селахаттін Демірташ проти Туреччини (№ 2)» (*Selahattin Demirtaş v. Turkey (no.2)*) [ВП], № 14305/17, 22 грудня 2020

«Селік проти Туреччини» (*Çelik v. Turkey*) (ухв.), № 52991/99, ECHR 2004-X

«Селмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*) [ВП], № 25803/94, ECHR 1999-V

«Сельніку проти Греції» (*Celniku v. Greece*), № 21449/04, 5 липня 2007

«Семашко та Ольшинський проти Польщі» (*Siemaszko and Olszyński v. Poland*), №№ 60975/08 та 35410/09, 13 вересня 2016

«Сенатор Лайнс ГмБХ проти п'ятнадцяти держав-членів Європейського Союзу» (*Senator Lines GmbH v. fifteen member States of the European Union*) (ухв.) [ВП], № 56672/00, ECHR 2004-IV

«Сергій Золотухін проти Росії» (*Sergey Zolotukhin v. Russia*) [ВП], № 14939/03, ECHR 2009

«Силка проти Польщі» (*Sylka v. Poland*) (ухв.), № 19219/07, 3 червня 2014

«Сі проти Італії» (*Sy v. Italy*), № 11791/20, 24 січня 2022

«Сіліадін проти Франції» (*Siliadin v. France*), № 73316/01, ECHR 2005-VII

«Сіміці-Папакрісту та інші проти Греції» (*Simitzi-Papachristou and Others v. Greece*) (ухв.), №№ 50634/11 та 18 інших, 5 листопада 2013

«Сіне Цаггаракіс А.Е.Е. проти Греції» (*Sine Tsaggarakis A.E.E. v. Greece*), № 17257/13, 23 травня 2019

«Сісоєва та інші проти Латвії» (*Sisojeva and Others v. Latvia*) (вилучення з реєстру) [ВП], № 60654/00, ECHR 2007-I

«Скавуццо-Хазер та інші проти Швейцарії» (*Scavuzzo-Hager and Others v. Switzerland*) (ухв.), № 41773/98, 30 листопада 2004

«Скоппола проти Італії (№ 2)» (*Scoppola v. Italy (no. 2)*) [ВП], № 10249/03, 17 вересня 2009

«Скордіно проти Італії (№ 1)» (*Scordino v. Italy (no. 1)*) [ВП], № 36813/97, ECHR 2006-V

«Скордіно проти Італії» (*Scordino v. Italy*) (ухв.), № 36813/97, ECHR 2003-IV

«Скоццарі та Джунта проти Італії» (*Scozzari and Giunta v. Italy*) [ВП], №№ 39221/98 та 41963/98, ECHR 2000-VIII

«Славгородський проти Естонії» (*Slavgorodski v. Estonia*) (ухв.), № 37043/97, ECHR 1999-II

«Славічек проти Хорватії» (*Slaviček v. Croatia*) (ухв.), № 20862/02, ECHR 2002-VII

«Слівенко та інші проти Латвії» (*Slivenko and Others v. Latvia*) (ухв.) [ВП], № 48321/99, ECHR 2002-II

«Словенія проти Хорватії» (*Slovenia v. Croatia*) [ВП] (ухв.), № 54155/16, 18 листопада 2020

«Смірнов проти Росії» (*Smirnov v. Russia*) (ухв.), № 14085/04, 6 липня 2006

«Содерман проти Швеції» (*Söderman v. Sweden*) [ВП], № 5786/08, ECHR 2013

«Соколов та інші проти Сербії» (*Sokolov and Others v. Serbia*) (ухв.), №№ 30859/10 та 6 інших, 14 січня 2014

«Солмаз проти Туреччини» (*Solmaz v. Turkey*), № 27561/02, 16 січня 2007

«Солонський і Петрова проти Росії» (*Solonskiy and Petrova v. Russia*) (ухв.), №№ 3752/08 та 22723/09, 17 березня 2020

«Сорбало проти Молдови» (*Sorbalo v. Moldova*) (ухв.), № 1210/10, 31 січня 2023

«Сорінг проти Сполученого Королівства» (*Soering v. the United Kingdom*), 7 липня 1989, Серія А № 161

«Сосьєдад Аноніма дель Усьєза проти Іспанії» (*Sociedad Anónima del Ucieza v. Spain*), № 38963/08, 4 листопада 2014

«Союз «Добрий Пастир» проти Румунії» (*Sindicatul Păstorul cel Bun v. Romania*) [ВП], № 2330/09, ECHR 2013

«Співробітництво між виробничими організаціями *Nederlandse Kokkelvisserij U.A. проти Нідерландів*» (*Coöperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A. v. the Netherlands*) (ухв.), № 13645/05, ECHR 2009

«Ставропулос та інші проти Греції» (*Stavropoulos and Others v. Greece*), № 52484/18, 25 червня 2020

«Стамулакатос проти Греції (№ 1)» (*Stamoulakatos v. Greece*) (no. 1), 26 жовтня 1993, Серія А № 271

«Стамулакатос проти Сполученого Королівства» (*Stamoulakatos v. the United Kingdom*), № 27567/95, рішення Комісії від 9 квітня 1997

«Стар Кейт - Епілекта Гевмата та інші проти Греції» (*Star Cate – Epilekta Gevmata and Others v. Greece*) (ухв.), № 54111/07, 6 липня 2010

«Статілео проти Хорватії» (*Statileo v. Croatia*), № 12027/10, 10 липня 2014

«Стелла та інші проти Італії» (*Stella and Others v. Italy*) (ухв.), №№ 49169/09 та 10 інших, 16 вересня 2014

«Степанян проти Румунії» (*Stepanian v. Romania*), № 60103/11, 14 червня 2016

«Стефенс проти Кіпру, Туреччини та Організації Об'єднаних Націй» (*Stephens v. Cyprus, Turkey and the United Nations*) (ухв.), № 45267/06, 11 грудня 2008

«Стефенс проти Мальти (№ 1)» (*Stephens v. Malta*) (no. 1)), № 11956/07, 21 квітня 2009

«Стойкович проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (*Stojkovic v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*), № 14818/02, 8 листопада 2007

«Стори та інші проти Мальти» (*Story and Others v. Malta*), №№ 56854/13 та 2 інших, 29 жовтня 2015

«Странд Лоббен та інші проти Норвегії» (*Strand Lobben and Others v. Norway*) [ВП], № 37283/13, 10 вересня 2019

«Стрезовські та інші проти Північної Македонії» (*Strezovski and Others v. North Macedonia*), №№ 14460/16 та 7 інших, 27 лютого 2020

«Студіо Монітори та інші проти Грузії» (*Studio Monitori and Others v. Georgia*), №№ 44920/09 та 8942/10, 30 січня 2020

«Султигов та інші проти Росії» (*Sultygov and Others v. Russia*), №№ 42575/07 та 11 інших, 9 жовтня 2014

«Сюрмелі проти Німеччини» (*Sürmeli v. Germany*) (ухв.), № 75529/01, 29 квітня 2004

—Т—

«Тагієв і Гусейнов проти Азербайджану» (*Tagiyev and Huseynov v. Azerbaijan*), № 13274/08, 5 грудня 2019

«Тайрер проти Сполученого Королівства» (*Tyrer v. the United Kingdom*), 25 квітня 1978, Серія А № 26

«Тамазунт та інші проти Франції» (*Tamazount and Others v. France*), №№ 17131/19 та 4 інших, 4 квітня 2024

«Танасе проти Молдови» (*Tănase v. Moldova*) [ВП], № 7/08, ECHR 2010

«Танер Кіліч проти Туреччини (№ 2)» (*Taner Kılıç v. Turkey*) (no. 2), № 208/18, 31 травня 2022

«Танрікулу проти Туреччини» (*Tanrıkuļu v. Turkey*) [ВП], № 23763/94, ECHR 1999-IV

«Таракхель проти Швейцарії» (*Tarakhel v. Switzerland*) [ВП], № 29217/12, ECHR 2014

«Тажсін Акар проти Туреччини» (*Tahsin Acar v. Turkey*) [ВП], № 26307/95, ECHR 2004-III

«Тевенон проти Франції» (*Thévenon v. France*) (ухв.), № 2476/02, ECHR 2006-III

«Темпель проти Чеської Республіки» (*Tempel v. the Czech Republic*), №№ 21429/14 та 9 інших, 21 січня 2021

«Техніка Олімпіаки А.Е. проти Греції» (*Techniki Olympiaki A.E.*) (ухв.), № 40547/10, 1 жовтня 2013

«Тібо проти Франції» (*Thibaut v. France*) (ухв.), № 41892/19, 14 червня 2022

«Томашевські проти Польщі» (*Tomaszewscy v. Poland*), № 8933/05, 15 квітня 2014

«Торреджіані та інші проти Італії» (*Torreggiani and Others v. Italy*), №№ 43517/09 та 6 інших, 8 січня 2013

«Транспетрол» а.с. проти Словаччини» (*Transpetrol a.s. v. Slovakia*) (ухв.), № 28502/08, 15 листопада 2011

«Треска проти Албанії та Італії» (*Treska v. Albania and Italy*) (ухв.), № 26937/04, ECHR 2006-XI

«Тривканович проти Хорватії» (*Trivkanović v. Croatia*), № 12986/13, 6 липня 2017

«Трофімчук проти України» (*Trofitimchuk v. Ukraine*) (ухв.), № 4241/03, 31 травня 2005

«Трубніков проти Росії» (*Trubnikov v. Russia*), № 49790/99, 5 липня 2005

«"Трудова партія Грузії" проти Грузії» (*Georgian Labour Party v. Georgia*), № 9103/04, ECHR 2008

«Тука проти Сполученого Королівства (№ 1)» (*Tucka v. the United Kingdom (no. 1)*) (ухв.), № 34586/10, 18 січня 2011

«Туна проти Туреччини» (*Tuna v. Turkey*), № 22339/03, 19 січня 2010

«Тунч проти Туреччини» (*Tunç v. Turkey*) (ухв.), № 45801/19, 22 лютого 2022

«Тургут та інші проти Туреччини» (*Turgut and Others v. Turkey*), № 1411/03, 8 липня 2008

«Туристично-торговельне акціонерне товариство «Босфорські авіалінії» проти Ірландії» (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland*) [ВП], № 45036/98, ECHR 2005-VI

«Туртурица і Касіян проти Республіки Молдова та Росії» (*Turturica and Casian v. the Republic of Moldova and Russia*), №№ 28648/06 та 18832/07, 30 серпня 2016

—у—

«Уейт і Кеннеді проти Німеччини» (*Waite and Kennedy v. Germany*) [ВП], № 26083/94, ECHR 1999-I

«Узун проти Туреччини» (*Uzun v. Turkey*) (ухв.), № 10755/13, 30 квітня 2013

«Україна проти Росії (щодо Криму)» (*Ukraine v. Russia (re Crimea)*) (ухв.) [ВП], №№ 20958/14 та 38334/18, 16 грудня 2020

«Україна та Нідерланди проти Росії» (*Ukraine and the Netherlands v. Russia*) [ВП] (ухв.), №№ 8019/16, 43800/14 та 28525/20, 30 листопада 2022

«Україна-Тюмень проти України» (*Ukraine-Tyumen v. Ukraine*), № 22603/02, 22 листопада 2007

«Улемек проти Хорватії» (*Ulemek v. Croatia*), № 21613/16, 31 жовтня 2019

«Ульке проти Туреччини» (*Ülke v. Turkey*) (ухв.), № 39437/98, 1 червня 2004

«Університет ім. Іхсана Дограмачі Білкента» проти Туреччини» (*İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi v. Turkey*) (ухв.), № 40355/14, 28 січня 2020

—Ф—

«Фабіан проти Угорщини» (*Fábián v. Hungary*) [ВП], № 78117/13, 5 вересня 2017

«Фабріс і Парціале проти Італії» (*Fabris and Parziale v. Italy*), № 41603/13, 19 березня 2020

«Файне Ду та інші проти Північної Македонії» (*FINE DOO and Others v. North Macedonia*) (ухв.), № 37948/13, 17 травня 2022

«Файненшіал Таймз Лтд та інші проти Сполученого Королівства» (*Financial Times Ltd and Others v. the United Kingdom*), № 821/03, 15 грудня 2009

«Фаркаш проти Румунії» (*Farcaş v. Romania*) (ухв.), № 32596/04, 14 вересня 2010

«Фахретдінов та інші проти Росії» (*Fakhretdinov and Others v. Russia*) (ухв.), №№ 26716/09 та 2 інших, 23 вересня 2010

«Федерація французьких медичних профспілок та Національна федерація медсестер проти Франції» (*Federation of French Medical Trade Unions and National Federation of Nurses v. France*) (ухв.), № 10983/84, рішення Комісії від 12 травня 1986, DR 47

«Федерація християнських пам'яток Єгови Франції проти Франції» (*Fédération chrétienne des témoins de Jéhovah de France v. France*) (ухв.), № 53430/99, ECHR 2001-XI

«Федотов проти Молдови» (*Fedotov v. Moldova*) (ухв.), № 51838/07, 24 травня 2011

«Федотова проти Росії» (*Fedotova v. Russia*), № 73225/01, 13 квітня 2006

«Фейрфілд проти Сполученого Королівства» (*Fairfield v. the United Kingdom*) (ухв.), по. 24790/04, ECHR 2005-VI

«Фенер Рум Патріклігі (Вселенський Патріархат) проти Туреччини» (*Fener Rum Patrikligi (Ecumenical Patriarchy) v. Turkey*) (ухв.), № 14340/05, 12 липня 2007

«Ферайн ґеген Тірфабрикен Швайц (ФгТ) проти Швейцарії (№ 2)» (*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2)*) [ВП], № 32772/02, ECHR 2009

«Ферейн Кліма-Сеніоріннен Швайц та інші проти Швейцарії» (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*) [ВП], № 53600/20, 9 квітня 2024

«Фернандес проти Франції» (*Fernandez v. France*) (ухв.), № 65421/10, 17 січня 2012

«Ферні проти Сполученого Королівства» (*Fernie v. the United Kingdom*) (ухв.), № 14881/04, 5 січня 2006

«Феррара та інші проти Італії» (*Ferrara and Others v. Italy*) (ухв.), №№ 2394/22 та 18 інших, 16 травня 2023

«Феррейра Алвес проти Португалії (№ 6)» (*Ferreira Alves v. Portugal*) (no. 6), №№ 46436/06 та 55676/08, 13 квітня 2010

«Фетісов та інші проти Росії» (*Fetisov and Others v. Russia*), №№ 43710/07 та 3 інших, 17 січня 2012

«Філіпович проти Сербії» (*Filipović v. Serbia*), № 27935/05, 20 листопада 2007

«Філіс проти Греції» (*Philis v. Greece*), № 28970/95, рішення Комісії від 17 жовтня 1996

«Фінгер проти Болгарії» (*Finger v. Bulgaria*), № 37346/05, 10 травня 2011

«Фольгер та інші проти Норвегії» (*Folgerø and Others v. Norway*) (ухв.), № 15472/02, 14 лютого 2006

«Фонд Вікімедіа, Інк. проти Туреччини» (*Wikimedia Foundation, Inc. v. Turkey*) (ухв.), № 25479/19, 1 березня 2022

«Форкаделль і Луїс та інші проти Іспанії» (*Forcadell i Lluís and Others v. Spain*) (ухв.), № 75147/17, 7 травня 2019

«Фоті та інші проти Італії» (*Foti and Others v. Italy*), 10 грудня 1982, Серія А № 56

«Французька демократична профспілка проти Європейських Співтовариств» (*Confédération française démocratique du travail v. the European Communities*), № 8030/77, рішення Комісії від 10 липня 1978, DR 13

«Французький рух проти Швейцарії» (*Mouvement raëlien suisse v. Switzerland*) [ВП], № 16354/06, ECHR 2012

«Фрессоз та Руар проти Франції» (*Fressoz and Roire v. France*) [ВП], № 29183/95, ECHR 1999-I

«Фу Куан, с.р.о. проти Чеської Республіки» (*Fu Quan, s.r.o. v. the Czech Republic*) [ВП], № 24827/14, 1 липня 2023

—X—

«Х проти Франції» (*X v. France*), 31 березня 1992, Серія А № 234-C

«Х. проти Франції» (*X. v. France*), № 9587/81, рішення Комісії від 13 грудня 1982, DR 29

«Х. проти Італії» (*X. v. Italy*), № 6323/73, рішення Комісії від 4 березня 1976, DR 3

«Х. проти Нідерландів» (*X. v. the Netherlands*), № 7230/75, рішення Комісії від 4 жовтня 1976, DR 7

«Х. проти Німеччини» (*X. v. Germany*), № 1611/62, рішення Комісії від 25 вересня 1965

«Х. проти Німеччини» (*X. v. Germany*), № 7462/76, рішення Комісії від 7 березня 1977, DR 9

- «*X. проти Сполученого Королівства*» (*X. v. the United Kingdom*), № 6956/75, рішення Комісії від 10 грудня 1976, DR 8
- «*X. проти Сполученого Королівства*» (*X. v. the United Kingdom*), № 8206/78, рішення Комісії від 10 липня 1981, DR 25
- «*X та Ю проти Румунії*» (*X and Y v. Romania*), № 2145/16, 19 січня 2021
- «*X.Ф. К-Ф проти Німеччини*» (*H.F. K-F v. Germany*), № 25629/94, доповідь Комісії від 10 вересня 1996
- «*X.Ф. та інші проти Франції*» (*H.F. and Others v. France*) [ВП], №№ 24384/19 та 44234/20, 14 вересня 2022
- «*Хаас проти Швейцарії*» (*Haas v. Switzerland*) (ухв.), № 31322/07, 20 травня 2010
- «*Хааш і Сабо проти Угорщини*» (*Haász and Szabó v. Hungary*), №№ 11327/14 та 11613/14, 13 жовтня 2015
- «*Хаджимурадов та інші проти Росії*» (*Khadzhimuradov and Others v. Russia*), №№ 21194/09 та 16 інших, 10 жовтня 2017
- «*Хаджіалієв та інші проти Росії*» (*Khadzhaliyev and Others v. Russia*), № 3013/04, 6 листопада 2008
- «*Хадрабова та інші проти Чеської Республіки*» (*Hadrabová and Others v. the Czech Republic*) (ухв.), №№ 42165/02 та 466/03, 25 вересня 2007
- «*Хайрулліна проти Росії*» (*Khayrullina v. Russia*), № 29729/09, 19 грудня 2017
- «*Хамбардзумян проти Вірменії*» (*Hambardzumyan v. Armenia*), № 43478/11, 5 грудня 2019
- «*Хамідовіч проти Італії*» (*Hamidovic v. Italy*) (ухв.), № 31956/05, 13 вересня 2011
- «*Хан проти Сполученого Королівства*» (*Khan v. the United Kingdom*), № 35394/97, ECHR 2000-V
- «*Ханан проти Німеччини*» (*Hanan v. Germany*) [ВП], № 4871/16, 16 лютого 2021
- «*Хартман проти Чеської Республіки*» (*Hartman v. the Czech Republic*), № 53341/99, ECHR 2003-VIII
- «*Хартунг проти Франції*» (*Hartung v. France*) (ухв.), № 10231/07, 3 листопада 2009
- «*Хасан Тунч та інші проти Туреччини*» (*Hasan Tunç and Others v. Turkey*), № 19074/05, 31 січня 2017
- «*Хассан проти Сполученого Королівства*» (*Hassan v. the United Kingdom*) [ВП], № 29750/09, ECHR 2014
- «*Хашієв та Акаєва проти Росії*» (*Khashiyev and Akayeva v. Russia*), №№ 57942/00 та 57945/00, 24 лютого 2005
- «*Хебат Аслан та Фірас Аслан проти Туреччини*» (*Hebat Aslan and Firas Aslan v. Turkey*), № 15048/09, 28 жовтня 2014
- «*Хінгітак 53 та інші проти Данії*» (*Hingitaq 53 and Others v. Denmark*) (ухв.), № 18584/04, ECHR 2006-I
- «*Хірсі Джамаа та інші проти Італії*» (*Hirsi Jamaa and Others v. Italy*) [ВП], № 27765/09, ECHR 2012
- «*Хлайфія та інші проти Італії*» (*Khlaifia and Others v. Italy*) [ВП], № 16483/12, 15 грудня 2016
- «*Ходорковський і Лебедєв проти Росії*» (*Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia*), №№ 11082/06 та 13772/05, 25 липня 2013
- «*Хокканен проти Фінляндії*» (*Hokkanen v. Finland*), № 25159/94, рішення Комісії від 15 травня 1996
- «*Холланд проти Швеції*» (*Holland v. Sweden*) (ухв.), № 27700/08, 9 лютого 2010
- «*Хоппен і профспілка працівників АВ Amber Grid проти Литви*» (*Hoppen and trade union of AV Amber Grid v. Lithuania*), № 976/20, § 153, 17 січня 2023
- «*Хорват проти Хорватії*» (*Horvat v. Croatia*), № 51585/99, ECHR 2001-VIII
- «*Хорватська федерація гольфу проти Хорватії*» (*Croatian Golf Federation v. Croatia*), № 66994/14, 17 грудня 2020
- «*Хорватське радіо-телебачення” проти Хорватії*» (*Croatian Radio-Television v. Croatia*), №№ 52132/19 та 19 інших, 2 березня 2023

«Хоршем проти Сполученого Королівства» (*Horsham v. the United Kingdom*), № 23390/94, рішення Комісії від 4 вересня 1995
«Хоті проти Хорватії» (*Hoti v. Croatia*), № 63311/14, 26 квітня 2018
«Христовоз та інші проти Болгарії» (*Hristozov and Others v. Bulgaria*), №№ 47039/11 та 358/12, ECHR 2012
«Худекова та інші проти Словаччини» (*Hudecová and Others v. Slovakia*) (ухв.), № 53807/09, 18 грудня 2012
«Хумен проти Польщі» (*Humen v. Poland*) [ВП], № 26614/95, 15 жовтня 1999
«Хурал і Зейналов проти Азербайджану (№ 2)» (*Khural and Zeynalov v. Azerbaijan (no. 2)*), № 383/12, 19 січня 2023
«Хусейн (Абу Зубайда) проти Польщі» (*Husayn (Abu Zubaydah) v. Poland*), № 7511/13, 24 липня 2014
«Хусейн проти Албанії та 20 інших Договірних Держав» (*Hussein v. Albania and 20 Other Contracting States*) (ухв.), № 23276/04, 14 березня 2006
«Цалікідіс та інші проти Греції» (*Tsalikidis and Others v. Greece*), № 73974/14, 16 листопада 2017
«Цветкович проти Сербії» (*Cvetković v. Serbia*), № 17271/04, 10 липня 2008
«Центр правових ресурсів від імені Валентина Кампеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpăanu v. Romania*) [ВП], № 47848/08, ECHR 2014

—Ц—

«Центр товариств свідомості Кришни в Росії та Фролов проти Росії» (*Centre of Societies for Krishna Consciousness in Russia and Frolov v. Russia*), № 37477/11, 23 листопада 2021
«Центро Європа 7 С.р.л. і Ді Стефано проти Італії» (*Centro Europa 7 S.r.l. and Di Stefano v. Italy*) [ВП], № 38433/09, ECHR 2012
«Церква Х. проти Сполученого Королівства» (*Church of X. v. the United Kingdom*), № 3798/68, рішення Комісії від 17 грудня 1968, Collection 29

—Ч—

«Чавайда проти Чеської Республіки» (*Čavajda v. the Czech Republic*) (ухв.), № 17696/07, 29 березня 2011
«Чакір та інші проти Кіпру» (*Çakir and Others v. Cyprus*) (ухв.), № 7864/06, 29 квітня 2010
«Чакічі проти Туреччини» (*Çakıcı v. Turkey*) [ВП], № 23657/94, ECHR 1999-IV
«Чалдаєв проти Росії» (*Chaldayev v. Russia*), № 33172/16, 28 травня 2019
«Чаманс і Тимофеева проти Латвії» (*Čamans and Timofejeva v. Latvia*), № 42906/12, 28 квітня 2016
«Чанкочак проти Туреччини» (*Çankocak v. Turkey*), №№ 25182/94 та 26956/95, 20 лютого 2001
«Чапекс проти Швейцарії» (*Charrex v. Switzerland*), № 20338/92, рішення Комісії від 12 жовтня 1994
«Чаржинський проти Польщі» (*Charzyński v. Poland*) (ухв.), № 15212/03, ECHR 2005-V
«Челік проти Нідерландів» (*Çelik v. the Netherlands*) (ухв.), № 12810/13, 27 серпня 2013
«Чельгечен та інші проти Туреччини» (*Çölgeçen and Others v. Turkey*), №№ 50124/07 та 7 інших, 12 грудня 2017
«Чепмен проти Бельгії» (*Charman v. Belgium*) (ухв.), № 39619/06, 5 березня 2013
«Червенка проти Чеської Республіки» (*Červenka v. the Czech Republic*), № 62507/12, 13 жовтня 2016
«Черненко та інші проти Росії» (*Chernenko and Others v. Russia*) (ухв.), №№ 4246/14 та 4 інших, 24 січня 2019
«Черніцин проти Росії» (*Chernitsyn v. Russia*) № 5964/02, 6 квітня 2006

«Честаро проти Італії» (*Cestaro v. Italy*), № 6884/11, 7 квітня 2015
«Чіарелло проти Німеччини» (*Chiarello v. Germany*), № 497/17, 20 липня 2019
«Чінар проти Туреччини» (*Çınar v. Turkey*) (ухв.), № 28602/95, 13 листопада 2003
«Чірагов та інші проти Вірменії» (*Chiragov and Others v. Armenia*) (ухв.) [ВП], № 13216/05, 14 грудня 2011
«Чірагов та інші проти Вірменії» (*Chiragov and Others v. Armenia*) [ВП], № 13216/05, ECHR 2015
«Чонг та інші проти Сполученого Королівства» (*Chong and Others v. the United Kingdom*) (ухв.), № 29753/16, 11 вересня 2018
«Чуперческу проти Румунії» (*Çiupercescu v. Romania*), № 35555/03, 15 липня 2010

—Ш—

«Шакір Качмаз проти Туреччини» (*Şakir Kaçmaz v. Turkey*), № 8077/08, 10 листопада 2015
«Шалаявські та інші проти Болгарії» (*Shalyavski and Others v. Bulgaria*), № 67608/11, 15 червня 2017 № 52142/12, 21 березня 2017
«Шамаєв та інші проти Грузії та Росії» (*Shamayev and Others v. Georgia and Russia*) (ухв.), № 36378/02, 16 вересня 2003
«Шамаєв та інші проти Грузії та Росії» (*Shamayev and Others v. Georgia and Russia*), № 36378/02, ECHR 2005-III
«Шандру та інші проти Румунії» (*Şandru and Others v. Romania*), № 22465/03, 8 грудня 2009
«Шахмо проти Туреччини» (*Şahmo v. Turkey*) (ухв.), № 37415/97, 1 квітня 2003
«Швейцарське радіо та видавництво» проти Швейцарії» (*Schweizerische Radio- und Fernsehgesellschaft and publisuisse SA v. Switzerland*), № 41723/14, 22 грудня 2020
«Шеванова проти Латвії» (*Shevanova v. Latvia*) (вилучення з реєстру) [ВП], № 58822/00, 7 грудня 2007
«Шеврол проти Франції» (*Chevroil v. France*), № 49636/99, ECHR 2003-III
«Шекер проти Туреччини» (*Şeker v. Turkey*) (ухв.), № 30330/19, 7 вересня 2021
«Шекс проти Хорватії» (*Šeks v. Croatia*), № 39325/20, 3 лютого 2022
«Шеннуф та інші проти Франції» (*Chennouf and Others v. France*) (ухв.), № 4704/19, 20 липня 2023
«Шефер проти Росії» (*Shefer v. Russia*) (ухв.), № 45175/04, 13 березня 2012
«Шибендра Дев проти Швеції» (*Shibendra Dev v. Sweden*) (ухв.), № 7362/10, 21 жовтня 2014
«Шиліх проти Словенії» (*Šilih v. Slovenia*) [ВП], № 71463/01, 9 квітня 2009
«Шипані та інші проти Італії» (*Schipani and Others v. Italy*), № 38369/09, 21 липня 2015
«Шишанов проти Республіки Молдова» (*Shishanov v. the Republic of Moldova*), № 11353/06, 15 вересня 2015
«Шімшек, Андіч та Богатекін проти Туреччини» (*Şimşek, Andiç and Boğatekin v. Turkey*) (ухв.), № 75845/12 та 2 інших, 17 березня 2020
«Шіюшвілі та інші проти Росії» (*Shioshvili and Others v. Russia*), № 19356/07, 20 грудня 2016
«Шкоранець проти Хорватії» (*Škorjanec v. Croatia*), № 25536/14, 28 березня 2017
«Шкрль проти Хорватії» (*Škrlić v. Croatia*), № 32953/13, 11 липня 2019
«Шмельов та інші проти Росії» (*Shmelev and Others v. Russia*) (ухв.), № 41743/17 та 16 інших, 17 березня 2020
«Шмідт проти Латвії» (*Schmidt v. Latvia*), № 22493/05, 27 квітня 2017
«Шморгунов та інші проти України» (*Shmorgunov and Others v. Ukraine*), №№ 15367/14 та 13 інших, 21 січня 2021
«Шорталл та інші проти Ірландії» (*Shortall and Others v. Ireland*) (ухв.), по 50272/18, 19 жовтня 2021
«Шотт-Мединська та інші проти Польщі» (*Szott-Medyńska and Others v. Poland*) (ухв.), № 47414/99, 9 жовтня 2003
«Шпайхер проти Швейцарії» (*Spycher v. Switzerland*) (ухв.), № 26275/12, 17 листопада 2015

«Шперісен проти Швейцарії» (*Sperisen v. Switzerland*), № 22060/20, 13 червня 2023
«Штефан та інші проти України» (*Shtefan and Others v. Ukraine*) [Комітет], №№ 36762/06 та 249 інших, 31 липня 2014
«Штефанеску проти Румунії» (*Ștefănescu v. Romania*) (ухв.), № 11774/04, 12 квітня 2011
«Штукатуров проти Росії» (*Shtukaturov v. Russia*), № 44009/05, ECHR 2008
«Штукус та інші проти Польщі» (*Stukus and Others v. Poland*), № 12534/03, 1 квітня 2008
«Шумбера проти Чеської Республіки» (*Šumbera v. the Czech Republic*) (ухв.), № 48228/08, 21 лютого 2012
«Шюрмелі проти Німеччини» (*Sürmeli v. Germany*) [ВП], № 75529/01, ECHR 2006-VII
«Щенсновічюс проти Литви» (*Ščensnovičius v. Lithuania*), № 62663/13, 10 липня 2018
«Щукін та інші проти України» (*Shchukin and Others v. Ukraine*), №№ 59834/09 та 249 інших, 13 лютого 2014

—Ю—

«Ю проти Латвії» (*Y v. Latvia*), № 61183/08, 21 жовтня 2014
«Ю.Т. проти Болгарії» (*Y.T. v. Bulgaria*) (перегляд), № 41701/16, 4 липня 2024
«Ю.Ф. проти Туреччини» (*Y.F. v. Turkey*), № 24209/94, ECHR 2003-IX
«Ю.Ю. і Ю.Ю. проти Росії» (*Y.Y. and Y.Y. v. Russia*), № 43229/18, 8 березня 2022
«ЮКП Водовод Кралево проти Сербії» (*JKP Vodovod Kraljevo v. Serbia*) (ухв.), №№ 57691/09 та 19719/10, 16 жовтня 2018
«Юнедік проти Франції» (*Unédic v. France*), № 20153/04, 18 грудня 2008
«Юніфаун Театр Продакшн Лімітед» та інші проти Мальти (*Unifaun Theatre Productions Limited and Others v. Malta*), № 37326/13, 15 травня 2018
«Юріца проти Хорватії» (*Jurica v. Croatia*), № 30376/13, 2 травня 2017
«Юртас проти Туреччини» (*Yurttas v. Turkey*), №№ 25143/94 та 27098/95, 27 травня 2004
«Юсуфелі Ільчесіні Гюзеллештірме Яшатма Кюльтюр Варлікларіні Корума Дернегі проти Туреччини» (*Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği v. Turkey*) (ухв.), № 37857/14, 7 грудня 2021
«Юхас Джуріч проти Сербії» (*Juhas Đurić v. Serbia*) (перегляд), № 48155/06, 10 квітня 2012

—Я—

«Явуз Селім Гюлер проти Туреччини» (*Yavuz Selim Güler v. Turkey*), № 76476/12, 15 грудня 2015
«Яковієвич проти Сербії» (*Jakovljević v. Serbia*) (ухв.), № 5158/12, 13 жовтня 2020
«Яллох проти Німеччини» (*Jalloh v. Germany*) [ВП], № 54810/00, ECHR 2006-IX
«Ям проти Сполученого Королівства» (*Yam v. the United Kingdom*), № 31295/11, 16 січня 2020
«Ямбор проти Румунії (№ 1)» (*Iambor v. Romania (no. 1)*), № 64536/01, 24 липня 2008
«Янковскіс проти Литви» (*Jankovskis v. Lithuania*), № 21575/08, 17 січня 2017
«Яновець та інші проти Росії» (*Janowiec and Others v. Russia*) [ВП], №№ 55508/07 та 29520/09, ECHR 2013
«Янушкевічене проти Литви» (*Januškevičienė v. Lithuania*), № 69717/14, 3 вересня 2019
«Янчев проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (*Jančev v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*) (ухв.), № 18716/09, 4 жовтня 2011
«Яса проти Туреччини» (*Yaşa v. Turkey*), 2 вересня 1998, Збірник 1998-VI
«Ясінскіс проти Латвії» (*Jasinskis v. Latvia*), № 45744/08, 21 грудня 2010
«Яценко проти України» (*Yatsenko v. Ukraine*), № 75345/01, 16 лютого 2012